א. ד. רוזנטל

מְגִלַּת הַטֶּבַח

חומר לדברי ימי הפרעות והטבח ביהודים
באוקראינה, ברוסיה הגדולה וברוסיה הלבנה.

אֵיךְ יֶעֱרַב לִי אֲכֹל וּשְׁתוֹת בְּעֵת אֲחֻזָּה
כִּי יִסְחֲבוּ הַכֶּלָבִים אֶת־כְּפִיָּדִיךְ!?
(ר׳ יהודה הלוי).

ספר שלישי: ח – ט

ירושלים – תל־אביב
תרצ״א

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2019

Copyright by Mr. L. Rosental,
Tel-Aviv 1930

דפוס קואופ' «הפועל הצעיר», תל-אביב.

מְגִלַּת הַטֶּבַח

ח

חבנה (פלך קיוב)

I

הָעָרָה

העירה חבנה, או „קמטשאטקה", כמו שכנוה הצעירים המקומיים — הוא אי בודד ועזוב עם ארבעה, חמשה אלפים תושבים, בין יערות אפלים ועבתים, הנמצאים על גבולותיהם של שלשה פלכים: קיוב, וואלין ומינסק. העירה יושבת על היאור אוז הנופל אל הנהר פּריאטין.

חבנה נמצאת במרחק שבעים פרסא מגמל הספינות ושׁשים פרסא ממסלת־הברזל. קיר של יערות אפלים מבדיל בינה ובין שאר העולם, וכמעט אין לה שום שיכות אל הפלכים שעל גבולותיהם היא עומדת. אחרי הריבולוציה נתחברה העירה בראשונה אל העיר המחוזית החדשה — טשירנובל, אחר־כך — אל מאלין. עתה היא שייכת אל גליל קיוב.

תלישותה של העירה מן המרכז מלאה בשנות המלחמה האזרחית תפקיד גדול וחשוב בגורל העירה, ומורגש הוא גם עתה.

בשעה שהדיניקים כבשו את קיוב נמצאה או חבנה תחת שלטונו של „הבולשביק" סטרוק. או לא ערך עוד פרעות בפרהסיה, והרשות של המועצות במחוז הרחוק השבה אותו לאהד משלהם. אך כאשר סטרוק התקומם לעין השמש נגד שלטון המועצות, שנתבסם או בקיוב, והתחיל לדעוך את היהודים ולערוך פרעות, קמו ואנשי חבנה ויסדו „רשות ניטרלית" מאיזו עשרות צעירים מבני היהודים שהתגיסו וארגנו אגודת הגנה.

מטרתה של ההגנה היתה להגן על העירה מפני התנפלויות של הכנופיות השונות שהתחוללו בסביבה. שום תפקיד שלטוני לא מלאה. על חותמה היה חרות רק: „אגודת־ההגנה" בלי הרמש וקורנס.

בכל זאת הביטו עליה התושבים האכרים של כל הנוף כעל באת־כח של רשות המועצות ובאו אפילו לדין לפניה.

II

הָמָן

החיים השלוים בעירה הפרעו בחדש דצמבר 1918. ביום א׳ התפרצו לחבנה כשלשים פרשים, בלם לבושים בגדי־שרד ומזויינים כדבעי. הם בחרו להם מעונות במרכז העיר, כנו את עצמם פטלוריים והודיעו, שנשלחו ליסד את הרשות במקומות האלה. את הקפיטן שלהם קראו לאזיוק ואת האטמן — סטרוק.

עוד בלילה ההוא התחילו „ליסד את הרשות". יהודי אחד הוביל לקיוב עגלה טעונה כמהין ופטריות. השומרים של „הרשות החדשה" התנפלו על יהודי זה, את המחורה גזלו ממנו ואת היהודי הכו מכות רצח. ביום השני התחילו לאסוף מהיהודים סכום עצום קונטריבוציה ואת היהודים הנתבעים הכו מכות מרדות.

שלשה שבועות עשה לאוניוק בעירה ועזבה. בחדש פברואר 1919 חזר לשם, ואז נהרג הקרבן הראשון בעירה, נ. מאניושא. לאוניוק לא התמהמה או הרבה בעיר. בחדש אפריל בא שוב. או נפצע לאוניוק על־ידי אחד מחיליו. רגנו, שזה שפצעהו היה חיל אדום שנספח אל הגדוד של לאוניוק בכוונה כדי להרגו.

בהלה בעירה. היהודים מפחדים שהחילים יתנקמו בהם את נקמת הקפיטן הנפצע ויערכו פרעות. שלחו להודיע אל הרשות של המועצות באַוורוטש מכל הנעשה. משם נשלח גדוד. אך סטרוק בעצמו בא לחבנה. הוא בא במשא־ומתן עם ראשי הגדוד. ספר להם שהוא נוטה לבולשיביזם, גם הבטיח לעבור על צדם ביחד עם הגדוד שהוא מנַיֵם. בהבטחות כאלה פתה אותם עד כי הסכימו להרשות לו לשלח את לאוניוק לקיוב אל בית־החולים. שם מת. החילים האדומים עזבו חבנה ושבו לאוורוטש. סטרוק התחיל לעַיֵם את גדודו, וחבנה נשארה בידי הסטרוקובים. הם חמסו ושדדו את היהודים, אך מקרי הרג קרו לעתים רחוקות.

באותו זמן נתחבר אל הסטרוקובים יהודי מתושבי חבנה, שבנו אותו „המן". הוא היה איש גם בריא כשור. המן זה היה עלול לגזול משבנו היהודי כל מה שהיה לו, מלבד הנפש. רוצח לא היה. הרבה משפחות הכו ונחמסו בגלל מלשינותו. אך גם זאת צריך להודות: הרבה פעמים סכן את נפשו כדי להציל יהודים ממות.

לא אחת קרה: הנך ממהר לקול צעקה — אחד הסוקרים כבר עומד ומכוון את אקדחו מול קרבנו לשם קץ לחייו. והנה „המן" ממהר בחץ מקשת, מפיל את האקדח מיד הסיקר באגרופו החזק ותופש אותו בשכמו: „עמוד, אל תעיז להרוג!" והוא מפתה את הסיקר השכור בדברים, מוביל אותו לביתו, מציע לו מטה ומשכיבו. מקרים כאלה קרו הרבה.

ל„המן" זה היתה בתחלה השפעה גדולה על הסטרוקובים ועל סטרוק בעצמו. לאחר שאבדה השפעתו נתחבר אל אַגודת ההגנה. בשנת 1920 התפרצו סטרוקובים אחדים לביתו כדי להרגו. אך הוא הצליח להמלט דרך הפתח השני היוצא אל החצר. אחר כך עבר לאמריקה.

III

הפרעות הראשונות

סטרוק היה טרוד כל העת לאסוף פרטיזנים אל גדודו. לאחר שעלה בידו לאסוף כנופיה גדולה, התקומם בפרהסיה לשלטון המועצות. ותהי ראשית מעשהו להתנקם ביהודים, להרוג ולאבד את אלה החלשים, נעדרי־מגן ורחוקים מכל פוליטיקה, שקועים בדאגות יום־יום, היכן למצוא פת לחם כדי להשביע את רעבון בתיהם.

סטרוק נפנף בחרב־דמוקלוס לא על חבנה לבדה, אלא על כל הסביבה. הרינת יהודים בכפרים ובחוות, ביערות ובשדות היו מקרי יום־יום. הפניקה היתה גדולה. הדרכים היו משובשים בסיקריקים, אי אפשר היה לצאת ולבוא. היהודים

דרי הכפרים חשו מפלט להם אל תוך העיר, שהניעו לשם, עכ"פ לעתים רחוקות, חילי המועצות.

אך עם התחלת האביב התחיל סטרוק לערוך פרעות גם בערים.

אל הערים טשירנובול, רדומיסל, ברוסילוב, איבנקוב וגורנוסטיפול התפרצו נדודי סטרוק ושדדו את היהודים. הפרעות ארכו ימים אחדים, לפעמים גם שבועות שלמים. פסקו ושוב התחדשו. בא התור גם לחבנה.

לחבנה נכנס לגיון תחת פקודתו של ראש הלגיון קלימינקה. שתקע את אהלו עם כל השטב שלו בעירה. הלגיונרים היו למראית־עין צעירים אינטליגנטים, התנהגו בנימוס. אחדים מהם היו כמעט נערים קטנים, גימנזיסטים. קשה היה להאמין שהללו בנדיטים, ובכל זאת כבר נגואלו כפיהם ברמם של יהודים.

סחה לי אשה אחת, בעלת־אכסניה, שאצלה התאכסנו פקודי השטב:

„בשהיו צריכים הלגיונרים לאיזה דבר לא באו בדרישה, רק בבקשה. ובכל זאת היינו מובהלים לאפות למענם לחם, ולנהץ את הלבנים שגולו מאתנו. הם אמרו שבאו לא לרצוח את היהודים, רק להלחם עם הקומוניסטים. אבל באשר הרוב הגדול של היהודים הם קומוניסטים, נאספים לפעמים עמהם גם אנשים נקיים".

בעירה לא נמצא אף קומוניסט אחד. גם ראשי הלגיונות של השטב ידעו והבינו, כי בעירה שיושביה הם כמעט כלם סוחרים או בעלי־מלאכות, אי־אפשר שיעסקו באותה עונה גם בקומוניזם. אמנם בשטב נמצאו ראשי־לגיונות מסוגו של טַרַס־בולבה, אנשים פשוטים, גסים בלי שום דיפלומטיה צבועית וסודית.

„ראש הלגיון קלימינקה — סחה לי האשה — היה יפה־תואר, כבן 25 שנה. אך יפיו היה גם ופראי. הוא היה לבוש בגדי תפארה, אך גסים. כל אצבעותיו היו חרוזות בטבעות זהב יקרות ומשובצות באבנים טובות. על חזהו התנוססו שרשרות זהב. מבטו היה גם ומחוצף. קלסתר פניו הפיל בלהות. צריך להודות, בעיני בנות האורחים היה קלימינקה סמל היופי. וכאשר נהרג אחר־כך על־ידי ניסי ההגנה ספדו עליו מספד מר: „אלי, אלי, שמש יפה כזה כבה!"

עד מהרה התחילו פרעות מאורגנות.

את הרכוש השדוד של היהודים צברו לערמות גדולות, אחר־כך הובילוהו אל הכפרים. שם נמצא עורות, אריג, כרים, כסתות, שמיכות, בגדים, מוליארים, מזרות בסך, חפצים שונים וכו'.

הם לא היו מפוקפים ביותר: המצו ושדדו כל מה שבא לידם.

IV

ה ה ר י ג ה

ביחוד התחילת עבודה אינטנסיבית לפני ביאתו של סטרוק. כאשר הבנדיטים כבר הריקו את הבתים, הדרו אל המרתפים, אל הרפתים. חפרו במערים את האדמה והוציאו מחיקה את הסלים עם החפצים, שהספיקו היהודים להצניע עמוק בקרקע.

אך כל אלה היו רק פרחים...

ידעו יהודי חבנה מפי הגסיון המר של ערי הסביבה, כי עם ביאתו של סטרוק תתחיל תיכף שחיטה והרג. יותר ממחצה תושבים יהודים עזבו את עירם

ונמלטו לגַרודיטשי, פלך וואלין, הרחוקה עשרים וחמש פרסא מחבנה. אך הנשארים לא הספיקו לברוח: הסטרוקיים לכדו את המעברות.

סטרוק בא. המצב היה נרגז. נתקבלו ידיעות, כי הבולשביקים עולים על חבנה. הסטרוקובים היו צריכים למהר את מעשיהם. בכלל לא היתה להבנדיטים שום תשוקה להתנגש עם החילים האדומים. והנה ביום השני התחילו פרעות והרינות שנמשכו שלשה ימים.

להתחלת הטבח נתן אות על־ידי יְרִיָה. בלילה הזה נהרגו שנים־עשר איש, גם היו נפצעים ובעלי־מומים. הרבה נאסרו. בין הנאסרים היו גם השוחט של העירה. הבנדיטים עבדו על פי רוב בנשק קר. בבית אחד גזרו לנורים בן ובת (הבן היה גדם־יד, אינַליד צבאי), אחר־כך קרטמו את האב ועשוהו לבעל־מום. בבית השני תפשו הבנדיטים את בעלת־הבית, הכו אותה מכות רצח וחפצו להרגה. כאשר שמע הבעל את צעקותיה של אשתו, עזב את מחבואו ונגלה לעיני הבנדיטים. הם תפשוהו, אך הוא השתמט מידיהם וברח אל הנהר. שם דקר אותו אחד מהקוֹמַנדירים של השטב.

האשה הוסיפה לספר:

„בעבור שתי שעות שבו פקידי השטב נרגשים ומלוכלכים בדם. אני דפקתי בדלת באמתלא שחפצה אני להביא להם פת־ערב.

– ומה, לערוך לכם את השלחן?

– כרצונך, בעלת־הבית, התיאבון איננו גדול.

אך אני האצתי בהם שיאכלו, בחשבי כי בעת האכילה תעלה בידי לרלות מהם דבר־מה.

כאשר באתי לפנות מהשלחן את הכלים והפנאות, ראיתי כי מסעודת־הערב נשארו הרבה שיריים ואחד מהפקידים לא נגע אפילו בפנכתו שעמדה לפניו. על שאלתי מדוע איננו אוכל, ענה:

– אינני יכול לאכול, בעלת־הבית, הדם... המות... הלא זה עתה הרגתי איש!...

– ואת מי הרגת?

– יהודי...

– ומדוע?!

– הוא בודאי היה קומוניסט. הבולשביקים חפצו להתנפל עלינו, אך אנחנו הקדמנו והרבקנו אותם. הם חפצו לברוח. ואני מצאתי אחד מהם בנהר והקרתיו בכידוני".

את הנאסרים הביאו אחר־כך. על פי עתירותיה המרובות נשתחררו.

ביום השני השהיטה היתה צריכה להתחדש. אך נמצאו פתאם מעכבים: נתקבלו ידיעות, שהולכים וקרבים לא בולשביקים פנַטַסטיים, בעלי־מומים ואינַלידים בלי נשק, אלא בולשביקים ממש מזוינים ומלאים עז.

מהומה בשטב. הטיליפון מקשקש בכל רגע.

בהלה, מנוסה. שולחים מהעיר את שמונה־עשרה הענלות האחרונות הטעונות שלל היהודים.

„הדירים" אמרו לבעלת האכסניה:

– היום יגמר נזר דינם של יהודי חבנה: הבולשביקים עולים על העיר. אשר פה תהיה הפוזיציה. אם הם יהיו המנצחים, אז תדעו כי הצלחתכם היא גדולה

מאד. אך אוי לכם אם אנחנו נהיה המנצחים, אז לא נִתֵּן לכם כל חנינה. צר לי על משפחתך, השתדלו להחבא באיזה מקום בטוח.

אך כל „פוויציה" לא היתה. כאשר התפרצו אחרי שעות אחדות הבולשביקים לחבנה נעלמו הסטרוקובים ועקבותיהם לא נודעו.

V

יְסֹד ההגנה

צבא המועצות התחילו קרבות אל העיר. היהודים עזבו את מחבואם, זחלו מן העליות והמרתפים ונהרו אל החוצות. דמעות שמחה, חבוק. בשעת שמחה שכחו כי לחוב הגדול לא נשאר אפילו פת־לחם להשביע את רעבונם, כי כתנתם על עורם רק היא, היחידה, נשארה להם ואין להם אפילו על מה להניח את ראשם. האינסטינקט של החיים התגבר על הכל: „אנחנו חיים וקיימים, נצלנו מידי הפנדיטים הסטרוקובים וליום מחר ידאג אלהים".

אך השמחה לא ארכה. החילים האדומים עשו בעיר רק ימים אחדים ועזבוה. עוד הפעם בהלה בעיר. רק הפלטים ששבו מנֶרדושצי לא היו כל כך נבהלים. מאושרים! הם עוד לא ידעו מה זאת פרעות. אבל אלה שכבר טעמו את טעמן ממר בשרם, כאשר עלתה על לבם האפשרות שהפרעות יתחדשו. אך כל מוצא לא היה. לברוח לקיוב — צריך למות שם ברעב, או להיות טרף לשיני מחלת הטיפוס החברבי המתחולל שם.

אך ביותר היה רע ומר מצבם של הצעירים:

„לפנינו – מספר המוכיר של ההגנה – היו שני דרכים, או להשאר בעירה ולחכות כל רגע למות מות אכזרי מידי הבנדיטים, או לעזוב את העיר ביחד עם צבא המועצות. אבל הלא אז ישארו הורינו וקרובינו הפקר בצפרני הרוצחים".

הצעירים התאספו וגמרו ליסד אגודת־הגנה.

עוד מקודם נעשו איזו נסיונות להגן על העיר.

כשבאים חילי המועצות ממהרים הבנדיטים להמלט אל היער. אך באשר החילים האדומים עוזבים את העיר, מיד שבים הבנדיטים ומאימים על היהודים להתגקם בהם. דאגתם הראשונה של הצעירים היתה להפסיק את החבור בין היער והעיר. למטרה זו העמידו שומרים בארבעה מבואות העיר ומזו משגיחים שיבקרו את מעמדות השומרים, אם נמצאים בלילות על מקומותיהם.

אך בידי השומרים נמצא רק רובה אחד. בידי הנשארים היו אַלות. ולהגים בעזה את הבנדיטים לא כל כך קל הדבר. השומרים ידעו את חולשתם. הם שאלו בקול רם: „מי הולך?" רק את אלה העוברים הידועים להם. כשראו עוברים חשודים התחבאו בעצמם...

המטרה הראשונה של ההגנה היתה למצוא נשק.

VI

הַשָּׁנִים הזהובות

הנה מה שמספר ראש ההגנה:

„בבר בלה כח הסבל לנשוא את האיומים של הבנדיטים. נמרתי: „אני אן הם. נסעתי לקורוסטין. משם עלה בידי להביא לחבנה בטליון של חילים. אנ

בעצמי לקחתי בידי רובה ונתחברתי אליהם. את הבנדיטים גרשנו. אך בעבור שני ימים קבל הבטליון פקודה לעזוב את העיר. ועד הבטליון חמל עלינו והשאיר בשבילנו אחד עשר רובים וסך 1500 פטרונים. אך כל זה היה כאין. שלשה מחבריו נסעו לטשירנובל ולקורוסטין ואחרי רוב עמל עלה בידם למצוא מאה רובים וסך 3000 פטרונים. והנה נשק יש, אך איפה לקחת חילים. פניתי אל הצעירים מבני העניים שישמרו את העיר בשבר עשרים רובל בשטרות קרֶנקיים. אך „בעלנים" נמצאו מעטים. היינו מוברחים לגַיס את הצעירים בעל כרחם. שני צעירים שסרבו להצטרף אל השומרים – הֻלקו. מאז לא נמצאו מסרבים".

ראש ההגנה נהג את נשיאותו ברמה ובתקיפות גם אחר־כך. הודות לו הפילה ההגנה את חתיתה על כל הנוף. „השינים הזהובות" (להראש היו שינים תותבות) הפילו את מוראן ופחדן על המערכות הקרובות של הבנדיטים. העירה קראה את הראש של ההגנה „רַיָה" על קשי ערפו ועקשנותו. כאשר נקרא לצבא בשנת 1912 לא בקש תחבולות לשחרר את עצמו. הוא נשבה בידי האוסטריים. בווינה למד בזמן קצר את מלאכת אֶלֶקטרו־מונטֶר. מלאכתו שחררה אותו מחיי־מחנה (לאגער). הוא עבד בתיר מונטֶר בבית־חולים בווינה. בשנת 1918 שב מהשביה. הוא בריא וחזק, את ידו הכבדה מרגישים גם בשעת לחיצת־שלום. כך הוא גם מבטו: כבד ואיננו נח אף רגע. לא לחנם יפחדו מפניו הבנדיטים.

הנה עובדה אחת מהרבה עובדות, מעלילותיו של ראש ההגנה שספר המזכיר:

„פעם אחת לקח ראש ההגנה אתו שמונה עשר גיסים והלך אל הכפר מקסימוביטשי שנמצא שם קן של בנדיטים. ראש ההגנה קרא את האכרים לאספה. כלם באו, כי הלא „השינים הזהובות" מצוות. ראש ההגנה עלה על הבמה וקרא להגיסים: „שרשרת!" שמונה עשר הגיסים מנקשים ברוביהם ובצעדים מהירים הם מקיפים את האספה, שנמצאו בה יותר מאלף איש. „אם אתם, כך וכך, לא תמסרו תיכף בידי את הבנדיט זַיַאץ, או אשמיד את כלכם ואת כפרכם אשלח באש!". להתקומם נגדו, זאת לא עלתה אפילו על דעתם. כה גדול הפחד שהשפיעה עליהם ההגנה עם „השינים התותבות".

שמו היה דוד. בהגנה נמצאו עוד שנים ששמם דוד וגם הם גבורי חיל. על־כן מרגלה בפי יהודי חבנה: „שלשה דודים מנינים עלינו".

אך כחה של ההגנה לא היה רק באלה השלשה. הסתדרותה, הקשר האמיץ שחבר ואגד ביחד את כל חבריה, ורגש האחריות שהרגיש כל אחד מהגיסים, כל זה הגביר את כחה ועָצמה.

ההסתדרות של האנודה היתה באופן כזה: ראש ההגנה, שני ראשי גדודים וארבעה קומנדירים, מנהל העניינים, אינסטרוקטור וגזבר. הגיסים נחלקו לפועלים (48 – 50) וחיל המלואים (100 – 150) איש.

על חיל המלואים רבצה החובה רק בנוגע לשמירה הפנימית של העירה, הפועלים נמצאו תמיד ברשותו של השטַב. הגיסים נתחלקו לחבורות. בכל חבורה ערך 15 – 20 גיסים. הם נשלחים אל המקומות, שהבנדיטים רובצים שם, לצודם ולהביאם לחבנה. מחבנה שולחים אותם לעיר המחוז טשירנובל. אחדים מגיסי ההגנה נמצאים תמיד בעירה. הם נושאים שָרות בשטב, בפוסטה ובמיליציה. חברי ההגנה הפועלים אינם עוסקים כלל בעסקיהם הפרטיים ומתפרנסים מכסף משכרתם שהם

מקבלים. מקורי ההכנסה: המסים שמשלמים אלה המוציאים סחורות וצרכי אכל מחבנה למקומות אחרים. השומרים לא נתנו להוציא סחורות, אם לא נמצאו בידי הבעלים שוברות מהשטב ששלמו את המס. היה מעשה, אחיו של ראש ההגנה הוביל סחורה ובידו היה שובר רק על מחצית המס שמגיע ממנו, הראש צוה לעכב את סחורתו עד שישלם את כל הסך המגיע.

היה עוד מקור ההכנסה. בשעת החפושים בכפרים הוציאו הגיסים מידי האכרים את החפצים הגזולים והחזירום לבעליהם. אך אם לא נמצאו הבעלים, נמכרו החפצים ומחירם נחלק שוה בשוה בין הגיסים.

הקומוניזם הצבאי הזה חבר ואגד עוד יותר את הגיסים. ההרכבה הסוציאלית של חברי ההגנה היתה מגומרת למדי. בין חברי ההגנה נמצאים גם „יורשים מבית־הרומנובים" (כך קראו בחבנה הבורה של משפחות עשירות אחדות, שהיו קרובים זה לזה). גם בני־עניים ואביונים שהוכיחו ביכלתם למות גם את זכותם לחיים.

VII

צ. ק. יהודית

(מספוריו של המזכיר)

„הפקידים והראשים נבחרו ברוב דעות. אך המשמעת אל הקומנדירים היתה קלושה. בפשטות לא אהבו את המשמעת, אף כי כל אחד עשה בחפץ לב את המשל עליו, בלי שום פקודה. כאשר נשלחו לאיזה מקום, כל אחד חפץ לדעת לאן, ולמה. סודות ורזים לא אהבו. כאשר הודיעו להם את מטרת משלחתם, מלאו זריזות את עבודתם, וביחוד כאשר נשלחו לצוד בגדיטים".

פעם אחת היו צריכים לשלח לראש ההגנה, שנמצא במקום אחר, איזו תעודת־סתר. הגיסים לא חפצו לנסוע עד כי יודיעו להם את תכנה של התעודה. השטב היה מוכרח להסכים לקומפרומיס כזה: כאשר הגיסים כבר ישבו בעגלה, או הודיעו להם את תכנה של התעודה. באופן כזה נשארו נאמנים לקונספירציה וגם התעודה נמסרה להראש.

היה מעשה, פעם אחת, כשהגיע זמן הבחירות מאנו הגיסים לחדש את בחירתו של הראש מפני קשי־ערפו ועקשנותו. רק כאשר כל חברי הועד התפטרו ממשרותיהם בתור מחאה שלא נבחר הראש, או הוכרחו גם הגיסים לדחות את „האכיות שלהם הגעלבה" והראש הושב על כנו. אנב אורחא צריך אני להעיר, כי להגנה לא היתה כל רשות לבחור ראש, רק פלדפיבל. הראש נשלח מהמחוז. אך כאשר הראש הראשון הגשלח מהמחוז היה בגדיש והגיסים הרגוהו ביריה, משך המחוז את ידיו מפריביליגיה זו. אך בכלל היה היחס טוב בין ההגנה ובין המחוז: את הגיסים פטרו מלעבור בצבא.

בתעודה התומה בחותם ההגנה היו יכולים לעבור בכל מקום. אך לפעמים פרצו סכסוכים בין השלטון של המועצות ובין הגיסים: השלטון חפץ שההגנה תעסוק גם בגביות של ארנונות־ההפסקה, גם תאסור את הדֶזֶרטירים שיביאו לידה. אך ההגנה בשום אופן לא חפצה לקבל עליה את העבודות הללו. ההגנה לא חפצה להתלכש באצטלא של רשות. כל חפצה היה רק להגן על העיר ולשמור עליה מפני התנפלויות של בגדיטים. נמצאה בעירה גם מיליציה. אך המיליציה עמדה

תחת השנחה של ההגנה, כמו הפוסטה והטלגרף. בימי הבהלה נצלה ההגנה את הנשק מהמיליציונרים, מפחד שמא יעברו אל צד הבנדיטים. אחרי משא־ומתן ארוך עם הרשות של המחוז קבלה ההגנה רשיון לקבוע לה חותם, אך בלי „מגל וקורנס" שהם סמלים של חותם הרשות. בכל זאת חשבו כל אברי הסביבה את ההגנה לאורגן של הרשות ובכל עסקיהם פנו אל ה„צ. ק. היהודית". היה מעשה ואשה אכרית באה אל ועד ההגנה ברדישה שיכריח זה את בעלה לתת לה גט פטורים.

הנמוק שקראו אברי הסביבה את ההגנה בשם „צ. ק." הוא זה:

חברי ההגנה היו תמיד עסוקים להוביל את הבנדיטים שנפלו לידיהם אל עיר המחוז. הרבה פעמים קרה, שהגיסים היו צריכים לעבור עם הבנדיט דרך הכפר שגר שם. על־פי רוב היה מספר הגיסים המובילים רק שלשה או חמשה. מיראתם שלא יתנפלו עליהם בכפר קרובי הבנדיט יחבריו, התחילו להרעים ביריות כאשר באו אל הכפר, כדי להבעית את קרוביו ומכריו של הבנדיט שלא יהינו לקרב אל העגלה. וכאשר נפל בידי הגיסים אחד מאלה שהצטינו באכזריותם, קבל זה את ענשו מידיהם בהכאות ומהלומות אין מספר. ביחוד כאשר הבנדיט נפל בידי אלה שקרוביהם סבלו מידו, או כבר ידע שנכון לו יום חשך. גם השטב, אם כי הוא תמיד התנגד להרמת אגרוף על הנתפשים, לא יכול בכל זאת לעצור בידי הגיסים.

פעם אחת נפל בנדיט בידי צעיר. כאשר הצעיר הכיר בו את המנוול שטמא את אחותו, התלקחה בו חמתו ובחמת רצח הכה את הבנדיט הכה ופצוע. כאשר עלה בידי חבריו להוציא את הבנדיט מידו, כמעט לא נותרה בו נשמה. את הרוצח הובילו להמחוז, משם שב לביתו אחרי ימים אחדים.

מקרים כאלה לשחרר בנדיטים ידועים קרו הרבה פעמים. המחוז הרחוק לא היה כל־כך בקי מי מהבנדיטים, שהובאו למשפט, הוא באמת רוצח שופך דם, ומי הוא איש ישר ורק על־פי מקרה נפל עליו חשד. ולפעמים חיבו את הנקיים ופטרו את הזדונים. הדבר הזה היה למורת־רוח להגנה, שרצונה היה דוקא שהחוטאים יקבלו כדי רשעתם, ואלה שלא חטאו, יצאו נקיים בהשפטם. כי טעויות כמו אלה ועיות הדין יכולות לגרום הרבה תלאות וצרות. עניתם של אלה החפים מפשע יכולה להרגיז גם את אלה האכרים, שאין להם נטיה אל הבנדיטים. כמו כן השתחררותו של רוצח ידוע תוכל להביא שואה על היהודים.

VIII

מות גבורים

ההגנה לא יצאה למלחמה על הבנדיטים. שני הצדדים מנעו את עצמם מהתנגשות. רק פעם אחת התנפלו פתאם הבנדיטים על הגיסים ואז נהרג אחד מחברי ההגנה. אך המקרה הזה עוד אגד ורתק יותר את ההגנה. סיעה של עשרים ואחד גיסים הובילו אחד הבנדיטים. הגיסים הלכו מפוזרים. פתאם נשמעה יריה מתוך היער, שזה עתה עזבוהו הגיסים. חברי ההגנה נבהלו. בין כך נמלט הרוצח. אך עד מהרה התאוששו. שכבו בשרשרת והתחילו להשיב ביריות. הקומנדיר, בחפצו להבעית את הבנדיטים, הרים את ראשו וָצָוַח: „הגדוד הראשון לימין, השני — בעקיפין לשמאל"... „הורה!" אך מיד נפל מתבוסס בדמיו על־ידי כדור. בנפלו

קרא: „חברים, נפצעתי!" ואחרי רגע הודיע בקול חלש להשרשרת: „חברים, הניחו אותי. הוציאו מכיסי את הקפסול של הַגְרַנָטָה". אלה היו המלים האחרונות של הקומנדיר לפני מותו.

צריך להעיר, כי שמו של הקומנדיר הזה, שעד נשימתו האחרונה דאג להגנה של עיר מולדתו, לא היה ידוע כהוגן גם בין חבריו. הוא היה בנה של אשה אלמנה עניה, וכלם קראוהו בכנויו: „צוּבּוֹרה". עסקנותו בהגנה ומות גבורים החזירו לו את שמו: „מאיר סאפוזניק".

מות חברם המם את הגיסים והרפה את רוחם. הם החליטו לשוב חזרה, ונסוגו אחור אל הכפר פיודורובקה, בהגינם על נפשותיהם ביריות. אחד מהגיסים נפצע בדרך.

עד מהרה הובאו על־ידי שני גיסים שני אסורים אל הכפר: זקן חלש ונער בן י"ב שנה, שנמצאו אצלם שתי כפות בסף ושתי תרנגולות צלויות. אחרי הכחשה קצרה, הודו האסרים, כי הם נשאו אכל להבנדיטים. והתרנגולות לקחו משתי נערות עבריות שנרצחו על־ידי הבנדיטים. היה ברור, כי בסביבה יצרה לה קן חבורה של רוצחים. ההרוג הנפצע ושני האסורים נשלחו לחבנה בלוית גיסים אחדים והשארים יצאו להפש את הבנדיטים.

הידיעות המעציבות החרידו את העירה. אך עד מהרה התעודדו. היו צריכים לאחזו באמצעים אינרגיים, כדי לרפות את ידי הבנדיטים, המתנאים בנצחונם. והנה ראש ההגנה עם גיסים אחדים ובידם קפסאות אחדות מלאות פטרונים, יצאו לחפש את הרוצחים. לקחו עמהם גם את הנער הנאסר, שהוא יַראה להם את מקום חניתם של הבנדיטים. נודע כי הוא שמש בתור קורייר לסטרוק בהיותו בחבנה.

עברו שני ימים. מהגיסים לא נתקבלו שום ידיעות. העירה שקועה בעצבות. והנה עוברים ושבים הודיעו, כי בְּרִיון מרטינוביטש נשמע אתמול רעם יריות. המהומה בעיר רבתה. בודאי אספו הבנדיטים מחנה גדולה ונמרו לצאת למלחמה על ההגנה.

ביום השלישי קראו מַרטינוביטש את ראש ההגנה אל הטיליפון.

המזכיר מלא מקומו. והנה מה שהודיעו לו:

– צעירים אסרו אתמול את אבא, שאין לו שום יחס אל הבנדיטים. הקשר ביו ובין בנו הבנדיט כבר נפסק. אם תבטיח לי בהן הכבוד שלך לשחרר את אבא, או אביא לכם מחר את הבליסטרא שהחביא אחי.

הבטיחו לו בהן־הכבוד. העירה שבה למנוחתה. עתה צריכים להודיע על אדות זה להראש במוקדם האפשרי, כדי שלא יהרוג בחמת רוחו את הנאסר. והנה שני גיסים, שזה עתה הביאו לקבורה את חברם, עובו בחצי הלילה את העיר ופקודת השטב בידם. הם הרחיקו פרסאות אחדות מהעיר והנה לקראתם חברי ההגנה השבים מדרכם עם שלל: בידיהם נפלו בנדיטים אחדים והרכה נשק. הבנדיטים שהלכו לחפש, נמלטו מחניתם (אהל מרווח בעבות היער) אך מצאו, על־פי הוראתו של הנער, רובה אבטומט. את הנער שלחו לחפשי. ביום השלישי הביאו את הבליסטרא והאב של הבנדיט נשתחרר.

IX

מדה כנגד מדה

בינתים המלחמה בין הגיסים והבנדיטים הלכה הלוך וקשה. תאות הנקמה הרתיחה את הדמים של שני הצדדים. בימים ההם חטפו הבנדיטים אשה עבריה עם ילדה וקברו אותם חיים ביער. אחרי ימים אחדים הובילה חבורה של גיסים אסיר אחד לטשירנובל. עוברים ושבים הודיעו, כי סיעה של סיקריקים במספר חמשה עשר איש, מתאספים, כדי להתנפל על הגיסים בריון מרטינוביטש, כאשר ישובו מדרכם הזרה לחבנה. לשלוח להם עזר ככר לא היתה כל אפשרות. והנה השטב שָׂם אל העיר את פניו: הודיע תיכף למרטינוביטש בטיליפון, שיבינו סוסים בשביל ששים גיסים, שכבר יצאו מחבנה לעבור לטשירנובל. השטב לא הסתפק אף רגע, כי הידיעה הזו תמסר כהרף עין והבנדיטים יסוגו אחור.

בינתים שבו הגיסים לבתיהם. היה לילה. הירח הגיה את אורו. והנה לקראתם עגלה עם נוסעים אחדים. „עמוד, מי הם הנוסעים?“ קראו הגיסים. „אורחים מחבנה“ — היתה התשובה. אך הגיסים חשדו בהם. חיש ירדו מסוסיהם והתנפלו על הנוסעים. נודע להם שאלה הם הבנדיטים שקברו חיים את האשה עם ילדה. אחד מהם נמלט. הנשארים הכרחו לגלות את מקום הקבר. הגיסים הוציאו מקברם את האשה עם ילדה ובמקומם קברו חיים את הבנדיטים.

ההגנה עבדה במרץ והתאמצה להשמיד את הבנדיטים. אך פתאום השתער עליה כח איום והפסיק את עבודתה לשנה תמימה.

בְּלוֹסט הַבַּרי, פלך וואלינסק, התקוממו איזו אלפים אברים. ראש המורדים זאקוסיליה עשה נסיון לבוא במשא ומתן עם ההגנה ושלח רשיון בשביל הפרלמנטרים. אך ההגנה לא חפצה לבוא בדברים עם בנדיטים ולא שלחה את ציריה. אז עלו על חבנה שש מאות פרטיזנים, הוציאו את הנשק מידי הגיסים והרגו שנים מהם, בתוכם אחד מ„הרוידים“. את ראש ההגנה הרבו לחפש בכל המחבואים. אך לא מצאוהו.

זה קרה בחדש אויגוסט 1919. המורדים נגפו לפני חיל המועצות. אך ההגנה לא יכלה אז להתארגן. אחדים נהרגו. אחדים עזבו את חבנה ועברו לקיוב, או רובנה. אחדים התחברו אל צבא האדום. מלבד זה לא הרגישו אז כל־כך את נחיצותה.

התרף עבר פחות או יותר בשלוה. בימי האביב באו הפולנים. הם התקלסו ביהודים, גזזו את זקניהם, חמסו ושדדו את הבתים, אך לא הרגו נפשות. כנופיות הבנדיטים בעת ההיא שקטו ולא החרידו את היהודים. אך כאשר הפולנים עזבו את אוקרינה שבו הבנדיטים אל „עבודתם“. בימי הסתיו של 1920 התחדשו כל האיומים של שנת 1919. הפעם סבלו בכלל היהודים הגרים בכפרים בסביבתה של חבנה. יותר מכלם סבלו היהודים הגרים בכפר דוברקי. שם נשמדו גם נשים, זקנים וילדים. בחג הסוכות נכנס החלוץ של הסטרוקובים גם לחבנה. אך האברים המקומיים הודיעו, כי אם יערכו פרעות אז יהיה להם עסק עמהם.

X

חג לחנא

האברים המקומיים מעולם לא השתתפו בפרעות. בחפץ לב החביאו יהודים בבתיהם. ואת הרכוש, שהיהודים נתנו להם לפקדון, השיבו להם גם אחרי עבור

שנה ויותר. מלבד אחדים יוצאים מן הכלל. הפעם החליטו האכרים להתערב בפועל ולבלי תת להבנדיטים לרצוח ולחמוס את היהודים ובזה הצילו את העיר. אך בעבור חדש ימים התפרצה לחבנה כנופיה של בנדיטים עם ראשי הבריונים ואיאץ וסליבה והדליקו בתים אחדים בפנות שונות בעיר, גם הרגו ופצעו אנשים אחדים, ובלילה הזה נעלמו. או קמה ההגנה להחיה. תחת הנהגתו של הראש הקודם נלחמה עם הבנדיטים ותובל להם. או החליט השטב לשים קץ גם לסטרוק.

השטב נכנס במשא־ומתן עם אכרים של איזה כפר שסטרוק בא שמה לעתים קרובות. אכר אחד שלח להודיע אל השטב, כי סטרוק ביחד עם ארבעה בנדיטים נמצאים במרחק של פרסא מחבנה.

כאשר נתקבלה הידיעה בחר הראש שנים־עשר חברים מהמובחרים שבהגנה, השיבם בעגלות והוא בעצמו, מזוין מכף רגל ועד ראש ועטוף במעיל אכרים, עבר לפניהם כשהוא רוכב על סוסו.

הם באו אל הכפר בלילה. הראש דפק בלאט בחלון של האכר המודיע. האכר יצא כשהיא רועד מפחד להודיע, כי סטרוק יצא לפרור ליובובש, הנמצא במרחק 10—12 פרסא. שם יחוג את יום מיכאל ביחד עם חבורת מרעיו כשלשים בנדיטים. האכר יעץ לגיסי הגנה ש־שובו לבתיהם, כי בנפשם הוא. אך הראש חקר בפיטרוט על ארות הדרך המוביל אל הפרור. ההגנה נוסעת הלאה. הנה אורות דולקים. ראש ההגנה מסדר את הגיסים במרחק שלש מאות צעדים מן הבית, מוסר את הפקודות האחרונות וקרב אל האורות.

— מי בא? — שאל העומד על המשמר. עד מהרה פלח כדור את לבו של השומר.

הגיסים התחילו להמטיר יריות אל הבית. הבנדיטים, שבאה עליהם שואה פתאומית, שלא ידעו שחרה, קופצים דרך החלונות נבהלים ונדהמים, עוזבים בשעת הבריחה את הרוגיהם. ביום השני נשלח אל הפרור גדוד גדול מהראשון. הם חטפו שם את הבנדיט הידוע פיזיל ואת הבית, אשר שם חגג סטרוק את חג הולדתו, הדליקו.

מאז לא נועזו הבנדיטים להתנפל על העירה. רק בחדש יאנואר 1921 התנפלה פיעה של בנדיטים, תחת הנהגתם של ואיאץ וסליבה, על יהודי חבנה השבים מן הוריד והרגו שמונה נפשות. אלה הם הקרבנות האחרונים מימי הפרעות. ואיאץ וסליבה נלכדו במהרה בידי ההגנה. בסתיו 1921 הופיע בריון של חבנה טוטיוניק. אך הפעם לא ערך פרעות.

הבנדיטים בריון חבנה הולכים הלוך ונמוג, העירה, שנשתחררה מהבנדיטים בקרבנות מועטים הודות להגנה, מתחלת לרפא את פצעיה ולבנות את הריסותיה.

(תולדות ממחזרו של מ. ליצעם „קעטשתקא נפלך קיוב" שנדפס בספר:

„Еврейское местечко в революции 1926"

חודורקוב (פלך קייב, מחוז סקבירה).

I

בחודורקוב נמצאו כתשע מאות משפחות יהודים.

בסוף שנת 1918, כאשר הפטלוריים נורשו על־ידי החיל האדום, ראו ראשית להם להתנקם את נקמת מפלתם ביהודים. פלונות פטלוריים התפשטו על ערי השדה, אליהם נלוו נדודי חמסנים ושודדים, שרבו אז באוקרינה אחרי המלחמה, וביחד התנפלו על היהודים היושבים בערי הפרזות, שסו את רכושם, גם רצחו נפשות. בהרבה ערים התעודדו אז הצעירים, שלא יכלו לעמוד על דם אחיהם; הם התגיסו, רכשו להם נשק ויסדו אגודות הגנה לדבר עם האויב בשער. גם צעירי חודורקוב לא עמדו מנגד: התגיסו מאה צעירים, רכשו להם רובים גם שני בליסטראות, למדו את ידיהם לירות אל המטרה וגמרו לעמוד בפרץ לפני הבַּנדות השונות המתחוללות בהסביבה. הם חפרו חפירות סביב העירה, גם צופים העמידו להשגיח שהפורעים לא יתפרצו העירה בהסח הדעת.

בשנת 1919, סוף אפריל, התפרצה לחודורקוב הכנופיה של סוקולובסקי, מספרה כמאה וחמשים איש. גיסי ההגנה יצאו לקראתה ויערכו אתה מלחמה. מהגיסים נפלו חמשה ומהתישבים שלשה אנשים, סך הכל שמונה נפשות, ומהכנופיה נהרגו שנים ואחד נפצע. הכנופיה עובה בו ביום את העיר. אל הגיסים נתוספו חברים חדשים, מספרם הגיע עד מאה וחמשים איש. כלם היו מזוינים ברובים. בכל משך הקיץ נסו כנופיות שונות לחדור העירה, אך הגיסים נרשו אותן כפעם בפעם.

לפני ראש השנה התפרצה לחודורקוב הכנופיה של זיליוני רבת האוכלסים. המיליציה והגרניזון המקומי עזבו את העירה. גם גיסי ההגנה לא מצאו עוז בנפשם להתיצב בקשרי מלחמה עם מחנה גדולה כזו. הזיליוניים המסו, אנסו נשים והרגו את בתו של נחמיה גער.

כעבור ימים מועטים נכנסה העירה הכנופיה של טאטיוניק; הפעם לא המסה, לא רצחה נפשות, רק דרשה לחם, וכשמלאו את דרישתה עזבה את חודורקוב ועברה אל התחנה פּוֹפִּילנה, שם נהרגו שני יהודים במיתות משונות, בעל האַפטיקה ועוד אחד מגרי התחנה. הרוצחים קצצו את ידיהם של ההרוגים.

II

במשך שלשה חדשים נשארה העירה בלי שום רָשות. העירה נעשתה למרכז של שדה המערכה. מעבר אחד חנה צבא הדיניקים ומעבר השני — הצבא האדום. ביום אחד התפרצו העירה פלונה של דיניקים; הם שסו את בתי היהודים גם רצחו נפשות. ביום השני התנברו עליהם החילים האדומים ויגרשום. גם הם שלחו בחמם את ידיהם, אך לא שפכו דם.

בחדש דצמבר התפרצו הדיניקים לחודורקוב וידרשו מהיהודים סך עצום קונטריבוציה. את מאיר נוטמאן ואת מרדכי הירש מינו לנבות את הכסף, ומבית־המדרש הוציאו שלשה אנשים, את יודיל וואלקענשטיין, אליהו טקאטש ועוד אחד, וההזיקו בהם לתעריבות עד שיסלקו להם את הקונטריבוציה. אך כאשר ראו הגוֹבים שלא תעלה בידם לאסוף סך עצום כזה עזבו את העיר ונמלטו. או לקחו

הדיוקים את שלשה האנשים שהחזיקו בהם לתערובות והובילו אותם אל חנות הקמח של ליבוש מארקאן. בראשונה לקחו את אליהו טקאטש ותלו אותו על הנָו שהמאונים קשורים אליו. הרוצחים דמו, כי כבר מת, ולקחו את בעל־החנות מארקאן והפצו לתלות גם אותו. אך פתאום נפלה רגה כי החיל האדום עולה על חודורקוב. הדיוקים ברחו. תיכף מהרו השכנים. כרתו את החבל, הורידו את טקאטש מן התליה, וכאשר מצאו בו עוד סמני חיים מהרו את הרופא וברוב עמל השיבו לתחיה. אך טקאטש לא האריך ימים אחר כך. כעבור שלשה חדשים נפל עוד הפעם בידי הדיוקים ונהרג.

במשך חמשה ירחים היתה העירה מפרפרת בין החיים והמות. כנופיות שונות תכפו להתפרץ לתוכה. אלה באו על עסקי ממון ואלה — על עסקי נפשות. אמנם ניסי ההגנה שמו כפעם בפעם את נפשם בכפם ויצאו להגן על העירה. אך כבר תש כחה של ההגנה ומספר הגיסים הלך הלוך ופוחת, על־ידי המכות שהכו מידי איביהם. כך, הגיסון להכניע את המורדים של קורנין והסביבה עלה להאגודה בעשרים ושנים קרבנות אדם. והבַּגדות השונות, שהתחוללו בהסביבה, ידעו מזה ופחד הגיסים כבר לא הבעית אותם. ובכל פעם, בשעת התגפלויות, נזוקו יהודי חודורקוב הן בגופם והן בממונם. בכל זאת לא עזבו היהודים האומללים את תקותם וקוו עוד לימים טובים...

אך תקותם היתה מפח נפש. על חודורקוב נגזרה כליה.

העירה נשמדה באש והרוב הגדול של התושבים היהודים נהרגו ונשחטו. מצאו את מותם בנהר אירפין, או נשרפו באש. ומלאך המות שלהם היה ראש הבריונים סוקולוב והכנופיה שלו.

III

הטבח הנורא קרה בחדש אייר יום ו'.

תחת מכסה הלילה חדרה הכנופיה של סוקולוב בלוית שתי פלוגות של פרטיזנים, ס"ה כחמש מאות איש. האכרים המקומיים היו אתם בעצה; הם הביאו בסתר את הסיקרים העירה, סיעות קטנות, החביאו אותם בבתיהם. בלילה אור ליום ו', כאשר היהודים כבר נמו את שנתם, התנודדו הרוצחים סיעות־סיעות ברחובות והתחילו להתנפל על בתי היהודים. ניסי ההגנה אמנם התאספו ויתגרו מלחמה עם הכנופיה, אך עד מהרה נוכחו שלא יוכלו עמוד. אחדים נפלו במלחמה. הנשארים ברחו בדרך העולה אל התחנה פוסילנה, הרחוקה מחודורקוב עשרים פרסא. אך הסיקרים דלקו אחריהם עד מרחק עשרים פרסא מהעיר והרגו את הבורחים בלי חמלה. כל הדרך היתה מרופדה בהרוגים. כאשר עשו הרוצחים כָּלה בניסי ההגנה שבו העירה והתחילו להשמיד את היהודים שנמצאו בעיר. המיתו אותם במיתות משונות: הרגו, טבחו, השליכו את קרבנותיהם אל נהר אירפין, דנו אותם בשרפה. רצחו אנשים ונשים זקנים ונערים, גם עוללים ויונקי שדים. לא ידעו רחם. את קרבנותיהם הרגו כמעט רק בנשק קר, רק על אלה שהושלכו אל הנהר ירו, כדי לנמור את מיתתם. את הבתים ושאר הבנינים שלחו באש. אל אַרוָתו של מאיר ריבאק הביאו כשלשים איש, סגרו את הדלתות ואת הארוה שלחו באש. כל הנמצאים באַרוה נשרפו. לא ניצל אף אחד.

אחר השחיטה נשלחו אכרים עם עגלות לאסוף את ההרוגים המתגוללים בשדות ועל הדרכים, כדי שלא יעפשו את האויר. במשך ארבעה ימים הביאו האכרים חמרים־חמרים הרוגים אל בית הקברות בחודורקוב וקברו אותם בקברות אחים, מאה ועשרים הרוגים בקבר אחד. אך לא עלה בידם לאסוף את כל ההרוגים. עוד נשארו הרבה מתגוללים בשדות ודרכים והיו לברות לכלבים ולחיות.

גם אחר כך מצאו האכרים כל פעם הרבה הרוגים בגנים ובשדות והביאו אותם העירה לקבורה.

מספר הנרצחים היה עד אלפַּים נפש.

IV

אני בשעת השחיטה לא עזבתי את ביתי, כי אמי היתה חולה ולא יכלתי לעזבה לבדה. אני התחבאתי ב„סָקרֶט" הנמצא בביתי. גם הרבה שכנים באו להסתתר ב„סקרט". מספרם היה כשלשים איש. בלילה התפרצה הביתה סיעה של סיקרים, כעשרה איש. הם דרשו כסף. נתנו להם ועזבו את הבית. אחריהם באו עוד סיקרים. גם להם נתנו כסף, וחוץ מזה לקחו את מכונת התפירה, שנמצאה בבית, ואדרת. אחד מהחבורה הרים את המנלב והכו בו את יודיל בלינדמאן, אך הראש של החבורה נער בו.

את הנעשה בחוץ לא ידעתי, וכאשר ראיתי שאנחנו פדינו את נפשותינו בכסף, חשבתי שהם באו רק על עסקי ממון. וכאשר שמעתי כי העיר בוערת יצאתי החוצה לראות את הנעשה. והנה — חשכו עיני מראות! — כל הרחוב מרופר בהרוגים. הרבה מהנרצחים החזיקו את צרור כספיהם בידיהם, שהכינו אותו לפדות את נפשותיהם. אך הסיקריקים דרשו רמים ממש. את ההרוג הראשון שמצאתי היה ניסי, צבי ב״ר אליעזר סמערטענקא; הוא עוב את הבית רגעים אחדים לפני, ותיכף הקדימו המות.

(המודיע: שמואל ב״ר לבכסם דוד סמערטענקא).

חויניק (פלך תומל)

לפנו חג הפסח בשנת 1920 התנפל ראש הבריונים בולאבוביטש עם הכנופיה שלו על העירה חויניק והרג מאה ושמונה נפשות, ביניהם ילדים קטנים, זקנים מופלגים ונשים. כל הבתים הרוסים. העירה נשודה עד היסוד. ההרוגים התגוללו זמן רב בשדות וביערות. כאשר הלכנו חורה מלויוב, ראינו הרבה חללים משלכים בדרך. שני שבועות עסקו בקבורתם של הנרצחים. כל פעם נמצאו הרוגים חדשים.

(דוסא פישמאן).

חולודיבקה (כפר, פלך פודוליה, בסביבת טולטשין)

ביום כ״ד ניסן תר״פ נסעו מטולטשין למיכַילובקה ארבעה נוסעים, שני זכרים ושתי נקבות עם יונק. כשהגיעו אל הכפר חולודיבקה התנפלו עליהם החולינגים המקומיים ורצחום נפש.

(משה רבינוביטש ז״ל, לפניס בימיכילובקה עתה בברלין).

חולמיטש (פלך הומל).

הרב דחולמיטש החליט לעזוב את העירה עם כל בני ביתו, שש נפשות, הרב, הרבנית, בנו ושלש ילדות. הוא שכר עגלה, טען עליה את חפציו והושיב בתוכה את בני ביתו. כשהיו רחוקים מהעיר כשתי ווירסטאות, נזכר הרב ששכח בביתו עוד כמה חפצים קטנים, וחזר לקחת את החפצים. כששב חזרה לא מצא לא את העגלה ולא את בני ביתו. אחרי ימים אחדים הביא אכר אחד להומל עצים למכירה. כשמכר את העצים, שאל את היהודי, שקנה אותם אצלו, אם יקנה גם נביעי כסף. היהודי אמר לו שיביאם. כשהביא האכר את הנביעים, תפש אותו היהודי ומסרו להמיליציה. כאשר התחילו לחקור את האכר מאין באו לו נביעי הכסף, הודה שהוא הוביל את משפחת הרב של חולמיטש ובדרך רצחם נפש וגזל את כל החפצים שהובילו עמהם.

(י. כלפוטוכט).

חורול (פלך פולטבה).

מספר היהודים תושבי חורול כאלף ושתי מאות משפחות.

בקיץ 1919 עבר דרך חורול לניון של דיניקיים תחת פקודתו של הגנרל סטיפל. תיכף בכניסתם תפשו את היהודי טורובסקי, בן חמשים שנה, משרת בחנות מטפקטורה ותלו אותו על עמוד במרכז העיר. הפרעות וההרינות ארכו שלשה ימים. הם חמסו את הבתים עד היסוד, הריקו את החנויות, אנסו הרבה נשים והרגו בענוים קשים שתים עשרה נפשות. את שני האחים פוליוקובסקי ענו הדיניקיים באכזריות נוראה ואחר כך השליכו אותם אל תוך הנהר. אחרי הפרעות וההרינות דרש הגנרל סטיפל מהעיר סך מסוים קונטריבוציה שנתנו לו.

אחרי שני ירחים פרצו העירה פרטיזנים מזויינים מאכרי הסביבה. הדיניקים ברחו. נשארו בעיר רק אופיצרים אחדים מצבא המתנדבים. אלה שנפלו בידי הפרטיזנים נהרגו במיתת אכזריות. הפרטיזנים עשו בעיר יום אחד. לאחר שעזבו את העיר חזרו חילי הדיניקיים. הדיניקים דרשו מהם, שיקחו חלק בהלויה הפומבית של האופיצרים הנרצחים.

הדיניקיים בפעם הזו לא התעכבו הרבה ועזבו את העיר. כששבו אחר זמן־מה חורה, כבדו אותם היהודים בלחם רב. הפעם הזאת לא הרבו הרע.

(חנרסס יוקלימסקי).

חליסטונובקה (כפר, פלך קיוב, שבע פרסאות מהורודישצי).

בחדש מאי 1919 נהרג בכפר חליסטונובקה, על־ידי החוליגנים המקומיים, תושב הכפר ל. ביליבסקי, בן חמשים וחמש שנים, עם שלשה בניו.

חמלניק (פלך פודוליה).

באביב 1920, בחדש מאי, התפרץ לחמילניק האטמן טשיפל עם הכנופיה שלו. הם הרגו את הרב מטעם הממשלה, העסקן הצבורי מרדכי פערלמוטער ואת בתו חנה ובזזו את הבתים והחנויות, אחר כך השילו על העיר קונטריבוציה ארבע מאות אלף רובל. ולאחר קבלם את הכסף עזבו את העיר.

כשראו יהודי חמילניק שחייהם תלויים להם תמיד מנגד, מפני הכנופיות של הסיקרים השוטטים בהסביבה, גמרו ליסד גיסי הגנה, כדי להגן על עירם. כל הצעירים בעלי אומץ רוח התגיסו. מספרם הגיע לאיזו מאות איש, גם קנו להם מספר הנון של רובים וכשו להם שני תותחים. פעמים אחדות נסה טשיפל להתפרץ העירה עם הכנופיה שלו, יצאו לקראתו גיסי ההגנה וגרשוהו. וטשיפל היה מוכרח לסגת אחור בבשת פנים.

ההתקוממות של גיסי היהודים כנגדו העלתה את חמת טשיפל עד להשחית, ובאשר ראה כי קצרה ידו להתנקם בהעירה נמר להתנקם ביהודים הנוסעים בדרך. שתי פעמים התנפל על המסע של המסלה הצרה העוברת מחמילניק. בפעם הראשונה הוציא מתוך הרכבות שלשים ושלשה יהודים והרגם ובפעם השניה – שבעה יהודים.

באמצע אבנוסט התפרצה העירה פלוגה של חילים גליציאנים ביחד עם פטלוריים. האברים של הסביבה, בחשבם שהחילים בודאי יערכו פרעות, מהרו ובאו העירה בהמון רב עם עגלות ריקות כדי למלאותן מביזת היהודים. אך הקהלה הזילה הרבה זהב ושחדה את ראשי הצבא. פרעות לא נעשו. אך קרו מקרים בודדים של התנפלויות ונהרגו: הזקן זאב רויטינבארג בן ס"ה שנים, ודוד סוקולניצקי. סוקולניצקי נהרג בעטים של הסיקרים מהכפרים קורילובקה וגריבלה.

דוד סוקולניצקי גר בכפר קורילובקה. כאשר נרצחו שם כל בני משפחתו הצליח בידו להמלט העירה ולהבנס בגיסי ההגנה. וכאשר נסו הסיקרים של קורילובקה וגריבלא להתנפל כפעם בפעם על העיר שלמו להם גיסי ההגנה בפלים. התנפלו על פרורי כפריהם ושלחו בתים אחדים באש. דוד סוקולניצקי, בחפצו להתנקם את נקמת בני משפחתו הנרצחים, לקח תמיד חלק בהתנפלויות הללו. האברים של הכפרים האלה, שידעו אותו פנים אל פנים, הלשינו עליו לפני פקידי הצבא, והם העלוהו לגרדום.

חרסון[1]

נבית עדות:

1) הסיקריקים עורכי הפרעות הכו ורצחו כל מי שנפל בידיהם. הם חטפו אותי ביחד עם בן־ציון מיכַילוביטש. אותו הכו עד שנפחה נפשו.

(פלקוב).

2) בימי הפרעות התחבאתי במרתף. כאשר יצאתי ממחבואי בערב ראיתי גבעה של הרוגים צבורים לפני הבית. בטניהם היו מרוטשות וקרביהם מושלכים החוצה. בכל הרחוב התגוללו פגרי אדם. הסיקריקים השליכו המימה ילדים קטנים. נופותיהם הנפוחות שחו בתעלה.

(המוכה שוב).

3) בעיר התחוללו סיקריקים ועל החוף החילים היונים ביחד עם צבא הצרפתים והאנגלים. בערב פשטו החילים היונים ביחד עם הסיקריקים ושמו את הבתים. התחילו תופשים אנשים והובילו אותם עמהם. אנחנו התחבאנו במרתף – אחד־עשר או שנים־עשר איש. בבית אחזה דליקה. השכנים ברחו החוצה ונהרגו. בבקר ראיתי מתגוללים בחצר נופותיהם של קונַנובסקי וברדובסקי מדוקרים.

[1] מספרו של ב. לעקאש.

אלה שהיבאו אל החוף סגרו במחסנים ושם נשרפו חיים. כך נשרפה משפחתו של ביזאלי עשר נפש. הכירו אותם בתכשיטיהם שלא שלטה בהם האש.

(גרינלייט, מיט).

4) רק ברחוב הזה נהרגו תשעים ושמונה נפשות. בחדר אחד מצאו שרופות שש נפשות, שבאו לבקר את מכרם. גם הדיוקים הבחידו הרבה נפשות.

(חסת גרינלייט).

5) הם חטפו אותי ואת בעלי והשליכו אותנו אל אֲרוה מלאה מפה לפה אנשים. היה ליל קר. אנחנו צמצמנו את עצמנו וישבנו מדובקים יחד כדי להתחמם. גם בתי וגברתי נמצאו אתנו. בשעה חמש בבקר בא אחד הסיקריקים, פתח את השער ואמר:

– נראה מי פה הם הקומוניסטים?

בעלי עמד בתור הראשון, עטוף בקפוטתו עם זקנו הארוך והלבן – ישיש בן שבעים ושלש שנים.

– אתה קומוניסט! – אמר הסיקר.

כעבור שעה התחילו הבליסטראות מהספינות לירות על העיר. האֲרוה התחילה בוערת. קמה בהלה גדולה. כלם התחילו צועקים, מיבבים ומזדקרים לצדדים, משתוללים מפחד. האש אחזה במטפחתי שעל ראשי. הארוה היתה מוקפת מכל רוחותיה סיקריקים מזויינים. לצאת אי אפשר... נפלתי...

הלהבה התגברה. אני זחלתי בין הלהב... צלחה בידי להגיע עד השער. התחילו יורים בי. אחר כך אינני זוכרת... ראיתי את עצמי בביתי גלמודה. בעלי לא היה.

(הזקנה גחליקי).

6) אני הייתי המנהל המבני של החוף. התחילה ואת, אם אינני טועה, ביום 19 לאפריל, 1919. החילים של האיסקדרה עלו על החוף והתחילו לגרש בקתי הרובים את העוברים ושבים. אחר כך התחילו לנפץ את החלונות... כך עבר עד הערב. בשעה החמשית בערב התחברו אל היונים גם הסיקריקים המקומיים. התחיל ציד אנשים. חטפו נערים, זקנים, ענים, עשירים, כל מי שנפל בידם, עד שכלתה רגל מרחוב הזה. מזרה שברב ללכת עמהם, נהרג. גם אותי ואת בני תפשו.

אני זמן־מה לפני המאורע הזה הייתי על החוף. במרחק צעדים אחדים מהתעלה הראו לי את המחסנים.

כחמש מאות איש היינו מצומצמים ודחוקים במחסן אחד. לא יכולנו לשאוף רוח מפני הלחץ והדחק. אנחנו התאבקנו ביניגו בשביל המקומות. היה חשך וקור. צעקות, בכיות ופניקה לספונו. כך עבר הלילה.

בשעה הששית בבקר התחילו מתנפצים כדורים. האש אחזה בארבע פנות המחסן... יבבות נוראות, הרדות וקול זועות. בקרבתי נפל יהודי – ראיתי את פניו לאור הלהבה – ההמון המשתולל רמָסו... הכל היה מבול באש. ראיתי אנשים נדחקים החוצה. אחדים שהכדורים פגעו בהם, נפלו ארצה... בתוך המחסן ריח של בשר אדם צלי, ריח רע מאד, מגרה את האף.

הכל נכחד. מכל ההמון הרב נשארה רק ערמה של בשר צלי.

בני בן ליב שנה נהרג לפני שער המחסן, בשעה שחפץ להמלט. הוא נרצח

לעיני. הכדור פגע בצווארו. נסיסתו לא ארכה זמן רב: הוא הרכין בראשו, צוה קצרות ונפל כעמיר ארצה... אני התחבאתי תחת ערמה של קרשים ועל־ידי זה נצלתי.

כעבור שתי שעות עזבתי את מחבואי. את נופתו של בני כבר לא מצאתי. בודאי נכחדה באש. אני חפשתי. על הארץ ראיתי מונחה אשה מתה. בידיה המסָרות חבקה את ילדה הבוכה. סביב, בכל פנה שאתה פונה – מחזה נורא! – רק ראשים חרוכים! ראשים של ילדים, ראשים של נשים. אפשר ביניהם גם ראשו של בני... אבדה בינתי...

(קחליזיצי).

חרקוב

הדיניקים בחרקוב.

ליב לעוויטאן, רחוב בילגראד מספר 20, מודיע:

ביום 11 אפריל 1919, בשעה 12 בצהרים, נכנסו אל החצר ששה חילים דיניקים, משרקסים מזויינים ברובים וסוסים. הם נרשו את הדיָרים. שנמצאו או בחצר, אל תוך המעונות ודרשו מהם כסף, והכּו וחכשיטים, גם אימו עליהם להרגם ביריה אם לא ימסרו לידם כל מה שיש להם. ממני גזלו 2500 רובל. ביום הזה התפרצו עוד הפעם חמשה חילים מזויינים, התחילו סובבים בתוך המעונות ודרשו לבנים, מנפים וצרכי אכל. גם הפחידו את היהודים להרגם ביריה אם לא ימלאו את כל דרישותיהם.

מאיר ביכובסקי בן 42 שנים, רחוב טשובוטארסקי 59, מודיע:

ביום 29 יוני נכנסו אל מעוני חמשה קוזקים ודרשו חדר. באותו לילה התפרצו אל ביתי הרבה חילים עם אופיציר והתחיל לעשות בדיקה בחדרים. הבדיקה נמשכה עד הבקר. בעזבם את הבית, גזלו שעון, כלי כסף, חפצים שונים וצרכי אכל, גם שלשה אלפים רובל במזומנים.

שמעון וויסבערג בן 42 שנים, רחוב מיעסטשאנסקי 22, מודיע:

ביום 14 יוני, בשעה 10 בערב, נכנסו שלשה קוזקים אל מעוני, שברו את דלתי הארון, הוציאו משם שעון של זהב עם שרשרת, אדרת חורף, אלף פאפירוסים, 13 פונט סוכר. כשעה שחמסו את המעון, אימו על בני ביתי בסיפיהם וחרפו וגדפו אותנו.

נוריה רוזליה בת 23 שנים, רחוב מיעסטשאנסקי 22, מודיעה:

ביום 13 יוני, בשעה 11 בבקר, בא קוזק אחד לעשות בדיקה במעון. חצי שעה אחרי צאתו נכנסו שלשה חילים, שנים מהם היו מזויינים ברובים. הם דרשו וילוסיפֶד, ביום 15 יוני בבקר באו עוד הפעם שני החילים ודרשו מאבא סיף נשבר שראו במעוננו. הם הכו את אבא בקתה של הרובה, לקחו להם את הסיף והלכו להם.

קונון יעקב בן 29 שנים, בית מלון של הסוחרים, מודיע:

בלילה באו סיעה של אופיצרים כעשרים איש, ודרשו שיפתחו להם את השער של המלון. אחרי אשר ביום התפרצה סיעה של חילים אל המלון וחמסו את הכסף והחפצים של האורחים, פחדנו עתה לפתוח את השער. אך הם אימו להתפרץ בחוקה. כאשר פתחו להם, נכנסו והתחילו לבדוק את הדיָרים ולקחת מהם את התעודות. אחר כך הביאו אותם אל חדר מיוחד. שם הכו אותם וגזלו

את כספם. הבדיקה נמשכה עד אור הבקר. או אספו את כל האורחים והובילו אותם אל הקומנדנט. שם השיבו להם את תעודותיהם בלי שום שאלות ודרישות. כאשר התאוננתי באוזני הקומנדנט שנזלו ממני אלף ושבע מאות רובל, ענני, שמכום כסף כזה לא הביאו לו.

סופיה יפה, סטודנטית, בת 23 שנים, רחוב טשובוטארסקי 59, מודיעה:

ביום 3 יוני נכנסו שני קוזקים אל המעון ודרשו חדר ואוכל. נם דרשו מאתנו להראות להם את המעונות של הזידים העשירים. הם התאחזו בחדרי ובשעה 12 בלילה התפרצו אל המעון עוד ששה טשיטשינצים והתחילו בודקים את החדרים, נזלו חפצים שונים נם צרכי אכל. חפושים ובדיקות כאלה נעשו נם בשאר המעונות שבחצר הזאת. הם הפסיקו את הטלפון, כדי שלא יוכלו להודיע על דבר העושק בבית הפקידות של המיליציה ונזלו בכל המעונות את החפצים יקרי הערך. נם את השבעות מעל האצבעות של הנשים חלצו. אחר כך תפסו את בן דודי, יוסף נורביטש, והובילוהו אתם. בשעה שאסרוהו הכו אותו ברנלים.

יוסף וואיינינר, בן 25 שנים, רחוב מיעסטשאנסקי 9, מודיע:

14 יוני, בשעה 9 בערב נכנסו לביתי ארבעה קוזקים ודרשו מנפים. אחר־כך דרשו כסף, הם חפשו בכיסי ונזלו ממני מאתים רובל עם השעון. אני הודעתי על זה בקומנדטורה, שם ענוני שבקומנדטורה אין להם עתה אנשים פנוים לשלוח אותם לשם חקירה ודרישה. אחר חצי שעה באו קוזקים אחרים, עשו חקירה ודרישה על ארות הנזלה ובינתים נזלו הם בעצמם שמיכה. הלבשה וארינ. ולבסוף אנסו נם את אחותי. אבא, זקן בן ס״ד שנים, מרוב צער ובושה נמר לאבד את עצמו ושתה סם המות והוא עתה בבית־החולים. הקוזקים באו בכרכרות ואחד מהם עמד על המשמר אצל השער. אנחנו הודענו להמיליציה מכל הנעשה. נשלחה סיעה של חמשה עשר מיליציונרים. אך הקוזקים סנרו את השער ולא נתנו להם להכנס. רק כאשר המיליציונרים התחילו לירות נעלמו הקוזקים.

מאיר לבינזון, סוכן, רחוב ריבּיובסקי 1, מודיע:

אל ביתי נכנסו שני קוזקים ושאלו על בני, נער בן י״ב שנים. כאשר אמרתי להם שבני איננו בבית, אמרו לי, שאני צריך בעצמי ללכת אל בית הפקידות של רנול־שבנר, נם הציעו לפני לפדות את נפשי בסך אלף רובל. כשאמרתי להם שאין לי כסף, אמרו שצריך אני לחפש ולמצוא, נם אימו עלי באקדחים.

טשערנים בנימין, בן ששים ואחת שנה, אופה, רחוב בילונורודסקי 20, מודיע:

ביום 15 יוני, בבקר, בא אופיצר עם שלשה חילים אל מעוני לעשות חפוש ובדיקה. חפושים כאלה נעשו נם בשאר המעונות שבחצר הזה. במעוני חמסו את הכנן (?) של בני שהיה מיליציונר, נם בד וסוכר. בשעה שלש אחר הצהרים שב האופיצר עם החילים, אספו את כל היהודים הדירים שבחצר אל מעון אחר בדיוטה העליונה, הפסיקו את הטלפון והכו אותם באַנרופיהם. ביום 17 ליוני שוב באו והתנפלו על היהודים באיומים וגדופים. כך תכפו לבוא עד כי היהודים מפחדים ללון בבתיהם.

בלינדמאן מנדיל בן מ״ב שנים, פבריקאי, סמטא סלפארני 10, מודיע:

ניסי נחום ראבצין נתן לבנים לכובסת. אחרי ימים אחדים היא באה והודיעה שהלבנים נננבו מביתה. כאשר נכנסו הדיניקים, נעשה על פי דרישתו של ניסי

חפיש בביתה של הכובסת, מצאו את הגנבה ואסרוה. כאשר עבר ניסי לפני ביתה, יצא בעלה והראה לחילים אחדים מכריו מלגיון בילואיזרסקי על רבצין ואמר להם שהוא בולשביק. החילים אימו עליו להרגו, ראבצין התחיל לברוח. החילים רדפו אחריו, הדביקוהו בחצר של השטב, נולי ממנו את כספו עשרים וחמשה אלפים רובל, אחר כך הרגוהו וקברוהו שם בחצר. כשבאתי לקחת את גופו של הנרצח ולהביאו לקבורה, אמרו לי שאני בעצמי הנני טרוצקי קטן וצריכים גם אותי להרוג. אני הצלתי את נפשי רק בזה שהראיתי להם את תעודתי שהנני בעל בית־חרשת.

בעלת הבית לישינקוב, סמטה וואשטשינקובית, מודיעה:

עטינגן וואלף בן ל״ד שנים, סוחר, דר בביתי בשני חדרים. ביום 12 ליוני באו אליו חמשה חילים מווינים ברובים. עטינגן לא היה בביתו. החילים אמרו לאשתו שבעלה הוא קומוניסט והתחילו מכים אותה, וחפשו בכל המעון. הם נולו כסף, זהב, בגדים וחפצים והלכו להביא עגלה לטעון עליה את השלל. כשיצאו מן הבית פגש אותם מכרו של עטינגן. הוא התחיל להשתדל בעדו ובאר להם שעטינגן איננו קומוניסט וגם לא עבר אפילו בבית הפקידות של המועצה. החילים התנפלו על סניגרו של עטינגן והכו אותו מכות רצח. כאשר מצאו את עטינגן אסרוהו באמרם, שחפצים להוביל אל הקומנדנט, אך הם הובילו אותו רק עד הרחוב הגַחְבילי ומשם החזירוהו לביתו באמרם, שהוא אסיר־בית. בערב בשעה העשירית באו עוד הפעם חמשה חילים. שלשה מהם לקחו את עטינגן והובילוהו בדרך העולה אל הקסרקטין הניקוליובים, באמרם ששם יַאֲסר עד כי הנגרל שקורה יעשה דרישה וחקירה. שני החילים, שנשארו במעון, גולו חפצים שונים על סך עשרים אלף רובל. בדרך דרשו החילים מעטינגן כסף, הוא נתן להם כמה מאות רובל. הם השיבו אותו חזרה לביתו, באמרם שמחר ישובו.

דורה צוקערוביטש 27 שנים, רופאת שנים, מוסקובסקי 40, מודיעה:

ביום 21 יולי, בשעה שתים בלילה התפרצו אל ביתי אופיצרים אחדים, התחילו לחפש ולבדוק בחורים ובסדקים, ובינתים חמסו שעון עם שרשרת זהב, ארנק של כסף, נעלים וסָכר. במלתחה של הדַיָר שלא היה בביתו, מצאו את התמונות של מארכס ועגעלס. האופיצרים אמרו בשיפול בידיהם בעל התמונות של „הנבלים הללו״ יעשו ממנו במדוכי הרובים קציצות והוסיפו, שקציצות מרוסקות כאלה נמצאו אתם למכביר, כל סקרן יוכל לבוא ולראות בעיניו.

חַשטשיבוטה (מחוז גייסין, פלך פודוליה).

מספר היהודים בחשטשיבוטה היה כארבע מאות משפחות. נמצאו בתוכה עשרות אחדות ניסי הגנה. אך נשק היה בידם רק מעט, ויכלו רק להגן על העיר מפני שודדי לילה, אך לא לדבר את האויב בשער.

הרבה סבלה לה העירה פרעות, חמס ושוד הרג ורצח מכנופיות שונות של סיקרים, ששמו את רבצם ביערות המקיפים את העירה, וממקומות חַנָיתם התנפלו פעם בפעם על מושבות היהודים ועשו בהם הֶרֶג ואבדן, ולא פסחו או גם על חשטשיבוטה.

ביום י״ג ניסן התפרצו העירה חמשים פרשים מסיעתו של וואלוניץ, הרגו

את יוסף קרימאן ואת בנו של נראברניק במיתות אכזריות. בקעו את בטנו של קרימאן והכניסו בה רגלי הסוס ואת בנו של גראברמאן עשו לסום. אחד הסיקרים ישב על גבו ודפק בו לרוץ. אחר־כך הרגו אותו ועוד חמשה יהודים. אחר־כך התפשטו בעירה, חמסו את הבתים והחנויות ואנסו נשים, בעזבם את העירה הבריחו את היהודים לשלם להם גם סך מסוים קונטריבוציה.

אחרי וואלינץ התחוללו בעיר הכנופיות של טוטיוניק, קוואברשינקה, שמורנו־הודסקי, קולומייץ, דודניק וליכָה. כלם רעצו את העירה, חמסו, אנסו ורצחו נפשות. אך יותר מכלם סבלה העיר על־ידי הדיניקים.

בחדש יאנואר 1920, לפני עזבם את אוקרינה, התפרץ נדוד של דיניקים לחשטשיבוטה ובנקמת רצח התנפלו על היהודים, שסו את בתיהם, הריקו את החנויות, שלהו הרבה בתים וחנויות באש, ענו הרבה נשים והמיתו הרבה נפשות במיתות משונות ובענוים אכזריים.

וקנים אחדים ענו בענוים קשים, כדי שיגלו להם את מקום מחבואיהם של היהודים, והמקומות ששמנו שם את כספם ותכשיטיהם.

הדיניקים הרגו בלי חמלה זקנים חלשים, טף ונשים. ענו את הנרצחים בתוך אברים. הרבה נשרפו באש. כשהביאו את החללים לקבורה, הם היו כך מקדשים עד שלא יכלו לדעת למי שייכים האברים המקוצצים. הדיניקים הרגו יותר מחמשים איש. ארבעים איש נפצעו בפצעים מסוכנים. יותר ממאתים נפצעים־מספר ההרוגים על־ידי הכנופיות השונות יותר ממאה איש.

(יוסף פעקיר).

מכתב מועד־העזר מחשטשיבוטה לבלטה אחר הטבח של הדיניקים.

חברים ואחים,

מה שקרה אצלנו אי אפשר להעלות על הכתב. היה חורבן כזה שלא נמצאה דוגמתו בהיסטוריה. נהרגו זקנים ויונקי שדים. הנקמה היתה גדולה כל כך עד כי לא התפקו רק בהריונות בלבד. הם התנקמו בנרצחים וחצבו בהם גם אחרי מותם בסיפים. התכו אברים וכאשר הביאו את ההרוגים לקבורה אי אפשר היה לדעת לאיזו נופים שייכים האברים הקצוצים. הדיניקים שלחו באש שמונה עשרה חנויות ובתים אחרים. היהודים נשארו יחפים וערומים. החנויות נבחדו באש עם המחורות. גם בית המרחץ החדש נשרף. הם חמסו את כל העירה. עקדו זקנים בחבלים והכו אותם מכות רצח כדי שיגלו להם את מחבואיהם של היהודים והמקומות אשר טמנו שם את כספם וזהבם. אלצו יהודים אחדים שילקו את חבריהם. ידידינו היקרים, אין הלב יכול לבטא את הכל. יתן ה' ויהיה הסוף לצרות ישראל. מודים אנחנו לכם בעד הנשלח. קבלנו הכל בשלמות, כפי הרשום במכתבכם. 28 שקים ריקים שולחים אנו על־ידי המוכ"ז. יש לנו צרך נדול בלבנים — חלוקים. אם יש אפשרות — שלחו סמי מרפא ולחם. כלם מודים לכם ובפרט חברי הועד:

משה ברודסקי, יוסף ליב קרומיסון, צבי פעקעליס,
משה פערשטער, מוטיל זבורובסקי ויאנובצקי.

ספר זכרון של קהל עדת ישורון דפה חשטשיבוטה. למזכרת נצח כל אשר קרה לנו תושבי עיר חשטשיבוטה בגזרות שנות תרע"ט ותר"ף לאלף הששי, ושמות כל הקדושים שנהרגו בעירנו בשנים הנ"ל על קדוש השם ז"ל. (מגנזי המוזיי האודיסאי על שם מנדלי מו"ס).

I

מספר היהודים בחשטשיבוטה, בשנת 1918, היה לערך ששת אלפים נפש. מספר האוקראינים גם כן קרוב למספר זה. הרוב הגדול מהם הם אברים. פרוצי האוקראינים מקיפים את העיר מכל רוחותיה, ובמרכזה גרים היהודים. משלוח־יד של היהודים: בעלי מלאכות שונות, חנונים, סוחרים פעוטים. מספר הגון של יהודי חשטשיבוטה עובדים בתור שכירי יום, במטעי סלק ובבתי־חרושת לסוכר, שבכפרי מונילנה ואוסיפובקה, הסמוכים לעירנו. היחס של הנוצרים ליהודים היה, עד הימים האחרונים, טוב. בשנות השמונים של המאה שחלפה, גם בשנת 1905 לא קרה בעירנו שום מקרה של פרעות. בימי הרֶדָה נרגשו איזו שינוים ביחוסים לרעה, אבל לא יצאו לכלל פעולה. בזמן ממשלת ההטמן היה שקט ושלוה.

בראשונה נשבתה המנוחה בעירנו ביום 9 למרץ 1919 (ט' אדר שני, תרע"ט). גדוד פטלוריים התפרץ לחשטשיבוטה. החילים התפשטו ברחובות וסיעות סיעות התפרצו אל תוך הבתים, חפשו, כביכול, נשק. ובשעת הבדיקה בזזו כלי כסף, תכשיטים, בגדים יקרים וכסף מזומן. בשעת עזבם את העיר, נהרג יהודי אחד, יוסף ליטבינוב, שר הגדוד הצטדק, שהוא נהרג שלא במתכון.

כעבור שני ימים, ביום 11 למרץ, עבר דרך העיר עוד גדוד פטלוריים. החילים כבר פשטו ברחובות והתחילו שוסים את הבתים. שר הגדוד קבל איזו אלפים קונטריבוציה ונעתר להסיעם מן העיר.

ביום 13 מערץ, י"ג אדר שני, יום ש"ק, התפרץ לעירנו ראש הבריונים טיכוחוד, ראש ואַטַמַן לתריסר לסטים שנאספו תחת דגלו. השמַע שלו נמצא בתחנה גייבורון (במרחק שבע פרסאות מעירנו). טיכוחוד העמיד בליסטרא ברחוב וירה כדורים על ימין ועל שמאל. היהודים מהרו להתחבאות בחורים ובסדקים. אך בידי ראשי הקהלה עלה להשתוות עמו; ובשכר כמה אלפים קונטריבוציה עוב את העיר. טיכוחוד וסיעתו בקרו את העיר עוד פעמַים, ובכל פעם קבלו סכום ידוע קונטריבוציה ועזבו את העיר. בעת ההיא היתה עוד המיליציה של הדירקטוריה קימת, אך היא לא נקפה אף באצבע קטנה לטובת היהודים. כנראה, היתה ידם עם הסיקרים.

בימים הראשונים לחדש אפריל 1919, נוסדה בעירנו רשות של המועצות, אך לא ארכה ימים. ביום 12 מאי עזבו חברי הועד הריבולוציוני את חשטשיבוטה והעיר נשארה בלי שום רָשות.

על ידי השתדלות היהודים נתאספו חשובי הנוצרים של חשטשיבוטה לאספה כללית ובחרו לראש ההנהגה של הוולוסט את וואסיל אָוריאנסקי, שהיה מתרועע תמיד עם היהודים. ראש המיליציה הכריז באותו מעמד, כי שלטון המועצות נתבטל והרשות מנהגת עתה בשם הדירקטוריה. הד"ר קצנעלזון יצא בנאום ובקש ברמעות

מאת הנוצרים הנאספים לחוס על היהודים ולא לתת לשפוך את דמינו חנם. הנוצרים הבטיחו, אבל לא קיימו את הבטחתם.

II

שלשלת של פרעות

ביום ט"ו אייר תרע"ט התפרץ לעירנו גדוד פרטיזנים, תחת הנהגתו של האַטַמַן וואליינץ, שקרא לעצמו: „גדוד הגייסי־ני הששים". ראשי הגדוד היו: ציסין וקסענדיוק. תיכף בהכנסם התפשטו בעיר, עברו מבית לבית ודרשו כסף מזומן, כלי כסף, זהב ותכשיטים. ואת הגברים, שנפלו בידיהם, סחבו לבית־הכנסת הגדול. כאשר נתאספו כארבע מאות איש, העמידו סביב לבית־הכנסת חיילים מזוינים. ראש הגדוד יצא בנאום מלא הרפות ונדופים נגד היהודים, ודרש שימסרו לידו את כל הנשק הנמצא בידיהם. לשוא נשבענו בכל קודש שאין בידינו שום נשק, לשוא בזינו בדמעות שליש והעתרנו את בקשותינו לחוס עלינו – כל בקשותינו לא הועילו.

אחרי ששהינו בבית־הכנסת כשתי שעות נצטוינו לעזוב את הבית ארבעה־ארבעה בשורה. כארבעים חיילים מזוינים הקיפו את הנאספים לבלי תת לשום איש להמלט. גם בליסטרא העמידו נוכחנו. כך הובילו אותנו דרך סמטאות, על־פי תכנית, שהיתה ערוכה אצלם, עד שהביאו אותנו אל בית־הקברות הישן. שם העמידו אותנו ארבעה־ארבעה בשורה על קברי אבות, החיילים הקיפו אותנו ואת הבליסטרא העמידו על גבעה נוכחנו ולא הרשו לנו לפצות פה ולבקש על נפשותינו.

ראש הגדוד קם על אחד הקברים ויצא בנאום קטנוריה על היהודים: כי היהודים שונאים את הארץ, אשר משריה ישבעו לחם; כי היהודים משלמים לאוקראינים רעה תחת טובה: הם התנהגו אתם ברחמים וויכו אותם באכטונומיה לאומית ולבסוף בגדו בהם היהודים, שמחים הם לקראת הבולשביקים ומוסרים בידיהם את הקוזקים להריגה. ולכן הוא מוציא את גזר־דיננו להריגה.

– שכבו ארצה! – הרעים עלינו.

כרגע השתטחה כל העדה, כארבע מאות איש, על הארץ, קראו בלחש את הווידוי וחיכו למות.

בעבור רגעים אחדים נשמע שנית פקודתו של ראש הגדוד:

– קומו!

אנחנו קמנו ברעדה. ראש־הגדוד דרש מאתנו כפר נפשותינו, רבע מיליון רובל, וברים ומגפים ומכולת בשביל החיילים, בסכום עצום מאד.

עינו לו כי בכל חפצנו הטוב, אי אפשר בשום אופן למלאות את דרישתו, כי אם גם יחפשו בכל העיר, לא ימצאו אף רביעית הסכום שדרש.

ראש הגדוד נתמלאה חמה וצעק:

– שכבו ארצה, פה תהיה קבורתכם!

השתטחנו עוד הפעם על הארץ מחכים למות. דומיה חרישית. אחר ומן־מה פקד ראש־הגדוד עלינו לקום. כאשר קמנו שאל: „איה עשירי העדה?" ויוסף לאמר: „הבו לי עשרה אנשים שיערבו לי בעד הסך שדרשתי". כלנו עניינו, שהננו ערבים לו בכל רכושנו.

המשא־ומתן בבית־הקברות ארך כשתי שעות. כאשר התעוללו הצוררים ביהודים דַים, פטרו אותם לביתם סמוך לנשף, ויוהירום שלא יברחו מן העיר ולא יעלימו את רכושם.

כל היום ההוא וכל הלילה וגם למחרתו, עד חצות היום, עסקו החיילים בבזה; הם שסו את הבתים, החנויות והאוצרות והעמידו את העיר ריקה.

ובעת ההוא סבבו שליחי העדה על בתי היהודים כל הלילה ויאספו כחמשים אלף רובל, ויביאום אל שר הגדוד. ועוד פעם חרפות וגדופים, ועוד פעם איומים.

ביום ההוא נהרגו על ידי החיילים ארבעה יהודים, כי העלילו עליהם שנמצא בבתיהם נשק.

כאשר הסיקרים מלאו את ספקם בשוד וחמס עזבו את העיר ומנו לקומנדנט אוקראיני צעיר, בן עירנו, דודניק.

הקומנדנט הודיע, כי הוא נמנה לקומנדנט ולמושל העיר בפקודת הגדוד הגייסני, ולכן הוא קורא את אחיו, בחורי אוקראינה, להתאסף תחת דגלו ולהלחם עם הבַנדות של הקצפים והזידים. ועל יהודי חשטשיבוטה הוא מצוה, שימסרו לידו את הסך מאתים אלף קונטריבוציה, אשר הגדוד הגייסני נישה בהם, כי נאספו תחת דגלו כמאה קוזקים, והיהודים מחוייבים לכלכלם.

ביום ב׳ סיון התפרץ לחשטשיבוטה האטמן זַבולוטני וחבריו. הוא קרא אליו את ראשי חעדה והתפשר עמם לקבל פצוי שלשים אלף רובל ולעזוב את העיר.

בעת ההוא, בערב שבועות, התנפל ראש הבריונים סאפקע, וליד הכפר מוגילנא, (במרחק פרסא מחשטשעבוטה), בלוית סיקרים אחרים, על היהודים הושבי הכפר מוגילנא ויהרגו עשר נפשות, ויבזו את רכושם. (סאפקע נהרג עלידי הדניקים בשנת תרי״ט).

בליל חג השבועות הרגו הקוזקים של דודניק את אליהו מלמד ואת זוגתו מחלי. מלמד היה המאסף של כסף הקהל, הנועד לכופר נפשנו. הרוצחים חמסו סכום רב מאוצר הקהלה וגם בכספו הפרטי של מלמד.

שכנינו הנוצרים לא הביעו אפילו מלה אחת של תנחומים והשתתפות בצערנו. אדרבא, אחדים שמחו בגלוי לאידנו. רק כאשר שבה הרשות של המועצות, אז שקטה העיר. רובם של החומסים והרוצחים המקומיים נעלמו. אחדים מהרוצחים, ובתוכם הקומנדנט דודניק, נתפשו ונהרגו.

III

פרטיזני בַּנדורובה צרים על העיר

בשבת חזון, ו׳ ימים לחדש אב, חדשו הפרטיזנים את עבודתם. ההתקוממות התארגנה בכפר בנדורובה, בפקודת האַטמן זבולוטני. האגיטטורים הפיצו ידיעות בין האכרים, כי הבולשביקים כבר עזבו את כל הגליל, והיהודים נשארו הפקר וכל אוכליהם לא יאשמו.

כחמש מאות פרטיזנים הקיפו את העיר וכל רוחותיה, לבל ימלט איש. רובם של המתקוממים היו מזויינים במגלים, במעדרים ובאתים, רק מתי מספר היו חמושים ברובים. הפרטיזנים נכנסו לחשטשיבוטה באמתלא, כי הפצים ליסד בעיר שלטון אוקראיני. ובין כך התפרצו אל בתי היהודים, חמסו דַים, גם הרגו שלשה יהודים.

המתקוממים לקחו בשבי אחד עשר יהודים ושני נוצרים מחברי הועד הריבולוציוני. בידי יתר חברי הרֶבקום והמיליציה עלה להמלט מן העיר.

להצלחתנו חשה לעזרתנו סיעה קטנה של החיל האדום, סך הכל עשרה חיילים, שחָנו בתחנה נייבורון ואתם היתה בליסטרא. כאשר הגיעו לאוזי המתקוממים קולות הדיה מהבליסטרא, נפל פחד אלהים עליהם וימהרו לברוח. כעשרים מהמתקוממים נשבעו בנהר בוג, בחפזם לברוח, והנשארים נפוצו לכל עבר. אך את שלשה עשר השבויים הספיקו להביא אל הכפר בנדורובה וישימו אותם במשמר. בליל מוצאי שבת ירו צבאות המועצות מכלי תותח כבדים על הכפרים שיושביהם התחברו אל המתקוממים והפילו עליהם חרדה גדולה.

הנהלת הקהלה היהודית שלחה צירים לבנדורובה להשתדל בדבר שחרור השבויים. בין ראשי הקהלה וראשי המתקוממים היו חליפות דברים ומכתבים אופיציאליים על אדות השבויים, ממש משא־ומתן דיפלומטי. כפשע היה בין השבויים ובין המות. כי פקודה זבולוטני היתה חזקה, להמית את השבויים. אך אימת הבולשביקים נפלה עליהם ודעתם של המתונים נצחה.

ביום ט באב נשתחררו השבויים. ועד־הרשות של הכפר קבל בעד שחרורם עשרים וארבעה אלפים רובל.

לטוב יזכר שמו של תושב עירנו, העסקן הצבורי, יוסף יהודה קרימאן, ששם נפשו בכפו ונכנס לגוב האריות, אל הכפר בנדורובה, והשתדל לאסוף את אכרי הכפר למועצה כללית בנידון השבויים. וברוב עמל הצליח חפצו בידו להטות את הכף לשחרורם. גם בקבוץ הכסף לפדיון השבויים השתדל מר קרימן. וזכרה לו ה׳ לטובה.

מעשה רב כזה של לקיחת שבויים, וקבלת כסף פדיון נפשותיהם, נעשה בעת שממשלת הבולשביקים היתה עדין קימת, ובמרחק פרסאות אחדות על התחנה, נמצאו עוד חילי המועצות, אשר הראו להם את נחת זרועם. אבל ראשי המתקוממים ידעו מכבר, את אשר נודע לנו אחר כך, כי הבולשביקים עוזבים את אוקראינה — ולא יכלו להתאפק ויחדשו את מעשיהם ביהודים.

IV

הבקור השני של פרטיזני בנדורובה

ביום י״א באב עזבו הבולשביקים את התחנה נייוואורון ועמהם גם נסעו חברי הרֶבקום, והעיר נשארה בלי שוטר ומושל.

ביום י״ד אב הרימו המתקוממים ראש וינהלו ביד רמה תעמולה לפרעות ביהודים. ראשי האניטמורים היו: אחיו של הקומנדנט הנהרג, מיקולא דודניק ורעהו קולומיעץ (משלוח־ידו — משחק בקוביא בימי השוק). ביום ההוא קברו את הקומנדנט דודניק הנהרג, והכומר המטיר בהספדו אש וגפרית על ראשי היהודים, המוסרים את כל בחורי אוקראינה הטובים והישרים להריגה (אף כי לא בעטים של היהודים הומת דודניק, רק אחד מרעיו הלשין בו, והסבה היתה: התחרות על דבר איזו אהובה).

אנחנו נסינו להצטדק לפני ההמון, אך שומע לא היה לנו. כל הנוצרים הישרים שבטחנו בהם, שהם יעמדו לימיננו — הפנו אלינו עורף.

ביום ב', ט"ז אב, התנברה סערת הרוחות מאד: בעטים של הצוררים המקומיים באו העירה הפרטיזנים מכפר בֶּנדורובה עם האטמן שרנורודסקי בראשם. (כאשר שבו הבולשביקים בשנת 1920, היה שרנורודסקי אחד מחברי הרָבקום בבנדורובה, עתה נאסר. מרננים — בעון לקיחת שוחד). הפרטיזנים הכריזו, שהתושבים היהודים יתאספו על הככר, כי יש להם דבר נחוץ להודיעם. ואם לא יתאספו, אז ישלחו את העיר באש. על ככר השוק נאספו כמאתים איש. או הקיפו פרטיזנים מזוינים את היהודים הנאספים.

האטמן הודיע, שהוא דורש מאת היהודים, שימסרו לו את כל הנשק שהשאירו להם הבולשביקים, בתוכם גם ארבעה התותחים שירו מהם על המתקוממים ביום ו' אב. חוץ מזה הוא דורש מהיהודים שלש מאות אלף רובל קונטריבוציה, כפר נפש הנטבחים.

היהודים השיבו: כי דרישת נשק ותותחים היא רק עלילה. בידיהם אין כל נשק. וקונטריבוציה ישלמו, כמה שיוכלו לאסוף.

מצב המצור ארך כשלש שעות. בינתים נפוצו אחדים מהמתקוממים בעיר ויבוזו מאשר מצאו. על פי פקודת האטמן נלקחו בשבי ראשונה, סיעה אחת: עשרה אנשים מוקני הקהלה; אחר־כך סיעה שניה: עשרים וחמשה אנשים משנות העמידה, ולבסוף סיעה שלישית: עשרים וחמשה צעירים. ויובילו אותם בתוך שבויי חרב, או בתוך בני ערבות, אל הכפר הסמוך בדרך המוביל לבנדורובה. כאשר עברו את הגשר של נהר בוג, הטילו הפרטיזנים צעיר אחד מהשבויים המימה. וכאשר התאמץ הצעיר לשחות, ירו בו והמיתוהו.

על יתר האנשים, שנשארו על הככר, התנפלו הסיקרים באכזריות נוראה, והכו אותם על ימין ועל שמאל במגלבים, הכה ופצוע. לא הבדילו בין זקן לנער, בין איש לאשה. וירמסו אותם בסוסיהם. וכל אלה שלא הספיקו לברוח, נפצעו פצעים אנושים. אחרי הרבה הפצרות ובקשות שהשתתפו בהן גם אחדים מטובי הנוצרים, ואחרי קבלם קונטריבוציה צבור גדול של שטרי כסף, עד שגם האַטמן בעצמו אמר: „רי!" נשלחו השבויים לחפשי, אחרי שעברו עלינו כארבע שעות בין פראים, ששאפו לדמנו.

מהאינטלגנציה הנוצרית, רק אלה התאמצו בכל לבם לרוחתנו ולישועתנו: רופא הוימסטבה, שאלטים, מורה אחד ומורה אחת מבתי־הספר המקומיים ועוד שני אינטליגנטים מהנוצרים. גם האַטמן שארנורודסקי בעצמו לא היה צמא לשפוך דם. אך היה חסר אונים לעצור בעד אנשיו.

המקרה הזה עלה לנו בשש נפשות, חוץ משוד ובזה, תשלומי קונטריבוציה, חבורות ופצעים, פחד ובעתה.

V

וואלינץ והכנופיה שלו; הקומנדנט קולומיעץ

לא הספקנו לשאוף רוח, והנה נודע לנו כי האַטמן וואלינץ עם הכנופיה שלו מתכונן לבקר את עירנו. ביום ד', י"ז אב, בא וואלינץ ואתו כשלש מאות פרשים. שָמנו נפשנו בכפנו ונלך לקבל פניו כמאה נפש גברים ונשים. הגשנו לו לחם ומלח וקבלנו עלינו את מרותו. הכבוד שחלקנו לו וקבלת פנים הנהדרה הרכו

מעט את לבו הקשה; הוא השיב לנו בנאום קצר בתודה ותוכנו כמעט קרא לשלום; הוא דרש מאת הקהלה מכלת לאנשי חילו ומספוא לסוסיהם, גם הלבשה בשביל איזה מספר של חיילים, ועוד דברים נחוצים לאנשיו. דרישתו נתמלאה. אך יחס השלום של האטמן אל היהודים לא מצא חן בעיני הבנופיה שלו: אנשיו השתדלו להכעיס את ראשי הקהלה בעוותם, גם הרשו לעצמם לבוז בתים בסמטות הקיצוניות, ושרי המאות לא מיחו בידם. לפנות ערב הרג אחד משרי המאות את גובר הקהלה, דוד אהרן טשליצקי, כדי לבוז את אוצר הקהלה. הרצח נעשה ברחוב, ונוית הנרצח נשארה מושלכת ברחוב כל הלילה ויום השני. את יוסף ליב קרימאן (שנזכר לעיל) פצעו הפראים פצעים אנושים, ויברח וימלט כל עוד נפשו בו.

בלילה ההוא נרצחו עוד שני יהודים מהאמידים, למטרת חמס. להתאונן באזני ראש הבריונים לא היתה כל אפשרות: שומרי ראשו לא הניחו לשום יהודי להכנס למחיצתו.

הפגיקה הגיעה עד מרום קצה. תכפו הצרות זו אחר זו. שני וקנים בעלי עצבים נרגזים בחרו מות מחיים כאלה, ויטרפו את נפשם בכפם מרוב צרה ומצוקה.

כואבי ערבות פשטו הסיקרים על העיר וסביבותיה, ובמשך שלשה ימים חמסו ושדדו את בתי־החרשת לסוכר אשר במוגילנה ובאוסיפובקה, גם את היהודים העובדים בבתי־החרשת האלה, שפגשו בעיר ובדרך.

תוצאות הבקור הזה היו: אברן שבע נפשות, מלבד החמס והשוד.

אחרי שנתפטרנו מהוואלינצים, נטל נדולה לעצמו אחד החמסנים המקומיים, קולומיעץ (המשחק בקלפים, הנזכר למעלה); הוא אמר, כי הפקד לקומנדנט על העיר על־ידי וואלינעץ. אליו התלקטו כעשרה פוחזים מזוינים וימשלו ביהודים כאות נפשם. הקומנדנט קצב לעצמו אלף רובל ליום. והחזקתם של בני לויתו, „שומרי העיר" (כך קראו לעצמם), גם כן היתה מוטלת על היהודים. במשך חדש ומחצה, (עד ר"ה תר"ף) להצו את היהודים וימררו את חייהם. כל הימים והלילות לא פסק בעיר רעם של ירויות ויהודי חשטשיבוטה היו שרויים בפחד תמידי מפני התנפלויות חדשות. גם הילדים הקטנים בשמעם קול יריה מהרו לברוח ולהתחבאות. כאשר קרה איש רץ ברחוב, או מבלי חקור ודרוש, נפלה הברה: „רצים! בורחים!" וכל היהודים נסים, רצים, ואין איש יודע מה קרה. כמעט כל הימים והלילות שכבו היהודים חבואים במרתפים, בחורים ובמנהרות. ובעת ההיא שדד הקומנדנט עם הבנופיה שלו את הבתים שנשארו הפקר, או התנפלו על עוברי דרכים, או על הנוסעים במסלת־הברזל. במובן, רק על היהודים. ובשובם עם השלל שתו לשכרה ויתעללו בהיהודים.

כדאי הדבר להרשם, כי גם בנוי קטן בהקומנדנט עם הבנופיה הקטנה של פוחזים שסרה למשמעתו לא כהו התושבים הנוצרים ולא מחו בהם. אף כי דיה היתה נערתם של איזו נוצרים מן המכובדים לשום רסן באלה הפוחזים הגבלים. אדרבא, נמצאו כאלה שחזקו ידיהם בגלוי.

ביום ט"ז אלול עברו דרך עירנו נדודים אחדים מצבא הגלציאנים. במשך יממה, מחצי היום עד חצי היום למחרתו, בזזו את בתי העיר; הם היו הראשונים שטפסו על העליות. ירדו אל המרתפים וחפשו במטמונים. הגלציאנים חמסו דַים, גם הללו את כבודן של בנות ישראל. אך דם לא שפכו, אף כי מצאו הרבה

יהודים מסתתרים במחבואים. כנראה, קבלו פקודה מגבוה להתנהג בדרך הישר; לכן הרבו לחמוס רק בלילה. איזו יהודים הכירו בין שודדי לילה גם אחדים משרי הגדוד.

מסעי הסלמות של הגלציאנים דרך עירנו ארך כשני שבועות: סלמה יוצאה וסלמה נכנסת. קרה לפעמים מקרי חמס בחוצפא יתרה. לרוב חלצו את המנפים מאת היהודים העוברים ברחוב או הפשיטו מעילים ואדרות. היו גם התנפלויות על איזה בתים בקצה העיר, אך פרעות בהמון לא היו.

VI

הדיניקיים בבואם ובצאתם

צבאות הדיניקיים נכנסו לעירנו עם בואה של השנה החדשה תרי"ם. חשבנו: כלתה שנה וקללותיה. אמנם, חיילי התנדבים התנהגו, על כל פנים למראה עין, כשורה. מפניהם נסו כל החמסנים המקומיים, והעיר שקטה. זמן שלותנו ארך מאה יום, עד עשרה בטבת (1 יאנואר 1920).

ביום ההוא עברו דרך עירנו גדודים אחדים של חיל המתנדבים, גם פלוגה של קוזקים מהבל הדן. בברהם מפני צבאות המועצות הדולקים אחריהם. במשך שני ימים התחוללו בעיר והתנקמו ביהודים באכזריות נוראה: הם חטפו הרבה יהודים, תלו אותם בידיהם וכל עוד נשמתם בהם הורידום מן החבל ויכריחום לגלות להם את המקומות, שם הטמינו את כספם, זהבם וחמודותיהם. לאלה, שלא חפצו לגלות, שנו את הענויים, ורבים נפחה נפשם מן הענויים האלה. הדיניקיים התנקמו הפעם באופן נורא בעם חרמם, התעוללו בהם, הכו, פצעו אותם פצעים אנושים, קצצו אצבעות הידים, כרתו הומסים, דקרו את האומללים בכדונים, שלחו באש בתים וחנויות בפנות העיר ובמרכזה, אך נשרפו רק עשרה בתים ועשר חנויות, כי ברהבה בתים שקעה האש מעצמה. הרבה חלונות התפוצצו לרסיסים. גדודי המתנדבים והקוזקים התנקמו ביהודי חשטשיבוטה באכזריות נוראה: ששים ושתה איש נגזרו מידיהם, יותר ממאתים איש נפצעו פצעים אנושים. אחדים מהם נשארו בעלי־מומים עד היום. הרבה נשים ובתולות ענו הפראים האלה.

אי־אפשר לתאר את המחזה האיום שעבר לנגד עינינו בלילה הזה.

השמים מכוסים בעבים שחורים מכל פנות העיר מתמרים ועולים עמודי עשן, ומבניהם לשונות להבה משתרבבות למעלה. ברהוב צוחות ויללות: קולות יהודים אומללים, שהוציאו ממחבואותיהם. שדי שחת נורשים אותם, כשהם ערומים ויחפים בקרת טבת, ומכים אותם במגלבים ובקתי הרובים. זקן ונער, איש ואשה, עולל ויונק – כלם שוים בעיניהם, ומגמת פניהם לבוז ולהמום, להשמיד ולהרוג את היהודים באכזריות נוראות ובמיתות משונות. הרבה מהאומללים שהוכו ונפצעו על ידיהם, התחננו ברמעות לפני האכזרים האלה לירות בהם פעם אחת ולהמיתם. אבל הפראים האלה ענו לקרבנותיהם: „לא כי במיתה משונה ובענויים נוראים תמותו!" לאחרים ענו: „לבעלי־מומים ומדוכאי חולי נעשה אתכם, למען תזכרו אותנו כל הימים!" פוחזים אחדים נכנסו לבית־הכנסת וצעקו: „איה אלהי העברים? אין אלהים לעם הזה, על כן השינה ידנו לכלותו!"

כל החנויות נבזזו, כל הבתים נשוסו. כסף, זהב, תכשיטים ובגדים יקרים לקחו להם החיילים; אך כלי בית, בגדים גרועים וחפצים, שלא היה להחיילים צורך בהם, נתנו אותם במתנה, או מכרו אותם בעד לגימא אל האכרים. גם מאת היהודים העניים, העובדים בבתי־החרשת, בתור שבירי יום, הפשיטו הדיניקיים מעליהם את בגדיהם ומגפיהם וישליכו אותם לפני זאטוטי האכרים.

ביום השבת (י״ב טבת) עזבו צבאות המתנדבים את העיר. אבל המַרוֹדרים המקומיים ומן הכפרים הסמוכים הוסיפו להמשיך את עבודתם. גם הם המסו, הרגו, שלחו אש בבתים. העבודה הזאת ארכה עד יום ב׳, עד מלאת ספקם. או יצאו היהודים ממחבואיהם, לקבור את החללים שהיו מושלכים על פני הרחובות והכלבים לקקו את דמם וכרסמו את בשרם.

לא נכחד את האמת: הפעם, גם בין אכרי הסביבה נמצאו אנשים ישרים וגלבנים, אשר הסתירו בבתיהם משפחות שלמות של יהודים, ויהיו עליהם לסתרה עד יעבור זעם.

באשר נודע אסונו לאחינו בערים הקרובות, מהרו לעזרתנו, בפרט בסמי רפואה יקרי־מציאות ותחבושות. גם ועד הקהלה של עיר בלטה שלח לנו את עזרתו.

גם האכרים מכפרי הסביבה השתתפו בצערנו והביאו כמה עגלות לחם לועד התמיכה. גם אכרי הכפר בַּנדורוֹבה התעוררו הפעם ופנו בשאלה אל ועד התמיכה, אם יקבל את תמוכתם. ובאשר הועד הסכים, שלחו להם לחלק בין הנצרכים. ומה נורא היה המחזה לראות עיר שלמה, וביניהם הרבה אנשים, שהיו בעלי הון, פושטים עתה יד לקבל בכר לחם.

אך, כמובן, קומץ העזרה הספיק רק לימים הראשונים, ורעב ומחסור שררו בעיר בשבט עברתם. לרגליהם התחוללו בעיר מחלות מתדבקות שונות: מחלת טיפוס הבתמים ושאר מחלות הפילו חללים רבים. אי־הנקיון ודוחק הדירות היו הגורמים היותר נוראים. על ידי חוסר עצים להסקה, גם מפני הפחד, שלא הפיג עוד מן הלבבות, הצטמצמו כמה משפחות בבית אחד ודרו יחד צפופים, והווהמה היתה גדולה: לבנים לא החליפו, כי הכל נבזז ונחמס. גם לא היתה כל אפשרות לרחוץ את בשרנו מזוהמתו במים חמים, כל ימי החרף, כי גגו של בית־המרחץ נשרף, ועל ידי הזוהמה התפרצו גם מחלות בעיר. המצב האיום הזה ארך עד ימי האביב. מקרי מות היו רבים מאד. והנשארים בחיים קנאו באלה שכבר מצאו להם מנוחתם בקבר. כך באו עלינו כל הקללות המפורטות בהתוכחה: הדבר והחרב, השוד והשבר.

VII

אנרכיה

עד חדש מאי לא נתדרדה בעירנו שום רשות. העיר היתה הפקר לכל שודד ומרצח. בנופיות וגדודים שונים מכל המינים עברו דרך עירנו, במשך ארבעת החדשים האלה, והרגיזו את מנוחתנו. אמנם, בימים הראשונים אחרי הפרעות והרציחות של הדיניקים, היו ההרס והחורבן בעירנו כל כך בולטים, עד אשר עוררו חמלה גם בלבותיהם של הכנופיות העוברות דרך עירנו, ולא יספו לשלח ידיהם בבוזה. אך באותה עת מצאו להם החמסנים המקומיים שעת הכשר להרים את יתר הפליטה.

כי בכל פעם שבאה העירה איזו כנופיה נלוו אליה גם היסודות החשוכים שבעירנו. וכאשר היהודים, ממורך לב ומנסיון, עזבו תיכף את בתיהם הפקר, וינוסו לכל אשר נשאו אותם רגליהם, יכלו אז החמסנים המקומיים לבוז את השארית הנמצאה באין רואה.

כדי להגן על העיר מפני הגנבים והחמסנים, יסדנו שמירה עירונית מבעלי־בתים. על־פי משמורות, בהנהגתם של הבנדיטים המקומיים שקבלו שכרם, כמה שדרשו. הערה העניה נאלצה לכלכל על הוצאותיה את הבנדיטים הגדולים עם הקטנים, בחשבה שעל ידי זה יוכלו על כל פנים טפינו וחולינו לישון לבטח את שנתם בלילות, אבל גם זו היתה תקות שוא.

הממונים על השמירה החרידו בעצמם את העיר ביריותיהם, אחרי שתותם לרויה. ודבר זה קרה בכל לילה, בלי כל סבה. מובן, שאנחנו קפצנו כל פעם ממשכבינו, כאשר עוררו אותנו קולות היריות, בחשבנו כי לסטים התנפלו על העיר. כך לא פשטנו כל העת את בגדינו מעלינו ושנתנו נדדה מעינינו. ובאשר, באמת, עברה איזו כנופיה דרך העיר נעלמו אז המניעים ואנחנו נשארנו הפקר. וכאשר השודדים חמסו דים בלי מפריע, התחברו אליהם גם המניעים ויחלקו אתם שלל.

ביום ו', ערב שבת, י' ימים לחדש שבט, באה לעירנו תגרה של פרשים מחיל הדיניקים, שהתעכבו בקירוב אווירה. הפַּניקה בעיר היתה גדולה. רבים נמלטו אל הכפרים הסמוכים ויתרם התחבאו במקומות סתר. אמנם הדיניקים עשו הפעם בעירנו זמן מועט ולא הספיקו להזיק הרבה, כי השעה היתה להם דחוקה. אך כאשר נשארו הבתים הפקר במשך שני ימים מלאו החמסנים המקומיים ופרחי האכרים את העבודה, שלא הספיקו הדיניקים לעשותה.

VIII

וואלינעץ מתנקם ביהודים

ביום ש"ק, ט"ז אדר, עבר דרך עירנו האַטמן דיאצ'נקא עם כנופיה של פרטיזנים. יהודים רבים נחפזו לברוח ולהמלט על נפשם. הפרטיזנים הרגו ששה אנשים, אשר פגשו בדרך. בעיר נפצעו אחדים פצעים אנושים. בלילה נשחטו באחד הבתים אחד עשר איש ובבית השני — ששה אנשים. ובתים רבים נבוזו בלילה ההוא. כנראה, נעשתה „העבודה" הזו על־ידי החמסנים המקומיים, כי נחמסו כלי בית: קערות, קדרות וכלי זכוכית פשוטים, והחמס נעשה בישוב הדעת: בחרו רק את הכלים השלמים, ולא שברו שום כלי. האַטמן הצטדק, כי על־ידי אנשיו נהרגו רק האנשים שפגשו בדרך, כי נחשדו בעיניהם כמתקוממים; אבל הרציחות והחמס שקרו בלילה, הם מעשי ידיהם של המַרוֹדרים המקומיים; הוא צוה, למראית עין, לחפש את האשמים. מובן, כי את הרוצחים לא מצאו.

כמה כנופיות עברו דרך עירנו במשך ירחי העמל, מן יאנואר עד אפריל, מה שמם של ראשי הבריונים — קשה לברר. כי כמעט לא עבר שבוע בלי בקור. שבנינו קבלו בחרוה את „האורחים החשובים האלה" ואנחנו — נסנו מנוסת חרב ונתחבא בחורים ובסדקים. תוצאות כל בקור היה — או היזק ממון או אבדן נפשות, או שניהם כאחד.

מיוחד במינו היה בקורו של האטמן וואלינעץ (הנזכר למעלה פעמים אחדות). הוא הצטין ברשעתו, באכזריותו ובצמאונו לדם. אור ליום י״ב ניסן בא הוא וגדודו בלאט העירה: הוא התאכסן בבית אחד האכרים, ואת בואו הסתיר מהיהודים, כדי שלא יספיקו לקדם את פניו בשלום, כמו שעשו בקיץ העבר. אך דבר בואו נודע תיכף לועד הקהלה. כעשרה אנשים שמו נפשם בכפם וילכו למקום חנייתו להודע, במה אפשר לכפר את פניו. האנשים נעצרו לערבון.

כאשר נודע הדבר התאספו יותר ממאה איש, אנשים, נשים וילדים, והלכו אל רחוב האכרים, אל משכן האטמן, לבקש מפניו לשחרר את הנעצרים. בדרך פגש אותם אחד משרי־המאות של וואלינעץ. כאשר ברכו אותו בשלום ענה בנדופים וחרפות, ואמר:

— ראו נא, כמה יהודים נמצאים עוד בעיר! יש עוד את מי לשחוט!

במסירת נפש הלכו הנאספים אל מעונו של וואלינעץ; הוא נעתר לבקשתם וישחרר את חברי הועד של הקהלה, ועל העיר הטיל קונטריבוציה חצי מיליון רובל. אחרי רוב עמל ויגיעה נאספו כמאתים אלף רובל. שלשה זקנים מחברי הועד התגדבו להביא את הכסף הנאסף אל האטמן. הזקנים בקשו ממנו סליחה על שלא עלה בידם למלאות את פקודתו בשלמות, כי הקהלה עניה. גם אי־אפשר היה בשעות אחדות לאסוף את כל הסכום הדרוש. חמתו של וואלינעץ בערה בו עד להשחית; הוא צוה שיביאו לו סכום בנדים וחתיכות בד, ועוד כאלה. הקהלה התאמצה למלאות דרישתו ככל אשר השיגה ידה. אך לא זאת היתה מגמתו של העריץ, כי אם להתעולל ביהודים ולהתנקם בהם. את הזקן קרימאן, שמסר לו את הקונטריבוציה, צוה וואלינעץ, שישתטח על הקרקע והוא בעצמו עבר על גופו בסוסו, הנה והנה, עד שהחפרקו כל עצמותיו. אחר כך שם על ראשו עביט של מי שופכין והוביל את קרימאן ברחובות העיר. ולבסוף הרגו ביריה. בהשתָּבּ שלו נהרגו עוד שני אנשים, שעברו ברחוב לתומם. גם בליל בואו של וואלינעץ נשחטו בבית אחד שלשה אנשים, על ידי אחד מבני לויתו. כמובן, גם התנפלויות, שוד וחמס לא חסרו. כאשר מלא העריץ הזה את תאותו לנקמה, עזב בו ביום את העיר, ביחד עם הכנופיה שלו.

נקל לשער את תוצאותיו של הבקור האחרון בעירנו. פחדנו מפני עלה נדף. גם בעינינו, גם בעיני שכנינו הנוצרים היינו כאנשים שהותר דמם ולית דין ולית דַיָּן. כל הדרכים היו משובשים בסיקרים. כל נוי קטן שנלוו אליו שנים שלשה חמסנים, התאמר להקרא בשם אטמן, ויסד לו שטב באיזה מאורה ביער. האטמנים האלה ארבו על הדרכים וגזלו מהנוסעים היהודים את כספם וסחורתם וגם את בגדיהם ומנעליהם הפשיטו מעל רגליהם. גם את הסוסים של העגלונים חמסו להם. היו גם מקרי רצח. גם על היהודים שגרו בכפרים במשך הרבה שנים, ועל בעלי־מלאכה, שבאו אל הכפר לעבוד את מלאכתם, התנפלו ואטושי האכרים, חמסו אותם ואימו עליהם, ועל־ידי זה נאלצו להמלט העירה. היו גם הרינות.

בימים ההם עשינו נסיון לעורר את חשובי האכרים של עירנו ליסד בעין ועד לשמירה משותפת בעיר. כל הוצאות השמירה קבלנו עלינו. גם יסדנו בעין חנות משותפת, שבה מצאו האכרים צרכי אכל היותר נחוצים בזול, מאשר היה אז בשוק, וההפסד של החנות היה גם כן על חשבון הקהלה. חשבנו שעל־ידי זה

יעלה בידנו להשיב אלינו את לב התושבים הנוצרים, אבל גם התרופות האלה לא הועילו. עבודת השמירה בלילות נשארה מוטלת רק על היהודים, והחמסנים המקומיים הוסיפו להתנפל פעם בפעם על בתי היהודים ויורו כדורים והפחידו השומרים ממשמרותיהם. מאחד הלילות השליכו פצצה על משמר אחד, שעמד בקצה העיר, מקול הנפץ נשברו כל החלונות בבתים הסמוכים. בדרך נס לא פגעו הרסיסים המתפוצצים באיש מן המשמר.

אור ליום ראש חדש סיון, בתחלת הלילה, ירו הבנדיטים דרך פתח פתוח באיש אחד וימיתוהו. הרוצחים נמלטו. הרצח הזה היה בלי כל סבה ומטרה, רק יען היינו הפקר ונחשבנו כצאן לטבח יובל. גם סיעות קטנות של חיילים גאליציאני שוטטו בימים ההם בהסביבה; הם בקרו פעם בפעם גם בעירנו ודרשו מהקהלה מאכל, משקה וכסף. אחדים מהם שלחו גם בביזה את ידיהם. על־פי רוב התחברו אל השודדים המקומיים ויחד אתם חמסו את בתי היהודים.

בירח סיון יסדו הבולשביקים את מוסדות שלטון המועצות וינרשו את הסיעות הגאליציאניות מן הגליל. אחדים מן הבנדיטים, ביניהם מיקולו דודניק וקוזמשינסקי, ראשי השמירה העירונית (הנזכרים לעיל), נאסרו ונמסרו לדין. יתר החמסנים ברחו והסתתרו ביערות או בכפרים בין מבריחם והעיר שקטה מפחד השודדים.

כל המאורעות וההרפתקאות שעברו על עירנו במשך שנה ושלשה חדשים, אין להם צורה של פגרום ופרעות. תכונתם היא: שורה שלמה של רדיפות, שוד וחמס, ענויים והריגות תכופות בהפסקות קצרות. גם בהיות הרשות המועצות קיימת בימים הראשונים, היתה ידה קצרה להגן עלינו, כי היתה טרודה במלחמות תדירות עם הפרטיזנים, אשר התחוללו בהסביבה. בכלל כל אותה העת כמעט שלא היתה כל רשות לא בעיר ולא בכפר. שררה אנרכיה נמורה, וכמובן רק היהודים הרגישו את ידה בכל תקפה.

סוף דבר. תוצאות המאורעות: העיר הולכת ומתרוקנת מתושביה היהודים. בתים רבים עזובים ושוממים. הרבה בתים נהרסו להסקה. האימינרציה גברה, ואלה הנשארים תועים כצללים בין החרבות.

(כותב הפנקס יוסף דיין)

כ״ט אלול, תר״ף לפ״ק.

רשימת ההרוגים:

חבנה

נ. מאניושה
מאיר סאפוזניק, קומנדיר ההגנה
דוד — „ „

חולודיבקה

ברענער שרה בת אבא 30 שנים
עם ילדה היונק.
אחיה ליפא ברענער 24 „
שוסטערמאן זאב
ב״ר זעליק 23 „

אשה מאודיסה 30 שנה

חולמיטש

משפחת הרב:
אשתו
בנו
שלש ילדות

חורול

טורובסקי 50 שנה
שני האהים פולאקובסקי

חמלניק

זאב רוטינכארג 65 שנה
דוד פוקולניצקי

חרקוב

נחום ראבצין

רשימת הרוגי חשטשיבוטה והסביבה

ביום ט׳ אדר שני

ליטבינוב יוסף ב״ר אלחנן 30 שנה, רצען

טו אייר

בליאבער אברהם ב״ר שלמה 35 „ סנדלר
דארמאן יעקב ליב ב״ר משה 55 שנה, סוחר פעוט
יודקעס אליהו ב״ר יוסף 45 שנה ב״מ
חזן פסח ב״ר משה 45 „ ב״מ

במוגילנא ערב שבועות

טעפליצקי דוד ב״ר משה 49 שנה, חייט
קאפעל נחום דוד ב״ר משה 52 „ שו״ב
בנו בן ציון
קופערשטין אליהו ב״ר ישראל 24 שנה
ראפקין שמואל יהודה ב״ר משה 50 „
ראפקין אברהם ב״ר מנדיל 21 „
לאזענבוך בן ציון ב״ר משה 46 „ נגר
בנו יעקב 18 „
באלק פסח ב״ר חיים 60 „
וויסמאן שרה בת דוד 18 שנה תלמידה

שבועות בחשטשיבוטה

מלמד אליהו ב״ר יצחק יהודה 56 שנה, חנוני
אשתו מחלי בת ליב 55 „

בדרך. שבועות

דודזון יהושע ב״ר נחום 18 שנה, סוחר
נאסיעסקי ליב ב״ר מנדיל 24 „ נגר
קוזנסקי יואל ב״ר ישראל 28 „ משרת

בכפר גייוואראן בשבועות

זיסבאד אשר ב״ר יחיאל 70 שנה משרת ברחיים
לאדערמאן שלמה ב״ר פנחס שמואל 65 שנה

בדרך כ״ג תמוז

לינעצקי ברוך ב״ר שמעון 46 שנה סוחר סוסים
שטס נחמן ב״ר משה 44 „ סוחר פעוט

בשבת חזון ו׳ אב

שטיטערמאן רפאל ב״ר אליהו 18 שנה משרת
קראוויץ עובדיה ב״ר משה אהרן 21 „ חייט
יוזעפוכסקי דוד בן הלל 30 „ ב״מ

ביום ט״ו באב

צימער נחום בן צבי חיים 30 „ ב״מ
נישטיצקי ברוך ב״ר ליב 43 „ „
שוהם בצלאל ב״ר חיים 42 „ „
ראבין ישעיה ב״ר ליב 23 „ משרת
טבעו אותו
ליאן מרים בת יצחק 38 שנה מתה מפחד
בראצלבסקי זלמן ב״ר יעקב זאב 30 שנה, ב״מ

י״ז, י״ח, י״ט אב

מאזיל חיים ב״ר נדליה מטערנובה 32 שנה
שכיר יום בביח״ר
קלינמאן משה ליב ב״ר ישראל 58 שנה, שכיר יום
טאליצקי דוד אהרן ב״ר פנחס 59 שנה
מנהל השבונות בקואופרטיב
ראנקיר בן ציון ב״ר אברהם 47 שנה, טוכר י״ג
ברויטמאן חיים ב״ר יהושע דוב 41 שנה, אפטיקר
בילענקו יעקב ב״ר ברוך 65 שנה, בעל אכסניה
אידלסון ישראל ב״ר פסח 47 „ סוחר פעוט

כ״ט אלול תרע״ט

אלטבערג שלמה ב״ר יוסף 40 שנה, דירקטור
בביח״ר לסוכר באוסיפובקי, נהרג ע״י
הגלציאנים
פערשטער צירל בת יוסף 22 שנה, מתה מפציעה
זיבקוב ליב ב״ר דוד 25 שנה מגייוואריז, גלב
נהרג ראש־השנה תר״פ ע״י הדיניקים

י״א, י״ב טבת, ע״י הדיניקים

פעלדמאן יצחק ב״ר יעקב זוסי 79 שנה
פאלטבסקי אפרים פישל ב״ר יצחק 50 „
אשתו זלוטה בת אהרן דוד 50 „
לובמאן פערעל בת יצחק 70 „
בראנפמאן יעקב ב״ר יחיאל 59 „ פועל
סליוסירינקא אברהם מפעסטשאני 53 „ סוחר
שווערין צפורה בת יודל 26 „
קליגוב ראזע בת מאיר 60 „
בארבאש פסח ב״ר יעקב 43 „ סוחר
גודין מלכה לאה בת שלמה שכנא 40 „
בתה איטה בת ישראל
גאריר בן ציון ב״ר יודל מטשעטשלניק
18 שנה, משרת
קראסניאנסקי מנדל ב״ר שלמה 37 שנה, סוחר
ברשדסקי יהושע צבי ב״ר יצחק 75 „
בראווארני ליב ב״ר יעקב 45 „ כוחר
גרינשפאן בן־ציון ב״ר מאיר 43 „ מלמד
פאסטילוב זאב ב״ר יצחק 22 „ משרת
בורודאטשה יהושע ב״ר שלום 75 „ מלמד
פינקלער שרה בת שלום 45 „
בנה יעקב ב״ר יוסף 20 „ חנוני
סטאמטשאנסקי לובה בת שלמה 28 „
קוגל מרדכי ב״ר יעקב נתן 50 „ ב״מ
מת מפציעים

אשתו פייגה בת אברהם יוסף	50	שנה	
חערסונסקי אשר ב״ר משה	54	„	סוחר
ראזענשטיין יעקב ב״ר ברוך	80	„	
אהרונוביטש שרה בת זאב	61	„	
גרינבערג עקיבא ב״ר אברהם צבי	54	„	סוחר
זשעבראק רוזע אשתו של מנחם	45	„	
ראשקעס דוד ב״ר חיים	38	„	נגר
אמו מרצי בת זלמן	75	„	
שאפושניק בליומה בת יוסף	45	„	
לובמאן פערל בת יעקב משה	35	„	
בתה איטע בת משה	14	„	
זאנמאן אליעזר ב״ר מאיר ליב	54	„	סוחר
מאראקאן לוי ב״ר חיים אליעזר	77	„	
גיילער בתיה בת לעמיל	40	„	
שפילער ישראל ב״ר ירחמיאל	18	„	
טשערוואני מלכה בת גוטמאן	40	„	
מתה מפציעה			
דאכמאר משה בן אבא	65	„	פועל
קראוועץ חנה מברשד	55	„	
דארמאן יוסף ב״ר משה	35	„	סוחר
אחיו דוב	33	„	
פינשטיין דבורה בת נתן	46	„	
וואספערבורד שלום ב״ר אברהם	18	„	
זלוטשעוויטש אלחנן ב״ר דוד	35	„	סוחר
רוזנפעלד דוד ב״ר נחום יהודה	60	„	
שווארצמן אברהם ב״ר יהושע	66	„	
מת מפציעה			
שאפושניק שלמה ב״ר דוד	65	„	
קירילעבסקי שמואל ב״ר בן־ציון	75	„	
גוראלניק יענעע בת יהושע	33	„	
ראסין אייזיק ב״ר אברהם	49	„	חנוני
בלינדער אליהו ב״ר משה	61	„	סוחר
אשתו מלאווע בת אברהם	60	„	
רוזנבערג פערל בת ברוך	73	„	
וועלשיר מרים בת יוסף	50	„	
שטיבערמאן חנה בת אברהם	45	„	
קולומניק סאסי בת אברהם	30	„	
גארבאטה צירל בת דוד	78	„	
קרימאן דוד ב״ר ישעיה	63	„	סרסור
מת מפציעה			
סופר סאסי בת פנחס	40	„	
אשתו של אברהם קראוועץ	65	„	

גולדענבערג גרשון ב״ר בן־ציון	18	שנה	
רוזענשטין חיה בת יעקב	43	„	
סווידער סוביל בת מאיר	42	„	
סתה מפציעה			
ט״ז ויי״ז אדר תר״פ			
קאנעצפולסקי זלמן ב״ר יואל	66	שנה	סוחר
שאפושניק יואל ב״ר מנדל	20	„	ב״מ
האשקובסקי אליהו ב״ר ליב	62	„	סוחר
געלבער בן־ציון ב״ר סענדער	22	„	
שער יחיאל ב״ר צבי	28	„	קצב
כחור טבאלטע לא נודע שמו			
פערלמוטער גיטל בת ישראל	26	„	
אקניאנסקי יעקב ב״ר דוד	67	„	קצב
אשתו פריידע	65	„	
בנם פרץ	29	„	
אשתו בת־שבע בת בן־ציון	25	„	
מרידובסקי סוניה, אחותה	20	„	
לערמאן שפרה בת יעקב	43	„	
רוזענשטין זעלדה בת יוסף	60	„	
בנה מרדכי ב״ר מאיר	28	„	נגר
אשתו פריידע בת נתן	25	„	
בתם העני	4	„	
בנם יצחק	2	„	
לומיר יחיאל בן אברהם	52	„	
סמוליאר אליהו בן אברהם	42	„	סנדלר
בנו ליב	14	„	
לאה אשת שלמה שאפושניק	57	„	
שאפושניק שמואל ב״ר שבתי	30	„	ב״ע
י״ב ניסן תר״פ			
קוגל נטע ב״ר יעקב נתן	58	„	אשה
אשתו מלכה בת יהושע	55	„	
כלתם חוה בת אליהו	28	„	
קרימאן יוסף יהודה ב״ר מנחם	65	„	סוחר
קרייטשמאר ברוך ב״ר יצחק	64	„	סוחר
סעניק יצחק ב״ר דוד שלמה	24	„	ב״מ
טאשליצקי דוד ב״ר אליהו	52	„	
חדש איר תר״פ			
פעריל יוסף ב״ר יעקב	32	„	
אביגדור ב״ר ליב	26	„	סנדלר
כהן מרדכי ב״ר ליפא	42	„	

מצבת זכרון

לעסקני העדה, שנהרגו בחשטשיכוטה על קדוש השם בעת מלאם שליחותם בבואם לבקש רחמים ולתת כפר נפש שנדרש מכל העדה, הלא המה, המנוחים: דוד אהרן טשליצקי, אליהו מלמד, יוסף ליב קרימאן, ברוך קרויטשמאר תנצב"ה.

שמותיהם חתומים בראשי ההרוזים

דממת מות בעיר שוררת
וינון חרישי בקרבה עוצרת.
דלת כל בית על ציר לא סובבת
אין כל תנועה מסביב, רק עצבת.
הן כל היהודים סגורים במרתפים,
רוצים להסתר מפני היחפים.
נפץ ירייה נשמע מעברים,
טמונים בחורים, כמתים בקברים.
שוממים וחרדים, הה, אבדנו!
לוידוי נתבונן: „אשמנו, בגדנו"!
יום זה – קצנו; הנה הם קרבים!
צרים אכזרים, כואבים רעבים,
קול כלבים נובחים, באויר בוקע.
הם! קרא הקול! מי זה יודע...?
אנא, אל רחום, בזכות עוללינו,
לא בידי אכזרים תמסרנו.
יהי רצון מלפניך, קחה את נשמתנו
הנה הגנו גם נשינו ושפנו
ובידי רוצחים אל נא תסגירנו".
מי זה הגבר אמיץ הלב,
לא יחת, יחרד מפחד וכאב?
מחרף את נפשו לעמוד בפרץ
דבר לנסות אל קורצי הקרץ?
„הי מה, העיר כבר אבדה,
ומה לנו תתן ותוסיף התרדה?
סוף כל סוף באש תעלה כל העיר".

פתחו! אחים, צאו! – קול בוקע באויר –
למה אחים, עתה תתחבאו,
יהודים הרונים כבר בעיר נמצאו,
במנחה פני צרינו נקדם, נפייסם,
קבל יקבלו ובדברים נשסעם.
רצוא ושוב בכל הממטאות
משך אליהו אחדים מהגברים.
נטל סכום כסף ופנה לצרים,
ביד רועדת מסרו לשר
ראה אתה, כי נורלי מר,
והאהבה לעדתו על פחדו הבלינה
כבה נמסר הקדוש להריגה.
קשרו מספד שמים וארץ
רב השבר, נדול הקרץ.
יחיד סגולה בעד הכל מסר נפשהו,
יוסף יהודה ב"ר מאניש ואחוות מרעהו.
טובי העיר, עסקניה וזקניה,
שהתיצבו במקום סכנה למלט עיר ויושביה.
מר נבכה על מות אליהו ב"ר יצחק יהודה,
אבל נעורר על הרינת וקני העדה.
רוח נבורה התנוסס בכל אחד בשעתו,
תת נפשו כפר עדתו איש איש מדעתו.
נשמתם מרחפת חיה נם עתה בעירנו,
צדקתם לנצח לא תמחה מלבנו,
ברור אחרון שמם יזכר לברכה.
הה! מה נדול הכאב! לא נספדו כהלכה!

קינה מצבת זכרון פעשה ידי
משה חיים פעקאר.

ט

טאננטשה (מחוז קניוב, פלך קיוב).

ראשי הבריונים בטאננטשה היו: מוכה, מי שהיה פקיד בשלטון המועצות. גריצקה סלובודריאן (נהרג), קולונטשוק והפולני סמולסקי. גם בובאק, שעבד בקופרטיב המקומי. כל אלה התחברו לאגודה אחת ורעצו את היהודים, חמסו ובזזו, שלחו באש כמה בתים, גם רצחו יהודים אחדים מהאמידים והנכבדים.

סוף אבגוסט 1919 נכנסה לטאננטשה פלוגה של הדיניקים. אליהם נלוו גם הבריונים המקומיים. היהודים, שלא הספיקו לברוח, נרצחו בענוים קשים. הרבה בתים שלחו באש. רכוש היהודים היה לבז ולמשיסה. נהרסו בית־התפלה ובית־המדרש, ויותר מחמשים נפש נרצחו. הדיניקים עשו בטאננטשה מראש השנה עד אחר חג הסכות.

אחרי ירחים אחדים התחילו משפחות אחדות, שנמלטו לערי הסביבה, לשוב חזרה לטאננטשה. אלה באו לחפש את מטמוניותיהם ואלה – לנבות את חובותיהם. מהם השתקעו שוב בעירה שתים עשרה משפחות, כחמשים נפש, כלם בעלי־מלאכות: חיטים, סנדלרים, רצענים, חרשי ברזל וכיוצא באלה, על־פי בקשתם של האכרים המקומיים, שהציעו לפניהם שיחזרו להתישב בעירה.

חדשים אחדים גרו המשפחות האלה בשלוה, עבדו את עבודתם ומצאו את פרנסתם. אך בערב יום הכפורים 1920 התנפלו עליהם האכרים המקומיים, גרזו את כלם, זקנים ונערים, טף ונשים והשליכו אותם אל מרתף הרום והתחילו לירות עליהם. כלם נרצחו. נשאר רק נער בן ארבע עשרה שנה, שכסו אותו הנרצחים. הכדורים לא הגיעו אליו ונשאר בחיים. הנער שכב במרתף עד הערב. בשעה מאוחרת בלילה זחל החוצה מתוך המרתף ורץ, דרך יערות ושדות, לקורסון הרחוקה שמונה עשר פרסא מטאננטשה והודיע שם את כל הנעשה.

הרבה יהודים, שנמלטו בימי הדיניקים מטאננטשה לקורסון, מתו שם מרעב, קור וממחלת הטיפום. נשארו רק מְתֵי מספר.

עתה העירה טאננטשה חרבה והרוסה, אין שם יהודים.

(המודיעים: קחמניסקי יוקף, בן ע"ב שניס; מלונד לזברסס, בן ל"ו שניס).

טאלנה (מחוז אומן, פלך קיוב).

א

מאורעות טאלנה והסביבה

(מסופרים מפי עד ראיה, אברהם זאסלאבסקי).

I

בטאלנה גרו כאלף משפחות יהודים. בשכבר הימים אֵוה אחד ממשפחת הצדיקים, טווערסקי, את העיר טאלנה למושב לו ויכונן בה את בירתו. מהעת

הדיא נתרבה הפרנסה בעירה. עדרים עדרים של חסידים נהרו לטאלנה מכל קצוי אוקריינה ובסרביה. העיר היתה תמיד הומיה ומלאה אדם. כל בית נהפך לאכסניה ורוב יהודי העירה מצאו מזה את פרנסתם. אך מעת שהצדיק האחרון מבית טוועריסקי עזב את טאלנה ויצא לגור בעיר אחרת – פנה הודה, פנה זיוה של העירה. האכסניות נשארו ריקניות, ברחובות עלו עשבים ושבה יהודים מהפכים בחררה אחת. כה נמשך עד המלחמה האחרונה.

כאשר התפרצה המלחמה ואתה הספקולאציה, הגיע הורם הזה גם לטאלנה ובעירה נראתה איזו תנועה של חיים.

בשנת 1917, כאשר האברים התחילו מתגודדים ומתנפלים על בעלי האחוזות, לשלל אותם מאחוזותיהם, ובין כך התפרצו גם אל הרבה משבות של היהודים ועכו פרעות גם רצחו נפשות, לא נוקו אז יהודי טאלנה, לא בנופם ולא בממונם. עד סוף 1918 לא הָפרעה המנוחה בעיר.

רק בסוף חדש נובמבר 1918, כאשר נכנסה לעירנו דיביזיה של פטלוריים, אחרי שנגה מחיל המועצות ליד אומן, טעמה גם עירנו טעמן של פרעות. הפטלוריים עשו בעירנו יותר מירה ימים, ובכל העת התנקמו ביהודים. הכריחו אותם לחפור שיחין ובורות מסביב לעיר, הכו את החופרים במגלבים, גם בזזו וחמסו את רכוש היהודים, אבל לא רצחו נפשות.

בראשית שנת 1919 נתכצר שלטון המועצות במחוז אומן. פלוגה של צבא האדום באה גם לעירנו. מיד החליפו רבים מהפטלוריים את „צבעם" ונתחברו אל חיל המועצה. הנשארים התפזרו בכפרי הסביבה ונתמזמזו בין האכרים.

כעשרה ימים עשה חיל המועצה בעירנו. גם הם שלחו בחמס את ידיהם ולא הפלו בין עניים ועשירים.

צבא האדום יסד בעיר „רֶבקום", גם הטילו על היהודים קונטריבוצ'ה, ועזבו את טאלנה. כאשר ה„פרונט" התרחק מהעיר, לא נשאר בה בלתי אם משמר קטן.

II

בקשו יהודי טאלנה לישב „בשלוה", כלומר: להסתגל ככל האפשר לשלטון החדש, קפץ עליהם רוגזם של הפולנים ארוני־האחוזות. גם אחדים מהאינטליגנטים הנוצרים, שרובם היו מבני „המאה השחורה", כלם יחד נתנו את לבם לסכסך את אברי הסביבה ביהודים.

בין האינטֶטורים היו גם מורי בית־הספר העירוני וגם הד"ר נאזָרנסקי, שהיו מבני בריתו של פטלורי, והשתמשו בכל מקרה שבא לידם להשניא את שלטון המועצות על העם. וכמובן, בחדא מחתא כללו גם את היהודים והעלילו עליהם כל מיני עלילות ובדותות, שלא היו ולא נבראו. האכרים החשובים האמינו בכל העלילות והבדותות, ומיום ליום הלך לבם וסער על היהודים.

והיהודים היו שקועים בראשם ורובם בפרקמטיא וספקולציה ולא שמו לב לאשר מסביב להם. פתאם נודע הרבר, כי האכרים התקוממו בשלטון־המועצות. בשמונה במאי התחיל צלצול הפעמונים. מכפרי הסביבה התנודדו ובאו אל העיר המון אברים. הם נכנסו לאספה, ותהי ראשית מעשיהם לדרוש מהמיליציה המקומית לנצל מעליהם את נשקם ולמסרו להם. אך אחדים מהשוטרים היו נאמנים לממשלת־

המועצות ולא חפצו להתחבר אל המתקוממים. למחר באה מאומן פלונה קטנה של חילים אדומים ופזרה את המתקוממים. אחדים מהם נאסרו.

ראשי המתקוממים ברחו אל הכפרים לעורר שם את העם למרד. וזה המעשה אשר עשו האגיטטורים. כדי להלהיב את הלבבות: נכנסו לכפרים יחפים, פרועי־ראש ופרומי־בגדים וספרו, שהיהודים הכום ופצעום, חלצו מהם את נעליהם וקרעו את בגדיהם. לא היה שום דבר אמת בספורם זה. עוד ספרו: היהודים הרסו את בית־הכנסיה של הנוצרים וקרעו את איקוני־הקדושים. מובן שנם בבדותא זו לא היה קורטוב של אמת. ואולם המון האכרים נתלהב למשמע הספורים האלה ובו במעמד נשבע להנקם ביהודים.

או ידעו כבר היהודים, כי סכנה גדולה צפויה להם, ובדי להשקיט את חמת ההמון מעליהם הלכו אל ראשי השלטון של החיל האדום והתחננו לפניהם, כי ישחררו את האסירים מבין המתקוממים. בהבטיחם שהנאסרים לא לקחו שום חלק במרידה. בקשת היהודים נעשתה: האסירים נשתחררו והחילים האדומים עזבו את העיר.

III

ביום השלישי, שנים עשר במאי, באה ידיעה מבהילה: האכרים המתקוממים מתעתדים להתנפל על העיר. ואמנם בו בלילה הקיף המון רב את העיר מכל רוחותיה. התחילו יריות. ראש ה„רבקום" וסננו, שנסו לברוח, נפלו בידי המתקוממים ומיד נהרגו. עם אור הבקר מלאה העיר אלפי אכרים ואכרות, זקנים ונערים. הללו מזויינים ממש והללו מזויינים קרדומות, קלשונות, מגרפות וכיוצא באלה. ועל כל ההמון הרב הזה מנצחים אחדים מן הפטלוריים ומגבורי ה„מאה השחורה". אלה האחרונים הרגו את יעקב הורליק, נער בן שש־עשרה. בחטא אחיו נהרג. אחיו עבד ב„צֶ'קה" של המועצות. ועוד שני יהודים נהרגו: ליבידין ואחד מעיר אחרת.

בו ביום הציעו הנוצרים תושבי־העיר: לאסוף את כל היהודים ולדרוש מאתם כי ימסרו למתקוממים את כל הנשק אשר בידם – את הרובים, את הבלי־סטראות ואת התותחים. המתקוממים הסכימו להצעה. וכשנאספו היהודים עמדו ראשי המתקוממים והתרו בהם, כי אם לא ימסרו עד ארבע שעות אחרי הצהרים את כל הנשק אשר בידם יעשו בם כָּלָה. ומיד נכתבה הפקודה הזאת אוקרינית ופרסמוה ברבים. הנוצרים תושבי־העיר ידעו אמנם ידיעה ברורה, שאין בידי היהודים שום נשק, אלא שבכוָנה הציעו את הצעתם, כדי שתהיה להם אמתלא להפרע מן היהודים ולבזז את רכושם.

ובראותנו כי כלתה אלינו הרעה, השתמשנו בסנולה הבדוקה, שקבלה היא בידינו מאבות־אבותינו: ראש הערה היהודית הדיר בלינקס ועוד אחרים מתושבי־העיר עמו אספו סכום כסף הגון והביאו דורן לראשי הבריונים של הנוצרים תושבי העיר. וסנולה זו הועילה. העבירו את רוע הגזרה מעלינו. היו אמנם חפושים בבתי־היהודים. חפשו נשק, כביכול, ובין כך לקחו את כל אשר ביד יוקה. גם דם נשפך: נהרג אהרן קזורוניר, חיל בן עשרים ושמונה, שרק שבועות מעטים שב משביו, מגרמניה. קירנור עבר או ברחוב וכאשר שמע קול יריה התחיל לברוח. הסיקריקים רדפו אחריו, חטפוהו והרגוהו. נהרגו גם שני נוצרים, שבאו מרוסיה לקנות פה

בשביל ממשלת המועצות צרכי אכל. הסיקריקים קברו את היהודי ביחד עם שני הנוצרים בקבר אחד.

בינתים נכנסה אל העיר חבורה קטנה מסיעתו של קלימינקה והודיעה, שהאטמן קלימינקה כבש את אומן וגרש משם את חיל־המועצות. עכשיו ידעו יהודי טאלנה, שאין להם להשען אלא על אביהם שבשמים ועל — השוחר.

בלילה היתה ישיבה לראשי האספסוף, על הפרק עמדה השאלה: מה לעשות ביהודים? היה מי שהציע לשרוף בבת־אחת את כל בתי היהודים וחנויותיהם. אחרים התמירו עוד יותר והציעו — להשמיד ולהרוג את כל הזכרים של היהודים מבן עשר ומעלה. ובאן עמדה לנו באמת זכות־אבות. פתאום קמה האשה הנוצרית, שבביתה נכנסו המתקוממים לישיבה, וזעקה זעקה גדולה, קרעה את בגדיה וקפצה ונשבעה, שאם ככה יַעֲשֶׂה ליהודים או תפיל את עצמה לתוך באר.

הדברים האלה השפיעו על כל האנשים שנמצאו בבית. אף־על־פי־כן הוחלט לאסוף את היהודים. ולמחר בבקר התחילו יריות. רבים מן הפרטיזנים פרצו לבתי ישראל והכריחו את בעליהם ביד חזקה לבוא אל האספה, ואכרי־הסביבה כבר באו העירה בעגלותיהם ושקים ריקים בידיהם — למלא אותם מביזת היהודים. אבל השוחד שקבלו ראשי הבריונים וגם מיליטשינקא, שנועד להיות הקומנדנט של העיר, עשה את שלו גם הפעם וגם יום זה עבר עלינו בשלום.

IV

בלילה היתה שוב ישיבה לראשי־האספסוף ושוב הוחלט לאסוף למחר את כל היהודים. בבקר השכם סבבו האכרים בעיר, חפשו בבתים, הכו ופצעו כל יהודי שנפל בידם והכריחונו שנית ללכת לאספה. עד שמונה שעות נאספו במגרש שלפני גן־העיר כמעט כל הזכרים. אלה שאחרו כבר באו בראשים פצועים. בעשר שעות הקיף אותנו האספסוף וראשיו הכריזו:

— לכו אל המרעה!...

עירנו בנויה בשפלה והרים גבוהים יסבוה. הוצרכנו לטפס ברגלינו ובידינו ולעלות לראש־ההר. רבים מאתנו נפלו בליכוח באמצע הדרך וחזרו ושפסו. רבים מאתנו לחשו ודוי והכינו את עצמם למות.

הגשים אמרו ללוות את בעליהן. בכו, צעקו, אבל האספסוף פשט עליהן, הכה אותן מכות אכזריות והכריחן. רק קול יללתן, שנשמע מן השפלה, לוה אותנו בדרכנו.

עלינו ההרה. אף כי ידענו כי למבח אנו מובלים, חיתה מעט רוחנו. במעלה ההר נשב רוח קל והשרה מנעמו עלינו. ובפינה נסתרה שבלב התחילה רוחשת תקוה חבויה: אולי?...

פתאום בקע אלינו מן השפלה נפץ יריות תכופות. כל העדה הגדולה רעדה תחתיה. מבטינו האלמים נועצו בעיני שוביגו. אבל העינים הללו עצומות היו כולן... רק אחר־כך נודע לנו, כי בה בשעה שאנחנו עמדנו כאן נהרגו שם שמונה־עשרה נפשות ויותר מארבעים איש נפצעו פצעים קשים.

ואנחנו עומדים ומחכים למות.

עברה שעה אחת שארכה לנו כאורך הנצח. לסוף בא הקמנדנט ושלש את

העדה: מבן עשר עד בן שלשים הציג לבדם, מבן שלשים עד חמשים – לבדם, ואת הזקנים ואת הישישים – לבדם. או פנה אלינו ואמר:

– אם חפצי חיים אתם מסרו לנו את כל הנשק הטמון אתכם וגם את כל ה„קומונרים" אשר בקרבכם הוציאו אלינו, ואם תמאנו ומריתם – מות תמותו כלכם!

כל העדה נעתה בבכיה כאיש אחד:

– נשק אין לנו, וה„קומונרים" המעטים שהיו בקרבנו כבר נהרגו כלם. אתה יודע את שמותיהם..

– הוציאו, אפוא, מקרבכם את קרוביהם של הקומונרים...

הוציאו חמשה־עשר איש. היתה הפסקה קטנה.

באותה שעה נכנסו לישיבה הנוצרים המקומיים לדון בדבר היהודים. אחרי שקלא וטריא קצרה באו לידי מסקנה: אחרי שהיהודים בעצמם מסרו את כל הנשק שהיה בידם (שלשה אקדחים חלודים), וגם אחרי החפוש והבדיקה לא נמצא בבתיהם שום נשק, ואחרי שהוציאו מביניהם גם את הקומונרים, כדאי הפעם לסלוח להם גם את שאר חטאותיהם ולעזוב אותם לנפשם.

או יצא הקומנדנט והודיע:

– שובו לבתיכם!

בטיסה אחת ירדנו כולנו, כשלשת אלפים איש, מן ההר. נפשנו היתה לנו לשלל...

ואולם לא כך עלתה להם להיהודים, אשר ישבו בכפרים הסמוכים לעירנו: ולונקוב, ווישניפולה, רומאנובקה, פוטאש, טאלנוק ואחרים. שם התנפלו הפרטיזנים על היהודים והשמידום בלי חמלה. רק מעטים נצולו בדרך נס ונמלטו אל ערי הסביבה. נמצאו אמנם אכרים ישרים, שבקשו להציל את היהודים מבריחם, ההתנגו לרוצחים, העידו על הלקוחים למות, כי הם אנשים ישרים, מימיהם לא הלכו אחרי הקומוניסטים. אבל התאוה והשכרון לשפיכת דמים התגברו כל כך, עד כי אטמו את אזניהם ודם ישראל נשפך כמים.

V

בימים האלה כבשו צבא המועצה שוב את המחוז. או הוציא הקומנדנט מיליטשינקה פקודה חדשה לתשעת ה„וולוסטים" אשר בסביבותינו, שכל האכרים יבואו אל העיר לעשרים ואחד במארס, מי שיש לו נשק יביא את נשקו עמו, ומי שנשק אין לו יקח מן הבא בידו – מכוש, קרדום, אַלָה.

בשלישי בשבת, עשרים ואחד במאי, התחילו האכרים לבוא אל העיר גדודים־גדודים, כפר־כפר. אנחנו, יהודי העיר, לא ידענו מה פירושה של אספה רבה זו ולבנו מת בקרבנו מפחד.

אחרי האסף המחנה במגרש שלפני בית הקומנדנט, יצא אליה מיליטשינקה, פתח ואמר:

– ידוע תדעו, אחים, שהקומוניסטים הרימו שוב ראש והרי הם הולכים וקרבים למקומנו. אם נפול בידם חנינה לא תהיה לנו. את שדותינו יקחו מאתנו ויתנום לזידים. כלנו נהיה עבדים לזידים. לכן קומו ונקומה בעד עמנו ובעד

מולדתנו, בעד אוקרינה האהובה. מי שיש לו נשק יצא תיכף לחזית, ומי שאין לו יחכה כאן עד שיתן לו...

לשמע הנאום הזה נתכרכמו פניהם של האכרים. הם חשבו שמיליטשינקה מזמן אותם העירה, כדי לנצל את בתיהם וחנויותיהם של היהודים. לזה הסכימו בלב שלם. אבל לסכן את נפשם ולצאת שנית למלחמה – הצעה זו לא נתקבלה על דעתם, והתחילו נשמטים אחד־אחד. נשארו בעיר רק חבורות מועטות והללו השתמשו בשעת כושר זו, שרכושם של היהודים הותר בפה מלא. פשטו על החנויות ועל הבתים, שדדו והמטו, ונם ענו הרבה גשים.

VI

ושוב הורע מצבם של האדומים.

בסוף מאי יצא מאומן רכבת של חיל־המועצות ופניה – דרך צוויטקובה לקוב. צימת־התחנות, חריסטינובקה, היתה כבר בידי המתקוממים. כשהגיעה הרכבת לפושאש – תחנה הסמוכה לטאלנה – נפלה בידי קווקוב. החילים הספיקו לברוח. נשארו ברכבת רק נוסעים מזעטים, אנשים פרטיים, נוצרים ויהודים. לנוצרים לא עשו אנשי קווקוב שום רעה ועזבו אותם לנפשם (רק על־פי מקרה פגעו גם בנוצרים אחדים היריות, שירו הקווקובים ברכבת). את היהודים הוציאו אל השדה, שם לקחו מאתם את כל אשר היה להם, הפשיטו מעליהם את בגדיהם והרגום. אחד מן הלקוחים למות (תושב קיוב) הציע לרוצחים מיליון רובל כופר־נפשו. נענו לו הרוצחים ולקחו את הכסף ואחר כך הרגוהו. רק שנים מכל היהודים, שנמצאו באותה רכבת, נשמטו מידי הרוצחים, הסתתרו בקמה, שכבר היתה גבוהה בעת ההיא, ונצלו. אחד מאלה הוא תושב־עירנו, לישינער שמו.

מפושאש ברח לישינער לאיבנובקה – כעשרים פרסה מטאלנה. עד שהספיק האומלל־המאושר להשיב את נפשו באיבנובקה והנה באו הקווקובים לשם. רוב היהודים הספיקו לברוח. רק כעשרים נפש איש ואשה נפלו בידי קווקוב בשעה שנכנס לעירה. הוא אסף את כלם לחצר בית החרשת לסכר, גזל מהם את כל אשר נמצא אתם, הפשיט מעליהם את בגדיהם ולבניהם וסדר אותם, כשהם ערומים לגמרי, בשורה. וכשבאו חוליגני־המקום לראות במחזה היפה הזה, פנה אליהם קווקוב ושאל אותם:

– מה לעשות בזידים הללו?

– כטוב בעיניך עשה – השיבו החוליגנים פה אחד.

או התחילו הענויים. הכריחום לרקוד ולשיר „מה יפית", האכילום צצרים חיות, תחבו לתוך פיהם שברי־זכוכית. את הנשים ענו לעיני בעליהן. לסוף הרגו את כולם. מכל האומללים האלה לא נצל אף איש אחד. אחר־כך פשטו הקווקובים על כל הבתים אשר בעירה, שדדו ובזזו ומצאו עוד כשלשים יהודים. ששה־עשר מהם נהרגו והשותרים נפצעו פצעים קשים.

ולישינער נצל גם הפעם. אחרי המכה הראשונה, שהכה בידי אחד מהרוצחים, נתעלף ונפל לקרקע. אחר־כך נפלו עליו הרוגים אחדים וכסוהו. וכעבור זמן־מה שבה רוחו אליו, ובכל שאירית כחותיו הבקיע לו דרך מתחת להרוגים, זחל על ארבעתיו עד שהגיע לביתו של אכר, שחמל עליו והסתירו והצילו.

מטאלנה נשלחו שני רופאים לאיבנובקה והם הביאו את כל הנפצעים לעירנו. שנים מהם מתו והנשארים נרפאו.

VII

חג השבועות נהפך לנו לחנא. נרינוריוב ומחנהו חונים במרחק 7 פרסא מהעירה וקלימינקא וניסותיו עזבו את אומן, שבאה עוד הפעם בידי המועצות והגם הולכים וקרבים לאומן. השמועות הללו המסו את לבנו ולא קם בנו כל רוח.

אמנם הנרינוריובים עשו פחור־פחור ועברו לזווינינרודקי ואל עירנו לא נכנסו. אך ביום ו׳ לפנות ערב נכנסה לעירנו סיעה של חלוצים, כעשרים פרשים מניסותיו של קלימינקא. תיכף בבואם התחילו להרעים ביריות, כדי לגרש את היהודים מהרחובות. אל החלוץ התחברו גם חילי המשמר שנמצאו בעיר. התחילה אורגיה של מעשי הוללות, שברות, ענויים, מעשי־אונס, הרס, חמס ושוד.

ביום השבת בבקר נכנס קלימינקא וניסותיו העירה. הניסות התאכסנו בבתי־הכפרים הסמוכים והמחוברים לעירה. רננו, כי הניסים מתעתדים להתנקם ביהודים. וחיל המשמר התפארו בגלוי, שיהודי טאלנה עוד לא טעמו עד עתה טעמן של פרעות כדבעי, עכשיו הגיעה גם שעתם.

דלגציה יהודית באה לפני קלימינקא וסנגו נובָּק, מי שהיה מורה באומן, לבקש על נפשם, שיחוסו על העיר ולא יעשו אתה כלה.

קלימינקא צוה את הדלגציה שיזמינו את יהודי העירה לאספה ליום השני.

ביום א׳, שהיה יום חגם, התאספו יהודי טאלנה בבית־המדרש. בא שמה גם האַטמן נובק והקומנדנט. נובק הרגיע את היהודים ואמר, שהם נלחמים רק בער ארצם ומולדתם, אך אינם רוצחים אנשים נקיים. זאת עושים רק הסיקריקים שנמצאים ביניהם.

אחר כך קרא הקומנדנט לפני האספה רשימה של דרישות שעל היהודים למלאותן:

לאסוף שתי מאות זוג לבנים, מאה זוג מגפים, מספר גדול של פפירוסים, טבק ומַחורקה. גם יפתחו בית־מלאכה לתקן את המגפים הקרועים של החילים.

— אם תמלאו את כל הדרישות הללו בדיוק — גמר הקומנדנט — או שלום יהיה לכם ולא תאונה אתכם כל רע.

תיכף נתיסד ועד, ובאותו יום התחילו לאסוף את כל הנחוץ. גם פתחו בית־מלאכה לתקון נעלים בשביל הגיסים. כל הדרישות נתמלאו והמנוחה בעירה לא הפרעה.

חמשה ימים עשה קלימינקא בעירנו. מטאלנה עבר לחריסטינובקה להלחם עם חיל־המועצות, ובעירנו נשאר האטמן סוקולוב עם סיעה קטנה כעשרים איש. הוא התמהמה בטאלנה כעשרה ימים והכריח את היהודים להרום את המסלה הטאלנאית.

באותו זמן קרב אל עירנו טיטיוניק ואוכלסיו. סוקולוב ואנשיו יצאו לקראתו ויהללו לפניו את יהודי טאלנה, גם בקשו ממנו שיחונן את העיר. טיטיונוק הבטיח לו גם שמר את הבטחתו: הוא התמהמה בעירנו יום אחד וביהודים לא נגע לרעה. עד כמה גדלה סכנה שרחפה על ראשינו מעידים הכרזות הרבים, המלאים חמת פתנים, שפזרו הטיטיוניקים בעיר.

ביום השני יצא טיטיוניק מטאלנה ומנמת פניו לאומן. בדרך פגע בו הלינון הסקבירי של חיל־המועצה, שיצא מאומן לטאלנה, והכהו. אחרי הכותו את טיטיוניק, נכנם הלינון אל עירנו.

זה היה ביום ג'. הלינון נשאר בעיר עד יום השבת. הפקידים התחילו להביא איזו סדרים בעיר, גם שלחו רצים אל כפרי הסביבה להזהיר את האכרים שלא ינעו ביהודים לרעה, כי מרה תהיה אחריתם. וביום השבת עזבו את העיר.

VIII

אנחנו שוב נשארנו בלי שום רשות. אנרכיה שררה בעירה. החמסנים והסיקריקים שוב נשאו ראש. רכוש היהודים הוא הפקר וכל הרוצה בא ונוטל. ראשי העדה אמנם שכרו נוצרים אחדים מתושבי העיר לשמור על בתיהם וחנויותיהם. אך השומרים בעצמם שולחים בחמס את ידיהם, וכשתתפרץ העירה איזו כנופיה של חולינים יתחברו גם השומרים עמהם.

עשו נסיון לתקן משמרות של יהודים, שיסובבו בלילות את העיר. אך החמסנים המקומיים הקימו בכל לילה שאון ביריותיהם. השומרים היהודים התחמקו ובין כך התרוקנו בכל לילה כמה חנויות.

והעירה סנורה ומסונרת. אין יוצא ואין בא מפני סכנת הדרכים המשובשים בניסות, רק בכל פעם חודרות שמועות, שבעירות והכפרים הסמוכים הורגים ורוצחים יהודים, והלב מתמוגג מפחד.

כך עברו עלינו כשני שבועות, שארכו כנצח.

סוף־כל־סוף הגיעה לתחנה הטאלנאית רכבת־שריון של חיל־המועצות, והתחילו לעסוק בתקון המסלה. כאשר הטיל הקומנדנט את העבודה הזו גם על היהודים וגם על הנוצרים, באו אלה האחרונים בטענה ואמרו:

– מה עניננו לכאן? היהודים שהרסו הם יתקנו, ואנחנו מה?

ואולם הרשות החדשה לא נענתה להם ולא פטרה אותם מן העבודה.

עברו ימים אחדים.

עם תקון־המסלה החלו החיים לשוב למהלכם הרגיל במדה ידועה. והנה – צרה חדשה: הרשות, – כלומר: הקומנדנט של רכבת־השריון – אסרה את הד"ר נאורינקה, שהוכרתיו למעלה, וביד חזקה הביאה אותו מן העיר לרכבת. וכשנודע הדבר בעיר באו ראשי־המדברים של התושבים הנוצרים והתרו בנו, שאם תפול משערות ראשו של הד"ר ארצה, חנינה לא תהיה לכלנו. בימים ההם כבר נתיסדה בעירנו אגודת־מגן. וכדי לקדם את פני הסכנה הגדולה הצפויה לנו אם באמת יקרה אסון את נאורינקה החליט ועד האגודה, שכל היהודים ימהרו אל התחנה, אשר שם הרכבת, לבקש ולהתחנן לפני הקומנדנט, כי יוציא את הד"ר הצורר לחפשי.

וכך היה.

המון רב, אנשים ונשים, זקנים ונערים נשאו מיד את רגליהם לרוץ אל התחנה. אבל בינתים כבר זזה הרכבת ממקומה והגיעה עד הנשר, העובר דרך העיר. אז נשתטחה כל העדה על הקרקע לפני הרכבת והתחילה לצעוק ולהתחנן, כי יחזירו לה את נאורינקה. הקומנדנט צוה לירות באויר, כדי להפחיד את המתחננים השטוחים על הקרקע. אבל העדה לא זזה ממקומה והוסיפה לצעוק, כי

טוב לה למות כאן משתשוב לעיר והד״ר נאורינקה אין עמה. וכראות הקומנדנט, כי אין היריות מועילות, יצא אל העדה והבטיח לה, כי בשוב הרכבת בערב אל התחנה יושב גם הדוקטור. — היהודים יראו לשוב אל העיר באין נאורינקה עמם וכל היום נשארו בתחנה. ואולם הקומנדנט הקים את דברו ועם ערב השיב לנו את הדוקטור.

בצוֹחַת־היחד פנשה העדה את „בן־יקיר״ זה ועל כפים נשאוהו לביתו.

— אני יודע — אמר נאורינקה לנואליו, — שלא לפי מעשי נמלתם עלי, אבל הבטחתי נתונה לכם, כי מכאן ולהבא אדע להוקיר אתכם ולעשות לטובתכם את כל אשר אוכל.

והנה עוד מעשה שהיה:

בתו של סוחודולסקי צורר־היהודים נתפסה לרשות בעון רגול. ושוב היהודים אשמים, ומידם תבוקש „מיוחסת״ זו. ושוב שתדלנות ודלנציות, תחנות ובקשות, ושוב ששון ושמחה: האשה „הצנועה והחשובה״ מרת סוחודולסקי נשתחררה ושבה לביתה בשלום...

IX

חצי יולי, 1919.

חילי המועצות התכוננו לעזוב את אוקרינה, והדיניקים עוד לא התבצרו בה, בסביבותינו התחוללו אז אטמנים שונים שהחריבו ערים שלמות, ורחצו את פעמיהם בדם היהודים. כולם פסחו על טאלנה, אף כי עברו בקרבת איזו פרסאות מהעיר. אנחנו כבר בטחנו, כי „שוט שוטף כי יעבור אלינו לא יגיע״ וקבלנו בתודה את העקיצות הקטנות שקבלנו מידי הנוצרים המקומיים: כל אכר שאיזה חיל אדום גזל ממנו את סוסו או נפץ את חלונו, בא אל היהודים לדרוש את נזקו. והיהודים שלמו את ההויקות ושפתותיהם רחשו: „הלואי שכספנו יהיה כפרתנו״. אך גם שלותנו לא היתה לארך ימים.

בסוף יולי באה לתחנת טאלנה רכבת־שריון ודנל־אוקרינה עליה. בו ביום נכנסו לעירנו גדודי טישוניק וויליוני בהמון רב ומיד התחילו פרעות והריגות: נהרגו כשלשים איש, נפצעו כמאה ולאנוסות אין מספר.

לביתי נכנסו שני בנדיטים וורשו ממני כופר־נפש מאה אלף רובל. אמרתי להם, שכמפי טמון בחדר השני ומיד אביא להם משם. הלכתי והבאתי את כל מה שהיה לי — כששת אלפים רובל. מיד חטפו מידי את צרור השטרות והתחילו מונים אותו. השתמשתי ברגע־כושר זה ופרצתי דרך החלון לרחוב וברחתי. הם ירו בי שתים־שלש פעמים, אבל הכדורים לא הדביקוני, — ונצלתי.

עם צהרים בא מפקד הגדוד לעיר. לקבל את פניו יצאו חברי הועד של אגודת־המגן ונם הכהן הפרבוסלבי סאדרישיבסקי. הלז נשא נאום לכבודו של המפקד וסיים:

— הרוצים לכונן ממשלה חדשה חייבים להתחיל בתקון סדרים נאים ולא בשפך דם נקיים...

המפקד שמע את כל הנאום בכבד־ראש. אחר־כך נענה ואמר:

— אין אנו רוצים בפרעות. החוליגנים שבניסותינו הם האשמים בדבר.

ובאותו מעמד שלח אופיצירים אחדים לנרש את הבנדיטים, והפרעות פסקו. ואולם למחר נכנסו גיסות הדשים – משפולה באו לעירנו – והרבות שלופות בידיהם והפרעות החלו שוב. הראשון שנהרג היה המורה גילינץ, זקן בן ששים וחמש. הקרבן השני היה יצחק קאמינסקי, סנדלר בן המשים שנה. הסיקריקים פגשוהו על הגשר, סמוך לביתו, והרגוהו. שני אלה הנרצחים נשארו מוטלים ברחוב. אחר־כך התחיל הטבח. היו כאלה שהתפיסו בכסף ובקבלם כופר־נפש לא שפכו דם. אבל הרוב היו פראים צמאים לדם אדם וכל כופר לא הועיל. אשה זקנה הציעה לשני רוצחים שתמסור להם את כל כספם כופר־נפש. אך הם קבלו את כספה ואחר־כך ירו בה והרגוה. נהרגו שלשה צעירים בני משפחה אחת, פליטים מאבנקה. צעיר בן 18 שנה, מושיל בן צבי בורד, נהרג לעיני אבותיו, שחפצו לתת את כל הון כופר־נפשו. אך הסיקריקים מאסו בכסף וזהב ושאפו רק לדם. נהרג או גם המנדלה, דוד זאבראני, בעל משפחה גדולה ואביון מדוכא. הפרעות ארכו עד השעה הרביעית בצהרים. נהרגו כחמשה־עשר איש וכשלשים נפצעו. הרבה נשים ובתולות נאנסו.

מספר ההרוגים והפצועים. קטן היה בערך, משום שרוב בני־העיר הספיקו לברוח ולהתחבא בשדות ובגנים אחדים מצאו להם מפלט בבתי נוצרים.

בארבע שעות בא טיטוניק בכבודו ובעצמו לעיר. תיכף הלכה אליו דילגציה לבקש מלפניו, כי ישים קץ לשוד ולהרג. האמתן קבל את הדילגציה בסבר פנים יפות ואמר, שהבנדיטים אינם מגיסותיו. גם הראה להדילגציה רשימה של ששה פורעים, שהוא דן אותם למיתה. לפי דבריו – בגיסותיו נמצא גם אופיצר יהודי, בנו של יעקב מפאלאנקה (כפר סמוך למאלנה), ואותו שלח טיטוניק להשקיט את הפרעות וגם מאה קוזקים שלח עמו לשם כך. חוץ מזה הוציא מודעות התומות בשמו, שכל אשר יהין לפרוע פרעות מות יומת.

את הנרצחים אספו בחפזון על עגלות להביא אותם לקברות, כי אותו יום ערב שבת היה, ואי אפשר היה לעכב את הקבורה עד יום א׳.

באותו יום נרצחו בדרך, לא רחוק מהעיר, שני חיטים, שמואל הירש מארמאר ובנו של יעקב יוסי, תופר אדרות; הם עברו כל השבוע בכפרים ושבו ליום השבת לבתיהם. בדרך התנפלו עליהם סיקריקים והרגום. נופותיהם התגוללו בחוץ כל יום השבת, ורק ביום א׳ הובאו לקבורה.

עד כמה קיים הד״ר נאזרענקא את הבטחתו תעיד עובדה זו:

עוד טרם בא טיטוניק עצמו אל העיר, בקצם הפרעות, הצענו להד״ר נאזרינקא כי ילך אל התחנה לעצור בעד הגדודים מהכנס אל העיר. הד״ר נענה לנו. ואולם אחר־כך נודע לנו, כי בבואו לתחנה ואחד מראשי הגדודים שאל אותו, מה המצב בעיר, השיב הוא: שקט ומנוחה... כך זכר הד״ר החשוב את החסד שהם גמלו אתו...

כעבור שני ימים הוציא טיטוניק פקודה לגיים את כל הצעירים מבן עשרים ומעלה. מן הנוצרים באו רק צעירים אחדים לגיוס. מן היהודים באו ששים איש.

X

בתחילת אלול נתבשרנו בשורה טובה: הדיניקיים הולכים וקרבים. גדולה היתה שמחתנו: סוף־סוף הנה באים מושיעיה של רוסיה ובהם נושע גם אנחנו.

נגאל מכל עונותנו. הד״ר בילינקס, ראש העדה, נתן צו לנקות את הרחובות ולקשט את הבתים לכבודם של „הגואלים״. וכל הלילה, ערב כניסתם של הדיניקים לעיר, עמדו יהודים וטאטאו את הרחובות וקשטו את בתיהם לאור הירח. אותו לילה חלמו רבים מאתנו חלומות טובים ויפים.

וכאור הבוקר כבר ידענו שהמלאך הממונה על החלומות שטה בנו ורמה אותנו... ראש הגדוד, שנכנס לעירנו, קבל את הדלגציה היהודית בפנים זעומים ונם מפיו נורק הפזמון הידוע:

— היהודים אשמים בכל הרעה, אשר מצאה את רוסיה...

וכו ביום התחילו הקוזקים לבדוק את כיסיהם של היהודים ולבקש בהם בליסטראות ותותחים.

בעשרה לאלול פרץ לעירנו „אורח״ חדש, שרק את שמו הטוב ההולך לפנינו שמענו עד עתה — מַכְנָא. מרכבת השריון של הדיניקים המטירו עליו ועל אנשיו עופרת וברזל, והם החזירו תשובה כהלכה מלועי התותחים, שהיו עמהם. ולמחר באו קוזקים דיניקים ודרשו מידי היהודים — את תותחיו של מכנא... הועד של אגודת המנן מהר „לבא בדברים״ עם מפקד הגדוד, ואת אומרת: הביא לו דזרן של מאה ועשרים אלף רובל ודוקא „קֶרֶנסקי״. המפקד לקח את הדורן ואמר, שאין כח בידו לעשות את קוזקיו לצדיקים נמורים, אבל הבטיח, כי בדם לא ינואלו את ידיהם. ומכאן ואילך נהגו הקוזקים לשדוד ולחמום לילה־לילה קמעה־קמעה ונם לאנס נשים ובתולות קמעה־קמעה. אך כאשר רכבת־השריון היתה צריכה לעזוב את מאלנה שתו הקוזקים לשכרה, ואז ענו הרבה יהודים, שנפלו לידיהם, והרנו את אידיל ברדיטשבסקי בן נ״ה שנים.

הקוזקים שבאו אחריהם ערכו פרעות בכל פרטיהן: הם נתחלקו לחבורות וכל חבורה וחבורה עשתה את שלה: האחת יסדה לה בכל רחוב ורחוב בתים לזנות. ראשית כל גרשו את הבעלים מן הבתים. אחר־כך חטפו נשים בחוצות, סחבון לבתים ההם ושם ענו אותן. שתים מן האנוסות לא יכלו נשוא את חרפתן. הן הטילו את עצמן לתוך באר וטבעו.

חבורה שניה עברה מבית לבית ומחנות לחנות — כמובן של יהודים, — והריקה את הבתים ואת החנויות והטעינה את הביזה על ענלות. — והחבורה השלישית הגדילה עוד לעשות: הציתה אש בבתים ובחנויות.

וכשהתלקחה האש פשטו הקוזקים על היהודים, שנפנשו להם ברחוב, הצליפו עליהם במגלביהם וצעקו:

— ז׳ידים ארורים! מהרו והביאו מים לכבות את האש!

וכשמהרו היהודים והביאו מים התנפלו עליהם הקוזקים ושפכו את המים על הקרקע, ובצחוק של אכזרים־פראים חזרו וקראו: ז׳ידים ארורים! מהרו והביאו מים אחרים!...

הקוזקים אמרו לשלוח באש נם את בתי־התפלה, ששם התחבאו הרבה נשים וחייהן היו בסכנה נדולה, אלא שהתושבים הנוצרים מיחו בידם משום שבתי־התפלה עומדים בקצה העיר, סמוך לבתי הכפר. והנוצרים יראו, שמא תאחז האש נם בבתיהם שלהם.

וככה נשרפו לילה אחד — ליל שבת — שלשים בתים ומאה וחמשים חנויות.

ובו בלילה ערך הגינרל של הדיביזיה השתים־עשרה משתה לאופיצרים בתחנה והוא ביחד עם האופיצרים אכלו ושתו והתהוללו לאור העירה הטבולה בלהבות־אש. למחר, כשפג יינו והוא ראה את אשר עוללו קוזקיו להעיר, נאם נאום לפני נסותיו ואמר:

– ראוים הם הוידים, שיקבלו את שכרם משלהם, אלא הפעם הגדשתם את המאה...

ועד היום עומדים ברחוב־העיר קירות נטויים, שרידי עמודים כושלים, גלי אבנים חרוכות ולבנים פוחמות.

עדים הם הגלים והמצבות הללו על תקפם וגבורתם של הדיניקים גואלי ומושיעי של רוסיה, שהפליאו לעשות במלחמתם שנלחמו ביהודי טאלנה...

* * *

כל הימים שהדיניקים עשו בגלילנו אי־אפשר היה לשום יהודי לעבור את הרציעה של מסלת־הברזל וואפניארקא־חריסטינובקה־צווישטקובה־בוברינסק. הקוזקים השניחו בשבע עינים על העוברים, וכל יהודי שנפל בידם נהרג. על־פי מקרה עברו שני צעירים, אח ואחות, בשלום עד לזווינגרודקה. כאשר בא המסע והקוזקים הכירו בהצעיר שהוא יהודי ענו אותו הקוזקים בעוויים קשים ואכזריים: נגפוהו ודרסוהו בעקבים של מגפיהם, קלו ברזל וצרבו את בשרו. צלו את רגליו ואת שכמו על האש ואחר־כך השליכו אותו החוצה. אחותו כרכה אותו בסדין והביאוהו לטאלנה. שם הצליח בידי הרופאים לרפאותו.

* * *

הדיניקים עשו בטאלנה עד סוף שנת 1919. לפני עזבם את העיר שבו לטאלנה הקוזקים מבעירי הבערה. בדעתם לעשות בטאלנה כמו שעשו הדיניקים בקריבו־אוזירה ומונאסטרישצה. אך פתאום התנפלו עליהם גדודי אכרים והתחילו מקיפים אותם וירו בהם. הדיניקים הוכרחו לעזוב את העיר.

ב

(ארבעה מכתבים של רב־הצבורי מטאלנה, שלמה טעפליצקי).

I

ג' במדבר (27 מאי), טאלנה.

לחותני הנכבד וניסי הנכבדים לבית פאסמן, שלום וברכה.

הגני כותב לכם הטורים הללו מבלי לדעת אם יניעו אליכם. העירה סגורה ומסוגרת. אין אנו יודעים אפילו את הנעשה במרחק פרסאות אחדות מהעיר. בסביבה מתחוללות כנופיות של פרטיזנים ובודאי היום או מחר יתפרצו גם אלינו, ואנחנו נוהמים בלחישה: „מי בקצו ומי לא בקצו". בכל זאת איזה זיק של תקוה עוד יאיר את חשכת לבי. ומקוה אני, שמכתבי זה יניע אליכם ועוד אזכה לספר לכם, מפה לאוזן, את ההרפתקאות שעברו עלי ועל בני־ביתי, וגם על אדות הפדות והפורקן. לעת־עתה נמצאים אנו בצרה גדולה, ועינינו נשואות אל השמים: מאין יבוא עזרנו? כבר קצר כח הסבל. עד מתי, עד אנה?

חביבי, האמינו לי, שאינני דואג על חיי כלל. במורשה של קהלה יהודית בעתים הרעות האלה, שיש לו כמעט בכל יום עסק עם סיקריקים, נמצאתי הרבה פעמים בצפרני המות ונואשתי ככבר מחיי, רק בדרך נס נצלתי. גם להבא הגני מוסר את נפשי ביד ה', הטוב בעיניו יעשה. אך לפניכם בקשתי שטוחה: אם אפול לקרבן בעד בני־עירי, אל תשכחו נא את בני־משפחתי העלובים ותהיו להם לעזר בכל מה שאפשר. להרבות מלים על אדות זאת, חושב אני למותר.

זה השבוע השלישי שנזרת ת"ח. השחיטות וההרינות של חמעלניצקי וכת דילה, הולכות ונשנות באוקרינה בכלל, ובטאלנה והסביבה בפרט. ביום י"ג מאי בשנה זו התנודדו מחנות של מחקוממים בכפרי הסביבה וצרו על העיר. בראשונה נרצחו על ידיהם כל אלה שנכנסו אל הרשות המקומית של המועצות, הן נוצרים והן יהודים. אחר־כך נמרו להשמיד את היהודים דרי־טאלנה ואת הבתים לשלוח באש.

כמובן, בחומר לשרפה לא היה מחסור: אניטטורים הרצו את לשונם מן הבקר עד הערב וטפלו על היהודים כל חטאת שאול. בדו בדותות, עלילות ובלבולים, שתסמר שערות הראש לשמעם. וכה הלהיבו את ההמון הנבער, עד כי כולם צעקו: מות ואבדון ליהודים!

כאשר ראינו כי כלתה עלינו הרעה, נשלחה דיפוטאציה של ששה יהודים וגם אני בתוכם לבוא עמהם בדברים ולבקש על נפשינו. אך כאשר רק קרבנו אל המחנה, נשמעו צוחות־פראים של מאות קולות, שלא נתנו לנו להוציא אף הגה מפינו. תיכף אסרו את הד"ר בילינקים, ראש העדה וחבר של הדיפוטאציה. ועלינו צוו שבמשך שעה אחת נאסף את כל הנשק הנמצא בידי היהודים ונביא להם; ואם לאו, ישמידו את כל העדה — וחברי הדיפוטאציה יהיו הקרבנות הראשונים.

מובן, כי הפזמון על דבר הנשק הרב הנמצא בידי היהודים הוא מהבדותות שברו האניטטורים, כדי להתעשר מביזת היהודים. באמת, לא נמצא בבתי היהודים שום כלי־זין, כי גם הרשות של המועצות אסרה על היהודים להחזיק נשק. ידענו, כי אך תואנה הם מבקשים ואנחנו, חברי הדיפוטאציה, ככר הכינונו את נפשנו למות.

אך אחדים מהתושבים הנוצרים, שעברו לפנים בצבא ונתחברו עתה אל המתקוממים, נכנסו בעובי הקורה והפריעו את המחנה מבוא בדמים, בהבטיחם, כי ברי להם שאין בידי היהודים שום נשק.

השתדלותם של הנוצרים המקומיים הועילו רק לעצור בעד ההמון משפוך דם היהודים. אך לעצור בעדם מפרוע פרעות ככר אי־אפשר היה. חבורות־חבורות של הפרטיזנים פרצו אל הבתים, באמתלא שהם בעצמם חפצים להוכח אם באמת אין ליהודים שום נשק. ובין כך חמסו ובזזו את הבתים והשאירו אותם כמצולה שאין בה דגים.

את ביתי הריקו עד גמירא. חמסו ובזזו בגדים, כלים, לבנים, סדינים, מעטפות, שמיכות, מכונה לתפירה, כפות וגביעי כסף של חול ושל פסח, את הכל לקחו להם. את התבות, הארונות, האיגנים והקמטרים שברו בקתי הרובים, או בקרדומות. הם בדקו בחורים ובסדקים עד שידם מנעת. בקצור, אנחנו נשארנו בערום ובחסר כל. נשארו לנו לפלטה רק הכרים והכסתות. נחמתנו האחת היא, שזאת היא צרת רבים. אף אחד מתושבי עירנו היהודים לא יוכל להתפאר, כי יצא בשלום ולא

נתנזק בנכסיו. הפרטיזנים לא פסחו אפילו על בית אחד. גם את הצריפים של העניים לא בישו.

כאשר שבתי לביתי, כבר מצאתי המון גדול שהקיפו את הבית מכל עבריו ומלאו את החצר. לבני־משפחתי הצליח להמלט מהבריונים כאודים מוצלים מאש. הם נמלטו בעור שיניהם והתחבאו באיזה צריף באחת הסמטאות.

בקצור, הננו מודים ומשבחים לרוכב בערבות שהצילנו ממות „ומאן דיהיב חיא – יהיב מזונא".

II

ערב ר"ח סיון (29 מאי), תרע"ט.

היום שרוים אנחנו בתענית. תענית־צבור הוא לנו היום הזה. מתענים אנחנו בנעריו ובזקניו, בנשיו ובטפיו. אפילו החפשים שבנו אינם פורשים את עצמם מן הצבור. זה הוא נשקנו האחד, נגד שונאינו, הקמים עלינו לבלותנו. הם באים אלינו בחרב וחנית ואנחנו – בתפלה, בדמעות ובהקרבת חלבינו ודמינו. נשק אחר אין לנו והננו צפויים כל שעה אל המות.

בעת הראשונה (מן יום ג' עד ד' בצהרים) הצליח לעצור את הפרטיזנים מהריגה כללית. הם הסתפקו בזה, שחפשו את היהודים שעברו במוסדות של ממשלת המועצות. וכאשר לא מצאו אותם רצחו את קרוביהם ושאריהם, אנשים נקיים שלא חטאו במאומה, גם עוד הפעם התפשטו בבתי היהודים באמתלא לחפש נשק; כלומר, לבזז את שארית הפליטה, שהשאירו אלה שהיו לפניהם.

ביום ד' בבוקר, נכנסה לטאלנה פלוגה של חילים פרטיזנים מאומן, אחרי ההרג שערכו באומן, איבנקה, דובובה, מאנקובקי ובשאר ערי הסביבה. בכל מקום עברם נהרו נחלי דם. גם את כל היהודים הדרים בכפרים השמידו מדי עברם. בשעה החמשית בצהרים, כאשר החילים כבר נחו מעמל הדרך והרוו את רעבונם, התחילו להרעים ביריות. או התחילה בהלת המנוסה. היהודים הגבהלים והנפעמים רצו לכל אשר נשאו אותם עיניהם. רצו כמשתוללים מבלי דעת אנה. אני הגבר כבר הסכנתי לראות יהודים רצים לבקש מפלט להם מאימת הפרעות. אך מנוסה כזו בשעה שחרב חדה כבר היתה מונחת על הצואר, ואנשים רצים כארנבות מדוקרות ויודעים הם שמנוס אין להם, ובכל־זאת זוחלים הם אל תוך מערות, מחלות ונקיקי הסלעים, כדי שלא יהיו על־כל־פנים מעשרה הראשונים בשעת השחיטה, נסים הם ובאותה שעה חשים שהמות רודף אחריהם ואין נסתר מעיניו, הוא מצחק עמהם כחתול עם עכבר נלכד, מחזיר לו את חופשתו לרגעים אחדים ותיכף משתער עליו ונועץ בו את צפרניו, וכה חוזר חלילה „המשחק", – אלי, הכה נא את עיני בסנורים כדי שלא אראה עוד מנוסה כזו. חשים, רצים אנשים, נשים וטף, ישנם גם אבות כאלה, שפחד המות כה טמטם את לבם, עד כי הם מקשיחים את לבם מפני בטנם ואינם פונים אל צעקתם של טפיהם הרצים אחריהם, בוכים וצועקים: „אבא! אמא!" כל אחד דואג רק לעצמו.

אני ובתי פיגה וזוגתי כבר היינו עיפים מהמנוסה. ובכל זאת צריכים היינו לעודד את לאה־קה ולטפל בה, כי היא נפלה כל פעם. יעקב והילדים הקטנים גם־כן אזרו את כחותיהם האחרונים, כדי שלא יפגרו בדרך. סוף־כל־סוף הגענו

לאיזה צריף העומד על שפת הנהר. ברגע אחד הקיפו את הצריף המון אנשים, נשים וילדים. כולם חפצים לחדור לתוכו, אך הדלת סגורה. בעלת־הצריף נבהלה מהצעקות ונתעלפה, וילדיה היו טרודים להשיב את אמם לתחיה.

הקריאה המלאה יאוש של קאקע שלנו: הלא הנכם יהודים, רחמו! — מצלצלת גם עתה באזני.

כאשר לא פתחו לנו קרענו את הדלת בחזקה ופרצנו הביתה. לא שעינו אל האם השוכבת בלי רוח חיים ואל הילדים הנבהלים. כל אחד מהר לקנות לעצמו מקום באיזו פנה חבויה בעליה או ברפת. בעל־הבית לא היה בביתו; הוא היה עגלון והוביל את הקומנדנט של הפרטיזנים. כשתי שעות שכבנו למעצבה במחבואנו. בעל־הבית שב ובשורה בפיו:

— את השחיטה דחו. על־כל־פנים בלילה הזה לא תהיה.

אנחנו עזבנו את מחבואינו וסרנו אל הצריף. הבטנו סביבותינו והנה הילד יעקב איננו אתנו. פלצות בעתתנו. הלא הוא רץ אתנו יחד, איך זה לא השגחנו בו. לשוא עוררנו תאניה ואניה, הילד איננו. רק בשעה מאוחרת בלילה שב יעקב אלינו. ועוד הפעם מעשה נסים.

יעקב רץ לצריף אחר הנמצא בשכנותו של הצריף שלנו. בדרך טבע בבצה עמוקה. אחרי רוב עמל עלה לו לוחול מהבצה ולהתחבאות באיזה עליה. והנה סיעה של סיקריקים התפרצו הביתה ובזו כל מה שמצאו שם. אחרי גמרם את עבודתם התחילו לחפש את המחבואים, שהתחבאו שם אנשי הבית, וכבר התחילו לטפס על שלבי הסולם לעלות על העליה, והנה אחד מהסיקריקים אמר לחבריו:

— הלא כבר גמרנו פה את עבודתנו, נלך הלאה! — והסיקריקים עזבו את הבית. באופן כזה נצל בני יעקב משיני פראים.

III

ג' סיון (1 יוני), תרע"ט.

הבשורה כי דחו לעת־עתה את השחיטה, הביא לנו אל בית־מקלטנו העגלון, שהוביל כל העת את הקומנדנט וסגנו.

הפלונה של החיים שבאו מאומן עם עוזריהם, מחנה גדולה של פרטיזנים מזויינים גמרו להתנהג עם יהודי טאלנה כמו שהתנהגו עם יהודי איבנקה ובשאר מקומות, שהוציאו את היהודים אל המגרש והרגו אותם על־ידי ירויות מתותחים ורובים. גם בטאלנה אספו ביום ד' בצהרים את כל הזכרים על המגרש, אפילו ילדים, מבני עשר ולמעלה, וביריות גרשו אותם מחוץ לעיר. הם גמרו להרוג את הזכרים, לענות את הנשים ולשלוח את הבתים באש.

אך באותה השעה שמחבו את היהודים האומללים מבתיהם, לעיני בני משפחתם המתעלפים והכו אותם מכות רצח, וגרשו אותם מחוץ לעיר בצעקות: „לכו אל השחיטה!" הופיע הקומנדנט וצוה בכל תוקף לדחות את השחיטה.

סבת הדחיה היתה הידיעה שנתקבלה, כי הבולשביקים עולים על טאלנה.

איזה בעל־כנף הביא את הידיעה הזאת לקומנדנט — לא פה המקום לספר. אך זאת היתה התרופה האחת לדחות את השחיטה. בלאו הכי בודאי היתה יוצאה לפעולות ביום ד' בערב, ומיהודי טאלנה לא היה נשאר אף שריד ופליט.

הידיעה הפתאומית הזו הפחידה את כל אלה ה„גבורים" לרצוח אנשים בלתי מזויינים ולענות נשים. עד מהרה הפכו עורף ועזבו את העיר. כך הלך ההמון הלוך ונמוג. נשארו רק החילים שבאו מאומן והשחצנים מבין הפרטיזנים, שלא חפצו לעזוב את העיר עד שיגמרו את חשבונותיהם עם היהודים.

נקראה אספה. כפי שנודע לנו אחר־כך פרטי האספה, היה חלוק דעות בין האספים. החילים והפרטיזנים, שלא עזבו את העיר, חוו את דעתם, שקודם כל צריכים להשמיד את היהודים ולבזז את רכושם. אך הקומנדטורה ונוצרים אחדים מתושבי העיר מהו נגד הרציחות, וטענם ונמוקם אתם: כאשר יבואו צבא המועצות אז יתנקמו נקמת הדם השפוך בנוצרים גרי העיר ובכפרי הסביבה. דבריהם פעלו על הפרטיזנים מכפרי הסביבה והביאו מורך בלבם. בכל זאת עמדו על דעתם, כי לעזוב לגמרי את היהודים אי־אפשר. הם הציעו להקיף את היהודים בתותחים ובבלי־נשק, ולהבעיתם ביריות, עד שבעצמם ימסרו את אוצרות הנשק הצפונים אתם. אך אם יעמדו במרדם, או יאספו את הנשים והילדים הקטנים ויאלצו אותם, על־ידי ענויים, שיגלו את המקומות ששם הסתירו היהודים את נשקם.

אל הפשרה הזו הסכימו בהברה גם בעלי הסנגוריה של הנוצרים המקומיים. כך עבר הלילה, אור ליום ה'. היהודים האומללים, שֶׁזות ההרגה, זכו לראות את יציאת השמש של יום חמישי, אחרי ליל ארוך כאורך הגלות ומלא בעותי צלמות.

יום ה' בבקר. יום מר ונמהר.

החילים והפרטיזנים המזויינים התפשטו שוב פעם על הבתים ואספו את שארית היהודים כל זכר מבן עשר ומעלה „אל השחיטה!" הנשים והילדים חפצו ללוות את בעליהן ואבותיהם. אך הסיקריקים הצליפו עליהם בשוטים שבידיהם ויגרשום. לא הרשו להם גם לקחת פרידת שלום. היללות והיבבות של הנשים והילדים העובים התערבו עם הקולות הפראים של הרוצחים וצעקותיהם: „עשו, חושו, אל השחיטה!" גם השמים השתתפו בצערם של האומללים. הם עטפו קדרות ונטפי נשם, כרסיסי דמעות גדולים, נפלו על הארץ. גם הרוח המה, נעש בזעם, כמו כל הטבע מקנן על אסונם הגדול.

בעת צרה ההיא, בשעה שהמות רחף בכנפיו על ראשיהם של יהודי טאלנה, לא פרשתי מן הצבור ולא הוצאתי עצמי מן הכלל, ומכלי חכות לבקורם של „מלאכי חבלה" השכמנו ויצאתי אני ובני אל הככר מחוץ לעיר, במקום שנתאספו שם הקרבנות המזומנים לשחיטה. בעברנו דרך הרחובות והסמטאות פנו אלי הרבה אנשים בקולות מלאים יאוש, בשאלה:

– ראבינער, עוץ עצה, מה לעשות?

לבי נקרע לנזרים, מה יכולתי ליעץ לאומללים האלה, אם אני בעצמי הנני אובד עצות. הרימותי ידי לשמים ועיני זלגו דמעות.

בשעה השמינית בבקר, כבר היה כל הככר, שבימי היריד שם הוא השוק לבהמות, מלא יהודים מפה לפה עד אפס מקום. נצברו שמה יהודים משלשה דורות: ישישים, בניהם ובני־בניהם. סביבם עמדה שלשלת של חילים מזויינים ומרחוק עמדו הכן בליסטראות עם לועות פתוחים. אנחנו עמדנו בברכים כושלות ובצוארים פשוטים ומסרנו את נפשותינו ביד ה'. אך בוכרנו את נשותינו וטפינו שנשארו הפקר, בין

חיות טורפות, נמונו לבותינו בדמעות של יאוש, והתרסנו נגד השמים בתלונותינו: אם אנחנו חטאנו, אלה עניי הצאן במה חטאו?

כעבור שעה בא פרש והביא פקודה בידו לגרש אותנו הלאה על ההר. החילים גרשו אותנו בקתי הרובים. כאשר עברנו בכברת ארץ צוו עלינו לעמוד והתחילו לפלג אותנו לשלש כתות: מבן עשר עד בני שלשים הציגו לבדם. מבן שלשים עד חמשים שנה לבדם, ואת הזקנים לבדם. ושלשלות של חילים הקיפו את שלש הכתות, שעמדו ברחוק מקום אחת מהשניה. עיפים מההליכה ומהטפוס על ההר ומהמכות אשר הכונו על־ידי החילים השתטחנו על הקרקע להנפש מעט. בכל פעם הביאו מהעיר קרבנות חדשים מוכים ופצועים, שהדם שותת מהפצעים, והם ממש זחלו על ארבע מכלי כח ללכת. ביניהם היו זקנים גם צעירים שהתחבאו והפרטיזנים גלו את מחבואיהם. הם קבלו למטרפסם והכו מכות רצח. החילים התירו להמציא עזר לנפצעים, אך לא בבתיהם, כי אם פה על השדה. מספר הנפצעים היה בערך חמשים איש.

בשעה האחת־עשרה בא הקומנדנט עם בני ליויתו; הוא נאם נאום ארוך ממיני הדרשות הידועות. הוא נמר את דרשתו בזה: „גלוי וידוע לפניכם שהפרטיזנים והחילים דורשים שישמידו את כל היהודים, תושבי העירה, רק אני ואחדים מהנוצרים המקומיים משתדלים בעבורכם, ומתאמצים בכל כחותינו להציל אתכם. זה שלשה ימים שאנחנו עושים כל מה שבכחנו להקל את גורלכם. לכן תדעו שהחיים והמות בידכם הוא. אם חפצי חיים אתם זאת עשו: ראשית, תמסרו בידינו את כל הנשק הנמצא בידכם. כי ידוע תדעו שמנוי וגמור לעשות עוד הפעם חפוש ובדיקה בבתים, ואם ימצא אף רובה, או אקדח אחד, או לא ישאר מיהודי מאלנה אף אחד. שנית, תמסרו לידינו את הבולשיביקים הנמצאים בקרבכם".

בדרישות אלה פנה הקומנדנט לכל שלש הכתות: הזקנים, הבינונים והצעירים, ומכולן קבל תשובה אחת:

— ליהודי מאלנה אין שום נשק. ומה שנוגע לאלה שעברו במוסדות הרשות של המועצות הלא הספרים פתוחים לפניכם ונם הנוצרים המקומיים יודעים מי הם.

הקומנדנט הוציא מחיקו רשימה מפורטת וקרא בשם את כל אלה שנשאו משרה במוסדות המועצות. אלה שנמצאו על הכבר יצאו בעצמם מן המחנה, ואלה שנמלטו, אסרו את הוריהם, אחיהם וקרוביהם ויובילו אותם אתם. אחר־כך הודיע לנו הקומנדנט, כי „יעשו חפוש כללי ויברקו בחורין ובסדקין, ואם ימצאו איזה נשק או לא רק אתם לבדכם כי אם גם נשיכם וטפיכם יכחדו, ואני לא אוכל להושיע לכם".

הקומנדנט עזב את הכבר ואנחנו נדהמים ונפעמים. אמת, ידענו שאין כל נשק בידי היהודים. אך מי יערוב לנו שלא ימצאו חוליגנים כאלה שיטמינו בבית איזה יהודי אקדח חלוד או רובה שבור בכונה תחלה, כדי להתנולל ולהתנפל עלינו ולרצחנו נפש. גם החפוש בהבתים שנשארו בהם רק נשותינו, בנותינו ושפינו, מי יודע את גורלם המר? מחשבות כאלה חטטו בראשינו ולא נתנו דמי לנו. שכבנו שטוחים על גבי הקרקע, כי הרוח המתחולל לא נתן לנו לעמוד על רגלינו. כה עברו עלינו שש שעות, שארכו כאורך הנצח. ברי היה לנו, שהבריונים בודאי ימצינו איזה מוקש לנו, כדי להצדיק עלינו את הדין. וכבר התרגלנו עם הרעיון הזה והיינו מזומנים למנת. אך הצעקות והיבבות, שהגיעו אלינו מהעיר, מעורבות עם

רעם הירויות, מרדו את הרגעים האחרונים. ידענו, שהרוצחים מתחוללים בעיר ונשינו ובנותינו נמצאות בצרה גדולה. עצבינו נמתחו כמיתרים, הדם נקרש בהגידים והלב חשב להתפקע. על אחת התפללנו: אנא אל רחום, קרב נא את קצנו ואוזינו לא תשמענה את הקולות והצעקות.

רק בשעה החמשית אחר הצהרים התבשרנו, כי לא נמצא בבתים שום נשק ולכן חיינו נתונים לנו לשלל.

אחרי דרשה ארוכה, שתכנה היה, שנשוב בתשובה שלמה ומהיום והלאה נשפר את מעשינו, הודיעו לנו:

– עתה הנכם חפשים, שובו לבתיכם!

אך יצאו הדברים מפי הגואם ואנחנו נשאנו את רגלינו ורצנו העירה בלבות דופקים להודע את ההרפתקאות שעברו על בני משפחותינו.

והנה סך־הכל של החפוש והבדיקה:

נרצחו שמונה יהודים, אף כי שלמו בתחלה את כופר־נפשותיהם. נפצעו איזו עשרות יהודים, שענו אותם בענויים קשים ואכזריים. הנפצעים נשארו בחיים, אך נשארו בעלי־מומים לכל ימי חייהם, זה גדם, זה סומא וזה חגר וכו'. הבתים התרוקנו עד היסוד. רק מתי מספר מאושרים נמצאו שהסיקריקים פסחו על בתיהם. בין המאושרים היו גם בני משפחתי. שהתחבאו באיזה בית נעזב על חוף הנהר, שלא סרו לשם הבריונים. אך בבית ערכו חורבן והרס. אפילו את ספרי המתים והגולדים השליכו החוצה בחפשם כסף. אך בכדי טרחו: עוד ביום ג' הריקו את הבית ולא השאירו עוללות. ככה עברו עלינו שלשת ימי האפלה מיום ג' עד יום ה'.

IV

א' סליחות (8 ספטמבר), 1919.

הנני כותב לכם אחרי הפסקה של שלשה ירחים. הסבות שהחשיתי עד כה הן ההרפתקאות שעברו על ראשינו וטרדות העדה שהייתי שקוע בהן. כרב צבורי וכעומד בראש העדה הייתי צריך כל פעם לסכן את נפשי, להכנס בעובי הקורה ללכת אל חניתם של הסיקריקים, להשתדל בעד עדתנו ולהשתמש בשתים מהסנולות שהשאיר לנו יעקב אבינו בירושה: „דורון ותפלה". ואל העבודה הזו הקדשתי כל עתותי, כחי ומוחי.

אמנם כל הצרות, היסורים וההרפתקאות שעוברים על ראשינו עוד לא עשקו ממני את בטחוני והנני מאמין ש„נצח ישראל לא ישקר". מאמין אנכי באמונה שלמה שערפלי עלטה המרחפים על ראשינו יעלמו ושמים טהורים יתגלו. אבל כבר כשל כח הסבל ונפשי עורגת לאל עושי: מתי יהיה קץ־הפלאות? הלשוכנים עם רפאים תגדיל חסדיך? הליורדי קבר תראה נפלאותיך?

לספר לכם כמו את כל הצרות, התלאות וכל מיני מרעין בישין שעברו עלינו – הגליון יכלה והם לא יוכלו. לכן אסתפק רק בראשי־פרקים.

כל העת, אפילו בשעה שלא נפרעה המנוחה בעיר, חיינו בפחד תמידי ונתקימה בנו כל התוכחה: „והיית חרד מקול עלה־נדף", „ונסתם ואין רודף". נפלה איזו הברה בעיר, יצאה איזה בת־קול: „סיקריקים עליך, טאלנה!" ויהודים נסים

כמשתוללים ומבקשים להם איזו פנה חבויה לזחול לתוכה. ובפרט כאשר הסכנה היתה ממשית, כאשר המטירו על העיר יריות מרכבת־שריון וכלנו צריכים היינו להתחבא במרתפים. כאשר התפרצה אל העיר חבורה של סיקריקים ואתה צריך לבוא עמהם במשא־ומתן ולהשתוות על אדות סכום הקונטריבוציה, בשעה שחרב אתה על נפשך. ו„אורחים" כאלה בקרו אותנו לעתים תכופות.

כרם צריכים אנחנו, יהודי טאלנה, להודות לאלוהי השמים, שהשודד קוזקוב וניסותיו, שהחריבו את כל הישובים של היהודים במחוז אומן, פסחו על טאלנה. הסבה, לפי דעתי, היא, כי הרבה מהבריונים הטלנאים נכנסו אל ניסותיו של קוזקוב, והעומדים בראש הצבור לא נחו ולא שקטו והשתדלו בכל האמצעים, שהכנופיה של קוזקוב לא תכנס לטאלנה. אחר מאלה שמסר את נפשו ועבד בכל כחותיו היה הד"ר בילינקים, העסקן הצבורי, המסור בכל נפשו לעמו. השתמשנו בכל התרופות, גם בדמעית ובקשות. אחרי השחיטה וההרג שערך קוזקוב בדובובה, אספנו את כל העדה והלכנו כלנו בנעריו ובזקניו אל האספה הכללית של הפרטיזנים שנתאספו ביום ההוא. אני, כמורשה הקהלה, העתרתי בעד עדתי כשליח־צבור וכל העדה עזרה על ידי ונעתה בבכי. תחנותינו ובכיותינו הרכו את לבותיהם של הרבה נוצרים מגרי טאלנה, שלא עמם עוד זיק של אנושיות בלבם וגם הם שפכו את דמעותיהם על עניָם של היהודים האומללים. באותו מעמד נגמר להוציא החלטה לבלי תת לשום כנופיה של סיקריקים להכנס אל העיר. את ההחלטה ידעו גם הטאלנאים ראשי הבריונים מהכנופיה של קוזקוב. וכאשר לא חפצו להתקוטט עם בני עירם נמרו לפסוח על טאלנה. והודות לזה נצלנו ממות.

כמה הרפתקאות עברו עלינו במשך שני הירחים שלא היתה בעירנו שום רָשות, ילא הפה לספר. החולינגים של כפרי הסביבה התחוללו כאות נפשם בלי מפריע, חיינו ורכושנו היו הפקר. חבורות של סיקריקים פרצו כל פעם אל מושבות היהודים בעירות ובכפרים, חמסו רַים, רצחו והרגו. החולינגים ארבו גם על הדרכים, ועל התחנות, הוציאו היהודים מתוך הקרונות, חמסו כל מה שהיה להם, הכו אותם מכות רצח, ורבים מהם הרגו. נתקימה בנו התוכחה: „מחוץ תשכל חרב ומחדרים — אימה". רק בחסדם של הנוצרים המקומיים היתה לנו נפשנו לשלל. וכמובן, אנחנו לא היינו רשאים אף רגע לשכוח את חסדם.

הנה אפיזודה אחת:

בטאלנה נמצא רופא נוצרי מבני המין, שהרבה להרע להיהודים, ויהי היום והנה עברה דרך התחנה רכבת משוריינת של המועצות, הרופא נלכד במצודתה. תיכף הודיעו לנו שבאם לא נשתדל שישחררו את הרופא, אז יתנקמו ביהודי טאלנה. הדבר הזה כבר לא חדש היה לנו. ידענו כי אנחנו אחראים וערבים בעד כל מעשיהם של חילי־המועצות. אם איזה חיל זרק צרור ושבר זכוכית בביתו של נוצרי או גנב איזה חפץ, באו ברדישה אל היהודים ו„ר' יעקב משלם ארבעה וחמשה". ובפרט אם „תכשיט" כזה יתנוק בגופו או בממונו, אז לא תהיה לנו תקומה — ובנערינו ובזקנינו, בנשינו וטפנו רצנו אל התחנה. התפלשנו בעפר לפני הרכבת, והעתרנו את זעקותינו, בכיותינו ותחנותינו על הפקיד, ולא נתנו פוגת לו עד כי שחרר את הרופא. ומי שלא ראה את שמחתנו בשעה שנשאנו על כפים את הרופא מהתחנה אל העיר — לא ראה שמחה מימיו.

ביום 9 לאויגוסט בא על התחנה ופלוגה של חיילים פטלוריים. תמימים אחדים חשבו שבאו ליסד שלטון בעיר ולגרש את האנרכיה השולטת. וכשנכנסה העירה סיעה של חיילים פטלוריים, נשארו ברחוב ולא מהרו להתחבאות. אך עד מהרה נוכחו אלה התמימים שטעו בחשבונם ושלמו בנופם ובממונם בעד תמימותם. הפטלוריים התנפלו על היהודים ברחוב והכו אותם מכות־רצח גם רו בהם. נהרגו אחדים, פרצו אל הבתים, חמסו ואנסו את הנשים שנפלו לידיהם.

אחרי ימים אחדים וכינו לקבל את פניהם של חיל־המתנדבים. אמרנו בצלם נחיה, אך גם מהם לא רווינו נחת. הם רצחו, שדדו, אנסו נשים. והעלו על המוקד שלשים בתים ומאה וחמשים חנויות.

(שלמה טעפליקי).

טאראשצה (פלך קיוב).

בחדש מערץ 1919, התפרץ לטאראשצה האַטמן יאטצענקה (אבר עשיר שנעשה לסיקר), שאסף תחת דגלו נדוד אברים מהסביבה. הוא רצח את בריל קירזנער, בן נ"ד שנה, ואחיו בן י"ח שנה. אחר־כך דרש קונטריבוציה, מאתים אלף רובל. אחרי קבלו את הקונטריבוציה התפשטו בני סיעתו ברחובות והתחילו חומסים ובוזזים את בתי היהודים.

בחג הפסח נרצח שר־מאה (סוטניק) על־ידי יריה שירה אחד מפנה חבויה. העלילו על היהודים שהם הרגוהו. ומאז התחילו ימים רעים ליהודי טאראשצה. הבריונים המקומיים ומהסביבה התנקמו ביהודים. התחילו פרעות, מעשי אונס והריגות. נרצחו או שמונה נפשות. הבריונים רעצו את היהודים במשך ששה שבועות, עד שנכנס לטאראשצה הליגיון הששי של צבא־המועצות וגרש את הסיקריקים.

כאשר עוב חיל־האדום את העיר התפרץ לתוכה האַטמן זעליניאק, מי שהיה ראש־ליגיון ועשה אטמן של הפרטיזנים ונתחבר לגריגוריוב. הוא בא העירה עם גדוד חיילים של הגריגוריובים. מי שהיתה היכולת בידו ברח. במשך עת קצרה חמסו הגריגוריובים את העיר וענו את היהודים.

אך יותר מכולם הרעו הדיניקים, שהתפרצו לטאראשצה סוף אויגוסט 1919. הקוזקים הדיניקים, שנכנסו לטאראשצה, היו מהדיויזיה ה„ואבית", שהצטינה בפראות ובאכזריות; הם ענו את היהודים בענויים קשים, תלו הרבה יהודים על עניבות ואלצו אותם שיגלו להם את המחבואים שהטמינו שם את כספם וזהבם. הם עשו להם „צחוק" ונשאו על שפודים ילדים קטנים מדוקרים. נרצחו תשעה עשר איש, ביניהם אבי, אברהם בן מיכאל בארסוק, בן מ"ד שנים.

(לילי צחרסוק).

טולטשין (פלך פודוליה).

I

הפרעות של 18, 19 יאנואר 1918.

הפרעות הראשונות בטולטשין התחוללו ביאנואר 1918. בטולטשין חנה אז חיל־מלואים של אחד הליגיונות, אבל מיום ליום פחת והלך מספר החיל. רוב

החילים שבו לבתיהם ולעבודתם. נשאר בעיר רק כחמשים חיילים – אלה שלא רצו לשוב לחיי עבודה.

ביום השמונה־עשר ביאנואר היה יום־שוק. מן הסביבה באו אל העיר הרבה אכרים. הרחובות המו מאדם. הכל היו טרודים במסחר וקנין. איש לא חשב, כי רעה קרובה לבוא. ופתאום התחילה הרדת אימה. מי או מה הטיל את החרדה לתוך הלבבות – קשה היה להגיד. אבל היתה חרדה, ורוב האכרים מהרו לצאת את העיר ולשוב לכפריהם. נשארו רק אלה, שהריחו ריח ציד ונפשם אותה להנות מחורבנם של היהודים.

בשעה השמינית בערב התחילו הפרעות. חיילים עם אכרים פשטו על החנויות והתחילו בווזים אותן. אבל לא הצליחו, היו בעיר שומרים על החנויות מזוינים רובים ואקדחים, ואף כי לא רב היה מספרם הבריחו את הבוזזים. ביותר הצטינו או שלשה מהשומרים, אמיצי־לב ובעלי־עזמה. מהשומרים נפצעו אחדים בפצעים קלים, רק שנים נפצעו קשה. אחד נפצע בידו ונעשה נדם והשני – ברגלו ונעשה חגר. אם נפצעו גם אחדים מן הפורעים – אין יודע.

אחר־כך, כאשר נודע להפורעים, שקומק יהודים, שאינם כלל מלומדי מלחמה, גרשו אותם, התלקחה בהם חמתם כאש וגמרו להתנקם בהיהודים.

בערב השני הבעירו שלשה בתים ברחוב המרכזי, שיש בו הרבה חנויות ומחסנים, ובשעת המהומה התחילו שוב שודדים ובוזזים. גם הפעם נסו השומרים להתקומם לבוזזים, אבל עכשיו היתה יד השומרים על התחתונה. אותו לילה נשודו במה וכמה חנויות ובתים, גם ברחוב המרכזי, גם ברחובות הסמוכים לו. האכרים עזרו הרבה לבוזזים ויחד בזזו ושסו. את הבזה הטעינו על עגלות והובילו לבתיהם. אותו לילה היו שלשה קרבנות: אשה וקנה נחנקה בעשן, כי בני משפחתה לא הספיקו להוציאה מתוך הבערה; נהרג איש זקן, וצעיר אחד שברח החוצה כאשר שמע צלצול הפעמונים והתחיל צועק: „שרפה!" פגע בו חיל והרגוהו.

השוד ארך כל הלילה, לפנות בקר נעלמו השודדים.

II

הפרעות על־ידי האכרים

בשביעי במאי 1919 נפוצה שמועה, כי בברצלב הסמוכה לטולטשין, הופרעה המנוחה. ה„רבקום" הטולטשיני שלח לברצלב שני חיילים, אחד נוצרי ואחד יהודי, להודע את הנעשה שם. בדרך נפלו השליחים לידי אכרים. את היהודי הרגו ואת הנוצרי שלחו לחפשי. אז שלח ה„רבקום" טלגרמה לבקש עזר ולמחר באו לעיר חמשים חיילים.

ובעיר פרצה החרדה משעה לשעה. רבים התחילו לברוח. בשעה אחת־עשרה בבקר קרבו האכרים המתקוממים אל העיר. חיל המשמר, „אגודת המגן" וחברי האגודות של העובדים נתחברו יחד להגן על העיר. הגדוד שנשלח לעזרת ה„רבקום" עמד מנגד. בין המגינים על העיר והפרטיזנים התפרצה מלחמה שארכה שלש שעות. לסוף נצחו המתקוממים, שהם היו הרבים, פרצו אל העיר. תפסו את ה„רבקום" והיריה פסקה.

למחר ביום הששי (9 מאי) הוכרז, כי העיר עברה לידי המתקוממים. בו

בבקר התחילו חפושים ובדיקות בבתי־היהודים. בקשו נשק. המחפשים רובם צעירים מזויינים רובים, עברו מבית לבית וכל אשר מצאו שדדו ולקחו להם. הם הרבו להתקלס ביהודים ולקנטרם בכל מיני קנטור. בבתים אחדים העמידו את הנברים „אל הקיר". הנשים והילדים כרעו לפני השודדים, נשקו את ידיהם ובקשו רחמים. במשך שעות אחדות נרצחו חמשה־עשר איש. הבתים, שמצאו סנורים, כי יושביהם עזבו אותם מחמת אימה, נשדדו כולם. הרהיטים נשברו לשבבים. הפרעות ארכו כל היום עד הערב.

כשנמרו את החפוש בבתי היהודים התאספו המתקוממים לאספה לבחור מתוכם ראש לשלטון. היהודים עזבו את מחבואיהם, התאספו גם הם ובחרו דילינציה לשלחה אל האספה של המתקוממים.

הדילינציה באה לפני האספה של המתקוממים והפילה את תחנתה, שלא יעשו כלה ביהודי טולטשין שלא חטאו להם במאומה. האספה הבטיחה להיהודים שלא תעשה עוד רעה להם. הפרעות פסקו, רק ביום השבת היו עוד מקרים אחדים וצעיר אחד נהרג.

ביום א׳ 11 למאי הובלו ההרוגים לקבורה.

כעבור זמן מועט עברה העיר שוב לידי שלטון המועצה.

III

הטבח של אַטמן ליאכוביטש

בשלשים ואחד ביוני פרצה שמועה, כי האטמן ליאכוביטש וניסותיו ערכו טבח ליהודים בעירה פעטשרה, הרחוקה מטולטשין שבע־עשרה פרסא. מתחלה לא שמה הרשות המקומית לב לשמועה זו. אחר־כך נמלכה ושלחה נדוד קטן של חיל המשמר לקראת ליאכוביטש, לחסום לו הדרך לבל יפרוץ לטולטשין. אבל הנדוד הקטן הזה לא עצר כח להלחם בליאכוביטש. כמעט כל הנדוד נשמד.

למחר בבקר השכם בכש ליאכוביטש את העיר. ומיד פשטו ניסותיו על בתי היהודים לשדוד ולהרוג. רבים מן התושבים היהודים ישנו עוד את שנתם ונהרגו במטותיהם. קצת מן הרוצחים לקחו תחלה „כופר־נפש" – כסף, זהב, חלצו את הטבעות מעל האצבעות. הוציאו את העגילים מן האזנים – ואחר־כך הרגו. רוב החללים נפלו בחרב, אבל היו גם כאלה, שנחתכו אברים אברים. כמה הרוגים נמצאים מושלכים בחוץ ומְבֻלים כל כך, עד שאי־אפשר היה עוד להכירם. קצת מן הרוצחים נמנעו מקחת „כופר־נפש", קרעו בחמתם את שטרות־הכסף, אשר נתנו להם, ומהרו להרוג ולרצוח. הרוצחים רצו ברחובות העיר, שרוליהם מופשלים למעלה ופניהם פני חיות טורפות. ליאכוביטש וניסותיו עשו בעיר רק כשלש שעות, ובמשך זמן קצר כזה הספיקו להרוג כמאה ושבעים איש ולפצוע כחמשים איש.

ליאכוביטש, אחד מראשי הפרטיזנים של פטלורה, בנו של מי שהיה סגן לנציב המחוז (пом. исправника) בימי הצריום. אשתו בת כומר. הוא ערך את הטבח בפעטשרה, טולטשין ונם בערים אחרות. אבל לא האריך ימים אחרי הטבח. ניסו הרגו. לפי המסופר, הרגו ניסו משום שהתנגד לשפיכת דמם של היהודים. ליאכוביטש מצדו טען, כי בלי שפיכת דמם של היהודים אי־אפשר לארגן את הפרטיזנים. כשנהרג הובא נופו לנמירוב, כדי לקבור אותו שם. אבל הכומרים יראו לטפל

בקבורתו (נמירוב היתה אז ברשות שלטון המועצות). מנמירוב הובא גופו לברצלב, וגם שם נמנעו הכומרים מלטפל בקבורתו. אז שברה אמו ארבעה אנשים מן השוק והם קברוהו.

* * *

אני עובתי את טולטשין בסוף מאי 1920. או נמצאה העיר בידי שלטון המועצות. בעיר שררה מנוחה. אבל השנאה ליהודים מצד כל האכרים אשר בסביבה הלכה וגדלה מיום ליום. ביחוד משום מעשה שהיה:

סמוך לטולטשין יש כפר ושמו חולודובקה. בכפר גרו גם שש משפחות של יהודים. כשהתחילה התקוממות האכרים ברחו היהודים מן הכפר אל העיר. לאחר שדובאה ההתקוממות שבו היהודים אל הכפר, וסמוך לכפר נהרגו בעגויים קשים מאד. הנה כן, למשל, ילד אחד נהרג במיתת חנק. הרוצחים מלאו את פיו חציר. כשנודע הדבר בטולטשין נשלחו לשם שלשה חיילים להביא את החללים לעיר. משלשת החיילים היו שנים נוצרים ואחד יהודי. כשבאו אל הכפר נהרג תיכף היהודי והנוצרים נאסרו. או שלח שלטון־המועצות פלוגה של חיילים לענוש את חולודובקה. הפלוגה ירתה על חולודובקה מתותחים והבעירה את הבתים באש. את רוצחיו של החיל היהודי תפסו והביאו אותו לטולטשין. שם שפט אותם ה„רב־טריבונל" ודן אותם למיתה. פסק־הדין לא יצא לפעולה, כי הגדונים הספיקו לברוח. ומאותו מעשה ואילך שגור בפיהם של אכרי חולודובקה, כי בתיהם נשרפו בעטים של היהודים, והשנאה להיהודים מחלחלת גם בלבם של אכרי הסביבה.

(העתונים, בעל ביתדברת לניר).

טומאשפול (פלך פודוליה).

אל ההנהגה של ה„צלב האדום" בקיוב, מאת הועד הטומאשפולי לעזרת נגועי הפרעות.

העיירה טומאשפול, פלך פודוליה, מחוז יאמפול, נמצאת במרחק שמונה־עשרה פרסה מהתחנה וואפניארקה ובמרחק ארבעים פרסה מנהר דניסטער, השופך בין בסרביה ופודוליה. מספר יושביה היהודים כאלף משפחות.

חמס, שוד, התנפלויות, פרעות וכל מיני עקין בישין שעברו על יהודי טומאשפול — מספרם כמספר הימים שעברו מן חדש יאנואר 1919, עד היום הזה. כל יום צרתו מרובה מחברו. כל גוי קטן שעלה לגדולה, כל מי שלקח את רסן הממשלה בידו אפילו רק ליום, רואה ראשית כל חובה לעצמו לרעוץ את היהודים תושבי טומאשפול, לחמום את רכושם, ולענות אותם בעגויים קשים. אלה במדה זעומה ואלה במדה גדושה. אך הצד השוה שביניהם שכולם מצינים להם למטרה להרע ליהודים ולרדפם עד חרמה.

אך יותר מכולם הרעו לישראל הדיניקיים בימי שלטונם. הם הרבו הרע מכל אשר היו לפניהם. עריצתם ורשעתם עברו כל גבול. הם גזלו, חמסו, ענו את היהודים באכזריות, אנסו נשים גם רצחו נפשות נקיים.

הפלוגה הראשונה של הדיניקיים נכנסה לטומאשפול בחדש ספטמבר 1919. תיכף בהכנסם דרשו מהיהודים להמציא להם מינים כאלה שאינם נמצאים כלל

בעיר וגם במחיר אי־אפשר היה להשיגם. כמו שבולת־שועל, שחת, שומן חזיר ועוד כאלה. אחרי הפצרות מרובות והשתדלויות של ראשי הקהלה נעתרו הדיניקיים לקבל כסף, היהודים שלשלו להם הכסף מחיר המינים, וחשבו שכבר גמרו את חשבונותיהם עמהם, אך טעו. אחרי עבור שני ימים נכנס אל העיר לגיון השני הלובניי מקובן. הם כבר לא חפצו לקבל מחיר המינים, ודרשו את המינים בעצמם. הקוזקים הקובנים תיכף בהכנסם העירה התפשטו ברחובות והתחילו לבזו את הבתים. מאלף הבתים, שהיהודים גרו בתוכם, נשארו לא יותר מעשרה או חמשה־עשר בתים שלא היו למשיסה, מפני שהתאכסנו בהם פקידי הצבא של חלקים אחרים. חבורות של קוזקים, בני ששה או שמונה אנשים, עברו מבית לבית. כל בית נפקד כמה פעמים. הללו יוצאים ואחרים נכנסים. קוזקים חמסו רק כסף, תכשיטים וחפצים חשובים. את המראות, הכלים והדהיטים שברו ונפצו. הם עקרו את הרצפות וחטטו אחרי מקומות חשאין, ששם הטמינו היהודים את רכושם. את החפצים השדודים טענו על עגלות, הביאו אותם אל החצרות שהתאכסנו. שם מכרו אותם לאברי הסביבה, שגם הם לקחו חלק בפרעות ולוו את הקוזקים אל רחובות היהודים.

הלגיון הלַבִיני, מחולל הפרעות, בא לטומאשפול רק ליום אחד. אך נשאר בעיר ולא חפץ לעזבה. היהודים שכבו חבוים וגם ביום יראו לְהֵרָאוֹת בחוץ. הפרעות ארכו חמשה ימים. עוד בערב יום הראשון, כאשר התחילו הפרעות, נשלחה דילגציה משלשה אנשים, שני יהודים ונוצרי אחד, מי שהיה איפיצר בימי הצארזם, אל פקיד הלגיון להשתדל לפניו שיתן צו להפסיק את הפרעות. ראש־הלגיון היה הלום יין ושלח את הדיפוטאציה אל הקומנדנט של העירה. אך הקומנדנט מאן לקבלה באמתלא שהוא חולה. כך התלבטה הדיפומאציה מראש־הלגיון להקומנדנט, ומהקומנדנט לראש־הלגיון. האחד לא יבול לעמוד על רגליו והתנודד בקנה מרוב שברון, והשני באחת: הוא חולה וצריך למנוחה. כך שבו בידים ריקניות.

כאשר ראינו שהלגיון השתקע בעיר ואינו חפץ לעזבה והחמם והשוד אינם פוסקים, ובפחדנו שלא ישלחו יד גם ברצה, גמרנו לשלוח דיפוטאציה לווּאפניארקה, ששם חנה שר־הצבא, הגנרל פוֹן פֶלֶן. אופיצר מהלגיון הסימפורפולי, שעבר דרך עירנו, נכנס בעובי הקורה, השתדל שישלחו את הדיפוטאציה גם גלה את דעתו, שבחפץ לב יתחבר אליה ויכין הרצאה מפורטת מכל הנעשה, להגישה לשר־הצבא. נשלחו לווּאפניארקה שני נוצרים. אחד מתושבי טומאשפול והשני האופיצר מסימפורפול. הדיפוטציה הצליחה במשלחתה. ביום השני באה מטומאשפול מחלקה של בית־דין הצבא.

פקידי הלגיון הלביני הזמינו יהודים אחדים מנכבדי העדה ודרשו מהם לחתום את שמותיהם על תעודות שמחוללי הפרעות לא היו החיילים מהלגיון הלביני. אך היהודים לא מלאו את דרישתם.

ראש בית־דין הצבא, בשיחתו הפרטית עם היהודים, יעץ להם לבלי השיא חרפה על חיל המתנדבים, ושיהיו נזהרים בלשונם בשעת גביות־עדות. נמרנו לבלי לפרט את החמסנים בשמותיהם, אך לתאר תמונה מפורטת של החורבן, ההרס והפרעות, שנערכו בעיר.

בית־דין הצבא קבע את ישיבותיו בבית הוולוסט. כאשר הזמינו את היהודים לבית־דין להעיר, התחילו הקוזקים שעמדו בצדי הדרכים להרעים ביריות באויר וצעקו:

— זידים, שובו חזרה על עקביכם, ואם לאו — מות תמותו!

מובן שהרוב הגדול של העדים לא חפצו לסכן את נפשותיהם ושבו לעומת שבאו. מספר העדים שבאו היה לא יותר מחמשה־עשר עד עשרים איש.

בשיחה פרטית הודיע ראש בית־הדין ששלשה מהנאשמים נשפטו משפט מות, אך לא יעלו אותם לגרדום לא בטומאשפול ולא בוואפניארקה.

בית־הדין נמר לחפש בעלותיהם של החיילים את חפצי היהודים. אך החפוש הזה היה רק מעין קומדיה של בָּבות וחוכה וטלולא ממש. בעלותיהם של החיילים נמצאו חפצים ורכושם של היהודים במחיר מיליונים. בכל עגלה נצברו אדרות ופרוות יקרות במספר נדול מאד. אך כאשר חברי בית־הדין בלוית עדי־ראיה, התחילו להוציא את הפרוות מתוך העגלה הראשונה, התחילו שאר החיילים להרעים בירויות באויר. גם חיילים של החצרות הסמוכות עזרו על ידיהם והחרישו את האויר בירויותיהם. חברי בית־הדין משכו את ידיהם מעבודתם. החפוש נפסק תיכף — וזה היה סוף המשפט.

אמנם בית־הדין הצבאי הביא בכל־זאת תועלת ליהודים: החמם והשוד נפסקו, וכעבור שני ימים עזב הלגיון הלביני את העירה.

התושבים היהודים התחילו להביא בחשבון את נזקיהם, וזה הוא סך־הכל: נתרבו בעיר מספר העניים באיזו מאות משפחות. האמידים, או אפילו העשירים של אתמול, מוכרחים היום לעמוד בשורה אחת עם העניים משכבר הימים, להושיט יד ולבקש פרוסת לחם.

אלה הן תוצאות חניתם של הלגיון הלביני בטומאשפול.

ביום 20 לפברואר 1920, נתפשטה השמועה, כי ממשלת רומניה סגרה את גבול בסרביה ולא תתן לפלוגות הפרשים, וביחוד לגדודי הקוזקים, לעבור לבסרביה. עתה עוברים הדיניקיים לאורך החוף של הדניסטר ומגמת פניהם לקאמיניץ־פודולסק להתחבר עם חיל הפולנים שפשטו על אוקריינא, שגם הם בכל מקום עברם, חמם ושוד לרגליהם, רצח וחורבן.

יהודי טומאשפול נמוגו מפחד. בבוקר נכנסה אל העיר חבורה של חלוצים מחיל המועצה במספר שמונה אנשים. היהודים כבר הסיחו את דעתם מהדיניקיים, אך לא עברה שעה וסיעם של פרשים דיניקיים פרצו העירה. החלוצים ברחו. הפרשים רדפו אחריהם. אחד מהחלוצים נפל בידיהם.

אז קמה עת צרה ליהודי טומאשפול.

דרך טומאשפול עברו צבא הדיניקיים במספר עשרת אלפים חיילים. וכל פלונה שנכנסה ראתה ראשית לה להתנפל על היהודים ולהתנקם בהם. כל מי שלא הספיק להתחבא כרכבי ונפל בידי המתנדבים הומת בעוויים קשים ואכזריים. הרוצחים קשרו חבלים אל ציצרי קרבנותיהם וגררו אותם ברחובות, עד כי נפחה נפשם. החיילים התפרצו אל תוך הבתים וענו את כל הנשים שנפלו בידיהם, מבנות עשר עד בנות שבעים. כזו את הבתים עד היסוד והרגו כל יהודי שבא לידיהם בחמת נקם. כל היום שעשו בעירנו עבר להם באורגיות של הוללות, שכרות ושפיכות דמים.

פריצי חיות הללו בחדרם אל הבתים דרשו כסף, זהב, תכשיטים ושטרות רומנובים. וכמה שהרבו לתת להם לא חדלו לצעוק: הב! הב! ואלצו את היהודים

על־ידי ענויים שונים לגלות להם את המחבואים שהחביאו שם את כספם. ולא תמיד עלה בידי היהודים האומללים לפדות את נפשותיהם בכסף. הרבה פעמים, אחרי שכבר הריקו את כיסיהם של קרבנותיהם עד הפרוטה האחרונה. קבעו גם את הנפש. הפראים הללו המציאו כל פעם ענויים חדשים ומלאים אכזריות. מרטו את שערות הזקן אחת אחת, צלבו אנשים כמה פעמים, כאשר הללו כבר היו קרובים למיתה הורידום ואחרי כן שוב צלבום, כדי שיגלו להם איפה טמנו את כספם. הכו את קרבנותיהם בקתי הרובים, דקרום בחניתות, גזרו אותם בסיפים. במעט כל הנפצעים נפצעו בראשיהם. הקווקים אנסו נשים ועלמות בשעה שהוריהן ובעליהן הנרצחים היו מונחים בחדר לפני עיניהן. אנסו נשים חולות במחלת הטיפוס החברברי. הקימו אנשים חולים ממטותיהם ואלצו אותם לרקוד. אלצו יהודים שיובילו אותם אל בתי האמידים, וכאשר הללו לא חפצו קצצו את אצבעותיהם.

מחול־המות ארך יממה, מן הבקר 20 פברואר עד 21 פברואר, שאז עזבו את העיר. אך גם ברגעים האחרונים לפני צאתם המשיכו את עבודתם: חמסו, אנסו ורצחו. גם על בתי העניים לא פסחו; התפרצו לתוכם בצעקה: „קומוניסט!" והכו אותם מכות רצח, או רצחו אותם נפש. מי שנצל מחבורה אחת נפל בידי השניה. ישנם כאלה שנפצעו כמה פעמים על־ידי חבורות שונות. שום תחנונים והפצרות לא הועילו. בקרת רוח רצחו הפראים האלה אנשים, נשים וטף, על זקנים לא רחמו, על חולים לא חסה עינם.

הפחד כה נשתרש בלבותיהם של יהודי טומאשפול, עד כי גם כאשר הדיניקים כבר עזבו את העיר, הוסיפו היהודים לברוח מנוסת־חרב ועזבו את בתיהם הפקר. במשך שני ימים לא היה מי שיעסוק בקבורת החללים. יתר הפלטה, שנשארה בעיר, היו כל־כך דוויים וסחופים, חלשים ורפים, שלא היה להם כח גם להמציא איזו עזרה לאלה שנועו לעיניהם. מספר הנפצעים מאה וחמשים איש; נפצעים קשה — ששים. מספר הנרצחים עשרים ושש נפש.

הנצולים מידי הדיניקים מתו מטיפוס החברברי. בכל יום מתים אנשים לעשרות, מאות אלמנות ויתומים יחפים לבושי בלוי־סחבות ורעבים תועים בחוצות. מאות חולים שוכבים על ערש דוי מבלי שום עזרה מדיצינית. אלה הם רוב מנין ורוב בנין של היהודים, תושבי טומאשפול.

אמנם, לא על טומאשפול לבדה נתכה חמת ה'. כל הסביבה שתתה את כוס התרעלה. במיאסטקובקה (13 פרסא מטומאשפול) העלו הדיניקים על המוקד יותר משבעים בתים והרגו ששים ושלש נפש. העירות דוברין־שארנורוד (22 פרסא) יארונה (4 פרסאות) וליטשיניץ נחרבו על־ידי הפראים.

טיטיובקה (פלך מינסק).

ביאנואר 1920, עקרו החיילים הפולנים, שנמצאו בעיר, את הדלתות ואת המסגרות של החלונות מבית־הכנסת והרסו את הבית עד היסוד. כל הבקשות והתחינות של היהודים לא הועילו. החיילים ענו להם בחרפות ונדופים והמשיכו

את ההרס. באותו מעמד היה גם האופיצר שלהם, שהשגיח על עבודתם של החיילים בקרת רוח, ימים אחדים לפני הרסם את בית־הכנסת ערכו להם שם בית־כסא.

(ערדכי גורעליק, גבאי של בית־הכנסת).

טירנובקה (מחוז אומן, פלך קיוב).

מספר היהודים שגרו בטירנובקה, כשבע מאות משפחות.

בשנת 1919 סבלה העירה על־ידי כנופיות שונות של סיקריקים, גם על־ידי צבא הדיניקים שנמצאו בעיר.

בחדש יולי התנפלו על העירה חבורה של בנדיטים בשעה העשירית בלילה, חמסו בתים גם פצעו אנשים אחדים.

בחדש מרץ 1920 נרצחו בדרך, קרוב לטירנובקה, על־ידי בנדיטים שמונה יהודים, חמשה מטירנובקה ושלשה מאומן.

אחרי ימים מועטים חטפו חילי המועצות ארבעה עשר בנדיטים והעלו אותם לגרדום. עתה שקט בסביבה.

(חליעזר בערטשאנסקי, גן ל"ז שנה).

טישקובקה (מחוז יעליסבטגרד).

בטישקובקה גרו כמאה משפחות יהודים.

כאשר קמו הטשיכים והחוליגנים המקומיים לערוך פרעות, עמדו האכרים בפרץ ולא נתנו אותם לחמוס את בתי־היהודים. אך כאשר התפרצו לטישקובקה הפטלוריים ואחר־כך המכנאים, כבר התחברו עמהם האכרים ואתם יחד בזזו ושדדו את רכוש היהודים.

הקוזקים הפטלוריים חטפו צעיר אחד בן כ"ג שנה, וכאשר ברקו בכיסיו מצאו כרטיס ציוני עם מגן דוד. הקוזקים אמרו, שואת היא סימא של הקומוניסטים ותלו אותו ברחוב. לשוא צעק הצעיר והתחנן לנוצרים העוברים שכולם ידעו אותו וכבדוהו, שיעידו שהוא איננו קומוניסט. הרוב אטמו את אזניהם ועברו לדרכם. נמצאו כאלה שאמרו:

— אם יהודי, שמע מינה — קומוניסט!

והצעיר נפח נפשו על התליה.

סיעה של קוזקים התפרצו לבית אחד והנה ראו על הקיר „מורח" עם „מגן דוד". ה„מורח" הזה עורר את כל חמתם של הקוזקים. הם בזזו כל מה שנמצא בבית מבלי השאיר דבר. וכאשר בעל־הבית בעצמו הספיק להמלט, העמידו שומרים, וצוו אותם כי בשוב בעל־הבית יחטפוהו ויתלוהו.

שלשה ימים ארכו הפרעות והביזה.

ביום השלישי שלח הקומנדנט לקרוא את כותב המורים האלה והודיע כי אם היהודים יתנו לו מאה אלף רובל קונטריבוציה, יוציא צו להפסיק את הפרעות. כאשר הקומנדנט קבל את הכסף עבר ברחובות טישקובקה ופנה אל הקוזקים הפורעים ואמר להם:

— טפליא, נתתי לכם רשות לבוז את העירה רק במשך שני ימים והיום — כבר יום השלישי.

אך הקוזקים ענו:

— אנחנו יודעים רק זאת: „הכו את היהודים, הצילו את רוסיה!" — והפרעות נמשכו.

הקוזקים חפשו את מטמוני היהודים בחורים ובסדקים, חפרו בחצרות ובמרתפים בכרונים, ואם הכרונים נתקלו באיזה דבר ידעו ששם קבורים חפצים והוציאו אותם. הקוזקים אנסו הרבה נשים, גם רצחו הרבה נפשות. נצולו רק אלה שברחו, או התחבאו במקומות בטוחים.

גם המכנאים רעצו את העירה טישקובקה במשך שני שבועות. הם חנו בכפר ליפניאטנה במשך עשר פרסא מטישקובקה ובכל יום דרשו מהעירה קונטריבוציה וחמסו את בתי היהודים. אך לא הבליטו את שנאתם ליהודים כמו הפטלוריים. גם לא הפליאו בין יהודים ונוצרים: בזזו גם את בתי הנוצרים האמידים.

(המודיע פלוני).

טעטיוב (פלך קיוב)*.

א.

I

יסוד ההגנה

בטעטיוב נמצאו כאלף וארבע מאות משפחות יהודים. החיים זרמו שם כבכל העירות הקטנות בפלך קיוב בפרט, ובאוקראינה בכלל. הרוב הגדול היו חנונים פעוטים, חיו חיי דאגה וצער והתפרנסו בדוחק. חלק קטן עסקו במסחר. בעלי־מלאכות, חייטים, סנדלרים, נגרים נמצאו במספר גדול, יתר על המדה הדרושה, וכמובן, הקונקורנציה שררה בכל תקפה ומחיר העבודה היה נמוך מאד. עשירים אדירים לא נמצאו בטעטיוב מעולם. כולם היו שקועים בראשם ורובם בדאגת הפרנסה, ולבם לא היה פנוי לשום דבר אחר: בפוליטיקה לא עסקו וממלחמת־המעמדות לא ידעו.

---

* מהסך מאה ועשרים וארבע ערים ועירות בפלך קיוב, שגרו בהן היהודים לפני המלחמה, נחרבו ונכחדו משמונים וחמש עד תשעים עיר. ישוב היהודי בכפרים הרבים שבפלך קיוב כמעט שנמחה לגמרי. מהסך חמשים רבבות יהודים (חמש מאות אלף) נשמדו על ידי חרב הפטלוריים, הדיניקיים והאטמנים השונים, שפרו ורבו ככמיהין ופטריות, מאתים אלף נפש. מאה וחמשים אלף נהרגו ונשחטו וחמשים אלף מתו ברעב, בקור ועל ידי מחלות מתדבקות שונות. אלה שנמלטו מחרב הרוצחים וממחלות המתדבקות בעירם היו מוכרחים לקחת בידיהם מקלות נודדים ולנדוד לערים הגדולות, ערומים, יחפים ורעבים. הרבה מהם, אחרי נדודים רבים, הרפת רעב, עמל ומתלאה, סוף כל סוף דשנו בעצמותיהם את בתי־הקברות של הכרכים הגדולים וגם זכר לא נשאר להם.

הנה אלה הן בקצור תולדותיהם של היהודים בפלך קיוב בפרט ובכל אוקראינה בכלל, בשנים האחרונות.

יותר מכל העירות שבפלך קיוב, שתתה את כוס ההרעלה העירה טעטיוב. הטבח בה היה נורא גם בכמותו וגם באיכותו: מהסך שבעת אלפים נפש נכחדו שלשה רבעים. כל הקרבנות מתו בענויים נוראים: במים ובאש, בהרג וחנק ובכל מיתות משונות. מטעטיוב התפשט הנגף בשאר ערי הסביבה.

הגני רושם פה עובדות, איפיזודים, מאורעות, תולדותיו של הגיס היהודי, וחורבנה של טעטיוב, לזכרון ליום אחרון.

— א. ד. ר.

כאשר פרצה מלחמת־העולם בשנת 1914, כל שולף חרב ודורך קשת נתגיסו לצבא, התעשיה ובתי־התרשת נהרסו מאין פועלים, המסעות היו עסוקים להעביר ממקום למקום את האוכלוסים המגויסים. בשביל סחורות ואנשים פרטיים הדרכים היו סגורות. מעט הסחורות שנמצאו עוד במחסנים ובחנויות, נתיקר משעה לשעה ובולמוס הספקולציה אחז את כל הסוחרים, אז סחף סחפה גם את יהודי טעטיוב: מקטנם ועד גדולם עסקו בספקולציה ושכחו עולם ומלואו.

עד סוף 1918 שקטה העירה טעטיוב על שמריה. כל התנפלויות ופרעות לא קרו בה. רק בסוף שנת 1918, כאשר כסא ההֶטמן התמוטט והשלטון עבר לידי הדירקטוריום, עם פטלורי בראשו, התחילו גם במחוז טאראשצה, שאליו שייכת גם טעטיוב, רדיפות והתנפלויות על היהודים. נתקבלה ידיעה, שכנופיה של פרטיזנים מתעתדת לעלות על טעטיוב. הידיעה הזו הפיגה עד מהרה את שכרונה של הספקולציה, שתקף את יהודי טעטיוב. מהרה נקראה אספה והתחילו מבקשים אמצעים במה לקדם את פני הרעה. נמנו וגמרו ליסד גיס־הגנה. שבעים וחמשה צעירים, מבני היהודים הגרים בטעטיוב, הודיעו את חפצם, להכנס אל האגודה, גם רשמו את שמותיהם. בעירן רותחא זו נאסף תיכף ומיד, באותה ישיבה, סכום הגון בכסף, שקנו בו נשק מהתושבים הנוצרים.

בכלל, בין היהודים והנוצרים שכניהם לא היו אז שום התנגדות ופירוד הלבבות. הנוצרים המקומיים התיחסו בלי שום שנאה כבושה אל הגיס היהודי. אדרבא הכירו את נחיצותו.

לראש הגיס נמנה צבי טורי, סוחר, בן שלשים ושתים שנה, איש אמיץ־לב ובקי גם בתכסיסי מלחמה. הוא עבד בצבא במלחמה האחרונה והצטין פעמים אחדות. בעד גבורותיו קבל שלשה אותות 'כבוד.

II

הכנופיה של שמרקטיוק – נצחונה של ההגנה היהודית

ביום 6 בדצמבר 1918, ערב חנוכה, נתקבלה ידיעה, כי כנופיה של סיקריקים, תחת פקודתו של שמרקטיוק, מי שהיה אופיצר בצבא הצאר, וסגנו אבר מכפר טשערעפינובה, הולכים וקרבים אל העיר. שמרקטיוק בעצמו היה יליד טעטיוב. הרוב הגדול של הכנופיה שלו היה אברים מהכפרים הסמוכים: קאשפירובקה, סקיבוניץ ואחרים. כולם היו פרשים, רוכבים על סוסים. חיל־רגלי לא נמצא ביניהם.

ביום השני, בשעה השמינית בבוקר, נכנסו העירה החלוצים הראשונים מהכנופיה – ששה פרשים. הגיס היהודי התנפל עליהם ולקח אותם שבי. אך היהודים התנהגו עם האסרים במדת הרחמים, לא ענו אותם ולא הכום, אך החזיקו אותם כלואים.

בשעה השלישית אחרי הצהרים פרצה העירה חבורה של סיקריקים, עשרים ואחד פרש. המלחמה בין הסיקריקים ובין גיסי־הגנה של היהודים התפרצה אצל בית־הכנסיה של הנוצרים. מהסיקריקים נפצעו שנים, שמתו אחר כך מפצעיהם. אחד מהגיסים, חרש־הברזל חיים מוגילֶבסקי, התנפל על בנדיט אחד, הפילו מסוסו, גזל ממנו שלשה אקדוחים והתחיל להרעים עליו באנרופיו. באותה שעה ירה בנדיט אחד ופצע את אביו של מוגילֶבסקי, ישיש בן שמונים וארבע שנים. מוגילֶבסקי עזב את הבנדיט שהתנושש עמו וימהר להחיש עזרה לאביו. אז התנפלו שנים

מחבריו של מוגיליבסקי על הסיקר והכוהו בקתי־הרובים עד כי נפחה נפשו. גיסי ההגנה גולו מהסיקריקים ששה סוסים. כאשר הבנדיטים ראו, כי לא יוכלו עמוד לפני הגים היהודי, עזבו את שדה המערכה ונסו. אך פקידם שמרקטיוק נשאר שבי בידי היהודים.

שמרקטיוק היה אסור שמונה ימים, עד שבא מעיר המחוז, טאראשצה, פלוגה של חילים פטלוריים. ראש הפלוגה היה בורטשוק, מי שהיה מורה בכפר בורקוביצה, הסמוך לטעטיוב. בורטשוק בדק את תעודותיו של שמרקטיוק ושלחו לחפשי.

כאשר החלוצים הראשונים מהכנופיה של שמרקטיוק נפלו בידי הגים היהודי — הזו גם האכרים המקומיים שבעים רצון מזה. הם פנו בנזיפה אל השבויים:

— מי אתם, ולמה זה באתם הנה?

בורטשוק, ראש הפלוגה, השפיע על הרשות המחוזית בטאראשצה, שתביר באופן רשמי את הגים היהודי והתירה להם להזדין.

גיסי ההגנה, ביחד עם חמשה עשר אכרים מתושבי טעטיוב, מלאו גם את תפקידה של המיליציה העירונית. משכורתם קבלו מכסף־חדש, ששלמו היהודים האמידים, גם מהמסים ששלמו אלה שהובילו סחורות שונות וצרכי אכל מטעטיוב לערים הסמוכות למכירה. חברי־ההגנה, שהיו להם איזו מקורות לפרנסתם, קבלו משכורתם אלף רובל לחדש. יתר החברים, שלא היה להם שום מקור לפרנסתם — קבלו אלף וחמש מאות רובל לחדש.

III

המלחמה עם גיסותיו של סוקור

ארבעה ירחים, מן יאנואר 1919 עד התחלת מאי (ערב ל״ג בעומר), עברו בשלום. המנוחה בעיר לא הופרעה.

ערב ל״ג בעומר, בא העירה אכר כבן שלשים וחמש בעגלה רתומה לשני סוסים. האכר היה פנים־חדשות בעיר, איש לא הכירו. התחילו חושדים בו ברגול. בימים האלה היתה הסביבה שטופה בסיקריקים. ביום השני, יום ה׳ בשבוע, באו העיר שני אכרים צעירים, שגם עליהם נפל החשד, כי באו לתור את העיר. גיסי הגנה אסרו את אלה השלשה ואלצו אותם לגלות את משרת בואם ומי שלחם.

האכרים הודו, שתחת האחוזה האלונית (דעמבנע פערמע), הנמצאת לא רחוק מהעיר, תקעו שם אהלים מחנה גדולה של סיקריקים, שיש להם שלשים רובים והרבה נשק קר והם שלחו אותם לרגל את העיר. את שלשה המרגלים הובילו למקבירה, ששם נמצאה פלוגה גדולה של חיל־המועצות. הקומנדנט בסקבירה היה או פוזירוב. גם בטעטיוב נמצאו או כארבעים חילים מצבא האדום, תחת פקודתו של הקומנדנט פישקוב, מי שהיה מורה בכפר רוסושנק.

האַטמן של הכנופיה, שהתעדתה לעלות על טעטיוב, היה סוקור, מהעיר ביַלה־צַירקוב.

גיסי־ההגנה התאספו וטכסו עצה. אחרי משא־ומתן ארוך גמרו לצאת למלחמה על הסיקריקים, העולים על העיר. נשלחה חבורה של חלוצים במרחק שמונה פרסאות מהעיר לרגל את הכנופיה, ואלה שמותיהם:

פינקלשטיין ל״א שנה; חיים מוגיליבסקי ל״ח שנה, חרש ברזל; ליב יאנובסקי

ל״ג שנה, חרש ברזל; נדליה ליטוואק ל״ד שנה, חרש־ברזל.

החלוצים היו מזוינים ברובים ואקדחים. אחריהם המאסף — חמשה עשר איש מההגנה. חוץ לזה היתה העיר מוקפה בשלשלת של גיסים מזוינים.

יום ו׳ בבוקר פרצה הירייה בין הכנופיה ובין גיסי ההגנה. התגרה ארכה כל יום ו׳ עד השעה השתים־עשרה בלילה. מהסיקריקים נפלו אנשים אחדים. ההגנה כבר הריקה את אשפתה ורק מספר קטן של כדורים נשארו בידיהם.

שבת בצהרים באו אל העיר שני פרשים עם דגל לבן בידיהם והודיעו שבאו לעשות שלום עם היהודים. גם דרשו שהעיר תשלח גם אליהם דילגציה להשתוות על אדות תנאי־השלום. ראשי ההגנה הודיעו שישלחו דילגט אחד מקרבם. בתנאי שאחד משני הדילגטים של הסיקריקים ישאר בעיר בתור ערב. הפרשים הסכימו. מעירה נשלח הירש טורי, המפקד של הגיס היהודי, לשמוע את תנאי השלום של הסיקריקים. הוא נסע יחד עם הפרש השני אל מקום חניתה של הכנופיה, הנמצא במרחק שלש פרסאות מהעיר.

ואלה הדרישות שדרש האטמן סוקור מהעיר במחיר השלום:

עשרים אלפים רובל במזומנים, עשרה זוג מנפים, שלשה פוד לחם, פוד אחד גריסים וחלק שלישי מהנשק, הנמצא בידי היהודים.

IV

יד ההגנה על ההתחתונה

הירש טורי שב העירה והודיע את תנאי־השלום של הכנופיה. ראשי־העדה שלחו את תשובתם על ידי הפרש הנשאר לערב. הם הודיעו שמסכימים הם למלאות את כל הדרישות, אך את הדרישה למסור את החלק השלישי מהנשק, הנמצא בידי הגיסים, לא תמלא בשום־אופן.

המלחמה בין ההגנה ובין הכנופיה התפרצה עוד הפעם. להגנה היהודית נלותה גם הפלוגה של חיל־המועצות, שנמצאה בעיר, עם הקומנדנט פישקוב בראשו. החיל־האדום לקח את עמדתו במרכז העיר. האגף הימיני עם הירש טורי בראשו תפש את הגשר. האגף השמאלי עם אברהם פינקעלשטיין בראש, חנו בקצה השני של העיר, אצל בית־המרחץ.

תוצאות הקרב היו: מהסיקריקים נהרגו ארבעה איש ואחדים נפצעו. מחיל־האדום נפצע אחד, שנמצא בין הגיסים היהודים.

כאשר ראו הסיקריקים, שאי אפשר להתפרץ העירה, התחילו מתגנבים דרך משעולי הכרמים אל המרכז. האגף הימיני ביחד עם חילי המועצות, שנמצאו במרכז, עזבו את העיר ונסוגו בדרך העולה לסקבירה. פינקעלשטיין עם האגף השמאלי לא ידעו שהסיקריקים התפרצו העירה ולא הפסיקו את המלחמה.

בין־כך פרצו אל תוך העיר כחמשים סיקריקים מזוינים, שגלוה אליהם מחנה גדולה של אברים צעירים, זקנים ונשים, שנשאו בידיהם גרזנים, מעדרים ואלות־כאשר נודע לפינקעלשטיין שחיל המועצות ביחד עם האגף הימיני עזבו את העיר, צוה זה לגיסי ההגנה, שנמצאו תחת פקודתו, להפסיק את היריות. עד מהרה באו פרלמנטריים מהסיקריקים ודרשו שגיסי־ההגנה ימסרו להם את נשקם; פינקעלשטיין מסר את נשקו, גם אלה שעמדו בקרבתו מסרו את נשקם. אחדים

הצליחו לקלקל את הרובים לפני מסרם. אחדים הספיקו לברוח ובדרך גנבו את נשקם. רק שנים מההגנה, ליביש בן הכובעני וחַסי מבית השחיטה, היו כלי־כך שקועים וטרודים בחום הקרב, עד כי לא השגיחו על כל הנעשה סביבם והוסיפו לירות. על ידיהם עזרו ארבעה נערים מבני ארבע עשרה עד בני שבע עשרה שנה, שנמצאו בקרבתם. הסיקריקים התנפלו על אלה הששה, הרגו אותם באכזריות נוראה, גזרו את גופותיהם לגורים, קרטטו את פניהם והתהוללו בהם.

כל זה קרה ביום 3 במאי, שבת לעת ערב, 1919.

V

הפשרה עם הסיקריקים

פינקעלשטיין עם אחדים מגיסי־ההגנה, שנפלו בידי הסיקריקים, נשלחו חזרה העירה בלוית פרשים אחדים, להזמין משעם האטמן סוקור את כל היהודים, גדי העירה, אל האספה. כל הגברים, מלבד אחדים שהספיקו להתחבא, התאספו אל בית־הכנסת. גם האָטמן סוקור ובני־סיעתו באו שמה. סוקור עלה על הבמה ופנה אל היהודים בנאום בזה:

– עליכם, יהודים, לדעת, כי זרים אתם בארצנו, נודדים, בלי ארץ מולדת, שאספנו אתכם אל ארצנו, בשעה שגורשתם בחרפה ובוז מכל ארצות אירופה. ועתה הגם משלמים רעה תחת טובה! רוצים אתם לכבוש אותנו לעבדים ולהשתרר עלינו! לא, זאת הָיה לא תהיה! אתם בולכם חייבי מיתה. אם לשלם לכם על פי מעשיכם, או צריכים אנחנו לאבד ולהשמיד את כולכם, מכלי השאיר לכם שריד ופלים. אך אני בגדל חסדי חם עליכם ואינני דורש דמים. ועתה, אם חפצי חיים אתם, או עליכם למלאות את דרישותי אלה:

א) למסור בידינו ארבעה מגיסי הגנה, לנקום בהם את נקמת הדם השפוך של חבריגו.

ב) למסור בידינו את כל הנשק הנמצא בידיכם.

ג) לאסוף מהר חליפות־בגדים, לבנים, מגפים ופפירוסים כפי הרשימה המפורטת, שאני מוסר לכם.

בשעת הדרישה ירה סוקור כמה פעמים באויר. היהודים עמדו בראשים כפופים, בברכים רועדות, מחלחלים, רעדים ומחבים למר־המות.

ראשי העדה ענו: כי מספר הקרבנות של ההגנה היה יותר מארבעה אנשים; כי נשק אחר, מלבד הנשק שמסרו להם הגיסים – אין להם. את שאר הדרישות יתאמצו למלאות עד כמה שידם מגעת.

ותיכף באותו מעמד אספו ביניהם עשרים אלפים רובל ומסרו אותם לסוקור. סוקור קבל את הכסף ועזב את האספה ביחד עם בני־לויתו. אך השאיר חבורה של סיקריקים וצוה עליהם, שישגיחו בעין פקוחה, שהיהודים לא יעזבו את בית־הכנסת. השומרים שהשאיר סוקור התנפלו תיכף על היהודים הבלואים בבית־הכנסת, הריקו את כיסיהם והתחילו להתקלס בהם. שאר הסיקריקים שנמצאו בחוץ עם המון אברים, שגלוו עליהם, התפשטו בעיר ושדדו את הבתים ואת החנויות. אחד מהבלואים בבית־הכנסת, זלמן קרים, הצליח להמלט החוצה. כשבא אל הרחוב וראה את החורבן שעוללו הסיקריקים והאברים המקומיים בעיר, שב תיכף חזרה והודיע

להנאסרים את כל המעשה. גם הנשים באו אל בית־הכנסת ובכביות וצעקות הודיעו על אדות החמס והשוד. בינתים עזבו גם השומרים את בית־הכנסת וחשו העירה לקבל גם הם את חלקם בבזה. היהודים שבו אל בתיהם וראו את כל הנעשה להם, גם אספו את ההרוגים של ההגנה והביאו אותם אל בית־הכנסת. גם רבים מהנוצרים המקומיים באו בהמון אל בית־הכנסת, העמידו פנים כמשתתפים בצערם של היהודים ואמרו להם במנוד ראש:

— הרעותם לעשות, כי יצאתם עליהם בנשק.

ביום א׳ הביאו לקבורה את ההרוגים. כל העיר לוותה אותם למנוחתם האחרונה. עוד לא הספיקו לסתום את הגולל של קבריהם והכנופיה של סוקור פרצה עוד הפעם העירה. ראשי העיר מהרו לאסוף ששים אלף רובל ומסרו להם. הם קבלו את הכסף ועזבו את העיר.

VI

החיל האדום מביא סדרים

שום רשות לא נמצאה בעיר. החוליגנים המקומיים פרצו בלילות אל הבתים ושדדו דים. היהודים שכבו חבויים בחוריהם, שמעו שחומסים ובוזזים את רכושם, אך יראו להראות החוצה, כי בנפשם הוא. כך נמשך עד יום ב׳, 14 במאי. ביום ההוא שבו מסקבירה גיסי ההגנה שנמלטו לשם. גם הקומנדנט פישקוב עם הפלוגה של החילים האדומים שנמצאו תחת ידו. עמם באה גם פלוגה של צבא־חמועצות, מצבא המצב שנמצא בסקבירה. היהודים עזבו את חוריהם ויצאו לאויר העולם.

חברי ה„קומבעד״ (ועד האביונים) עם הראש שלהם, יאשי ביקוב, הגישו רשימה מפורטת של האכרים המקומיים שלקחו חלק בחמס ושדדו את בתי־היהודים, גם את הקומנדנט פישקוב האשימו בבגידה, כי הוא גיסו של האופיציר שמרקטיוק ובעל־בריתו, אך פישקוב הצליח לגול מעליו את האשמה.

בין הנאשמים היה גם הדיאקון המקומי. אך חותנו מרקוב, המורה של בית־הספר הנמצא בפרוד העיר, פנה בבקשה אל ראשי העיר, שישתדלו שלא יבולע לחתנו. גם הבטיח להם, כי מהיום והלאה, גם הוא, גם חתנו יעמדו תמיד לימין היהודים ויגינו עליהם בכל כחם. היהודים מיראתם, שבשעה שיעוור חיל־האדום את העיר יקומו קרוביו, מיודעיו ובעלי־בריתו של הדיאקון לנקום את נקמתו ביהודים, לא חשבו מעמל נפשם, השתדלו לפני ראשי החיל, הרבו עליהם תחינות והפצרות, גם אספו הרבה חתימות, שהעידו כי הדיאקון הוא אדם כשר וישר, הוא לא השתתף, חלילה, בפרעות ולא נהנה מרכוש היהודים אף שרוך נעל. אחרי שתדלנות מרובה עלתה להם לשחרר את הדיאקון.

ליאשי ביקוב, הראש של „ועד האביונים״, היו חשבונות פרטיים עם ראש־הקהלה, דיוזג, איש נכבד ועסקן צבורי. הפעם מצא ביקוב שעת הכושר לנבות את חובו והלשין עליו לפני פקידי הצבא, כי דיוזג עוסק בקונטר־ריבולוציה.

וכאשר חילי המועצות תפסו ארבעה אכרים, שנאשמו בעון גזל ופרעות, חטפו גם את ראש הקהלה. ובעת עזבם את העיר הוציאו להריגה, על הככר שלפני בית־הכנסיה של הנוצרים, את ארבעת האכרים ועמם גם את ראש העדה, דיוזג. כל העיר ספדה את מותו, כי הוא היה פופולארי בעיר מאד, חביב על הבריות, עוסק בצרכי הצבור באמונה והרבה טובות עשה לעירה.

VII

הקרב עם אוכלסי זעלעני

בחדש יולי 1919 פרצה העירה כנופיה פרטיזנים מכפר טַילִיזשענץ. הפרטיזנים חנו לפני הוולוסט. העירה שלחה אליהם דילנציה, את הירשל טורי ואת גבריאל טעשעסקעם. הם השתוו עם הפרטיזנים, בהבטיחם להם סך מסוים קונטריבוציה בכסף, גם לבנים וטבק. הפרטיזנים עזבו את העיר בשלום, לא שלחו בגול את ידיהם ולא שדדו את הבתים. טורי ליוה אותם עד הכפר בוֹיֵיובקה, הרחוק שבע פרסאות מהעיר ונפרד מהם בידידות.

היהודים נוכחו אז עד כמה גדולה נחיצותה של ההגנה. גם הפרטיזנים מטילִיזשענץ, שהסתפקו רק בקונטריבוציה, הוא רק מיראתם את ניסי־ההגנה. אז נקראה אספה כללית. חברים חדשים נבנסו אל ההגנה, נאסף כסף וקנו עוד נשק. ההגנה נחלקה למשמורות, בכל לילה סבב את העיר משמר אחר והגין עליה מפני התנפלויות פתאומיות. ובאמת, בשעה שחבורות של סיקריקים התחוללו בהסביבה ותבעו את בקורם במושבות היהודים עברו מחור סחור ואל טעטיוב לא נכנסו.

אך גם שלותה של טעטיוב לא ארכה ימים רבים.

בעשרה בחדש אב נתקבלה ידיעה, כי זעלעני נמצא בכפר דעניחובקה, שבא שמה אחרי השחיטה שערך בואשקוב, ומתעתד לעלות על טעטיוב. יום ו׳ לעת ערב פרצו העירה בנדישים אחדים ושדדו את הבתים הקיצונים של העירה. ניסי ההגנה התאספו מהרה לבית־הכנסת ושכבו עצה מה לעשות. נמרו שההגנה תצא לקראת הסיקריקים בנשק. ההגנה עמדה במערכות המלחמה והתחילה לירות על הבנדישים. הקרב ארך משעה 10 עד השעה השניה בלילה. שני סיקריקים נהרגו, גם סוסים אחדים נפלו בידי ההגנה. הבנדישים ברחו. ניסי־ההגנה היו עיפים ויגעים מהמלחמה ושבו לבתיהם לנוח. רק צופים אחדים העמידו.

בבקר השכם קרב זעלעני אל העיר ואתו מחנה כבד פרטיזנים. ניסותיו של זעלעני לקחו עמדתם על ההר, בקרבת העיר, והתחילו להרעים ביריות. ניסי ההגנה התאספו עד מהרה, עמדו בקשרי המלחמה והתחילו לענות להמתנפלים ביריות. אך מספר הזעלעניים ביחד עם הפרטיזנים היה גדול מאד והקיפו את העיר מכל רוחותיה. ראש ההגנה, הירשל טורי, בראותו שהמלחמה להם מפנים ומאחור ועוד מעט יפלו שבי בידי אויביהם, אסף את כל ניסותיו על הדרך העולה לז׳יבושובה והתחילו לסגת אחור. בשעה שהצליחו לנתק את השלשלת המקיפה את העיר הרגו גם פרטיזנים אחדים.

VIII

נקמתם של הזעלעניים

חמת הזעלעניים ההלקחה כאש על ניסי־ההגנה שהעיזו לצאת בחרב לקראתם. הם התפרצו העירה צמאי נקמה, וכל יהודי שנפל בידיהם נהרג באכזריות נוראה. לא הפליאו בין נערים וזקנים, נשים וילדים. את כלם הרגו ושבחו מבלי רַחם. הרבה נשים ענו, אחר כך רצחו אותן נפש. את הבתים והחנויות שדדו. כל מה שיכלו להוביל עמהם לקחו להם ואת השאר שברו, קרעו ונפצו. אחר־כך התפשטו

בעיר והתחילו מחפשים את אלה שהתחבאו. כל אלה שמצאו נגררו אותם אל בית־הכנסת, ובנוין הביאו עמהם לשלח באש את הבית, עם היהודים הנאספים בו. גם תותחים העמידו לפני בית־הכנסת להמית את אלה שיעלה בידם להמלט משם. אך האינטליגנציה המקומית עם הנוטריון נסילי לוקיטש לעאונטיוב בראש, השתדלו לפני האַטמן של המחנה, שלא ישמיד את היהודים הנאספים בבית־הכנסת. לסוף נעתר לבקשתם ונאות לבלי הרוג את היהודים, רק לקבל כפר־נפשם קונטריבוציה, כלבנים ובגדים בשביל הפרטיזנים. גם שתי מאות אלף רובל במזומנים. כאשר לא היה ליהודים כסף במזומנים הלוו להם האכרים המקומיים שתי מאות אלף רובל מהבנק שלהם. את היהודים שחררו מבית־הכנסת, אך בעת עזבם את הבית התנפלו הסיקריקים עליהם והרגו בהם רב.

צווחות הנהרגים וילולותיהן של הנשים המעונות הגיעו לאזניהם של ניסי־ההגנה, שנמצאו בדרך העולה לז'יבוטובה, במרחק 8 פרסאות מטעטיוב. נחומיו של ראש ההגנה נכמרו מאד על אחיו ואחיותיו הנתונים בצרה ואין מושיע להם. הנוחם הציק לו מאד. הוא לא יכול למצוא מנוח לנפשו הנרגזה.

— אחי — פנה טורי אל חבריו — אנחנו חטאנו חטאה גדולה לאחינו האומללים, בזה שעזבנו אותם הפקר בידי שונאיהם ורוצחיהם, והיינו טרודים להציל רק את נפשותינו. חובתנו היא שנשוב חזרה אל העיר.

חברי ההגנה התנגדו לזה. הם בארו לטורי, כי בשובם העירה לא יביאו שום טובה לאנשי העיר, ואותם יהרגו בענויים קשים.

— אם אתם אינכם רוצים לשוב — ענה טורי — אז אמלא אני את חובתי ואשוב בעצמי. אמסור את נפשי בידי האויבים, אודיע להם שאני ראש ההגנה, אני יסדתיה, ובי האשם כי יצאנו בחרב לקראתם. יהרגו אותי, אך אל נא ישפכו דם נקי של אנשים שלא השתתפו בהגנה ולא התקוממו להם.

גיסי ההגנה רצו לעכבו, אך כל דבריהם לא פעלו עליו. הוא עזב אותם ושב העירה. כשבא טורי אל קצה העיר פגשהו אכר מנרי טעטיוב אצל ביתו של תנחום בעל־העגלה. האכר מהר והודיע להסיקריקים כי ראש ההגנה נמצא בעיר. הבנדיטים הקיפוהו והתחילו יורים בו. טורי התקומם להם והרג חמשה סיקריקים, אך בשרו נעשה ככברה מרוב הכדורים שירו בו. הדם קלח מהרבה פצעים. בכל זאת עלה בידו להכנס אל ביתו של בעל־העגלה, שם עלה על המטה ונפח את נפשו.

כך מת הירש טורי, גבורו של טעטיוב.

IX

הסוקולוביים

הועלעניים נמרו את „עבודתם" ועזבו את העיר. עברו כשתי שעות והנה התפרצו העירה „אורחים חדשים" – האַטמן סוקולוב עם הכנופיה שלו נכנסו לטעטיוב בשעה השלישית בצהרים. תיכף בהכנסם ערכו הבנדיטים ציד על היהודים, וכל אלה שנפלו בידיהם נרצחו באכזריות גדולה. את הנשים ענו ושדדו את יתר הפלטה, שהשאירו הוועלעניים. הסוקולוביים נמרו את חורבנה של העירה.

הסיקריקים התחוללו בעירה עד השעה השמינית בערב, חדרו אל המרתפים, טפסו על העליות, חפשו את המתחבאים, חמסו, שדדו.

סיקר אחד פרץ לבית, ששם התחבאו נשים אחדות, ביניהן גם ניסתו של הירשל טורי, נחמה. הסיקר פנה אל הנשים בצחוק:

– שבת טובה! תערב לכן שבתכן! הנה ואת לכן, יען יצאתן בחרב לקראתנו.

פתאום ראה הבנדיט נזמי והב באזני נחמה טודי, הוא חפץ לעקור את הנזמים ביחד עם האזנים. אך היא מהרה להוציאם מאזניה ולמסרם להבנדיט.

מספר ההרוגים שנהרגו על ידי הזעלעניים והסוקולובים הגיע עד לשלש מאות. מספר הנפצעים היה הרבה יותר.

יום א׳ בבוקר עזבו היהודים את מחבואיהם והתחילו לאסוף את ההרוגים, שהתגוללו בבתים, ברחובות ועל הדרכים וצברו אותם ערמות־ערמות לפני בית־הכנסת. שמה התאספו גם האלמנות, היתומים והקרובים – כמעט כל העירה. הבכיות והיבבות התגשאו באויר.

גם הפעם באו הנוצרים המקומיים, נדו בראשיהם ואמרו:

– למה התקוממתם להם?

פתאם התחילו מרננים, כי הסיקריקים ישובו עוד הפעם העירה. היהודים השליכו את ההרוגים וברחו איש לעברו. כל אחד חפש איזו פנה נדחה להסתתר בה. אך כאשר עברו שעות אחדות והמנוחה בעיר לא הופרעה, שבו הקרובים והתחילו מתעסקים בקבורתם של ההרוגים. את הפצועים אספו אל בית־הכנסת, שנהפך לבית־החולים. הצעירים קבלו עליהם העבודה לטפל בפצועים, שהיו ביניהם גם בעלי מומים, מקוצצי יד ורגל. רבים מהנפצעים מתו אחרי ימים מועטים.

X

הפולני סאכנובסקי מבשר שלום

ביום ג׳ נכנסה העירה חבורה חדשה של פרטיזנים מהכפר קאשפירובקה. בראשה עמד הפולני סאכנובסקי, שנשא משרה בבית־החרושת לסוכר. היהודים עוד הפעם התחילו באים בחורים ובסדקים, במרתפים ובעליות. סאכנובסקי הוציא כרוז שהיהודים יעזבו את מחבואיהם ויעסקו בעבודתם, כי הפטלוריים נרשו את הבולשביקים ובאו לעשות סדרים ולהשיב השלום על מכונו. גם הבטיח שאיש לא יפריע את מנוחתם של היהודים. כמובן, הנסיון כבר החכים את היהודים. הם לא האמינו כל כך בהבטחה זו ולא מהרו לעזוב את מחבואיהם.

XI

שוב סוקולוב. דפוטציה של האינטלינגנציה הרוסית

ימים אחדים לפני ראש השנה 1919, ביום ד׳ בשבוע, נתקבלה ידיעה, כי האטמן סוקולוב ואוכלסיו חונים בכפר פונרעבי. משם שלח כרוז אל כפרי הסביבה, שיתאספו כלם ויבואו מווינים בנשקם וביחד אתו יעלו על טעטיוב להשמידה. היהודים שלחו אבר מקומי לרגל את המחנה ולהודיע להם את הנעשה. האבר שב והודיע, כי הכל אמת: המון גדול פרטיזנים מתעתדים לעלות על טעטיוב. האבר שב ביום ו׳ בבקר. חיל וערדה אחזו יהודי טעטיוב. כלם עזבו את בתיהם הפקר וברחו מנוסת חרב בדרך העולה לפיאטיגור, הרחוקה כעשרים פרסא מטעטיוב.

נשארו בעיר רק חולים שלא יכלו לשרכב את רגליהם בדרך רחוקה כזו. גם אחדים שצר להם לעזוב את בתיהם ורכושם הפקר.

שבת בבקר נכנסה העירה חבורה של סיקריקים והתחילה לשדוד את הבתים ואת החנויות. יום א׳ בבקר נכנס סוקולוב עם כל מחנהו. האינטלינגציה הרוסית שלחה אליו דיפוטציה בבקשה שיחום על העיר ההרוסה והחרבה, המונה כבר את קרבנותיה לכמה מאות. סוקולוב הבטיח, כי יוציא פקודה לאנשיו שלא ישפכו דם, אך היהודים ישבו כל העת בבתיהם ולא יהינו לצאת החוצה. גם דרש סך מסוים קונטריבוציה. יתר הפלטה של היהודים שנשארו בעיר אספו ביניהם איזה סכום כסף ואת השאר לוו מהתושבים הנוצרים. סוקולוב בעצמו השניח על אנשיו שלא יתפרצו אל תוך הבתים. רק את הבתים שהיו סגורים פתחו הסיקריקים ושדדו כל מה שנמצא בהם. גם את היהודים שמצאו חבואים בשדה או בשאר מקומות רצחו נפש.

ערב ראש השנה שבו הפלטים מפיאטינור חזרה לקיוב. בעירה לא היתה שום רָשות. החוליגנים המקומיים חמסו את יתר הפלטה שהשאירו הסוקולובים. בכל לילה התפרצו אל הבתים, הרעימו ביריותיהם. היהודים האומללים ראו בעיניהם בשעה שהחוליגנים שסו את חפציהם ומעט רכושם והיו מוכרחים לשים יד לפה ולדום. כך עברו הימים עד סוכות.

XII

הפטלוריים והדיניקיים

בסוכות 1919 נכנסה לטעטיוב פלוגה של פטלוריים עם ראש הלגיון ששייקובסקי וסגנו סלעפיאנסקי מכפר נעגָרוָדה. הם יסדו בעיר את הרָשות, דרשו מהיהודים קונטריבוציה וצרכי אוכל, גם התאכסנו בבתי היהודים, אם לא עשקו והמוהה בעיר לא הופרעה. הפטלוריים קראו לצבא גם את צעירי היהודים.

כשני חדשים עשו הפטלוריים בטעטיוב. בחדש נובמבר נודע שהדיניקים הולכים וקרבים לטעטיוב. הפטלוריים עזבו את העיר. ביום ג׳ נכנסה העירה פלוגה של חיל־המתנדבים ודרשו קונטריבוציה שני מיליון רובל. הסך הזה עם עוד סכום ידוע של מגפים יָמָר להם במשך של שתי שעות. ביתים התפשטו ברחובות, חמסו את הבתים ואת החנויות, ענו נשים והכו מכות רצח כל יהודי שנפל בידיהם.

נתנו להם כסף סכום הגון. בלילה גזלו גם חמשה עשר סוסים שהשאירו הפטלוריים ועזבו את העיר. ביום השני נכנסה פלוגה חדשה מחיל המתנדבים, שבאו מז׳יבטובה, גם הם קבלו קונטריבוציה וחמסו את העיר. וכעבור שני ימים עוד הפעם עברה סיעה של דיניקים ושוב: קונטריבוציה בכסף מזומן ובגדים. חוץ מזה הרגו את יהושע מלמד ופצעו אנשים אחדים. אחר כך עבר שבוע שלם בלא „אורחים". אך ביום א׳ של השבוע השני נכנסה העירה סיעה של חיל המתנדבים; הם התאכסנו בביתו של בעריל באטאג, הנמצא בקצה העיר, וגזלו ממנו שקים אחדים סוכר. אחר־כך שלחו לקרוא את ישראל טשעסקעס ועוד אחדים מראשי הקהלה ודרשו קונטריבוציה. כאשר אלה בארו להם, כי העיר חרבה, הבתים והחנויות התרוקנו, גם כל סיעה של חילים שעוברת דרך העיר דורשת קונטריבוציה, והפרוטה כבר כלתה מן הכיס, – התנפלו עליהם הדיניקים והכום מכות מות. היהודים אלצו להריק את שארית כספם הנשאר להם ולמסור לדיניקים ורק או עזבו אלה את העיר.

XIII

החוליגנים המקומיים הם אפוטרופסי היהודים

בימים ההם התארגנו בעיר החוליגנים המקומיים לאגודה אחת. בראשם עמד באלאבוסקי, שבעצמו הדליק טור שלם של חנויות. החוליגנים המאורגנים הציעו ליהודים להגן עליהם, וכמובן, בשכר הגון. היהודים ידעו היטב עד כמה שיש לסמוך על „השומרים הנאמנים" האלה, וכי זאת היא תחבולה חדשה להוציא כסף מידי היהודים. אך מיראתם את החוליגנים הסכימו להצעתם ושלמו להם את פרוטותיהם האחרונות ב„שכר שמירתם".

מובן, שבאשר התפרצה אל העיר חבורה של סיקריקים, או נעלמו השומרים ולא נודעו עקבותיהם. וכאשר הסיקריקים עזבו את העיר, יצאו „השומרים" מחוריהם ושדדו את הבתים. בכלל סבלו יהודי טעטיוב הרבה מהשומרים השכורים, מאשר סבלו מידי הכנופיות השונות, שהתנפלו פעם בפעם על העיר. בכל לילה הרעימו „השומרים" ביריותיהם, כדי להפחיד את היהודים, שלא ילונו בבתיהם. עם הערב שמש זחלו להם כל אחד אל מחבואו והשאירו את בתיהם הפקר. איש לא ההין ללון בביתו על משכבו. הרבה יהודים עשו שותפות עם נוצרים מקומיים, כדי שיקבלו לבתיהם את בני משפחתם בשעת הסכנה. כך לא עבר אף לילה אחד בשלום. אם לא התפרצו אל העיר כנופיות של סיקריקים, שדדו וחמסו „השומרים" בעצמם והיהודים היו צריכים לשלם להם שכר שמירתם מדי חדש בחדשו.

בתחלת דצמבר 1919 התפרצה העירה פלוגה של מכנאים. ראש הפלוגה הזמין אליו את ראשי הקהלה ודרש קונטריבוציה. חוץ מזה התפשטו הבנדיטים ברחובות, הדרו אל תוך הבתים, חמסו ושדדו, ענו הרבה נשים, גם הרגו את מרדכי ביקוב, וגו, ופצעו אנשים אחדים. הם עשו בעיר לילה אחד ועובה.

אחרי איזו ימים עברה דרך טעטיוב קלמה של צבא־המתנדבים, שבאה מבילו־ציקוב. ראש הפלוגה היה הדוכס לבוב. הדיניקיים שלחו לקרוא את ראשי העדה ודרשו קונטריבוציה. אך טרם הספיקו ראשי הקהל לאסוף את הקונטריבוציה הדרושה פשטו החילים על העיר והתחילו לבזו את הבתים ואת החנויות. ההיילים הזמינו גם את האברים המקומיים להשתתף בחמס. היה יום ד' בשבוע. ראשי הקהל חשו לאסוף את הסך הדרוש ומסרו לדיניקיים. אך גם אחר־כך לא הפסיקו את הפרעות. הדיניקיים גמרו להכחיד את העירה באש ביחד עם היהודים וצוו את הנוצרים הגרים עם היהודים, לעזוב את בתיהם, כדי שלא יבולע להם ביחד עם היהודים.

XIV

נקמתם של הדיניקיים

לספר בפרוטרוט את כל האכזריות שהשתמשו בהן הדיניקיים בשעה שענו את היהודים, הגליון יכלה והן לא תכלינה. בענויים קשים ונוראים ענו את היהודים ואלצו אותם לגלות להם את המקומות שהחביאו שם כספם, זהבם ותכשיטיהם. את קרבנותיהם תלו כמה פעמים. וכאשר אלה כבר היו קרובים לנסיסה הורידו אותם מן התליה, השיבום לתחיה ואחר־כך חדשו את הענויים ביתר אכזריות. אחדים הצליחו על כל פנים לפדות את נפשותיהם בזה שמסרו את כל כספם וזהבם כופר נפשם לסיקריקים. אבל היו גם כאלה שגם אחרי מסרם את כל הונם עד הפרוטה

האחרונה כופר נפשם, נהרגו אחר־כך בענויים קשים. החילים הפשוטים לא התחללו כל־כך כמו האופיצרים. אלה האינטלינגטים, לא הסתפקו בזה שבזיהם שדדו את רכוש היהודים וגרו גם את ההמון שיתנקמו גם הם ביהודים.

האופיצרים הדיניקיים תבעו את בקוריהם בביתו של ביימגרטן (נוצרי, יושב ראש בקואופרטיב של האינבלידים). על השאלה: מדוע אתם ככה מתנקמים ביהודים? — השיבו: — „אם לשלם להיהודים על פי פעלם, צריך לאבד ולהשמיד את כלם".

הפרעות ארכו עד יום הששי לפנות ערב. ביום ו' הציתו את החנויות של בשר, שני טורים, כארבעים חנויות. אחר־כך שלחו באש את החנויות של קמח, פירות, צרכי מזון ומיני מכלת. כמאה חנויות. גם עשרים בתים הדליקו. בתים אחדים החריבו והרסו. גם את בתי־התרשת הרסו ושדדו את הסחורות. מספר ההרוגים ביום האחרון היה עשרים איש, נפצעים — יותר ממאה. מספר האנוסות — גדול מאד.

ביום השבת בבקר עזבו הדיניקים את העיר. היהודים עזבו את מחבואיהם וחפצו לשוב אל בתיהם, אך עיניהם חשכו כשראו החורבן הנורא בעיר. ברוב הבתים שנצלו מן הדליקה אי אפשר היה לדור. הדלתות והחלונות היו עקורים, הרהיטים והתנורים שבורים. צרכי אכל לא נמצאו כלל בעיר. המחסור והרעב התגברו, ולרגלי הרעב התחוללו מחלות שונות. ובעיר אין שום שלטון, שוטר ומשל. היהודים תועים כצללים ברחובות. כל מראה פנים חדשות של איזה גוי שבא העירה משליך עליהם אימה והם ממהרים לבוא בחדרי חדרים, וראש בריונים באלאבוסקי וסיעתו הם „המנוסים" של היהודים.

XV

טיטיוניק ואוכלסיו

אחרי ימים אחדים נכנס לטעטיוב טיטיוניק עם אוכלסיו. ראשי הקהלה שלחו אליו דילינציה בבקשה שיחום על העיר ההרוסה ועל יהודיה האומללים, הדוויים והסחופים.

טיטיוניק ענה לדילנציה:

— מסרו בשמי ליהודי טעטיוב, כי לא תאונה להם כל רעה. אני התחברתי אל הרשות של המועצות ואהיה למגן להיהודים.

היהודים קבלו את חילו של טיטיוניק אל בתיהם, בלבלו אותם ומלאו את כל מחסורם. גם החילים התנהגו בישר, לא שלחו בחמס את ידיהם. ביהודים לא הלעיבו ולא הפריעו את המנוחה בעיר. כאשר חילים אחדים רצו לשלם בעד הסחורות שקנו בשטרי נלציה והיהודים לא רצו לקבלם, צוה טיטיוניק שישלמו בעד הסחורות בסוכר. כאשר חיל שכור התקלס ביהודי אחד וצעק: „זיד קומוניסט" שקל למטרפסיה מטיטיוניק. כשבוע ימים עשו ניסותיו של טיטיוניק בעיר.

XVI

הקומיסר דעניטשענקה

התחלתה של שנת 1920.

העירה עוד הפעם נשארה בלי שום רשות. החילינגים המקומיים מתחוללים בעיר ומתנקמים ביהודים. אך הנה מתקבלות ידיעות, כי צבא המועצות הגבירו

חיל: הם הולכים וכובשים את אוקראינה ומגרשים בחוזק יד את הדיניקים. היהודים התחילו לשאוף רוח.

עברו ימים מועטים והנה בא לטעטיוב המלח דעניטשענקה, יליד סקיבינעץ, ותחת פקודתו פלוגה של פרטיזנים בולשביים. דעניטשענקה יסד את השלטון בעיר והתחיל להביא סדרים. לקומיסר של המיליציה מנה את טשיקובסקי, מי שהיה פטלורי ונעשה לבולשביק. דעניטשענקה היה בעל מרץ זריז ואיש חיל. הוא ראה ראשית לו לעקור משורש את החולינגים והסיקריקים מן הסביבה.

דעניטשענקה הזמין אליו את יהודי טעטיוב, דבר עמהם דברים טובים, דברים נחומים, הרגיע אותם וחזק את לבם שלא יפחדו מהסיקריקים. גם הודיעם שגמר להקדיש את כל כחותיו ועתותיו להלחם עם החולינגים והסיקריקים ולא ישיב חרבו אל נדנה עד כי יכחידם.

מובן, שגם הסיקריקים לא ישבו בחבוק ידים. הם ידעו שדעניטשענקה הוא אויבם בנפש וזמם להשמידם וחבלו תחבולות לקדם את פני הרעה ולהמיתו. הם חכו רק לשעת הבושר.

שעת הבושר לא אחרה לבוא.

לטעטיוב בא זיקוב, מי שהיה פקיד במסלת הברזל, עתה נשלח לטעטיוב במלאכות „הפרודקומגום" (הקומיסריאט הפלכי להכין צרכי אכל). בערב בקר זיקוב את דעניטשענקה בבית־הקומיסריאט. היו שם עוד אורחים. הסיקריקים כונו את השעה. בשעה שהללו ישבו ועסקו בשיחה התפרצה חבורה של סיקריקים לבית הקומיסריאט ורצו להרוג את דעניטשענקה וכל הנמצאים שם. אך עלה בידם להרוג רק את זיקוב. הבנדיטים נמלטו. רציחה זו העלתה עד להשחית את חמתו של דעניטשענקה. הוא הכפיל את מרצו במלחמתו עם הבנדיטים. כשני שבועות עברו בשלום.

XVII

הסיקריקים רוצים להתנקם בדעניטשענקה

התחלת ניסן.

השלג נמס, שמש האביב הופיעה. האברים יצאו לעבודתם לחרוש ולזרוע. גם הסיקריקים של מחנו טאראשצה „יצאו לעבודתם", ארבו על הדרכים וכל יהודי שנפל בידיהם נהרג באכזריות. מוטיל לנדוי עם אחיו הובילו מטעטיוב לפוגרעבישצה בורית למכירה. בדרך התנפלו עליהם סיקריקים, את סחורתם נזלו ושני האחים הרגו באכזריות נוראה. גם בכפר הסמוך לפוגרעבישצה, הנמצא במרחק 17 פרסא מטעטיוב, התנפלו הבנדיטים על יהודי שבא מטעטיוב ופצעוהו קשה. את היהודי הביאו העירה וביום השני מת מפצעיו.

ידעו יהודי טעטיוב, כי כאשר תעלה בידי הסיקריקים להתנקם בדעניטשענקה אז לא ינקו גם את היהודים, ולבם נמוג מפחד. האמידים שביניהם התחילו לעזוב את העיר והנשארים התנועעו כצללים וחכו ליום רע. כאשר נודע לדעניטשענקה על ארות הפחד השורר בעיר הזמין אליו את היהודים וחזק את לבם בהבטחתו, שכל זמן שהוא יהיה בעיר ינן עליהם מכל רע. גם הציע לפניהם לארגן שוב את ניסי ההגנה, גם להחזיק בידי הרשות עד כמה שידם מגעת.

היהודים ענו לדעניטשענקה, כי ההגנה הראשונה עלתה להם בדמים מרובים; מספר הקרבנות הגיע לכמה מאות נפשות, ואין את נפשם לחדש את הנסיון. אך הם תמיד נכונים לתמוך בידי הרשות בכסף. כמובן, דבריו הטובים של הדיניקים לא יכלו להפיג את פחדם של היהודים. כל אלה שהיתה היכולת בידם – עזבו את העיר.

ביום חמישי בניסן (יום ג) בלילה, בשעה האחת עשרה, נשמע פתאם בעיר רעם יריות מרובים ותותחים. חבורה של סיקריקים מקומיים – כשלשים־ארבעים איש, תחת הנהגתו של אוסטרובסקי, בעל בית־מרזח בטעטיוב (מזרע היהודים), התגודדו והתנפלו על בית־הקומיסריאט.

בנדיט אחד זרק פצצה לבית הקומיסריאט, בחפצו להרוג את הקומיסר. אך הפצצה קפצה חזרה אל הבנדיט הזורק אותה ושרפה את עיניו. את הבנדיט הטפו ואסרוהו. בקומיסריאט נמצאו לא יותר מעשרים מיליציונרים. ראש המיליציה טשיקובסקי עם המיליציונרים שתחת ידו עמדו מנגד ולא הושיטו לדעניטשענקה שום עזר. אך אומץ לבו של דעניטשענקה לא עזבהו. הוא אזר שארית כחו ועם מעט החילים שתחת ידו יצא להלחם נגד הבנדיטים. כדי להאיר את אפלת הלילה ולגון את היריות אל אויביו, צוה דעניטשענקה להדליק חנות, ולאורה השיב להמתקוממים ביריות. הקרב בין הסיקריקים ודעניטשענקה נמשך כל הלילה. עם אור הבוקר נסוגו הבנדיטים אחור.

XVIII

ה ט ב ח

בלילה בשעת הקרב, נהרג הקומיסר בורמאם מכפר קאשפירובקה. שבא העירה לקבל אינסטרוקציות. דעניטשענקה בחפצו לעשות פרסום לקבורתו של הנהרג, צוה שמנגנים ילווהו אל בית־עולמו. אך התהלוכה נשבתה על־ידי הבנדיטים. הקומיסר ברח בדרך העולה לפיאטיגור, הסיקריקים הדביקוהו וירו בו. דעניטשענקה חזר וברח אל פרוד־העיר, אך הסיקריקים דלקו אחריו. גם החיילים האדומים שנמצאו אתו עזבוהו והתחברו אל הסיקריקים. רק חיל אחד נשאר נאמן לו, להם היתה בליסטרא אוטומטית. ברוב עמל עלה בידם להבקיע להם דרך, כשהם רוכבים על סוסיהם. דעניטשענקה והחיל נמלטו לטאראשצה.

אז התחיל בעיר הטבח בכל נוראותיו. בראשונה סרו הסיקריקים אל החנות הקואופרטיבי, וכל היהודים שמצאו בחנות ובקרבתה הגירו לשבח. היהודי בנימין חיט, או כמו שקראוהו „החיט מאודיסה", קרב לבנדיט אחד מברו. זה הושיט לו את ידו. הבנדיט שלף את חרבו ותחבה בלב היהודי.

כאשר הסיקריקים גמרו ביהודים שנמצאו בקרבתו של הקופרטיב, התפשטו בעיר, הוציאו את היהודים ממחבואיהם והרגו אותם באכזריות נוראה. אנשים ונשים, זקנים וזקנות, יונקי־שדים ועוללי טפוחים, נגזרו מידיהם. ההריגות האלה קרו ביום ד' ביום. בלילה קרבו הסיקריקים לבית־המדרש. שם בעליה התחבאו כאלף וחמש מאות נפש. המבוא אל העליה היה טמיר וסמוי. הסיקריקים הביאו עצים ותבן וערבו מוקד. העשן חדר אל העליה והתחיל מחנק את המתחבאים. כשראו היהודים שיחנקו בעשן שלחו מביניהם אל הסיקריקים דיפוטציה של שלשה אנשים, את הרב

שמעון רבינוביטש, יוסף קאליכעם ועוד אחד, שיציעו לפניהם לקחת את כל הונם וחפציהם, ובלבד שישאירו להם את נפשותיהם.

אך הסיקריקים היו צמאים לדם...

הם הרגו תיכף את חברי הדפוטציה.

ביתים אחזה האש את בית־המדרש מכל רוחותיו. הרבה נשרפו באש, הרבה נחנקו בעשן. אחדים נסו לקפוץ החוצה דרך החלונות, אך הבנדיטים התנפלו עליהם ויהרגום. רק מתי מעט נצולו.

כאשר הסיקריקים גמרו את עבודתם בבית־המדרש, קרבו אל בית־הכנסת והציתו גם אותו באש. אחר־כך הדליקו את הבתים ואת החנויות. הרבה קרבנות נקברו תחת החרבות של בתיהם השרופים. כל מי שנפל בידי הבנדיטים נהרג בעוויים קשים ואכזריים. איש לא נמלט מידם. כופר נפש לא לקחו. בתחלה הרגו את קרבנותיהם, אחר־כך שדדו את כספם, זהבם וחפציהם. כך עברו היום והלילה של יום ד׳ בשבוע.

XIX

החוליגנים המקומיים עושים להם „צחוק"

ביום ה׳, שהוא יום השוק בעירה, התאספו ובאו העירה הרבה אכרים מאברי המביבה. וגם הם התחברו עם הסיקריקים ועזרו להם להצית את הבתים, להרוג את היהודים ולבוז את רכושם. גם הנוצרים המקומיים לא עמדו מנגד בחבוקי־ידים, גם הם הרגו יהודים וחמסו את רכושם. הרבה נוצרים הרגו את שותפיהם היהודים, שבאו להתחבאות בבתיהם עם בני־משפחתם, והשמידו משפחות שלמות.

כך רצח המלח רונה את שואל פערילשטיין עם אשתו וילדיו, ביחד שש נפשות, שבאו להתחבא בביתו. כמעשה רונה עשו גם נוצרים אחרים ורצחו את היהודים, שבאו לבקש חסות בצל־קורתם.

אלה הנוצרים, שבעצמם לא הרגו את היהודים שהתחבאו בבתיהם, מסרו אותם לידי הסיקריקים ואלה המיתום בעוויים קשים. השחיטה והדליקה הלכו ונמשכו עד יום ה׳ בערב. כל בתי העיר, מלבד אחדים, נכחדו באש.

הנוצרים המקומיים הביטו בקר־רוח על חורבן העירה. כאשר הסיקריקים התחילו להצית את הבתים הנמצאים ברחוב ציפריבקה הסמוכה אל בתי הנוצרים וכבר נשרף ביתו של יעקב טורי העומד בתחלת הרחוב והאש עברה גם לביתו של מרדכי גלעזער,—רק אז התחילו הנוצרים לכבות את האש בביתו של גלעזער, מראתם פן תאחז גם בבתיהם.

ביום הששי בבקר פסק הטבח. הסיקריקים כבר הרוו את צמאונם לדם; הם תפשו את היהודים שנצולו מן השחיטה, וצוו עליהם לאסוף את ההרוגים. היהודים יצאו ממחבואיהם, ראו את ההרג הרב, האבדון והחורבן שנעשה בעירם ועינם חשכה מראות. כל העיר היתה כמעי מפלה. נשארו רק בתים אחדים שהודרקו והבליטו מבין החורבות והתלים של לבנים, ואבנים חרוצות וערמות אפר. פה ושם עמם האש ואודים שרופים עוד העלו עשן. בין החרבות התגוללו ערמות של מתים, שרופים באש, כסוחים ומקורטטים.

היהודים התחילו לאסוף את ההרוגים. אך הבנדיטים חגגו את חג נצחונם

ושתו ושכרו והתהוללו ועשו להם „צחוק", והציבו את היהודים מטרה ליריותיהם. בשעה שאלה היו טרודים לאסוף את ההרוגים. הבנדיטים התהוללו בצחוק־השטן, כאשר הכדורים עשו את משלחתם באמונה והיהודים המטפלים במתים נפלו בעצמם חללים על ההרוגים. כך נרצחו או אשתו של עליק קראסני, אשתו של אהרן קראסני, אשתו של אהרן שוארץ ואחרים.

בוימנארט, מי שהיה הראש של הקואופרטיב האוקראיני, ועכשיו אחד מראשי הבנדיטים, שאל בצחוק את יעקב־יוסף טורי, כאשר ראה אותו מתעסק באספת ההרוגים:

— עכשו הנכם מטפלים בהרוגים, וכאשר יהרגו אתכם מי יטפל בכם?

היהודים עזבו את ההרוגים ושבו חזרה למחבואיהם, שם נשארו כל הלילה ויום השבת עד יום ראשון בבקר.

XX

הפליטה

יום א׳ בבקר ראו היהודים שהתחבאו בעליות, דרך סדקי הגגות, כי בתי הכפר בוערים. המבעיר את הבערה היה הקומנדנט רימסקי, ראש הפלוגה של צבא־האדום שנמצא בפוגרעבישצה. כאשר התחיל הטבח בטעטיוב הצליח בידי ראש הקומבעד (ועד האביונים) ואחדים מחברין להמלט לפוגרעבישצה. ביום א׳ בבקר שב פינקעלשטיין עם חברו, בנו של משה הגבן, לטעטיוב בלוית הקומנדנט רימסקי עם חבורה של ראשי הבריונים.

כאשר פינקעלשטיין וחברו שבו לטעטיוב, לקחו אתם סיעה של חילים ובאו אל הכפר לאסור את איסאק ראש הסיקריקים. אך חברו של פינקעלשטיין, בן הגבן, התעכב להוציא מידי אכרים איזו חפצים גולים ובינתים הצליח בידי איסק וחבריו להמלט.

האכרים התאספו ושלחו דילגציה של שמונה אנשים אל הקומנדנט רימסקי. כאשר רימסקי צוה להרוג את חברי הדילגציה התקוממו האכרים והתחילו לירות על החילים. רימסקי ופינקעלשטיין ראו שלא יוכלו לעמוד בקשרי מלחמה זמן רב עם המון אכרים מזוינים כדבעי, והודיע להיהודים שימהרו לעזוב את העיר. היהודים ברחו, בשעה שהתפרצה המלחמה בין האכרים וחיל המועצות.

שומר הכנסיה הנוצרית מהר וטפס על מגדל־הפעמון, כדי להודיע על ידי מצלת־ההתרעה לאכרי הסביבה שימהרו לעזרת אחיהם הנתונים בצרה. אחד מהחילים הקדים וירה בשומר והמיתהו. אך בלי זה נודע בסביבה כל הנעשה בטעטיוב, והמונים־המונים אכרים התחילו נוהרים לטעטיוב. החיל האדום הוכרח לסגת אחור.

מהיהודים הנמלטים רק מספר קטן נצול ממות. הרבה נהרגו בשעת בריחתם על ידי הכדורים של הבנדיטים. אחדים מתו מפחד. אחדים נפלו בדרך, ברפש, עיפים, רעבים וחלשים ולא יספו לקום. כך מתה בתו של ליב פופלאבסק ואחרים. הרבה נשים השליכו בדרך את ילדיהן. הפעוטים נועו מרעב וקור ויהיו לברות לכלבים וחיות טרף. בין הילדים שמתו בדרך היה גם היתום הפעוט, בנו של אהרן קרייצמאן, ילד בן שש שנה. אבי הילד מת, אמו נהרגה בימי הטבח. הילד נלוה אל הבורחים. אך עד מהרה נשקע ברפש ונפל בדרך. הילד התחיל צועק ובוכה.

אך כלם היו טרודים בהצלת עצמם ואיש מהבורחים לא שם אליו לב. הילד צוה ובכה עד כי נפחה נפשו.

ביום א׳ בצהרים שב הקומנדנט דעניטשענקה מטאראשצה ואתו נדוד חילים. אך גם הוא לא יכול להחזיק מעמד והבריח לעזוב את טעטיוב. הבנדיטים החריבו והרסו את הבתים הנשארים, והרגו את החולים שלא יכלו לעזוב את העיר. רוב הבורחים, שלא מתו בדרך, נמלטו לפוגדעבישצה. משם נתפזרו בערים: בילוי־צירקוב, קיוב ואודיסה.

מאורעות והרפתקאות

I

מאורעותיו של הירש שפיטאלניק (מנגן, בן מ״ד שנה)

הקומנדנט הטעטיובי, דעניטשענקה, רדף את הבנדיטים של הסביבה עד חרמה. אלה שנפלו בידו המית. הדבר הזה העלה את חמתם של הבנדיטים וקרובי הנרצחים. הם התאגדו כלם לאגודה אחת, ונמרו להתנקם בדעניטשענקה, „הקומנדנט של הזדים״, את נקמת הדם השפוך.

ביום ג׳, ה׳ ניסן 1920, בלילה, התנפלו „גואלי־הדם״ על בית הקומיסריאט כדי להרוג את דעניטשענקה. על פי מקרה נהרג הקומיסר מקאשפירובקה בורמאס, שבא ביום זה לטעטיוב ונמצא בבית־הקומיסריאט. אחד הבנדיטים, אוסטרובסקי, בעל־בית־מרזח (מוצאו מזרע היהודים), זרק פצצה אל בית הקומיסריאט. הפצצה קפצה חזרה ושרפה את עיניו של אוסטרובסקי.

דעניטשענקה עם מתי מספר החילים שהיו אתו הצליחו לגרש את הבנדיטים. ביום ד׳ בבקר ערך דעניטשענקה את הלויה של הקומיסר הנהרג עם מנגנים וכלי שיר. הבנדיטים התאספו שוב. על הגשר התנפלו על הלויה ופזרוה. החילים האדומים שהיו עם דעניטשענקה גם הם בגדו בו ועברו לצד המתקומטים. בכל זאת עלה לדעניטשענקה לפלס לו דרך בין המתקוממים ולהמלט כשהוא רוכב על סוסו.

הבנדיטים חזרו העירה והתחילו להתנפל על היהודים ולהרגם באכזריות נוראה. הרבה בתים שרפו הבנדיטים ביחד עם יושביהם היהודים. אלה שהצליחו להמלט נרצחו בדרך. אלה שהתחבאו בבתי הנוצרים מבריחם, נהרגו אחר כך על ידי מבריחם.

אני ובני משפחתי שכבנו חבואים כל יום ד׳ עד השעה השתים־עשרה בלילה, במענו. לאזנינו הגיעה צעקת הנהרגים מבתי השבנים. בכל רגע חכינו לבקורם של הבנדיטים. בלילה נמרנו לבקש מפלט לנו בביתו של אחד האכרים. סרנו לביתו של האכר מקסים לאמבוצקי. אך הוא סגר את הדלת ולא נתננו לבוא אל ביתו. אנחנו עברנו את הנהר פַּרבון, בדרך ירו אחרינו, אך הכדורים עפו מאתנו והלאה. נשארנו על חוף הנהר עד יום ה׳ בבקר. משם עברנו אל נאות־שדה של יאניצקה, הנמצא במרחק שתי פרסאות מהכפר, עברנו בנהר, כי פחדנו ללכת בדרך הסלולה, שלא יפגשו בנו הסוקריקים. הקרה אבלתנו. מי הנהר הגיעו עד הצואר. בכבדות שרכנו את דרכנו עד מעונו של יאניצקי.

יאניצקי קבל אותנו בסבר פנים יפות, כאורחים חביבים. הציע לנו לפשוט את בגדינו הרטובים וליבשם. אך אני חשדתי בו שפיו ולבו אינם שוים וזומם הוא להרגנו. הוא הרבה לשוחח חרש עם אשתו. לבסוף אמר בקול רם:

— לכי העירה והודעי את הנשמע שם!

פחדנו להשאר בביתו והלכנו לבקש לנו מחבוא אחר.

בדרך פגשתי את הסיקר פירדון. הוא הלך בחברת שני רעיו, בגדיטים כמוהו. אני נשאתי על זרועותי ילד בן חמש שנים. כשראיתי מרחוק את הסיקריקים מהרתי להתחבא בעמק. אשתי עם שאר הילדים התחבאו בשדה. אותי לא ראו. אך מצאו את אשתי ואת ילדי וחפצו להרגם. אשתי נתנה להם, כפר נפשה ונפש ילדיה, את כל כספה, שהיה בידה, גם את אדרתה ומטפחתה מעל ראשה, ועל ידי זה גאלה את נפשה ונפש ילדיה ממות. כאשר הבגדיטים התרחקו, הלכתי לבקש את אשתי וילדי, או מסרה לי אשתי את אשר עבר עליה.

משם עברנו לכפר זוועניאטש, במרחק שתי פרסאות מהעיר. בדרך פגשנו את בנו של יאניצקי עם עוד שני בגדיטים. הם אימו עלינו להרגנו. בנו של יאניצקי ירה בנו, אך הכדור עף הלאה מאתנו. כפי הנראה, לא נמצאו יותר כדורים באשפתו. הבגדיטים נולו ממני את המעלים ביחד עם הערדלים ועובו אותנו.

סוף־סוף באנו לזוועניאטשי, דפקנו על דלתות הבתים, הרבינו להתחנן לאסוף אותנו, אך שום אכר לא חפץ לאסוף אותנו לביתו. בלבות נשברים, רעבים וקפואים מקור שבנו חזרה. בדרך מצאנו שומירה ריקה. נכנסנו לתוכה ושכבנו בה מצומצמים ורועדים מקור שעות אחדות.

כאשר השעה כבר היתה מאוחרת בלילה עזבנו את השומירה והלכנו בדרך העולה לפוגרעבישצה, מהלך של שלשים ואחת פרסא. הלכנו בעקיפים, מחור־מחור, דרך שדות וחורשות. כך שרכנו את רגלינו חלק גדול מהלילה וכל היום. עיפים, חלשים, רעבים וקפואים מקור באנו לפוגרעבישצה. שם כבר יסדו יהודים בני רחמנים ועד, שדאג להמציא מזונות ומעון להפליטים. ימים אחדים נחנו שם, אחר־כך עברנו לאודיסה.

II

מאורעותיו של משה גולקא (חנוני, בן ס"ג שנה)

יום ד' בשבוע, חמשה בניסן, 1920, כאשר התחיל הטבח בעיר, נמצאתי ברחוב. תיכף מהרתי לביתי. את הפתח הפונה אל הרחוב עזבתי פתוח ונכנסתי אל המחסן הגדול שבחצר. במחסן נמצא פתח טמיר ועלעל. עד מהרה התאספו גם השכנים אל המחסן, מספרם היה כמאה איש, אנשים, נשים וטף. כדי שהצעקות והבכיות של הילדים לא ינלו את מחבואינו, יעדנו בשביל הנשים והפעוטים מחבוא בעליה שעל המחסן. גם סבומי כסף נתנו להן, כדי שיוכלו לפדות את נפשותיהן ונפש ילדיהן כאשר יפלו בידיהם של הבגדיטים.

יום ד' ויום ה' עברו עלינו בשלום. השגחנו דרך הסדקים שבמחסן וראינו את הנעשה בעיר.

בגדיטים, על פי הרוב צעירים ופרחחים, רדפו עם גרזנים בידיהם, אחרי היהודים שרצו כמשתוללים, לחפש להם איזה מחבוא, והרגו אותם באכזריות רבה.

כך ראיתי סיקר אחד דלק אחרי שלמה נגר, וכשהשינו רצץ את ראשו בגרזן אשר בידו. סיקר אחד הוביל את בנו של יואל קצב, נער בן שמונה עשרה שנה, אל בית אביו. הנער הבטיח להסיקר שאביו ישלם כופר נפשו. כעבור זמן־מה ראיתי את הנער שוכב מת לא רחוק מבית הוריו.

יום ה׳ בלילה שמעתי נגיחה אחורי הכותל של המחסן. יצאתי החוצה ומצאתי את בנו של פייסי קצב, נער בן שש עשרה. הצעיר היה פצוע קשה והדם שתת מפצעיו. הנער שאל לשתות. אנחנו הביאנוהו אל העליה, השכבנוהו על מטה, חבשנו את פצעיו והשבנו את רוחו באיזה משקה. יום ו׳ בבקר הדרה חבורה של בנדיטים אל העליה. ראש החבורה היה לולקי, צעיר כבן עשרים וארבע, מתושבי טעטיוב, שעבר בצבא. הגשים הרימו קול צעקה. כראות לולקי, כי הנער הנפצע עודנו חי, ירה בו והרגהו. אחר־כך פנה אל הנשים ודרש מהן כסף. הן מסרו לו כל מה שהיה בידיהן כסף ותכשיטים. הבנדיטים עזבו את העליה. הבנדיטים עברו דרך המחסן ושמעו קול שעול יוצא משם. כאשר הפתח היה כמוס ומוצנע הפצו להרוס את הקיר. אך אנחנו צעקנו מתוך המחסן, כי הגוי יוצאים החוצה.

– עושו, חושו, וחלו החוצה! – צעק אלינו לולקה ביהודית.

עזבנו את המחסן. את כל כספנו שנמצא בידינו נזלו מאתנו. את שני בני שעבדו בצבא הצינו לבדם, ולולקי אמר להם:

– אתכם אהרוג בירייה, כי בולשביקים אתם!

בני מסרו לו סכום כסף, שהיה גנוז אתם, גם העתירו עליו את בקשותיהם והצדיקו את נפשם, כי לא עבדו בצבא ברצונם הטוב כמתנדבים, רק על פי קריאה והזמנה. והלא היו מחויבים למלאות את חובתם.

לולקי נעתר להם וקבל את כספם כופר נפשם. אחר־כך פנה אלינו:

– אם חפצי חיים אתם צאו ואספו את החללים והובילו אותם לקבורה!

הצעירים שבינינו נפוצו והלכו לבקש להם מחבואות אחרים. אך אנחנו, הזקנים, הלכנו לאסוף את ההרוגים.

בראשונה נכנסנו לביתו של אהרן פוציר. פוציר בעצמו נפצע קשה. בביתו מצאנו כעשרים וחמשה הרוגים. אשה אחת נהרגה בשעה שישבה על כסא, וכך נשארה יושבת וראשה כפוף על גבי השולחן. שני פעוטים בני שמונה, תשע שנים נחו ונעו בשפתותיהם כדגים בעת ששולים אותם מן המים נעים בזימיהם. אנחנו שפכנו לתוך פיותיהם מעט מים, אך כבר לא יכלו לבלוע את המים ומתו.

את החללים שמצאנו בביתו של פוציר עזבנו שם והלכנו לאסוף את ההרוגים המתוללים בחוץ. הלכנו אל בתי־התפלה. בתי־הכנסת של טעטיוב סמוכים הם זה לזה. בית־התפלה, בית־הכנסת ובית־המדרש עומדים על מגרש אחד. המגרש שבין בתי־התפלה היה מלא מפה לפה הרוגים, שהספיקו להביאם אחרים שעסקו גם הם באספת המתים. אני ועוד אחדים הלכנו אל הנשר הנמצא בקרבתה של הטחנה המימית, כי הודיעו לנו ששם בנהר ועל חופו נמצאים הרבה הרוגים.

הגענו אל הנהר וראינו שהוא מלא גופים של פעוטים ילדים וילדות, לבושים בגדי צבעונים שונים. ביניהם ילדים יונקי שדים. הבנדיטים חטפו את הפעוטים מזרועות אמותיהם והשליכו אותם אל הנהר, כפי הנראה נרצחו הפעוטים זה ימים אחדים, הגופים צפו על פני המים. לחתור אל ההרוגים לא יכלנו, כי המים היו עמוקים.

לקחנו מקלות בידינו והתחלנו להעתיק את המים מן החוף, או התחילו הנופים לשחות אל החוף. משינו אותם, הנחנום על סלמות ונשאנו אותם העירה. אצל בתי־התפלה כבר היו צבורות ערמות גדולות של חללים ולא היה מקום פנוי בשבילם. את גופותיהם של הילדים הניחו לפני הבתים הנמצאים בשכונתם של בתי־התפלה. כך עבדנו עד השעה הרביעית אחר הצהרים.

אז בא סטודנט סניטר עם שלש ענלות רתומות לשורים וצוה להטעין עליהן את ההרוגים. אנחנו התחלנו להניח את הגברים לבדם ואת הנשים לבדן. אך הסטודנט כבר אותנו ב„ברכה רוסית משלשת" וצוה להחיש את עבודתנו ולהטעין את ההרוגים מכל הבא בידינו.

העמסנו את ההרוגים על הענלות והובלנו אותם אל בית־הקברות. עוד מקודם נשלחו אנשים לחפור קברים. או התאספו חולינגים אחדים בבית־הקברות, התחילו מכוים את החופרים, מונים אותם בדברים ושופכים עליהם בוז וקללה. גם ירו בהם והרגו שני יהודים. גם בעירה נופא נראו חולינגים שבורים, נטפלו אל היהודים העוסקים במתים ומאימים עליהם להרגם. הכרחנו להפסיק את עבודתנו והלכנו שוב לבקש לנו מחבואים. אנחנו הסתתרנו בעליתו של ליטמאן. שם נשארנו עד יום א׳ בבקר.

ביום א׳ בבקר באה פלוגה של החיל האדום מפינרעבישצה ביחד עם ראש הקהלה פינקעלשטיין וצוו עלינו לברוח. נמלטנו לפוגרעבישצה. ואחרי הרבה עמל, נדודים ומחסור באנו לאודיסה.

III

מאורעותיה של חיה גורעביטש (בת שבעים שנה)

היה יום ד׳, חמשה ימים בניסן, בשתים־עשרה בצהרים. הסיקריקים פרצו העירה והטבח החל. אני, בעלי יוסיל־דוד גורעביטש, סוחר עורות, עם ילדינו, עזבנו את ביתנו והלכנו להתחבא בביתו של נחום חיים נודילם, הדר בשבינה של המרחץ. שם ככר מצאנו איזו עשרות אנשים, נשים וטף. עד יום ה׳ לא קרה שם שום דבר. הבנדיטים, שהתחוללו בעיר, לא סרו אלינו. אך ביום ה׳ קרבה סיעה של בנדיטים מקומיים. אחדים מהם היו אנשים מבני שלשים ומעלה, אך רובם הגדול היו פרחחים בני א־בע־עשרה, שש־עשרה שנה. תיכף צויתי על שני בני שיתחבאו במרתף, כי בכל הפרעות והחרינות שעברו על טעטיוב לא בדקו הסיקריקים במרתף הזה. אני בעצמי נכנסתי אל חדר־המטות, ששם עמדו שתי מטות נמוכות והתחבאתי תחת אחת מהן. הבנדיטים פרצו הביתה, נשמע רעש יריות. היהודים שנמצאו בבית התחילו צועקים ומיללים. אחר־כך התחילו הפרחחים לחצוב בקרבנותיהם בגרזנים ובמגלים. שמעתי, בנדיט אחד דרש כסף מבעלי, והוא ענהו:

— כסף אין לי; קח לך את אדרתי.

אך הבנדיט דרש דוקא כסף. כאשר בעלי לא יכול למלאות את דרישתו, הכהו הבנדיט במגל על ראשו. בעלי התחיל צועק. הבנדיט הכהו פעם שניה. בעלי נפל על הרצפה, מפיו יו קצף, התחיל גונח ונפח את נפשו.

אחר־כך הציתו הבנדיטים את הקמטר ושאר הרהיטים, הנמצאים בחדר. העשן התחיל לחנקני. עזבתי את מחבואי. בבית התגוללו יותר משלשים הרוגים. אנשים,

נשים וטף. ביניהם ראיתי את אשתו של יצחק חייט – רחל, אשה צעירה כבת עשרים ושש שנה. היא נהרגה ע"י כדור בצוארה. על לבה היו מונחים שלשת ילדיה הקטנים, שלָפתו את צואר אמם.

יצאתי אל המסדרון וראיתי את בני מרדכי, חשך משחור תארו. הוא ספר לי, כי הבנדיטים השליכו תבן אל המרתף והציתוהו באש, וברוב עמל הצליח להמלט מהעשן החונק. אני התחלתי לצעוק:

– מהר והצל את אחיך ליב!

אך את בני ליב כבר לא יכלו להציל ממות; הוא נחנק בעשן.

בתי אסתר, עלמה בת י"ח שנה, שלא היתה עמנו עד עתה, באה גם היא להודע את הנעשה. היא היתה פצועה בידה. להשאר פה לא יכלנו, ונמלטנו לעברים שונים לבקש לנו מחבואים. בני מרדכי רץ להתחבא בגנו של אבר מכרו. שם בגן נהרג. אני הלכתי אל הנהר. על חופו מצאתי הרבה הרוגים. ביניהם – גם אהרן קיבל. אני שכבתי על גופו של אהרן קיבל, בחשבי, מבין שמתגוללים פה הרבה הרוגים, עוד לא יבואו הנה הבנדיטים.

בעת ששכבתי על ההרוג ראיתי מחנה פרחחים, מגרשים במקלותיהם אל הנהר שלש נשים. אחת מהן היתה בתי אסתר. הברתיה במטפחתה. המים שם היו עמוקים. ובתי עם עוד אחת, מאלה שנרשו הפרחחים, טבעו בנהר. השלישית – בתו של אלי־נחומס שחה אל החוף והתחילה צועקת שאושיט לה את ידי. אני פחדתי לקום, פן יראו הבנדיטים שהנני חי, והושטתי לה את רגלי. בה אחזה בשתי ידיה ויצאה אל החוף. היא קרבה אלי והתחילה להתאנח. פחדתי שלא יבולע לי בגללה ובקשתי מאתה שתתרחק ממני. אז השתמטה הצדה. אחר זמן־מה מתה.

עד הערב שכבתי על ההרוג אהרן קיבל. התחיל יורד שלג. עובתי את המת והלכתי לבקש לי איזה מקום להתחבא. חדרתי אל מרתף, שם נשארתי כל הלילה. בבקר השכם עובתי את המרתף והלכתי אל הבית ששם נהרג בעלי. את הבית כבר לא מצאתי, הוא נכחד כלו באש. אך את בעלי מצאתי, מתגולל בחוץ, בטנו פתוחה, מעיו שָפכו ואצלו מונחת אדרתו. מי הצילו מן הדליקה – אינני יודעת. עתה עמד חויר ונבר בבטנו הפתוחה. סרתי לבית השבן, לקחתי שם שק גדול, הנחתי עליו את המת. שתי נשים שכנות עזרו לי. נשאנו את המת לביתי והנחנוהו על האצטבה שלפני הבית. אצל הבית השרוף מצאתי גם את גופו של אהרן יודקעם, חייט. כפי הנראה, התחבא על העליה, וכאשר העשן החל לחנקו הפיל את עצמו מעליה ונהרג. על אצבעו נשאר אצבעונו שתפר בו.

הלכתי לבקש מקום להתחבא. נכנסתי אל אחד הבתים. מצאתי שם שמונה נשים, שגם הן באו הנה להסתתר, מלבד המשפחה הגרה שם. יום ו' בערב, כאשר חפצנו לברך על הנרות, עשינו פתילות מאניצי פשתן שהוצאנו מבגדינו. מעט שמן מצאנו בבית ועל הפתילות האלה ברכנו על הנרות. אחרי שקדשנו את השבת נכנס הביתה בנדיט ודרש כסף. הסיקר אֵם עלינו שיסגור את הבית מחוץ ויבעירנו באש. אספנו ביניו מאתים רובל ומסרנו לו. הבנדיט עזב את הבית.

שבת בצהרים הלכתי לבקש את בני אברהם, שהתחבא בביתו של מכרו, יהודי, ב„סָקרט" שלו. מצאתי אותו בריא ושלם בגופו. חפצתי להשאר ב„סקרט", יחד עם בני, אך בעל־הבית לא חפץ לקבלני, באמרו, כי צר המקום גם

בשביל אלה הנמצאים שם ואי אפשר להוסיף עוד עליהם. עזבתי את בני והלכתי לבקש לי אֵיזה מחבוא. בדרך פגשני הבנדיט לולקי ואמר לי: „אם חפצה חיים את לכי ואספי ברחוב את ההרוגים". הבטחתיו שכך אעשה, ובאשר התרחק מעט נמרתי לשוב לביתי. אך אני הייתי כל־כך מבולבלת עד ששכחתי איפה נמצא ביתי. אחר־כך נזכרתי שביתי נמצא בשכונתו של אליעזר אידל מלמד. שבתי למעוני ונשארתי שם עד יום א' בבוקר. אז באו החיילים האדומים וצוו עלינו לברוח. אני עם עוד יהודים ברחנו לפוגרעבישצה.

IV

מאורעותיה של אסתר־רודי פיקעס (בת מ"ב שנה)

ביום ה' בניסן, כאשר התחילה בטעטיוב השחיטה היינו אני ובעלי חיים פיקעס בן מ"ו שנה, סנדלר, עם ילדינו בביתו של אבא, משה קורול. שם נמצאו אתנו גם אחי הירש קורול, בן נ' שנה, ויעקב קורול, צעיר בן שש עשרה שנה.

כשהתחיל הטבח נמרנו לברוח אל הכפר המחובר לעיר, בחשבנו, כי איזה אכר ממכרינו יקבל אותנו אל ביתו. אך כבר לא היתה כל אפשרות לחדור אל הכפר. כל היהודים הבורחים נרצחו, הדרך המובילה אל הכפר היה מרוצף בחללים. הסיקריקים הרגו את היהודים באכזריות שאין כמוה. אלה שהתחבאו בנהר הוצאו משם ונרצחו.

אנחנו שבנו אל העיר וסרנו לביתו של אליעזר לוצקעס, הנמצא בשכנותו של בית אבא. אך תיכף התפרצו הביתה בנדיטים מזויינים באקדוחים ומוטות ברזל. בפנה אצל הדלת עמד הבן נרזן. אחד הבנדיטים חטף את הנרזן ומחץ את ראשו של בני יוסי, בן י"ח שנה. גם את אחי יעקב, בן ט"ז שנה, הרג הבנדיט בקרדום זה. לאחי הירש קורול קצצו את ידו ומת. גם את אשתו ברוינה רצחו הסיקריקים באכזריות נוראה. הבנדיטים גלו את מחבואו של בני איציק בן עשרים שנה והמיתוהו. גם בתי הילדה חיקה, בת שתי שנים, נהרגה. כך הרגו הבנדיטים כל מי שנפל בידיהם באכזריות נוראה. כל המשפחה של אליעזר לוצקעס־קלאצמאן, בת שתים־עשרה נפשות, נכחדה כלה. ממשפחתנו נהרגו שמונה נפשות: בעלי, שני בני איציק ויוסי, ילדתי חיקה, שני אחי, אשתו של אחי הירש ובתו. סך־הכל נהרגו בביתו של אליעזר לוצקעס (קלאצמאן) כארבעים נפש, אנשים נשים וטף. בתוכם גם שתי נשים זקנות: אשתו של אליעזר לוצקעס, עלקע בת 65 שנים, ואשתו של נח גלעזער בת 68 שנים. הן שכבו תחת ערמות החללים ונחנקו. גם בני ישעיה היה כפסע בינו ובין המות. כשהוציאוהו מבין החללים כבר קלח מפיו ומחטמו הרבה דם. ברוב עמל עלה בידי להפסיק את קלוח הדם ולהשיבו לתחיה.

אני עם שני ילדים שכבנו חבויים תחת מטה בחדר השני וראיתי ושמעתי את כל הנעשה. לא רחוק ממני נרצחה האשה נענדיל רחל פעפיס. לקחתי את מטפחתה ונתכסיתי בה, כדי שלא יראוני הבנדיטים.

לאחר שהבנדיטים עזבו את הבית, יצאה החוצה נכדתו של אליעזר לוצקעס, חנה, בת בנו דוד, נערה בת ט"ז שנה. היא חפצה לסגור את הדלת אחרי הבנדיטים, אך תיכף שב בנדיט אחד והרג את הנערה ביריה, הכדור מחץ את ראשה. היא

נפלה ארצה מתה ביחד עם הילד שאחזה בזרועותיה. חוירים נרדו את הילד ושרפוהו. בלילה שבו הבנדיטים והדליקו את הבית. באיזה מות מת בעלי – אינני יודעת. הוא או נשרף בשעת השרפה, או ברח ונהרג בדרך.

בלילה לקחתי אתי את שלשת ילדי הנשארים והלכתי אתם לביתו של בעריל שואב־מים. בביתו נשארנו עד שלשה ימים לפני חג הפסח. היינו שם יותר משלשים נפש. שלשה ימים לפני פסח פרצו הבית בנדיטים מקומיים, נרדו אותנו החוצה והובילונו בדרך העולה לבילו־צירקוב. היינו יותר משלשים נשים וילדים ורק שלשה גברים נמצאו ביניהם. את הגברים, חיים נגר בן 40 שנה, יחיאל בעקער ואריה־ליב סאראקער הרגו תיכף, מכלם נשארו יתומים קטנים. אחר־כך חפצו להרוג גם את הנשים והילדים. התחלנו לבכות ולהתחנן על נפשותינו. שתי נשים זקנות, שנמצאו אתנו, הציעו להבנדיטים, שישאלו מקודם את פי הוולוסט מה לעשות אתנו, ובעצמם לא יעשו משפט, הבנדיטים הסכימו ולא הרגו אותנו ורק ענו אותנו בענויים קשים, הרבה נשים נאנסו. אחר־כך צוו עלינו לשכב ברפש והם בוססו אותנו ברגלי סוסיהם. לבסוף סגרו אותנו ברפת הנמצא שם. שני ימים נשארנו שם סגורים והתגוללנו בקרה ובטחב. ערב־פסח שחררו אותנו. הלכנו לבילו־צירקוב: בדרך דפק אותנו נשם שוטה. עיפות, רעבות, חלשות ורטובות עד העצמות מגשם שרכנו את רגלינו בדרך הארוך הזה. נשים אחדות עזבו את ילדיהן בדרך. הן שמעו מרחוק את צעקות ילדיהן, לבן שתת דם, אך ההכרח אלצון להכביד את אזניהן ולהקשות את לבן. אחרי רוב עמל הגענו לבילו־צירקוב ומשם לאודיסה.

V

מאורעותיו של שמואל גוסובסקי

ירחמיאל גרינברג עזב את טעטיוב לפני שמונה שנים ויצא לאמריקה. בטעטיוב נשארו: אשתו ניטל, בתו פריל ובנו נחום. בימי ההרג היתה פריל בת אחת־עשרה ונחום בן עשר.

בימי הטבח נהרגו: אביו של ירחמיאל, שלמה, אחיו חיים, אחותו ברכה, אשתו ניטל, אחות אשתו, חנה שרה לאוזענזיק ובעלה.

אני ועוד חמשים ושנים יהודים היינו חבויים בימי־הטבח במקום־סתר בחצרו של חוקר־הדין הפולני נילעביץ. והנה בא אלינו למקום־מחבואנו האכר סטעפן פלעבאק, אחד מאלה המעטים, שהצילו הרבה יהודים ממות, וספר לנו, כי בפלג השוטה שבמקצה העיר מוטלים, פצועים ודבוקים זה לזה מקרה, בנו ובתו של ירחמיאל גרינברג. בימי הטבח היה הקור גדול מאד. בקשנו מאת פלעבק, כי ימהר ויציל את היתומים האומללים (כבר היה ידוע לנו, כי כל משפחתו של ירחמיאל נכחדה). פלעבק נענה לנו, מהר לשם ומשה את הילדים האומללים מן המים והביא אותם לביתי של נילעביץ. כאן חממו אותם, חבשו את פצעיהם, האכילום והשקום.

כשברחתי אני ומשפחתי מטעטיוב אמרתי לקחת אתי גם את היתומים, אך פלעבק הניא אותי ואמר: „לילדים ודאי תעשה רעה בזה, כי פצעיהם אנושים ומרוב טלטול ימותו בדרך, וגם לך ולבני משפחתך תעשה רעה גדולה, כי יהיו עליכם למשא". בלב נשבר עזבתי את היתומים האומללים וברחתי עם בני־ביתי לבילו־צירקוב.

בבילו־צירקוב ישבתי כארבעה ירחים. והנה הביאו אברי־טעטיוב לשם חבורה של ילדים יהודים, שנתיתמו בימי ההרג. ילדיו של גרינברג לא נמצאו בחבורה זו. נואשתי מהם ואמרתי, כי הם אינם עוד בעולם, משום ששמעתי, כי אברי טעטיוב הוציאו מבית־החולים כחמשים ילד, שנפצעו קשה ולא היתה להם תקוה להרפא, וקברום חיים. ולפי השערתי עשו כך גם ליתומי גרינברג. באמצע יולי 1920 עזבתי את בילו־צירקוב ובדרכי לאודיסה סרתי לטעטיוב, כי אמרתי, אולי אמצא שם דבר־מה מחפצי ורכושי. באתי לשם ומצאתי — שתי כפות כסף ושני מולני כסף, שהפקדתי בידי אבר אחד. חוץ מזה לא מצאתי כלום. אבל בטעטיוב נודע לי, כי ילדיו של גרינברג חיים ובריאים הם; הילד נמצא בטעטיוב גופה והילדה — בכפר הסמוך צ'ערעפינה, מהלך שבע פרסאות מטעטיוב. הלכתי לשם ומצאתי את הילדה בביתו של אבר. אשת האבר לא חפצה למסור את הילדה, כי נקשרה נפשה בה. גם הילדה עצמה כבר הסכינה עם האבר ואשתו ולא רצתה לעזוב את ביתם. רק אחרי כמה וכמה דברי פיוסים עלה בידי להשפיע על האבר והאברה כי יתנו לילדה ללכת עמי. לילדה כחשתי ואמרתי, כי אביה שב מאמריקה והוא מחכה לה באודיסה. או נאותה ללכת עמי והבאתי אותה ואת אחיה לאודיסה.

VI

הילד נתן קרים (מפי אברהם טורי)

המשפחה קרים נכחדה כלה בימי הטבח. לא נשאר ממנה בלתי אם ילד אחד, נתן, בן ארבע. את הילד הזה אסף לביתו אבר אחד השוך־בנים. האבר ואשתו השתדלו לקשור אליהם את לב הילד לאהבה אותם ולהשניא את היהודים. הם ספרו לו, כי היהודים הם רעים וחטאים וכי הם, היהודים, הרגו את אביו ואת אמו, את אחיו ואת אחיותיו. לא היו ימים מועטים ובלב הילד נשרשה שנאה עצומה ליהודים. מדי פגשו יהודי ברחוב מהר לברוח מרוב אימה ופחדי. הוא למד לדבר אוקראינית ובקרוא אותו איש בשמו היהודי „נתן" צעק „איבן שמיז' אחד מקרוביה של משפחת קרים הצליח לרמות את הילד בשעה שהאבר ואשתו לא חיו בביתם ולהביא את היתום לאודיסה. אבל גם כאן עדיין הוא מזיק לדבר אוקראינית, מקלל את היהודים ודורש בחוזקה, כי יקראו לו „איבן"...

ב

באוקרינה כולה אין אף עיר אחת, אשר בה שופך דם ישראל כמו בטעטיוב. „עיר־ההרגה" — זה השם, אשר יקרא לטעטיוב בדברי ימי־ישראל.

כמה אנשים מישראל נהרגו, נסקלו, נשרפו ונחנקו בקיוב, אי־אפשר לדעת אפילו בקרוב. בכל אופן נשמרו לא פחות מארבעת אלפים נפש.

לספר פרטי ההרג איני יבול. אין כח לכך. אספר רק על מאורעות עזי בכללותם.

הפרעות הראשונות בטעטיוב התחוללו בל"ג בעומר תרע"ט. הצורר סוקולוב ונדודיו עלו על עירנו. התיצבו בפניהם אגודת־המגן של היהודים והמיליציה העירונית של שלטון־המועצות. אבל לסוף בגדה המיליציה באגודת־המגן וסוקולוב נכנס אל

העיר. מיד אסף את היהודים אל בית־הכנסת. דרש מאתם מאתים אלף רובל „קונטריבוציה" וזמן נתן להם לתשלום ה„קונטריבוציה" — שעה אחת. היהודים הביאו לו את הסכום האמור. או דרש „הוספה" — חמשים אלף רובל. ביומים פשטו גדודיו על העיר, בזזו את החנויות, אנסו הרבה נשים והרגו עשרה צעירים מאגודת־המגן.

בכ״ז באב תרע״ט פרצו גיסותיו של סוקולוב שנית לטעטיוב, הרגו בעיר כשלש מאות איש, אנסו נשים לאין מספר ובזזו את כל העיר.

בכ״ד באלול תרע״ט פשטו על טעטיוב הטוטיוניקיים, הרגו בעיר ובשדה כעשרים איש ושבו את העיר.

בחנוכה תר״פ (1919) עברו הדיניקיים דרך טעטיוב. הם הרגו שנים־עשר איש, אנסו כמה וכמה נשים, פשטו את הבגדים מהעוברים ברחוב וגם שרפו כמה בתים של ישראל.

ולבסוף — ההרג הנורא של יום החמישי בניסן תר״פ (1920), אשר לא ימצא לו כח אדם לספר עליו.

בימים ההם נמצאה העיר בידי שלטון־המועצות. לקומנדנט נתמנה וויניטשענקה, איש בעל מרץ רב. הוא נתן את לבו לבער את השודדים שבסביבה, אשר רעצו את היהודים זה כמה ולעתים תכופות התנפלו על העיר. מובן מאליו, כי מיום ליום נדלה שנאת השודדים לוויניטשענקה והם הרבו להלהיב את האברים, כי יעלו על העיר וינקמו ביהודים, שבולם קומוניסטים, ובוויניטשענקה מגינם.

בעיר נמצאה, מלבד חיל־המשמר במספר שלשים איש, גם אגודת־מגן של צעירים יהודים, שעליה כבר ספרתי. אבל לבסוף הוכרחה האגודה המיוחדה הזאת לחדול מהיות. אברי־המקום התרו בחברי האגודה, כי אם לא יפרקו את נשקם תעשה בהם כלה. אז הביאו הצעירים היהודים את נשקם אל הוולוסט והאברים יסדו בעצמם אגודת־מגן, כביכול.

הנה כן, הכל כבר היה מוכן לפורעניות — השנאה לוויניטשענקה וליהודים מצד זה, ושלטון הגוים בעיר מצד זה. ובחמישי בניסן (יום הרביעי בשבוע) פרצו אל העיר המוני פרטיזנים מזויינים. אליהם נתחברו תיכף אחדים מחילי־המועצות. ווינישענקה והחילים המעטים, שנשארו נאמנים לו, הספיקו להמלט. אגודת־המגן של הגוים ואברי־המקום נוספו גם הם תיכף על הרוצחים. בראש אברי־המקום עמדו שני חוליגנים מפורסמים ליולקא ואיסאק — והטבח והשרפות החלו. הרוצחים הקיפו את כל בתי־היהודים והרגו את יושביהם באכזריות נוראה, שלא נשמעה כמותה בעולם. קצצו את ידיהם ורגליהם, חתכו אותם אברים־אברים, פשטו אותם ערומים וענו אותם בכל מיני ענויים קשים. לא היתה מיתה משונה, שלא בררו אותה הרוצחים לקרבנותיהם. אין הפה יכול לספר ואין האזן יכולה לשמוע. ההרג והשרפות ארכו שלשה ימים רצופים. בתים רבים — ובתוכם גם בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות — נשרפו. רוב היהודים נהרגו.

במחסנו של יצחק ריבאק התחבאו כמאה גברים, וגם אני בתוכם. הרבה נשים וילדים נחבאו גם באותה חצר באנף סמוי מן העין. ביום הששי, הוא היום האחרון להרג, התפרצו אל החצר אחדים מאברי־המקום. בראשונה גלו את מחבואם של הנשים והילדים. כפי הנראה כבר רוו דם דים, כי על־כן לא הרגו בלתי אם ילד אחד. את הנשים פשטו ערומות ולקחו את כל אשר מצאו אתן. אחר־כך גלו את מחבואנו.

בזוז את כל מה שמצאו בידינו וצוו עלינו לצאת תיכף לאסוף את החללים. רבים מחבורתנו ברחו למקלט אחר. השוחט ובניו ועוד יהודים אחדים, וגם אני בתוכם, יצאנו לאסוף את החללים. עד הערב אספנו כאלפים חלל; רבים מהם היו חללי־אש, כי נשרפו בבתי־הכנסיות ובבתי־המדרשות, אשר שם התחבאו. לסוף הוברחנו להפסיק את עבודתנו, כי רבים מאברי־המקום הציקו לנו מאד. ביחוד דרשו מאתנו כסף ובידינו לא נמצא עוד כלום, כי את הכל כבר לקחו הרוצחים, אשר גלו את מחבואינו. ובראותנו, כי היום הולך ומחשיך ובכל רגע צפויים אנחנו למות, קמנו וברחנו לאחת העליות הנסתרות והעלינו אחרינו גם את הסולם לבל יודעו עקבותינו. בעליה ההיא שכבנו רעבים וצמאים עד יום הראשון.

ביום הראשון בבקר נשמעה פתאום צוחה ברחוב: „יהודים, צאו מן החורים!" זה היה קולו של ראש־העיר. גם הוא ברח לפונרעבישצה כשהחל ההרג, ועכשיו שב. גם וויניטשענקה שב עם שבעים חיילים ותותח אחד. תיכף כששבו פרצה מלחמה ביניהם ובין הפרטיזנים, ואף כי וויניטשענקה וחיליו ראו, כי אין שום תקוה להם לנצח את המון הפרטיזנים, הוסיפו לירות ולהלחם למען תת בינתים יכולת ליהודים לברוח מעיר ההרס וההרגה. זאת היתה הקריאה של ראש־העיר. ואמנם היהודים מהרו לעזוב את מחבואיהם, ירדו מן העליות, עלו מן המרתפים, אספו בחפזון את שארית הפלטה, אשר יכלו לקחת אתם, ובשעת מלחמה ורעם יריות ברחו אל הערים הקרובות. רבים מהם נהרגו או נפצעו בדרך, מעטים מהם הצליחו להמלט חיים.

חייב אני להעיד, כי מבין הנוצרים תושבי העיר נמצאו גם כאלה, אשר היו לסתרה ליהודים וגם נהלו אותם בימי ההרג בלחם. ביחוד הצטינו בזה שופט־השלום טשירץ, חוקר־הדין הפולני נילעוויטש והאבר סטיפן פלעבק. שלשה אלה הצילו הרבה יהודים ממות וגם האבילום והשקום כל אותם הימים.

לסוף עוד פרטים קטנים, שמהם אפשר ללמוד הרבה:

אחד ממכרי התחבא בבית־המדרש. הוא ספר לי, כי ראה בעיניו איך פרצו אחדים מן הרוצחים לבית־המדרש, הוציאו מארון־הקודש הרבה ספרי־תורה, השליכו אותם על הקרקע והציתו בהם אש. אחר־כך הרגו באותו בית־המדרש ארבעה גברים ושתי נשים. לאחר שיצאו הרוצחים נמלט מכרי, כי אחזה האש בכל פנות הבית.

ביום החמישי, הוא יום השני להרג, עזבו הרוצחים לזמן־מה את העיר. אז נמצאו עשרה יהודים, שיצאו ממחבואיהם לאסוף את ההרוגים והשרופים, שהתגוללו ברחובות, ולקברם. ובשעה שעסקו בחפירת הקברים התנפלו עליהם רוצחים והרגו מהם ארבעה אנשים, ששת הנשארים נמלטו.

(ז. עוכון).

טעלעפינה (מחוז טשיגירין, פלך קיוב).

א

מאורעותיו של הפרוביזור חיים טורטשין

I

המהפכה של שנת 1917 מצאה את כותב השורים האלה בעירה הקטנה טעלעפינה, הנמצאת במרחק שלשים פרסא ממזילה (התחנה המרכזית — בוברינסקיה) וחמשים פרסא מיעליסבטנראד.

אני החזקתי בחכירה את האפותיקה העירונית, שהלקוחות שלה היו לא רק נרי־העירה, אלא כל עשרים האלף תושבים של הווליסט הטעלעפינאי.

עד סוף חדש אוקטובר 1918 לא הפרעה המנוחה בעיר. בנובמבר התחילו מרגנים, כי האַטמן הורד מכסאו והשלטון עבר לידי דירקטוריום עם פטליורה בראשו. עתונים לא נתקבלו ואת הנעשה בקוב לא ידענו. לא עברו ימים רבים וגדוד קוזקים פטליוריים כשלש מאות איש נכנסו לטעלעפינה. רובם היו מנרי העירה או מכפרי הסביבה. תיכף בהכנסם התחילו סובבים בבתי־היהודים ודרשו שימסרו להם את הנשק שנמצא בידי היהודים. גם הזהירו, שכל מי שלא ימלא את פקודתם מות יומת. כאשר היהודים לא יכלו למסור להם נשק שלא נמצא כלל בידם, התחילו הקוזקים דורשים „בופר־נפש", קונטריבוציה. היהודים נתבעים ונותנים. כאשר הקוזקים קבלו את סכום הכסף שדרשו, הכפילו את דרישתם. היהודים נאנחים ומריקים את כיסיהם. כך רעצו הפטליוריים את יהודי טעלעפינה כל העת שהתמהמהו בה.

בכלל לא נמצא בימים האלה בעירות הקטנות שום רשות ושלטון. החוליגנים המקומיים מתחוללים כאות נפשם, חומסים ושוסים את היהודים, מענים אותם ושופכים את דמם.

בימים האלה התחילו מתקבלות ידיעות מחרידות מהתחנה בוברינסקיה, הרחוקה מעירנו עשרים וחמש פרסא. הקוזקים חוטפים את היהודים הבאים אל התחנה, או הודרים אל הקרונות ומוציאים משם את היהודים הנוסעים, חומסים את רכושם ואחר־כך הורגים אותם. באופן כזה רצחו כמה עשרות נפשות, טבעו אותן בנהר. אחר־כך שלו את גויותיהם של ההרוגים מן המים.

בימים ההם הופיע על האופק הטשיריניני האַטמן קוטצורי (נהפם בשנת 1920 על־ידי חיל המועצות בקרבת התחנה קאמינקא, ועל התחנה הועלה לגרדום). תחת פקודתו של קוטצורי נמצאו כמה מאות סיקריקים פרשים ומזויינים כדבעי. כל הימים שהגרמנים והאוסטריים החזיקו באוקרינה נמצא קוטצורי עם הכנופיה שלו ביער הגדול „חולודני־יאר" שבין פונדוקליובקה וטשיגירין. כל נסיונותיהם של הגרמנים והאוסטריים לתפוס את קוטצורי — עלו בתוהו.

כאשר השלטון עבר לפטליורי פשט קוטצורי והכנופיה שלו על כל העירות שבמחוז טשיגירין: קאמינקא, אלקסנדרובקא, זלוטופולי, סטאבידלה והנשארות. הסיקריקים חמסו את הבתים והחנויות, אחר־כך השילו על היהודים סכומים גדולים קונטריבוציה.

גם אל טעלעפינה פרץ קוטצורי ומחנהו. אחרי חמסם את הבתים והחנויות אלצו את היהודים לשלם להם סכום הגון קונטריבוציה.

אחרי הקוטצורים התחילו חבורות קטנות שונות של סיקריקים תוכפות את בקורן לטעלעפינה והפילו את מוראתם ופחדם על היהודים. כך נמשך הדבר חדשים אחדים.

כמעט בכל לילה חדרה סיעה של סיקריקים אל העיר וחמסו את הבתים. אמנם נמצאו בטעלעפינה שומרים יהודים, שסבבו את העיר בלילות. אך נשק לא היה בידיהם ולא יכלו להתגרות בשודדים שהתנפלו על העיר. נשקם האחד של השומרים היה: צוחותיהם וצריחותיהם; כאשר פרצו העירה החמסנים, התחילו השומרים צועקים ושואגים. או התעוררו כל אנשי העיר משנתם והקימו קול זועות.

צעקותיהם של חמש מאות איש (בעירה נמצאו כמאה וחמשים נפש) הפחידו את הסיקריקים והם עזבו את העיר, אחרי שהספיקו לשדוד שנים שלשה בתים.

בכל לילה נפצעו יהודים אחדים. הרוגים לא היו. כך נמשך ער 1 למאי 1919.

הרוצחים שפרצו לטעלעפינה בליל 1 במאי תפשו את השומרים היהודים, השליכום אל מרתף וסגרו בעדם, גם צוו עליהם לבלי הקם שאון, אם חפצי־חיים הם. רק שנים מהשומרים לא נפלו בידי הסיקריקים (אחד מהם היה בעל הבית שהאפותיקה נמצאת בו). אלה השנים, כשראו את הסיקריקים קרבים אל האפותיקה, הרימו קול שאון. הרוצחים ירו בהם והרגום. אלה היו הקרבנות הראשונים בטעלעפינה.

לא עברו עשרה רגעים אחרי רעם היריות, והנה הסיקריקים חדרו דרך חלון אל האפותיקה עם אקדוחיהם המכוננים מול פני.

במשך שתי שעות ענו אותי הסיקריקים ואימו עלי להרגני. הם שדדו כל כספי. ברקו בכל התבות, הארגזים, הארונות והקופסאות שנמצאו בהאפותיקה. אחר־כך בקרו את תעודותי, צוו עלי שבמשך שעה לא אמוש ממקומי ולבלי אקים שאון, כי בנפשי הוא — ועזבו את הבית. בלילה ההוא חמסו עוד שני בתים ופצעו בעל־בית אחד, שמת מפצעיו. וכן היו בלילה הזה שלשה קרבנות.

אחותי, שעבדה בתור רופאה בהוולוסט המעלעפיני, כאשר נודע לה על־דבר ההתנפלות על האפותיקה ושאר הבתים עם קרבנות אדם, מהרה תיכף בקומה משתה אל האפותיקה. במצאה אותי חי ובריא, התעלפה מגודל שמחתה.

II

ביום 2 למאי כבר רננו שגריגוריוב בגד בשלטון־המועצות. אחרי ימים אחדים הגיעו ידיעות על ארות הפרעות וההריגות בולוטופולי, שנמשכו ימים אחדים (ולוטופולי רחוקה מטעלעפינה 25 פרסא). העירה היתה גבוכה. שמועות תוכפות הגיעו מערי הסביבה. קאמינקא, סמילה, פונדוקלֵיובקה (אלקסנדרובקה) ושאר ישובים על ארות הפרעות וההרג שעורכים הגריגוריובים.

האטמוספירה הפוגרומית התחילה להיות נכרת יותר ויותר. יהודי טעלעפינה מתמוגגים מפחד וכבר מבקשים הם פנות חבויות להתחבא. והפרובוקציה עושה את שלה, מלהיבה את ההמון בברותות ושקרים. גם ביום יראים היהודים להראות בחוץ וישובים סגורים בבתיהם. ובלילה הם מחזרים על הפתחים של בתי האכרים מכריהם ומבקשים בדמעות לינת לילה. אך האכרים כבר אינם חפצים לאסוף את היהודים לבתיהם, באמתלא, שפקודת גריגוריוב חוקה שכל ניצרי שיחזיק יהודי יבעירו את ביתו באש. וכך הפרץ בין היהודים והנוצרים המקומיים הולך הלוך והתרחב. הדבות והעלילות, שבראה הפרובוקציה, הולכות וגשרשות בלבות של ההמון הגס. הישרים שביניהם מסתירים את שנאתם בחבא, והבריונים שבהם משיחים בפרהסיה, שצריכים להשמיד את היהודים ולהצית את בתיהם באש, היהודים חושבים מחשבות לעזוב את העיר בהמון. אך אנה לברוח? הדרכים משובשים בגיסות של הגריגוריובים וכל מי שנופל לידיהם שוב לא יראה באור החיים. האכרים אינם חפצים להוביל את יהודים בעגלותיהם בעד כל מחיר. היהודים נדהמים ואובדי־עצות.

ואצל בתי האכרים כבר עומדות חביות מים, כדי לכבות את האש שתצא מבתי היהודים ותאחז בבתיהם. גם איקונין של קדושיהם כבר יצהירו בחלונותיהם

בתרים בפני הפורעניות. כאשר יפרצו הגריגוריובים לתוך העיר להתנקם ביהודים, ידעו כי פה דרים בני אמונתם ויפסחו על בתיהם.

מונים ונפעמים מחכים אנו לביאתם של הגריגוריובים. יודעים אנו שביאתם תביא את המות, ובכל זאת היינו חפצים שיחישו את מעשיהם... יחישו את הקץ וחסל... להמשיך הלאה חיים כאלה עם חרב מתהפכת תלויה על ראשינו – כבר מאד. ובמח מנקרת מחשבה: אפשר יותר טוב לאבד את עצמו לדעת?...

ובכל יום מתקבלות ידיעות על אדות הרינות וטביחות בערי הסביבה. הנה גם טשערקאסי שתתה מכוס התרעלה... והלבבות מתמוגגים מפחד והמוח נקרש בעצמות. גם הבונדיסים המקומיים מחכים בכליון עינים לביאתם של הגריגוריובים להשמיד את היהודים. שיהיו המתחילים ב„מצוה זו", מפחדים הם לקבל עליהם את האחריות.

כאשר אחד מהחוליגנים העירונים עורר את השאלה הזו במועצה של הוולוסט: מדוע אינם נגשים גם בעירנו להרוג את היהודים, כמו שמתנהגים בכל הסביבה? – קבל מענה מאת הלבלר של הוולוסט:

– אם טוב בעיניך, הנה אתה המתחיל. אני אינני חפץ להשתתף אתך בעבודה זו.

הרבה יהודים חותרים לעזוב את העירה באפלולית הלילה, אף כי יודעים הם שמעמידים בסכנה את נפשם ונפש בני־ביתם.

גם אני ואחותי הרופאה לבשנו בגדי אכרים, לקחנו מקלות־נודדים בידינו והתחלנו לעלות רגל. תעינו מכפר לכפר ודפקנו על דלתי־האכרים, שיסתירו אותנו עד יעבור זעם. והנה בכל מקום בואנו קבלו אותנו בסבר פנים יפות. את אחותי בתור רופאה של הוולוסט ואותי בתור אפותיקר. אבל גם אכר אחד לא נאות להכנים אותנו אל ביתו, בשעה שאחותי סכנה הרבה פעמים את נפשה בשביל האכרים. בכל הַיזון של הוולוסט התחוללו או כל שלשה מיני הטיפוס בבת־אחת: טיפוס־החברברי, טיפוס־הבטן וטיפוס־החוזר. אחותי רפאה את האכרים החולים ממש במסירת־נפש. היתה מונעת שנה מעיניה ונודדת כל העת מכפר לכפר להמציא רפיאות לחוליה.

באין ברירה שבנו חזרה לטעלעפינה, יושבים ומחכים לפרעות, כמו לגאולה ופרות, ושפתינו מרחשות בלי הרף את הפתגם האוקראיני:

„Нехай буде іршe, абі інше!"

„הלואי שישתנה המצב, אפילו לגריעותא".

כך עבר עד 12 מאי.

החוליגנים המקומיים כבר קצה נפשם לחבות ימים ושבועות. נמנו וגמרו לקבוע את יום הפרעות ליום 12 מאי 1919, שאז הוא יום השוק, אל העירה התאספו המונים־המונים אכרים, בעגלות שקים רקים ודלוסקאות למלאותם מביזת היהודים.

אנחנו היהודים עוד לא ידענו, כי כבר נקבע היום המוכן לפועניות. אך ידענו כי הצרה קרובה. אספנו סך מסוים ושחדנו את ראש החוליגנים כדי שיעצור בעד הפרעות אם יפרצו.

בשעה האחת־עשרה בבקר נכנס אל האפותיקה אכר אחד ממכרי והודיע לי שבעוד שעה יתחילו הפרעות. אני נשארתי על מקומי ולא סגרתי את האפותיקה.

עברה כשעה אחת והנה נשמעה יריה סינגלית והפרעות התחילו. אך ראש־הבריונים שקבל שוחד, עם איזה אכרים בעלי־השפעה, נכנסו בעובי הקורה ולא נתנו לפרעות להתפרץ. כעבור חצי שעה נפסקו.

אכרי הסביבה התלוננו אמנם על הבריונים המקומיים, שעל פי הזמנתם באו אל העיר ובטלו ממלאכתם, ועתה הם צריכים לשוב לכפריהם בידים ריקות. אך שומע לא היה להם.

אחר־כך נודע, שמקבלי השוחד לא בטלו את הפרעות, רק דחו אותם לשלשה ימים. הם הביאו ביניה בלב האכרים המקומיים שלא טוב בשבילם לערוך את הפרעות ביום השוק ולחלק שלל עם אכרי הסביבה, רק דוקא ביום פשוט, ואז כל רכוש היהודים יפול בידיהם ולאחרים לא יהיה שום חלק בו. מובן שהאכרים המקומיים הסכימו לזה בחפץ־לב.

ביום 15 למאי נכנס אל האפותיקה החובש הנוצרי והוהיר בנו שלא נלון הלילה בעיר, כי הלילה הזה מוכן לפורענויות.

אני ואחותי לנו בכפר סמוך לעירה. בשעה העשירית בלילה התחילו הפרעות. החוליגנים התפשטו על בתי־היהודים וחמסו אותם.

וכך היה סדר הפרעות:

חבורה של סיקריקים קרבו אל בית יהודי וירו שתי פעמים. היהודי ובני־ביתו נמלטו, ואז חדרו הסיקריקים הביתה והתחיל השוד והחמס. מקדי הרג בלילה הזה לא היו. כנראה, יראו הסיקריקים המקומיים לקחת על עצמם את האחריות של שפיכות־דמים, בפחדם מפני נקמתם של הבולשביקים. גם האפותיקה לא נחמסה בלילה הזה. בשעת הפרעות הכריזו:

— אל תגעו באפותיקה, בבית של החברה לקדיש ובחנות הקואופרטיבית של האכרים!

מובן, שהיתי שבע רצון מזה שבית־האפותיקה נצול. אך שמחתי היתה עד ארגיעה.

ביום ו', 16 מאי, נכנס החובש הנוצרי אלי והזהירני לעזוב את העירה, כי החוליגנים מתכוננים לערוך טבח ליהודים. נקל ליעץ, אך באיזה אופן להוציא את הדבר לפועל. שום אכר לא יחפוץ להוביל יהודי בעגלתו בכל מחיר. לאשרי, צחקה לי השעה. מכפר אחד בא אכר לקחת את אחותי אל בנו החולה. אחותי אמרה שתסע אתו, רק בתנאי אם יקח אתו גם אותי. האכר נאות. נסענו יחד ולנו בכפר. ביום השני שבה אחותי העירה להביא משם סמי־מרפא. אני נשארתי בכפר.

כאשר אחותי שבה חזרה אמרה אלי:

— את כל חפצי ומטלטלי הבאתי אתי.

הבנתי מדבריה שהפרעות נמשכו ונם בית־האפותיקה נשדד ומכל חפצי ורכושי לא נשאר מאומה. אך כאשר נודע לי שגם הפעם לא היו קרבנות אדם אמרתי: „גם זו לטובה". גם הפעם שלחו החוליגנים רק בחמס את ידיהם. אחותי אבדה את כל שמלותיה, ספריה ומכשיריה. זאת היתה התודה שקבלה בער עמלה הרב לטובת האכרים ומלחמתה בחרף־נפש עם מחלות הטיפוס השונות ושאר חוליים שהתחוללו בכפרי הסביבה. להשאר עוד בכפר לא יכולנו. האכרים מאנו לטפל בנו.

חפצנו לשכור עגלון שיוביל אותנו לאיזו עיר. מגמת פנינו היתה ליעליסבטגראד. (אנחנו לא ידענו שבימים האלה, 15—17 מאי, מתחוללים שם הגריגוריוביים). הצענו

מחיר נרול, אך האברים ספרו, שהסיקריקים אורבים בצדי הדרכים והורגים כל יהודי שנופל בידיהם.

בלב נשבר שבנו לטעלעפינה.

ביום 20 במאי, בשעה העשירית, נשמע פתאום צלצול פעמונים. היהודים כבר ידעו את פירושו של צלצול זה ורצו במשתוללים לבקש להם מקומות להסתתר בהם. אני התחבאתי בבית אבר. בנו של החובש סר אל מחבואי וספר, שהיהודים קומוניסטים התנפלו על אברי אוליאנינה (כפר במרחק שבע פרסאות מטעלעפינה), והרגו את כולם. עתה קוראים לאספה את כל האברים של הוולוסט להתנקם ביהודים. במשך שעה אחת התאספו בעשרת אלפים אברים. האברים הודיעו ליהודים שאם אמת הדבר שהיהודים התנפלו על נוצרים והרגו בהם, או ישמידו את כל היהודים, לא יחיו כל נשמה.

כל ההמון כאיש אחד חשו לאוליאנינה להודע אם יש איזה קורטוב של אמת בפי השמועה.

והנה — בלהה!

ביער לא רחוק מהכפר, התגוללו הרוגים אחדים.

חבורה של סיקריקים לא יכלו לחלק ביניהם בשלום את שלל היהודים שחמסו, ותהי חרב איש ברעהו. במקרה הזה השתמשו הפרובוקטורים והעלילו על היהודים, שהם התנפלו על אברי הכפר אוליאנינה והרגו בהם. עתה קראו אספה להתנקם ביהודים. אך הפעם העלילה לא הביאה פרי. האברים לא נתנו אוזן קשבת להפרובוקציה. נרצחו ביום הזה רק שני יהודים.

כל זה קרה ביום נ' 20 מאי 1919.

הימים ד', ה', ו' ויום השבת עד 25 המאי עברו במנוחה. התחילו לחדור לטעלעפינה שמועות מרגיעות: הנרינוריובים פונים עורף לחיל־המועצות. ידיעות כאלה נתקבלו גם משטערקאסי, ביברינסקיה, וגאמינקה. מקמינקה נתקבלה טלפונוגרמה שבחיקוב היתה תבוסתם של הנרינוריובים שלמה.

בחשבי על הידיעות המתקבלות, התגנבה מחשבה בלבי: „אם באמת הנרינוריובים נרדפים מחיל־המועצות, הלא אז מוכרחים הם להתרחק מהמסלות הצרוריות בוברינסקיה־וגאמינקה ולעבור סחור־סחור במשעולי־הכפרים. ואז הוא למעלה מכל ספק שיעברו דרך טעלעפינה". גליתי את מחשבותי ליהודי טעלעפינה וגם הם הסכימו עמדי. במשך שנים־שלשה ימים פחדו ויראו, אך בכל־זאת, אחרי מפלתם של הנרינוריובים התחילה האטמוספירה מעט־מעט להתבהר. הרוחות נרגעו והיהודים התחילו להראות ברחוב.

IV

ביום א', 25 מאי, הודיעו על־ידי הטלפון מקאמינקה, שלאורך כל המסלה ביברינסקיה־וגאמינקה נעלמו הנרינוריובים. היהודים שאפו רוח, התאספו לבית־הכנסת להתפלל גם לשפוך את לבותיהם בתודה לאל עושם בתהלות דוד. רק אני הייתי האחד שלא ידע שלוה בנפשו, נדמיתי כאבל בין השמחים. בלבי נקרה המחשבה, שבודאי יתפרץ לטעלעפינה איזה קטע של המחנה הנרינוריובית ויעשו שמות בעירה. הרעיון הזה נקר כל העת במוחי ולא נתן מנוחה לי. אף לרגע... אבוי, נביאתי נתקיימה בו ביום!

בשעה השניה בצהרים סר אלי מכרי בונדרובסקי, צעיר בן כ"ח שנה, עשיר ומכובד על הבריות; הוא ספר לי, שבדרך פגש שני פרשים. הם שאלוהו:

— הנך יהודי?

— כן.

— ואנה פניך מועדות?

— אל הרחוב.

— לך לדרכך!

אנחנו עוד לא ידענו מכל הנעשה בעירה, למקרה הזה לא נתנו שום ערך. בימים האלה עברו כפעם בפעם הרבה פרשים דרך העירה.

באפותיקה, השדודה והפתוחה למחצה, נמצאנו: אני, אחותי, בונדרובסקי, בעלת בית־הרחיים ראפאלוביטש והאחים השניים (קוזינן) קושניר. רובם של הנאספים לא עלה על דעתם, שהמות אורב להם מאחריהם וזאת היא שעתם האחרונה. האשה סימא ראפאלוביטש בכתה בכי תמרורים ושפכה את נפש דמעותיה לזכר אחיה ואחותה שנרצחו על־ידי הגריגוריוביים זה שלשה ימים בקאמינקה. בונדרובסקי מהר אל הפוסטה להודיע בטלגרמה לזלוטופולי אל אחותו, כי בני משפחתו כולם הם בריאים ושלמים. האומלל, הוא לא ידע, כי כעבור שתי שעות גם הוא, גם אחיו, כבר יהיו שוכני עפר.

אנחנו כולנו ישבנו בבית־האפותיקה. עברו כשתי שעות. והנה לפני החלון עבר פרש, אחריו עוד פרשים אחדים. אנחנו יצאנו החוצה והנה המונים פרשים בערך כאלף וחמש מאות פרצו העירה. עברו רגעים אחדים, הפרשים הקיפו את העירה מכל רוחותיה. הקושנירים ברחו. אני, אחותי ובונדרובסקי נשארנו באפותיקה וסגרנו את הדלת בערנו. אחרי רגעים אחדים קרבה חבורה של פרשים וצוו לפתוח להם את הדלת, ואם לא — ישברוה וכל הנמצא בבית ירה יירה. אחותי יעצה לבלי לפתוח. אך אני ידעתי שהתנגדותי לא תביא לנו שום תועלת ופתחתי את הדלת. פרצה הביתה חבורה של סיקריקים. ביניהם נמצא גם אינטליגנט אחד, כנראה, אופיציר. האופיציר התחיל לבדוק בכיסינו. כל הכסף שנמצא בכיסי ובכיסו של בונדרובסקי לקח לו. גם כספה של אחותי גזלו ממנה וגם את האצעדות והטבעות חלצו מעל ידיה ואצבעותיה. שאר הסיקריקים התחילו לפשוט מעלינו את בגדינו. בונדרובסקי נשאר בבתנתו ובתחתונים שעל בשרו. עלי השאירו הסיקריקים, מלבד הלבנים שעלי, גם המכנסים והפוזמקאות. בהם היו גנווים שארית הפלטה, ארבע מאות רובל, שנשארו לי מחמש שנות עבודתי בטעלעפינה. בכסף הזה עלה לי ולאחותי, אחר־כך כאשר פסקו הפרעות, לשכור ענלה ולנסוע ליעליסבטנראד.

כאשר נודע לאופיציר, שאחותי היא רופאת הזעמסטווה. השיב לה את הטבעות שנזל ממנה. אך בדרך המס אותן סיקר אחר באמרו:

— הלא סוף־כל־סוף ינזלו אותן מידך, ומה איכפת לך אם ישארו בידי?

אני ובונדרובסקי היינו בטוחים, כי גם אותנו יהרגו תיכף. אך אחר־כך נודע לנו שגמרו לבלי לרצוח יהודים יחידים. חפצים לאסוף את כל היהודים ולהשמיד את כולם בבת־אחת.

אחרי אשר פשטו מעלינו את בגדינו התחילו נוררים אותנו אל הוולוסט. אני התחלתי לצעוק בכל כחי אל אחותי:

– בואי גם אַת עמי, דורה!

אך המיקריקים אימו עליה, אם תלך אל הוולוסט, אז יהרגוה שם.

אחותי נשארה בבית־האפותיקה, וכפי שספרה לי אחר־כך, הפרזה: „בואי אתי, דורה!" צלצלה כל העת במוחה ולא נתנה דמי לה; היא חשבה שאלה הן המלים האחרונות שבטא אחיה לפני מותו.

ידעתי שמובילים אותנו כשיות לטבח. בינתי התתרה... על כל שעל עמדו נירנוריובים מזוינים ברובים וכוננו אותם עלינו, אם התעכבנו לרגע, או הבטנו לצדדין... רעיוני נבוכו... צעקתי צעקה גדולה ומרה... המות הביט ישר אל עיני בכל איומו... יריה וקץ לחיים... בנפש מדוכאה ובמצב־רוח כזה הגענו אל הוולוסט.

V

בוולוסט נמצאו כבר בערך כעשרים יהודים שנפלו בידי המיקריקים. עברה עוד כחצי שעה וכבר נאספו בערך כששים נפש. בבית־הכנסת מצאו המיקריקים כשלשים יהודים וגררו את כולם אל הוולוסט. מעל כולם פשטו את בגדיהם והשאירו אותם רק בלבנים שעליהם.

באותה שעה קרב אלינו האַטמן ז'עלעזניאק ופנה אלינו בשאלה:

– מה עשיתם בבית־הכנסת?

– התפללנו לאלהים שישפיע את טובתו על העולם.

– הלא לא שבת היום, אך יום א'?

– אנחנו שופכים את לבנו בתפלה לאלהינו בכל יום.

ז'עלעזניאק הרים את ידו הימנית, רמז באצבעו ואמר:

– גם אנחנו הננו בולשביקים, אך בלי קומונה! בלי קומונה! – חזר שתי פעמים ויצא.

אנחנו נשארנו בוולוסט. בונדרובסקי ועוד אחד שאלו אותי „מי הוא זה?" אמרתי להם:

– אם הם אומרים: „בלי קומונה", אז הם בודאי מסיעתו של נרינוריוב.

– כזה אין כל ספק.

בונדרובסקי הוריד את ראשו:

– אם כן בודאי יהרגונו.

– גם בזה אין כל ספק. בא קצנו...

והיהודים עומדים ערומים, שפתותיהם מלחשות את הודוי; הם עושים את חשבונם האחרון עם קונם ומחכים למר המות.

באותה שעה נשמע קול קורא:

– האפותיקר הוא פה?

החשיתי.

הקריאה נשנתה.

– הנני פה – עניתי.

– בוא אתי אל האפותיקה ותתן לי סמי־מרפא הנחוצים לי.

הדובר כי היה הרופא של הלניון.

כשראה אותי רק בלבנים שעל בשרי התנודד ואמר:
— איזה צדקה היתה להם לפשוט את בגדיך? רע המעשה אשר הם עושים! נסענו אל האפותיקה. בדרך נכנס אתי בשיחה. אמר, שנפשו קצה בשפיכות דמים, שהיהודים הכלואים בוולוסט הם בני־תערובות. בכל אופן יתאמץ להשתדל בעדי, שאותי לא יהרגו. גם חפץ לדעת, אם יהודי העירה הם אנשים אמידים. כשבאנו אל האפותיקה מצאנו שם הרבה סיקריקים שתקעו שם את אהלם. הרופא צוה להם לצאת. אחר־כם דרש ממני להכין בשבילו את הסמים הנחוצים לו. מסרתי לו את הסמים. סגרנו את האפותיקה ושבנו חזרה אל הוולוסט. ואני עוד הפעם בין אחי המרודים.

אחרי רגעים אחדים הציגני הרופא לפני האטמן ז׳עלעוניאק ואמר לו:
— קבלתי מהאפותיקר סמי־מרפא במחיר עשרים אלף רובל. בבקשה תן לו קבלה עליהם.

ז׳עלעוניאק כתב את התעודה בעצם ידו.
— רשום גם את היום והחדש וחתום בנושפנקא שלך — אמר לו הרופא.
ז׳עלעוניאק נכנס אתי בשיחה ואמר:
— בעוד ימים אחדים נהיה בקיוב ובעבור שני שבועות — במוסקבה. נראה לכם, מי אנחנו ובמה כוחנו גדול.

החשיתי, אף כי ידעתי שדבריו פטפוטי מלים בעלמא והתפארות גרידא. נדודו של ז׳עלעוניאק היה קטע מהמחנה של גרינוריוב, שנגפה לפני צבא המועצות והברחו לעזוב את מסלות־הברזל ולנוס במשעולי שדה.

אחרי מסרו לי את התעודה אמר:
— עתה תוכל לשוב להאפותיקה. אנשי לא ינעו בך ובהאפותיקה לרעה.
— האפותיקה כבר נשדדה. בבקשה להרשות לי להשאר במעונו של לבלר הוולוסט.
— לוּ יהיה כדבריך.

אחרי הפסקה קצרה פנה אלי ז׳עלעוניאק:
— חבר אפותיקר, מסור נא ליהודיך, שיאספו קונטריבוציה כופר נפשותיהם, חצי מיליון רובל, מאה ועשרים חליפות בגדים ולבנים (אינני זוכר עתה את הסך שדרש). אם לא ימלאו את כל דרישותי ישארו לבני־תערובות.
— חבר אטמן — עניתיו — מספר היהודים בעירה הוא מצער מאד, וכמעט כולם הם עניים מרודים. מעט רכושם שהיה להם נתמזמו כבר על־ידי הקונטריבוציות השונות שקבלו מהם. עכשיו לא חצי מיליון רובל אלא אפילו מאה אלף רובל קשה יהיה לאסוף ביניהם.
— עשה כמו שנצטווית ומסור להם את דרישותי — אמר ז׳עלעוניאק קצרות.

מסרתי ליהודים הנמצאים בוולוסט את דרישתו של ז׳עלעוניאק. הודעתי להם שאותי שחררו וגם הם יכולים לקנות את חופשתם אם ימלאו את הדרישות בדיוק. ונכנסתי למעונו של לבלר הוולוסט.

VI

ובעיר מהומה, מבוסה ומבוכה.

הסיקריקים פרצו אל תוך הבתים, טפסו על העליות, זחלו אל המרתפים, בדקו

עד שידם מגעת וחמסו ושדדו את רכוש היהודים. הנשים שנפלו בידיהם נאנסו. את הגברים נדרו אל הוולוסט. נאספו שם ששים נפש.

ז׳עלעזניאק הפליא, מבין היהודים הנאספים בוולוסט, את הזקנים שבהם, במספר חמשה עשר איש, ושלחם העירה לאסוף את הקונטריבוציה הדרושה, גם להוציא את כסף הפקדון של היהודים, שמונח בחברת־הקרדיט של האכרים.

בוולוסט נשארו ארבעים וחמש נפש.

הזקנים שבו אחרי עבור שתי שעות והביאו עמהם מאה אלף רובל, שעלה בידיהם לאסוף, בסך הזה נכלל גם כסף־הפקדון של היהודים, שהוציאו מחברת־הקרדיט של האכרים. יותר לא יכלו לאסוף, כאשר נבאתי מראש, בידעי את דלדולם של יהודי העירה. ז׳עלעזניאק לא היה שבע־רצון מ„הקומץ" הזה.

בשעה העשירית בלילה נכנס ז׳עלעזניאק אל מעונו של לבלר־הוולוסט, לשתות כוס תה, שצוה להכין למענו. אני נכנסתי אל החדר השני.

בשעת השתיה נכנס ז׳עלעזניאק בשיחה עם הלבלר ואשתו ומסר להם ראשי־פרקים מחיוו:

– בראשונה הייתי עוד בקונטורה, אחר־כך שמשתי בתור לבלר. עתה הנני סיקר ובכל מקום אשר תדרוך כף־רגלי שם יזולו נחלי־דמעות ודם.

הוא נמר את הטיַרדה ויצא.

בשמעי דרך הדלת את ספורו של ז׳עלעזניאק, כבר היה ברור בעיני שליהודי טעלעפינה אבדה כל תקוה וכולם מוזמנים להריגה.

אחרי רגעים אחדים הוציאו מהוולוסט אל החצר את היהודים הכלואים, העמידו אותם בשלש שורות והודיעו להם:

– מי שיקפוץ דרך הגדר יציל את נפשו.

ותיכף נשמע רעם של יריות מהרבה רובים בבת־אחת, ושוב שקט.

לבלר־הוולוסט פתח את הדלת, הביט החוצה ואמר:

– גבעה של הרוגים.

אחרי רגעים אחדים עוד הפעם רעם יריות.

בשעה האחת־עשרה בלילה עזב ז׳עלעזניאק עם נדודו את העירה.

VII

ליל אפל ועלטה. דמית־מות. רק נביחה פראית של כלבים מפריעה מזמן לזמן את הדומיה.

איום ונורא.

לבלר־הוולוסט מפחד גם לפתוח את הדלת אל גיא־ההרגה, שמונחים שם צבורים ארבעים וחמשה הרוגים. כולם צעירים רעננים ומלאים חיים, ביניהם בונדרובסקי ואחיו הצעיר. שני הקושניריים בני דודי, שאביהם הזקן לא יכול נשוא את אסונו וביום השני פקע בו לבו וימת. בין ההרוגים היה גם בן דודי אחי אבי טורטשין.

בלילה ההוא נדדה שנת אחותי; היא ישבה גלמודה בחדרה ועשתה מספר תמרורים על אחיה, שחשבה אותו כבר בין המתים. לא נחה ולא שקטה עד שהעירה

את החובש משנתו ובלויתו הלכה לבקש את גופו של אחיה. אפלולית הלילה, יללת הכלבים והמות הפרוש על העירה לא עצרו בעדה.

הם באו בלילה אל חצר הוולוסט והתחילו לחפש בין ההרוגים.

— דורה אברמובנה, הנה גופו של אחיך!

אחותי התעלפה.

— לא, לא, טעיתי זה הוא גופו של אברהם בונדרובסקי.

כאשר בדקו בין כל ההרוגים ולא מצאו את גופי, חפצו כבר אחותי והחובש לעזוב את החצר. אך פתאום נשמע קול־ענות חלושה מבין הנרצחים:

— דוקטור, אחיך חי; הוא נתן סמי־מרפא לרופא־הנדוד, בשביל חוליהם, ולכן שחררו אותו. בבקשה, מרת הרופאה, חבשי את פצעי אולי יש עוד תקוה.

אחותי חבשה את פצעיו של הנפצע, אך לא האמינה באשרה, אם אחיה חי באמת.

ובעת שאחותי נמצאה כל־כך קרובה אלי הזדקרתי אני בחדרי מצד אל צד ומפנה לפנה. מדדתי את החדר בשעלי לארכו, לרחבו ולאלכסונו ומונה את מספר הצעדים, כדי לקצר על־ידי זה את העת. צופה אני בכל רגע דרך החלון באפלולית הלילה, אולי כבר אראה את הנגוהות הראשונות של השחר ואלך לבקש את אחותי שנפשי עורגת אליה כל־כך.

פתאום נפתחה הדלת. שומר הוולוסט התפרץ החדרה וצעק:

— האפותיקה בוערת!

קרבתי אל החלון. זוהר הלבנה יגיה על העיר והכפר. אך ערמת ההרוגים הנצברים חסמה את פי ואבדתי את היכולת לצעוק: „הצילו את האפותיקה!" המורים הנוצרים התחילו אמנם לכבות את השרפה. אך פתאום נשמעו קולות צועקים:

— כל מי שיעיז לכבות את השרפה ירה יירה!

האפותיקה וכל הבית היו למאכלת אש, גם כל הפצי ורכושי נשמדו באש. אך אני לא שמתי לבי לכל זה. בלבי קננה דאגה אחת: חפצתי לדעת את גורל אחותי, אם עודנה חיה.

VIII

העיר השחר.

כל העירה התאספה אל חצר הוולוסט. הבכיות והיללות בוקעות רקיעים. לבי מתמוגג בקרבי, נפשי נדהמה.

שלחתי לבקש את אחותי. היא באה. עומדים אנו בלי אומר ודברים, רק מביטים אנו עמוק עמוק זה בעיני זו...

עזבנו את הוולוסט ובאנו לביתו של החובש.

והנה צרה חדשה.

מתקבלות שמועות, שגדוד חדש של גרינוריוביים הולך וקרב אל העירה. גם הרופא שקבל ממני סמי־מרפא הודיע לי על זה. היהודים עוזבים את העיר ובורחים אל התחנות של מסלות־הברזל. אני ואחותי נשארנו בביתו של החובש. אך החובש בעצמו עזב את ביתו. התחלנו לדפוק על דלתי הבתים של האכרים,

אבל אף אחד מהם לא התרצה להכניסנו לביתו. במשך שעה אחת תעינו בחצרות ובגנים ובקשנו לנו איזו פנה חבויה להסתתר. כאשר לא מצאנו שבנו העירה. פגשנו בראש העירה שספר לנו, כי היתה בעיר סיעה של פרשים חלוצים מחילו של גרינוריוב ובמהרה יכנס נדוד שלם. גם יעץ אותנו לעזוב את העיר.

התחלנו עוד הפעם תועים ומבקשים לנו מקום מפלט והנה בא לקראתנו אכר אחד נכבד. הוא הציע לפנינו ללכת אתו. הביא אותנו אל גנו, יעץ אותנו להסתתר בגן ובלילה יביאנו אל ביתו.

ובעירה אימה חשכה. אלה שלא הספיקו לברוח, תועים בצללים, מבלי דעת מה לעשות, איפה להסתתר מפחד המות המנפנף עליהם בכנפיו.

אני ואחותי שובבים בגן באיזו פנה נסתרה.

והנה בשעה הרביעית בצהרים באו והודיעו לנו כי לטעלעפינה נכנסה סיעה של חיל־המועצה. אנחנו לא האמנו לשמועה זו. חושבים אנו שואת היא. פרובוקציה. אף כי מבטיחים לנו, שראו את התעודות של החיילים, שחור על־גבי לבן, אחר־כך נודעו לנו הפרטים האלה: על התחנה ריינורוד הנמצאת על הרצועה בוברינסקיה־זאמענקה, במרחק עשר פרסא מטעלעפינה, חנה נדוד חילים של המועצה. כאשר נודע להם על ההריגה בטעלעפינה, שלחו מריינורוד סיעה של חלוצים במספר חמשה־עשר חיילים. כאשר נודע לגריגוריובים כי נמצאים בטעלעפינה חילי־המועצות, הלכו סחור־סחור ולא נכנסו העירה.

היום והלילה של 27 מאי עברו בפחד ורעדה. נשמעו יריות בודדות במשך כל הלילה. אני ואחותי שכבנו בעליתו של האכר, שאסף אותנו לביתו. האכר בא והודיע לנו שחיל־המועצות נכנסו העירה והביאו ליהודים צרכי־אוכל, לחם, קמח, דוחן וסוכר.

היהודים התחילו לעזוב את חוריהם ובדמעות הודו לצבא המועצות אדות הגאולה והפדות.

אני ואחותי עזבנו את טעלעפינה ועברנו ליעלימבטגראד.

* * *

סך־הכל של הפרעות וההרג:

בטעלעפינה נמצאו כשש מאות נפש יהודים. מאה מהם נהרגו ונשחטו. מאה מתו ממחלות מתדבקות שונות, מהרפתקאות שעברו עליהם וממצוקי נפש. הנשארים התפזרו לכל רוח: אלה בערי הסביבה ואלה בהכרכים קיוב, אודיסא. מכתי־היהודים נשמדו הרבה מהם באש, הרבה נהרסו והנשארים נמכרו לאכרים המקומים בפרוטות. עתה אין שם אף יהודי אחד.

וכל זאת נשנתה בשאר העירות של מחוז טשירינין, הנמצאות ברחוק מקום ממסלת־הברזל, כמו טשיגירין, מעדבידובקה, סטאבידלה ואחרות.

* * *

טופס התעודה שקבלתי מז׳עלעזניאק.

Провизору Аптеки, Турчіну Хаиму.

Наказую усим проходящим партизанским частям: Аптекі і самого провизора ни чипати, як чиловіка потрібного для громадских нужд.

Атаман партизанских отрядов Григорьева—Залізняк.

25 Травня 1919 (М. П.)

וזה תרגומה:

אל הפרוביזור של האפוטיקה טורטשין חיים,

בזה מצוה אני לכל הגדודים של הפרטיזנים העוברים, שלא ינעו לרעה לא באפוטיקה ולא בהפרוביזור, כי הוא איש הנחוץ בשביל הכלל.

אטמן של גדודי הגריגוריוביים ז'עלעזניאק, 25 מאי 1919.
(מקום החותם)

(חיים טורטשין האפוטיקר).

ב

ערב שבועות, 1919, התנפלו הבריונים של כפרי הסביבה על היהודים גרי טעלעפינה, שדדו את רכושם, גם שלחו בתים אחדים באש. בבית־הקברות הבעירו את חדר־הטהרה ושרפו את כל המצבות של עץ. הפרעות ארכו שלשה ימים. הרוגים לא היו. היהודים שלא הספיקו לברוח התחבאו במרתפים.

ביום הרביעי באה מסמילה פלוגה של חיל המועצות והביאה צידה וצרכי־אכל בשביל היהודים. האכרים המקומיים לא חפצו למסור להיהודים צרכי־אכל בשום מחיר· אמרו, שכך צוו עליהם הבריונים.

ראשי החיילים דרשו מהיהודים שימסרו לידיהם את הפורעים. אך היהודים יראו את נקמתם ועזו, שהם שכבו כל העת חבואים במרתפים ולא ראו את השודדים ומבעירי הבערה. החיילים עזבו את העירה.

אחרי שמונה ימים נכנס נדוד נרינוריובים העירה. הם דרשו קונטריבוציה. היהודים נתנו כמה שיכלו. ראשי הגדוד קבלו את הכסף ושלחו לחפשי כמה יהודים וקנים ואת הנשארים גררו אל הוולוסט והרגו אותם שם ביריה. היו שלושים ושנה הרוגים, את הרב והשוחט שחררו.

מעל היהודים שהוציאו להורג פשטו תחלה את מלבושיהם. אחד מאלה שהובאו אל הוולוסט רק נפצע, אך נשאר חי; בלילה זחל מתחת ההרוגים, גם ערום לריינורוד והביא משם סיעה של חולי המועצות. תחת חסותם של החיילים קברו היהודים את ההרוגים.

בחודש אוגוסט 1919 התנפלו הדיניקים פעמים אחדות על טעלעפינה. החיילים חנו על התחנה סערדיוקובסק, שש פרסאות מהעיר. ההתנפלויות נמשכו כשני שבועות. ביום שדדו את בתי היהודים ובלילה שבו אל התחנה. הם המסו את יתר הפלטה ושלחו ששה בתים באש.

רוב יהודי טעלעפינה ברחו לסמילה. נשאר בעיר רק יהודי אחד, בנדיט. אחר־כך עזב גם הוא את העיר ויצא לגור בסמילה, כי נפל עליו פחד הנוצרים.

באגיטציה לפרעות עסקו הגלה, החובש גונטשארוב, אשתו של קאמינסקי, האיקונום של האחוזה, עם בנה.

בטעלעפינה נמצאו כמאה וחמשים משפחות. אחר הפרעות לא נשאר שם שום יהודי. הרחיים של קיטור, שהיו שייכים ליהודי, נשארו הפקר.

(פליט וועטעלעפינה).

טעפליק (פלך פודוליה).

אני, החתום מטה, תושב טעפליק, הייתי עד ראיה לכל הפרעות, שנערכו בעידי על־ידי הפטלוריים, ניסותיהם של וואלינעץ, סוקולוב וקוזקוב וגם על־ידי הקוזקים הקובניים.

בתשיעי לאדר שני 1919, ביום השלישי לשבוע, נכנס לטעפליק החלוץ של הפטלוריים, שנפו במלחמה לפני חיל־המועצות ליד אומן. ובו ביום הרגו את האשה שימאן, זקנה בת ששים, ואת הענלון אידל טראכטובענקה בן שלשים וחמש. אימה ופחד נפלו על התושבים היהודים. החנויות נסגרו, הרחובות נתרוקנו, איש איש מהר לבקש מפלט לו ולביתו. דומם היתה העיר כאילו מתה כלה, רק פרשים אחדים, שכורים מיין ופניהם להבים, דהרו על סוסיהם וצעקו:

— „פתחו את החנויות!"

כמובן, לא נענו היהודים לפקודה זו, כי יראו לצאת ממחבואיהם. או שברו הפטלוריים את דלתות החנויות והשוד החל. חבורות פטלוריים בלוית חולינני־המקום פרצו אל החנויות ואל הבתים, שדדו, בזזו, רמסו, שברו, אנסו הרבה נשים, פצעו והרגו כמה אנשים. כך עשו גם למחר. בין ההרוגים היו: אלטר באזילובסקי, בן ששים, יוסף־ליב גולצאר, בן ששים וחמש, ישראל וואגל, בן ששים ושתים, מנדיל טורטשאק ואחרים, — כלם עניים ואביונים. את המלמד אלטר באזילובסקי מצאו הרוצחים כשהוא יושב ועיין בגמרא. כפי הנראה, הבינו הרוצחים, כי בכדי טרחו את עצמם לפרוץ לדירה הדלה של המלמד העני, ומחמת כעס על טעותם ירו בו תיכף והמיתוהו. למחר נמצא המלמד הזקן כשהוא נשען על השולחן, ראשו כפוף כלפי הגמרא, וקנו הלבן פרוש עליה וזרם הדם. שפרץ מפיו, קרוש על דפיה. ביום החמשי (יום „תענית אסתר") לפנות ערב פרצו פרשים אחדים לבית־הכנסת. מיד התנפלו על היהודים המעטים, שהתפללו מנחה, פשטו את הבגדים מעליהם, לקחו כל מה שמצאו וגם הרגו שלשה אנשים. חשוד וההרינות לא פסקו גם ביום הששי. סך־הכל נהרגו במשך שלשת הימים האלה עשרים ושתים נפשות, נפצעו או כשבעים איש.

ביום השבת בבוקר נכנסו לטעפליק כשלש מאות חיילים מחיל־המועצות. הפטלוריים מהרו לעזוב את העיר ולהתערב באכרים אשר בכפרים הסמוכים לכל יודעו עקבותיהם. היהודים עזבו את מחבואיהם, פנשו את חילי־המועצות בפנים מאירות, האכילום, השקום והכניסום לבתיהם, והודו לאלהים על הנס אשר עשה עמהם ערב פורים הוא, היום המוכן לנסים. הצעירים והצעירות נעשו אגודה לבקר את החולים ולחבש את פצעי הפצועים. אלה שנפצעו בפצעים קשים הובאו לבית־החולים של הזמסטווה.

למחר, ביום הראשון, הובאו החללים לקבורה, והיהודים הכינו את עצמם לחוג את חג־הפורים יחד עם גואליהם ממות, חילי־המועצות (הללו היו עיפים ויגעים מעמל הדרך ואמרו לנוח בטעפליק ימים אחדים). והנה פתאם נפלה הבהרה, כי לפטלוריים נודע על־ידי מרגליהם, שמספר חיל־המועצות קטן הוא בערך, והם מתעתדים לשוב ולהתנפל על העיר. ואמנם אחרי הצהרים נתחדשה המלחמה בין הפטלוריים וחיל־המועצות. הפטלוריים כוננו את תותחיהם אל מול העיר והתנפלו

על גדודי המועצות בשעה שהללו אכלו ושתו והטיבו את לבם. המלחמה ארכה כשתי שעות. רבים מחילי־המועצות נפלו חללים והנשארים נסו בשבעה דרכים. או פרצו הפטלוריים אל העיר מלאים חמת־נקם. ראשית כל הבקיעו אל בית־החולים של הזעמסטווה. את כל החולים והפצועים היהודים, שמצאו שם, סחבו החוצה, גררו אותם ברפש, ענו אותם בכל מיני ענויים קשים, ולבסוף הרגום. סך הכל נהרגו (מלבד החללים אשר בבית־החולים) כמאה ושמונים איש, נפצעו יותר משבעים איש. בתים אחדים נשרפו. כל העיר שודדה. הנזקים עולים למאה מיליון רובל.

בחודש מאי 1919 כבש האטמן וואלינעץ את עיר המחוז הייסין ובמשך ארבעה ירחים הפיל את חתיתו על כל הערים אשר בסביבה. גדודיו של וואלינעץ פרצו לכמה וכמה ערים ועירות, שדדו, הרגו, אנסו נשים, לקחו „קונטריבוציות". לא אחת התנפלו גם על טעפליק. במשך ימי שלטונו של וואלינעץ נהרגו בטעפליק כמאתים יהודים, וכל העיר נדלדלה מאד על־ידי ה„קונטריבוציות" השונות.

באמצע יולי 1919 בא לטעפליק עוזרו של וואלינעץ דאציוק והטיל על העיר „קונטריבוציה" עצומה, ובתור ערבים תפס ששה אנשים. לאסונה של טעפליק פרצה מריבה בין דאציוק וראש המיליציונרים. וכשאמר דאציוק לעזוב את העיר יחד עם ששת הערבים, אשר תפס, קם עליו ראש־המיליציונרים והרגו. לא היו ימים מועטים ולטעפליק בא וואלינעץ בכבודו ובעצמו ומחנה כבד עמו. מיד הזמין לאספה כללית גם יהודים וגם נוצרים. עד שנאספה האספה הכו כמה וכמה יהודים מכות־מות ונשים הרבה נאנסו. וואלינעץ דרש כפר נפשו של דאציוק מיליון רובל והרבה מאד צרכי־אכל. בתור ערבים תפס עשרים ושמונה צעירים. את הצעירים הללו צוה לקשור בחבל ולהניחם על הארץ, ועל פרשיו צוה לעבור הם וסוסיהם על האומללים האלה. בשעת האספה נהרגו שמונה אנשים. לסוף עזב וואלינעץ את העיר ואת עשרים ושמונת הצעירים הערבים לקח אתו, מהם הרג שבעה־עשר איש ואת אחד־עשרה הנותרים סגר בדיר של חזירים. בכלוב הזה מצא אותם חיל־המועצות, שהתנפלו על וואלינעץ, ושחרר אותם, אבל הם נשארו חולים עד היום הזה.

אחרי וואלינעץ התנפלו על טעפליק האטמנים סוקולוב וקוזקוב. הם הטילו על העיר קונטריבוציה גדולה, קבלו אותה במלואה, הרגו שני יהודים ועזבו את העיר.

כארבעה שבועות לפני חג הסכות בא שוב לטעפליק גדוד של פטלוריים ונשאר כאן עד החג. יום יום הוציאה העיר — כלומר: יהודי העיר — לפרנסת החמסנים הללו משלשה עד ארבעה אלפים רובל. לפני עזבם את העיר שרפו בתים אחדים והרגו את ב. יארוסלאבסקי וי. לאטמאן, שאמרו לכבות את השרפה.

אחר־כך בא לטעפליק חיל המתנדבים (דעניקים). בימים הראשונים לבואם היה שקט בעיר. כעבור זמן־מה פרצה מלחמה בינם ובין גדודי־פטלורה, שבקשו להשיב להם את טעפליק. להלחם בפטלוריים יצאו קוזקים קובאניים. ובשובם מהכות את הפטלוריים בזזו ושסו את העיר במשך שלשה ימים.

במשך כל הזמן נהרגו ומתו מפצעים יותר משש מאות איש מיהודי טעפליק.

(חיים נחמ שמסון פולונסקי, קעדעט למחזעיקה).

טרוסטיאנעץ (פלך פודוליה).

I

אמונה היתה בלבם של בני־טרוסטיאנעץ, כי ברכת צדיק חופפת על עירם לשמרה מכל פרעניות שבעולם. ביחוד בטחו בני העיר בכחה של ברכה זו משעה שהפטלוריים נגפו לפני צבא המועצות והחריבו כל הישובים בדרכם ובטרוסטיאנעץ כמעט שלא נגעו לרעה, אף כי עברו גם דרך עיר זו.

אבל סוף סוף בא גם יומה של טרוסטיאנעץ. בטל כחה של הברכה וקללת־אלהים נוראה נתכה על העיר הואת.

בבואי לספר את הטבח, שערכו גדודי האכרים הפרטיזנים ליהודי טרוסטיאנעץ, חיל ורעדה יאחזוני ושערת ראשי תמרנה. אין אני רואה לפני ברגע זה בלתי אם נחלי־דם שוטפים, זורמים, ואוני תחרשנה לקול צוחת חיות טורפות ונאקות חללים... ההרג בטרוסטיאנעץ אין לו, כמדומני, שום דוגמא בדברי ימי עולם. כאן היה לא רק המון צמא לדם, אלא גם אינטליגנציה — רוסית ופולנית — שהבינה את הכל מראש ועשתה כל מה שהיה בידה, כדי לשכר את ההמון, להגביר את צמאו לדם ולעשותו לחיה טורפת, אוכלת אדם, שאין מידה מציל.

אלה, שבאזניהם שמעו את צלצול הפעמונים, אשר קראו את ההמון לשוד ולטבח, ובעיניהם ראו את הרוצחים, המזויינים רובים, קלשונות, קרדומות, מכושים, מתכנסים בעיר ומכינים את עצמם להרוג ולאבד, אלה שבעיניהם ראו את מאות החללים מתבוססים בדמם ובאזניהם שמעו את זעקתם של אלפי היתומים והאלמנות, שחשך עליהם כל עולמם ביום אחד, — הם לא ידעו עוד מנוחה כל ימיהם. ואני אחד מהם: את הכל ראו עיני, את הכל שמעו אזני...

השיעי במאי 1919, צהרים. לתחנה טרוסטיאנעץ באה רכבת בת שלשה קרונות. אני, שהייתי אז שר־מאה ולפי משרתי זו עמדתי אותו יום על המשמר, פניתי למורינוביץ, משנה הקומנדנט של שלטון המועצות:

– למה באה רכבת זו?

– להוביל חטים לוריעה, — השיב מורינוביץ.

שקר היה בפיו. הוא עצמו השתתף אחר־כך בהרג. הרכבת באה, כדי להציל את הגדוד של שלטון־המועצות, אם יוכרח לעזוב את העיר. הקומנדנט קלימקוב הקדים לברוח עוד לפני בוא הרכבת.

כשמסרתי למורינוביץ את הידיעות, שהיו בידי, על המוני פרטיזנים הקרבים אל העיר מן הכפרים הסמוכים ושאלתי אותו: „מה לעשות?“ השיב לי — על שני הינים יין־דגן, הנמצאים בבית הקומנדטורה.

אחרי מסרו לי את הפקודה בדבר היין פנה לראש ה„רבקום“ יעגורוב (בעבור שעה נהרג יעגורוב על־ידי המתקוממים), ודרש מאתו את שברו, המגיע עד התשיעי במאי. תיכף שקבל את הכסף, קם וזעק:

– הסכנה קרובה; יבקש לו איש איש מקום להנצל!

רגע אחד נדהמתי כולי. אחר־כך מהרתי לצאת, כדי לאסוף את חיל־המועצות. אבל כבר אחרתי את שעת הכושר. גדודי הפרטיזנים כבר פרצו אל העיר. אחדים מחיל־המועצות ברחו אל התחנה. הנשארים נתחברו להפרטיזנים.

בעיר החלו פרעות לכל נוראותיהן. אכרים מזויינים מלאו את הרחובות. שדדו,

שברו, רמסו וצעקו: „זידים, איה מניניכם החיל האדום? מסרו את נשקכם ואם לאו נהרוג את כלכם!" — הדבר ארך כל היום עד שהספיקו הרוצחים להוציא ממחבואיהם כמעט את כל הגברים היהודים ולהוליכם לבית ה„רבקום". בדרך הכו את הנאסרים מכות אכזריות. לאחדים מן הנאסרים נלוו גם נשותיהם או בנותיהם.

לשם מה הוליכו אל כל אלה לבית ה„רבקום"? היה מי שאמר: כדי לקחת מהם קונטריבוציה. אבל היה גם מי שאמר אחרת: — כדי להרגם...

בא הלילה. לילה איום. העיר מתה וטבעה כלה בחושך. מסביב דממה, כבדה כעופרת. לפעמים נשמעת יריה יתומה. אחריה בוקע ועולה קול ענות חלושה. הלב מפרפר. הנפש שותתת דם...

למחר נודע, כי בבתים שונים נהרגו ששה־עשר גברים ושתי נשים.

עשירי במאי. יום השבת. הרוצחים הוסיפו לעבוד את „עבודתם". חפשו וחטטו בכל המחבואות וכל אדם מישראל, שנפל לידם, נסחב לבית ה„רבקום". ושומרים העמדו ליד הבית לבל ימלט איש מן התפוסים. שומרים העמדו גם לאורך הרחוב, המכון אל התחנה, לבלי תת לאיש לצאת ולבוא דרך רחוב זה.

מה יהיה גורל התפוסים? מה שנעשה מחוץ לעיר לא ידע איש. רק זאת ראינו דרך חרכי מחבואינו, כי בעיר הולכים ומתוספים אכרים מווינים מן הכפרים והחוות אשר בסביבה. כי כבר נחרץ גורלם של התפוסים — לא עלתה גם על דעתנו. חשבנו כי תנתן לנו יכולת לבוא במשא ומתן עם ראשי הפרטיזנים; לבקש, להתחנן, לשלם קונטריבוציה, לגאל את התפוסים. כך חשבנו — וטעינו. גורל האומללים כבר נחרץ. עוד בבוקר הוכן להם קבר, שלשים וחמש אמות ארכו.

כל היום טרודה היתה האינטליגנציה, הרוסית והפולנית, להכין את הטבח הנורא.

בשתי שעות אחר הצהרים נאספו הרוצחים לדון מה לעשות בז׳ידים התפוסים? נשמעו דעות שונות. אלה צעקו: „הכה ושחוט את כל היהודים, אנשים ונשים עד בלי השאיר להם שריד!" ואלה צעקו: „הרוג את הצעירים והטל קונטריבוציה על הזקנים!" היה מי שאמר, כי רק היהודים, העובדים בצבא האדום, חייבים מיתה. אף נמצא מי שדבר על לב ההמון המתנועע, כי לא יעשו נבלה כזו ולא ישפוך דם נקיים, כי כבר נשפך דם רב חנם. התחילו מונים את הדעות. כפי שמסר אחר־כך אבר אחד נאמן, נחלק כל ההמון הנאספים ל„שתי מחנות", מלבד אחדים, שנמנעו מלהצביע.

והנה בא מלאך־המות. טראבינסקי שמו. לשעבר היה חבר של הקומיסיה הקרקעית. אחר־כך היה אופיצר בחילו של פטלורה, והיום נטל גדולה לעצמו ועשה קומנדנט לפרטיזנים. הוא בא רכוב על סוסו וצעק צעקה גדולה אל כל המון הנאספים:

– אחים, הזדינו! הז׳ידים מווארחיבקה באים ברכבת משורינת להרוג את כלנו!

מיד נשמעו קולות קוראים מבין ההמון:

— בואו, אחים, ונשמיד את הז׳ידים! לא נשאיר להם שריד!

כרגע התחברו יחד שתי המחנות, פרצו מהוולוסט, אשר שם היתה האספה, רצו אל בית ה„רבקום", הקיפו אותו מכל העברים והתחילו יורים יריות תכופות דרך החלונות והפתחים.

התפוסים, כארבע מאות איש, נשתטחו כאיש אחד על הקרקע, צעקו,

יללו, התחננו, פרשו את כפיהם אל הרוצחים: – שומע לא היה להם. מתוך ההמון נשמעה קריאה אחת:

– לא תחיו כל נשמה!

וכשראו הרוצחים, שאי־אפשר להרוג על־ידי יריה דרך החלונות והפתחים קהל גדול של ארבע מאות איש, פרצו אל תוך הבית והתחילו זורקים בתפוסים פצצות־יד. האומללים יצאו מדעתם מבהלת מות והתחילו דורסים וחונקים איש את אחיו.

והרוצחים התנפלו על קרבנותיהם כשהם שכורים מדם והתחילו הורגים בקרדומות ובסכינים, בחרמשים ובמגלים, בשפודים ובחניתות; לסוף קפצו על הגופים המפרפרים ודרסו אותם בעקבי מנפיהם. בענויים נוראים, שאי־אפשר לפרטם, נהרגו בערמן ושתי בנותיו, שלפחו את צוארו בידיהן והתחננו אל הרוצחים, שלא יפרידו אותן מאביהן; מוהליבר ושתי בנותיו; דייטשמן וארבעה בניו – הבכור בן עשרים ושמונה והקטן בן חמש־עשרה; חמשת בני קפלון (אביהם נהרג לפני שנה); בוסקובסקי, שלפני ימים מועטים נצל מידי האטמן קוזובסקי ועכשיו נהרג לעיני אשתו (האשה נצלה בארח פלא), ועוד אנשים אחרים, שנפלו חללים יחד עם בניהם. בתוך החללים היו גם הרבה זקנים מופלגים.

ההרג הנורא ארך חמש שעות רצופות. מחמש אחר־הצהרים ועד עשר בלילה.

לאחר שנגמר ההרג באה פלוגה של פרטיזנים, הטעינה על עגלות את החללים, שרבים מהם פרפרו עדין, הובילה אותם אל המקום, שלשם יורדים השופכין של בית־החרושת לסוכר, – כפרסא אחת מן העיר, – ושם קברה אותם בבור אחד, – הוא הבור, שהוכן עוד מאתמול על־פי הוראתה של האינטלינגציה הנוצרית אשר בטרוסטיאנץ.

ובשעה שהללו עסקו בקבורת החללים פשטו יתר הרוצחים על העיר, הוציאו מן הבתים את אלה שלא נגעו בהם בבוקר – חולי טיפוס, חלשים ורפי כח, שזה עתה נרפאו ממחלתם – והרגום לעיני בני משפחתם, אנסו את בנותיהם ונשותיהם ובזזו את בתיהם. השוד והרצח והענויים הגיעו למדרגה כזו, עד כי לסוף נבהלו גם אשמני הפרטיזנים והם מהרו לסדר „גדוד־הגנה".

מה שנעשה בעיר לאחר שגודע, כי כל התפוסים בבית ה„רבקום" נהרגו, אין שום יכולת לתאר. יללות, זעקות קורעות שמים, יציאה מן הדעת, מיתות פתאומיות ממחין־לב, דומה היה, כי כבו המאורות בשמים, כי כל העולם כלו שב לתהו ובהו. היתומים והאלמנות נפלו כאיש אחד ארצה, שפתותיהם לחשו רק תפלה אחת – כי ימהר המות לגאל את כלם מן החיים, שאין להם חפץ בהם.

אבל „גדוד־ההגנה" לא נתן לאומללים גם לשפוך את דמעותיהם בפרהסיא. היתומים והאלמנות גורשו מן הרחוב. הם נאספו בבתים אחדים ויתר הבתים נשארו עזובים לשוד ולבזה – בהשגחת גדוד־ההגנה.

העיר מתה. כאלו נקברה כלה. גם ילדים קטנים לא ההינו להוציא הגה מפיהם, אמותיהם לא ההינו לבכות, להאנח. היתה דממה נוראה ואיומה. דממת חיי־מות. רק לפעמים נשמע קול המולה ורעש מתוך הבתים העזובים, שם התנודדו הרוצחים ונשי־האכרים ורבו איש בחברו, אשה ברעותה, על הבזה, שלא יכלו לחלק ביניהם.

בשבעה־עשר במאי בא חיל־המועצות וגרש את הפרטיזנים. הנחבאים החלו לצאת המחבואיהם. הרעב נבר בעיר. החיל האדום חלק מלחמו לאלמנות ויתומים.— ושוב עזב חיל־המועצות את העיר ושוב קמה דממת חיי־מות בעיר. למצבת עולם נשאר הקבר האלם, שבו נקברו כארבע מאות חללים.

(קנדלר, וסד הרחם של מועלת הקהל הזמנית בערוקטיאנעץ).

II

מנהל הגמנסיה השתדל לפני הרוצחים, כי ישחררו בבית ה„רבקום" את התלמידים והתלמידות של הגמנסיה, שנתפסו יחד עם אבותיהם. ראשי הרוצחים הסכימו לכך, אבל הנערים והנערות לא נאותו לעזוב את אבותיהם ולסוף נהרגו עמהם יחד. ראשי הרוצחים בקשו להוציא מן הכלל את רופא השנים בער, שהיה חביב מאד גם לרוצחים, אבל הוא לא נאות לעזוב את התפוסים וגם הוא נהרג עמהם.

בשעה שנערך הטבח ישבו בקומה התחתונה של ה„רבקום" הפקידים של בית־החרושת לסוכר, הרופא של העיר והאפותיקר, אכלו ושתו וננו על הפסנתר „יאבלושטשקה". הד"ר אמר אל הרוצחים: „הרגו אותם! אל תשאירו פצעים וחולים, בשבילם אין מקום אתי בבית־החולים". כשהשליכו את החללים אל הבור חיו עוד רבים מהם. ששה פצועים התחזקו וחלו ויצאו מתוך הבור. חמשה מהם מתו אחר־כך מפצעיהם ואחד חי עד היום.

מרדכי רבינוביטש ובנו התחבאו בבית אכר. ביום הראשון לשבוע (אחד עשר במאי) אמר להם האכר:

— עכשיו יכולים אתם לשוב לביתכם. אין עוד שום סכנה.

וכשיצאו מבית האכר באו רוצחים אחדים, נתנו להם חצינות והוליכו אותם השדה „לעבוד". רבינוביטש הבן הספיק גם לקחת אתו ספר — לעיין בו בשעה שיהיה פנוי מ„עבודה". וכשבא יחד עם אביו אל השדה, צוו עליהם הרוצחים לחפור בור. בבור הזה נקברו שניהם חיים.

(מפי מרת ליערענגא).

III

כשחזר חיל־המועצות לטרוסטיאנעץ ואפשר היה ליהודים לצאת ממחבואיהם מהרו רבים מהם לעזוב את עיר־הדמים. נשארו בטרוסטיאנעץ כמאת משפחה של יהודים,—אלה שלא יכלו לעזוב את העיר. האכרים לא מכרו להם צרכי אוכל וכל היום אימו עליהם, כי יכינו להם טבח חדש.

בתחלת החרף של שנת 1920—1919 כבשו הדיניקים את טרוסטיאנעץ. היהודים חשבו, כי עתה ינוח להם, אבל טעו. תיכף כשנכנס נדוד הדיניקים התחיל לבוז. ראש הגדוד דרש „קונטריבוציה" מאה אלף רובל. היהודים יכלו לתת לו רק עשרים וחמשה אלפים רובל. כעבור שני ימים בא אופיצר אחר ואמר, שהוא הקומנדנט. נתנו גם לו עשרים וחמשה אלפים. אחר־כך בא שלישי ודרש כסף. לא היה לדבר סוף.

פעם אחת תפסו הדיניקים את צבי אדאדובסקי ראש הקהלה והוליכו אותו לביתו. שם חפשו ובדקו עד שידם הגיעה, וכמובן לקחו את כל אשר מצאו. ועד שהללו עוסקים היו בבדיקה וחפוש נמלט אבאדובסקי מידם וברח.

רבים מן האכרים, שנתעשרו מן הבזה, נוסעים לעתים קרובות לאודיסה, עוסקים

במסחר ובספקולציה. אחדים מהם נתפסו לשלטון־המועצות באודיסה. נתפס גם הרוצה המפורסם סאבולה. דבר זה הגדיל עוד יותר את שנאת האכרים ליהודים. משעה שנתפס סאבולה אין האכרים נותנים ליהודים לצאת מן העיר. ובשהם מרשים ליהודי לנסוע לאודיסה הרי הם מתרים בו ואומרים: „תשתדל לשחרר את סאבולה", ואם לאו – „נהרוג את כלכם". – כך חיים היהודים המעטים, שנשארו בטרוסטיאנעץ – במצור ובשבי.

(מפי עמח כהן).

טערליצה (מחוז ליפובץ, פלך קיוב).

טערליצה היא עירה קטנה, גרו בה כשתי מאות משפחות יהודים. בתי היהודים נמצאו במרכז העירה. משני עברים משתרעים בתי האכרים. מעבר השלישי – יער ומעבר הרביעי שדות נעבדים. האכרים חיו עם שכניהם היהודים בשלום והסתירו אותם בעת צרה.

ההתנפלויות הראשונות קרו ביום 21 בפעברואר 1919, ביום השבת. פרצה העירה חבורה של סיקריקים מגראנובקה, הרחוקה שמונה פרסאות מטערליצה. נסו לחדור העירה ביום ג', אחר־כך ביום ה', אך צעירי היהודים קמו עליהם וגרשום. להיהודים היה ארבעה רובים. ביום השבת פרצו העירה שבעה בנדיטים מזוינים. הצעירים חשבו שאלה הם החלוץ וברחו אל היער. הבנדיטים בזזו שלשים בתים, פצעו כעשרים יהודים גם הרגו את הישיש יעקב קירז׳נערמאן בן ע״ב שנה, חנוני. קירז׳נערמאן הכיר את הבנדיט שהתנפל עליו ושאלהו:

– הכבה אתה עושה לי, איבן?

הסיקר ירה בו והמיתהו.

הבנדיטים עשו בעיר שלש שעות ועזבוה.

שלשה שבועות לפני חג הפסח 1920, נכנס לעירה האטמן ליכה עם שלשים סיקריקים ושדדו את בתי היהודים וחנויותיהם. מעל היהודים שנפלו בידיהם פשטו את הבגדים וחלצו את המגפים. הם הרגו נער אחד, שהתקומם להם בשעה שחפצו לחלוץ ממנו את מנפיו. אחרי גמרם את עבודתם בעיר התפרצו אל הכפר, חפשו ומצאו את הנשים והעלמות, שהתחבאו שם בבתי האכרים, ועגו אותן, גם נתנו בהן את זוהמתן. הרבה מהן נחלו אחר־כך במחלות ווֶנֶריות שונות.

אל הכפר הסמוך, סובעסטיאנובקה, בא ביום ד' לפני פסח היהודי שכנא, העושה מסחר וקנין בכפר עם האכרים ובא לגבות את חובותיו. חבורה של חוליגנים מקומיים התנפלו על היהודי. אחד מהם שם את הקנה של האקדח אל פיו של זה וצוה עליו שיפשוט את בגדיו ומנפיו, גם נזלו את כספו וחפצו להרגו. אך האכרים התאספו בהמון ולא נתנו להם לרצוח את היהודי. הם אמרו להחוליגנים:

– אם חפצים אתם לרצוח נפשות, לכו לכם אל היער. החפצים אתם שיתנקמו בנו כמו בעד מעשיו של וואלינעץ?

הסיקריקים השיבו להיהודי את בגדיו ומנפיו, אך כספו נזלו ממנו.

(זינה גוטערמאן).

טרוידוליובובקה (מושבה יהודית, פלך יעקטרינוסלב).

בחדש מאי שנת 1919 פרצה אל המושבה טרוידוליובובקה מחנה נדולה של אכרים פרטיזנים מהסביבה, כשמונה מאות איש מזוינים. הם פשטו ברחובות, פרצו אל הבתים, סחבו את היהודים החוצה, הכו אותם בקתי הרובים ונרשום אל ה„אספה". באַרוה אחת אספו כמאה וחמשים נפש ודרשו מהם, שימסרו להם את הנשק הנמצא בידם. כאשר היהודים מסרו להם את מעט הנשק שנמצא אצלם, סגרו הפרטיזנים את האַרוה והציתוה מכל עבריה. ושומרים העמידו סביב לארוה. כל מי שנסה להמלט דרך הגג, בתקו אותם השומרים בסיפיהם. נדקרו ששה יהודים שעשו נסיון לברוח והשאר נשרפו כלם. ובשעה שחבורה אחת היתה טרודה בהנשרפים פשטה חבורה אחרת על הבתים ואנסו את כל הנשים והעלמות שבמושבה. יבבותיהן ויללותיהן של המעונות התערבו עם צעקותיהם של הנשרפים, וריח מחניק תריף של בשר האנשים הצלויים באש התנשא באויר.

טריפוליה (פלך קיוב).

מספר ניסי־ההגנה שבאו לטריפולי מקיוב היה מאה צעירים, בתוכם גם שש צעירות. אנחנו התחברנו אל הצבא האדום ונכנסנו בלניון השני, הקיובי. משם הלקו אותנו קמעא־קמעא בין הגדודים. אחרי עבור ימים אחדים עזבנו את העיר ביחד עם הלניון. לפנינו הלכו המנגנים וננגו את המרש הצבאי.

נשלחנו להלחם עם אוכלסיו של זעלעני. חברינו, החילים הנוצרים, היו רובם ככלם אכרים נבערים. הרבה מהם עבדו מקודם בניסותיו של נרינוריוב, וגול ורציחה היו אצלם מעשי יום־יום.

כשהתחלנו להתבונן אל חברינו החדשים, נוכחנו, שבין עקרבים אנו נמצאים. בכל זאת לא נפל עלינו לבנו. התאמצנו בכל כחותינו לנהל העמולה ביניהם ולפקוח את עיניהם.

כאשר קרבנו אל העירה אוּבוכוב, הנמצאת במרחק עשר פרסא מטריפוליה, באו לקראתנו שמונה פרשים עיפים ומכוסים מרגל ועד ראש באבק. הם הודיעו לנו, כי נדור של מאה וחמשים פרשים מהחיל־האדום נכנסו לאוּבוכוב. כאשר לא מצאו שם סיקריקים, לא דאנו להעמיד צופים ולהיות והירים מהתנפלויות פתאומיות. הם סרו ישר אל הבתים ושכבו לישון. והנה בסוף השמורה האחרונה התנפלו עליהם פתאם שתי מאות סיקריקים מזויינים מכף רגל ועד ראש. לפני עלות השחר נשמעו פתאם בעיר צריחות הירד. החילים האדומים לא הספיקו אפילו ללבוש את בנדיהם ולעזוב את הבתים. כלם נרצחו. נשארו רק אלה השמונה פרשים שפגשנו.

הבשורה הזו הממה אותנו. נמרנו לבלי תת חנינה לכל סיקר שיפול בידינו. לא רחוק מאוּבוכוב תפסנו שלשה מרגלים והרגנו אותם ביריה.

אנחנו נשארנו ללון באוּבוכוב. בלילה העיר אותנו משנתנו רעם תותחים ובליסטראות. הארטילריה שלנו ובליסטראות של אויות המשורינות מצד הדנעפר הרעימו על האויב.

קמנו עד מהרה, שבנו בדרך שבאנו לדרוף אחרי האויב, שנסוג אחור ועזב את שדה־המערכה. קרבנו אל הכפר טריפולי. אך להכנס לתוכו לא

היתה כל אפשרות. הבנדיטים התחבאו בבתים, בעליות ובשאר פנות נדחות וירו משם על העוברים. היה יום חם. השמש להטה בכבשן. עד מהרה התלקחו בתים אחדים בכפר על ידי הכדורים והפצצות. הסיקריקים עזבו את מחבואיהם ונתפזרו. בכפר שקט ודממה.

נכנסנו אל הכפר, אחרי איזו זהירות־צבאית מצדנו. הכפר נתרוקן מיושביו. לא רק הבנדיטים, אלא אפילו האכרים השלווים עזבו את הכפר. נשארו רק זקנים, חולים וילדים, וגם אלה התחבאו בעליות, מרתפים ובשאר מחבואים. כך נדול פחדם של האכרים מפני חיל־המועצות, על־ידי השפעותיהם של הבנדיטים והבדותות שברו להם.

בינתים הודיעו לנו כי צידה בשבילנו מקיוב לא נשלחה וצריכים אנחנו בעצמנו לדאוג למזונותינו. החילים התחילו סובבים בבתי האכרים ודורשים צרכי־אכל. בכל מקום בואם השיבו האכרים את פניהם ריקם.

הדבר הזה המרה את רוחם של החילים. הם חדלו לבקש. חדרו אל הבתים והחצרות ולקחו מכל הבא בידם, מהרה התחילו מביאים עופות וחזירים. מדורות אש התלקחו, וריח הבשר הצלי נרה את האף.

טריפולי יושבת בעמק, מוקפה הרים נבוהים. שני נדודים עברו בין ההרים והתחרו במצדות. הנדוד שלנו נמצא באגף השמאלי. האויר היה יפה. דעתנו היתה עלינו בדוחה. היינו שמחים וטובי־לב. שכבנו וירינו מן הרובים בלי שום מטרה. להגיד האמת: לו גם הצינו לנו מטרה, גם אז לא יכלנו תמיד לַטן אליה. זה ימים אחדים שהתחלנו לעסוק ביריה ועוד לא למדנו את אצבעותינו לקלוע אל המטרה.

אחר־כך התחילו יריות גם מן האגף הימיני. היריות תקפו. פתאם מסרו דרך ה„שלשלת", כי החבור עם האגף הימיני נתק.

שריקות הכדורים התחילו נשמעות קרוב אלינו. בא פליט בלי רובה, בכבדות שאף רוח ומסר את הבשורה האיומה והמוזרה: הבנדיטים שבו אל הכפר והם הורגים את כל החילים האדומים, הנמצאים שם.

כאשר נתברר אחר־כך, המעשה כך היה: לאגף הימיני נדמה, כי נדוד חילים זוחלים בלאט ממולו. אנחנו התחלנו לירות ביריות בלתי מאורגנות. ראש־הנדוד לא נמצא או אתנו, לכן גברה הפניקה. גם סגן־הראש היה אובד עצות. אחר־כך צוה לירות על החילים הזוחלים. אך הם בינתים כבר מצאו להם פוזיציות טובות בין גבונים וזחלו להם בלי מפריע אלינו.

או עוב סגן־הראש את התעלה ששכב בה, וברח חזרה אל הכפר. אחריו חשו שאר החילים, נבהלים ונדהמים.

באותה שעה ישבו להם בכפר, סביב למדורות, החילים שלנו על סיר הבשר, שלוים ושקטים. הרבה מהם התפזרו בכל קצוי הכפר, לבקש צרכי־אכל. והנה נלשו פתאום מן ההר, שנמצא שם האגף הימיני, המון נדול מחיל האדום ואחריהם – מחנה נדולה פרטיזנים מזויינים כדבעי. הם עתה לא זחלו על ארבע, כבר הלכו בקומה זקופה. ביניהם נמצאו גם פרשים. המרתפים, הרפתים והעליות שבכפר פתחו פתאם את שעריהם ופלטו המונים־המונים בנדיטים, זקנים ונערים, מזויינים בנרזנים ובקלשונים. הרבה מהם – באלות פשוטות. הם התפזרו בכל פנות הכפר. ממקומות

רבים התנשאה באויר צוחה פראית: „הורה!" עד שנחר נרגם. ולקול הצריחות האלה התחיל הטבח האיום. כל מי שנפל בידיהם ברגע זה נקרע לגזרים באכזריות נוראה.

אצלנו, בין החיילים של האגף השמאלי, אף כי הפניקה חדרה גם אלינו, אך עוד לא ידענו בבירור את כל הנעשה. אולם הצווחות והצריחות מהכפר הגדילו את הפחד. אנחנו הבינונו שדבר נורא נפל שם. והנה בא פליט והודיע לנו על אדות השחיטה בכפר. ידענו שכלנו אבדנו.

בא לילה. דוממים ונדכאים וחלנו החוצה מהתעלות. הכינונו את הרובים ובשלשלת ירדנו אל חוף הדנעפר. סביבותינו שרקו הכדורים. פה ושם מבריקות להבות אש – נופלים נפצעים והרוגים. יורדים אנו אל חחוף השטוח, אל אשר הנהר, שאחורי טריפולי. שם כבר נמצאו חילים משלנו שעמדו שקועים במים עד הברכים.

קפצנו אל הנהר. בטירה שהיה בה מקום בשביל שמונה אנשים, זחלו לתוכה חמשה עשר. מכל עברים נתלו עליה חילים. הסירה שחה מעט. אחר־כך התחילה להתנודד – נדלה המהומה והמבוכה. הסירה נתהפכה על פיה וכלם נפלו המימה.

כבר היה חושך. על החוף נראו אנשים.

נשמע קריאה פרובוקציונית:

– אלה הם משלנו!

קרבנו אל החוף והנה הם סיקריקים מסיעתו של זעלעני עם תותחים.

– מסרו את עצמכם בידינו. ואם לאו נשחט את כלכם!

זרקנו את תעודותינו המימה. יצאנו אל החוף. הסיקריקים הקיפונו והובילונו אל הכפר. בדרך הכו אותנו במגלבים ובקתי הרובים.

עוברים אנו דרך טריפוליה ההרוסה. הירח הגיה כל החרבות העוממות של בתי הכפר. בכל עבר התגוללו נבלות אדם גזורות ומרוסקות. באויר התנשאו גניחות ואנחות של נפצעים קשה ונוסמים. מלפנינו ומאחורינו ומשני הצדדים צעדו חיות פראות בדמות אנשים, צמאים לדם. מכות, מהלומות, נדופים, זלזולים, אנחות, יריות – וליל קיץ יפה מאד – הכל התערב והתבולל יחד... ומלאך־המות עושה את שלו. הובילו אותנו לעניים חדשים, להרג ושחיטה... נהלו אותנו שכורים סבואים מיין ודם. בפיק ברכים הלכנו אחריהם כשיות לטבח יובלו.

באמצע הכפר יש שוק. שם נמצאים בתי־חומה אחדים ומחסנים. שמה הביאו אותנו וסגרו בעדנו את הדלתות.

עם האשמורה האחרונה נשמע רעש ומהומה. צלצול פעמונים ומצלת ההתרעה. רעם יריות מתותחים ומבליסטראות.

אניות־שריון של המועצות קרבו אל טריפוליה והתחילו ליהות על הזעלעניים. פתאום נפתחו דלתים וחלונות. הרובים והתותחים פתחו עלינו את לועם. הסיקריקים, בראותם שנמצאים הם בסכנה, חפצו להשמיד אותנו. כל זאת ארכה כשעה קלה, אף כי בעינינו נדמה כנצח. לאט־לאט שבה הדממה. צלצול הפעמונים והיריות פסקו. אניות־השריון התרחקו. היה ליל קושמרי.

ביום השני פתחו את המחסנים, שהיינו כלואים בהם, וצוו עלינו לצאת אל המגרש. אנחנו יצאנו. אלה שפגרו לצאת, הלשינו עליהם החילים הארומים. הסיקריקים התנפלו עליהם וחצבו בהם כמו בכרוב עד שהרגו את כלם.

העמידו אותנו בשורה ונשמע קול פקודה:

– זידים, קצפים, קומוניסטים! – חמשה צעדים לפנים!

אותנו, היהודים, הביאו אל בית אחר. כאשר נודע לנו אחר־כך, שלחו לחפשי את הנשארים אחרי הגאום שנאם לפניהם זעלעני, וגם תעידות נתנו בידיהם. אנחנו ידענו את גורלנו המחכה לנו, והכינונו את עצמנו למות.

אני בדרך נס נצלתי ואוכל להעיד, שכל חברי מתו מות־גבורים. הרבה שמעו על אדות גבורתו של חברנו מישה רוטמאנסקי. הוא עמד על נפשו נגד חבורה של סיקריקים, עד שנשאר לו רק כדור אחד באקדחו. אז קלע הכדור ללבו, שם קץ לחייו ולא מסר את עצמו בידי שונאיו.

הנה מנח בורנשטיין. הכדור יצא למעלה מלבו. הוא עודנו גוסס. אך מנוחה שלמה נראתה בעיניו ובת־צחוק שפוכה על פניו.

הנה פולונסקי. כדור נקב את ידו בפרק. היד צבתה ונהפכה כלה כחולה. הוא הרבה להתאבק עם הכאב הנורא. אך לבסוף גבר הכאב ודמעות נזלו מעיניו.

הנה התרומם יהודי בעל זקנה, כנראה, מאלה שהתגיסו, ופנה אלינו:

– חברים, נפיל את תחנותינו לפני ה', נתפלל את תפלתנו האחרונה.

אך הנה הביאו את ראש־הלניון ואת ראש הועד הצבאי.

– הובילו אותנו אל זעלעני, אני אגלה לו את המקום ששם טמנו את המסגרות של התותחים – אמר ראש־הלניון.

– ואני אגלה לו את המקום שהטמינו שם את הדגל, גם אמסור לו את הרשימה של הקומוניסטים – אמר הקומיסר.

אז קם מוטי שיינין ואמר:

– נבלים! אינכם יכולים אפילו להיות למופת לנו הצעירים במותכם! הסיקריקים הובילו אתם את הבונדים.

איך עבר הלילה – אינני יודע. עיף ומדוכא מכל ההרפתקאות, נפלתי בלי כח על הרצפה ושקעתי בתרדמה. כאשר הקיצותי ביום השני משנתי, נודע לי שבמשך הלילה הוציאו הזעלעניים כשלושים איש. הם הובילו אותם חבורות חבורות.

בבוקר הוציאו את הנשארים והובילום אל הכפר חַלוּפה, הנמצא במרחק ארבע פרסאות משריפוליה. שם כלאו אותם בבית־הפקידות של הוולוסט.

שמה נכנס אחד מהראשים, כנראה, זעלעני בעצמו, ודרש לפנינו דרשה ארוכה על אדות הנזק, שהביאה הקומונה לאוקראינה. אנחנו בכר ידענו, שנגמר דינינו להריגה ופטפוטיו לא נכנסו כלל לאזנינו.

בין הנשארים היו מוטי שיינין, ליובה פולונסקי, דימערץ ואחרים.

לעת ערב נפתחה הדלת ונשמע קול פקודה:

– צאו!

הוציאו שמונה אנשים ואת הדלת סגרו. את המוצאים הובילו הסיקריקים אתם. הדבר הזה נשנה פעמים אחדות. לבנו הניד לנו, שהמוצאים הובלו למקום שלא ישובו משם.

כך הוציאו כל פעם אחרים מחברינו. ההמתנה והתוחלת כבר רסקו את עצבי. חפצתי לראות את הסוף – ויהי מה. התיצבתי אל הדלת, וכאשר שמעתי את הפקודה: „צאו!" והדלתות נפתחו, יצאתי ראשונה. אחרי יצאו עוד חמשה צעירים. העמידו אותנו אל הקיר, אגדו אותנו זוגות־זוגות יד אל יד. על ידי עמד וואלודי דימערץ.

ידעתי שמובילים אותנו אל הדנעפר. המים הם היסוד שלי. כשוחה מהיר הייתי בטוח שהמים יצילוני. בן־זוני היה דימערעץ. כפת אותנו אבר, בעל זקן צהוב. אני התחננתי לפניו כמעט בדמעות, שלא יהדק את הקשר, אמרתי שידי כואבת לי.

היינו שלשה זונות כפותים יד ליד: בזוג הראשון נמצאה ליובה פולונסקי עם מאדיאר אחד; בזוג השני — שני חילים ארומים והזוג השלישי — אני ווואלודי דימערעץ. את כל זוג לוה סיקר, מסיעתו של ועלעני. הלכנו דוממים.

בין־השמשות הגענו אל החוף של הדנעפר.

— עתה, קומוניסטים, הבינו את עצמכם לשחות — נהם השומר, שלוה אותנו.

אני ודימערעץ עמדנו עור בבגדינו. השומר צוה עלינו לפשטם. אני רעדתי מהתרגשות וביד רועדת פשטתי מעלי את המכנסים. באותה שעה השליכו השומרים את שני הזונות אל הנהר. וכאשר אלה טבעו במים ירו עליהם הועלעניים והמיתום.

אני ודימערעץ, כאשר פשטנו את בגדינו מעלינו, לא חבינו לפקודתו של השומר. רצנו ישר אל הנהר ובדרך התרנו מעל ידינו את חוטי־הברזל הטלפונאי, שאגדו אותן בהם.

שנינו היינו שוחים מהירים. כאשר הגענו אל הנהר כבר פתחנו את האסורים מעל ידינו. השומר שלנו לא אץ למלאות את משלחתו; הוא קרב במתינות אל החוף, והתחיל לירות עלינו. אני אספתי את כל כחותי וצללתי במים.

— פאסטובסקי, נפצעתי — שמעתי קולו של דימערעץ, ששחה בקרבתי.

הדם קלח מאזנו.

עוד לא הספיק דימערעץ לגמור את הפרזה וכדור שני עף וחדר דרך ערפו. פניתי אליו את פני והנה הדם נזל כמו ממזרקה. פרורי מח מלוכלכים בדם נתזו בפני. דימערעץ צלל במים. הנשארים נהרנו ביריה. מכל שלשה הזונות נשארתי רק אני.

עתה נשארתי אני המטרה האחת לכדוריהם של הסיקריקים; הם כוננו את רוביהם עלי והרעימו בירותיהם.

אך כבר בא הלילה והאפיל עלי בחשכו, והזרם נשאני הרחק הלאה.

סביבי נשמעו שריקות הכדורים. ברגע שהשקעתי את ראשי תחת למים ואת הכתף הגבהתי למעלה עף כדור, שירו אותו בלי מטרה, ונסח חתיכה של בשר מכתפי... חשתי מכאוב כמו כויה במקום הפצע.

הוספתי לשחות... לפני היתה עתה רק מטרה אחת: להגיע אל החוף השני של הדנעפר. הסיקריקים פסקו לירות. בודאי היו בטוחים שאני כבר טבעתי בנהר. עיפתי מאד. הלבנים שעלי הכבידו את השחיה. כחותי עזבוני. כבר התיאשתי מלהגיע אל החוף... אך פתאום הרגשתי קרקע תחת רגלי...

הגעתי אל החוף ונפלתי בלי כח על החול. נשארתי שכוב כבול עץ וחשבתי ללון פה הלילה. אך הטחב של ערבים, הקור שחדר אל עורי דרך לבני הרטובים, והגשם שהתחיל יורד בזעם הקימוני ויגרשוני ממקום מנוחתי. היה ליל בלהות...

רצתי בשארית כחותי. דפקתי בידי על צדי, כדי לחמם את בשרי. טפסתי על אילנות והייתי צופה ומביט, אולי אראה מרחוק איזה נגוהות בכפרי הסביבה. אך החשיך הליט את כל האופק... הגשם הלך הלוך וגבור. השיחים והרשאים ספנו את המים. אין מקום יבש לשבת עליו ולנוח... כך עבר עלי כל הלילה...

את הפרטים אינני זוכר. עם אור הבוקר התישבה עלי מעט דעתי ושבה אלי הברתי הנורמלית. מצאתי איזה משעול והלכתי הלאה במשעול זה.

זמן רב שרכתי את רגלי עד כי הגעתי לאיזה כפר. נכנסתי אל הצריף הראשון, האברית, שיצאה לקראתי, בראותה אותי במעט ערום ומלוכלך כלו בפסים של דם קרוש, נבהלה מאד. בקשתי אוכל להשיב את נפשי. היא נתנה לי, אך דרשה ממני שאעזוב תיכף את ביתה. על שתי שאלותי ענתה לי כמו שכפאה שד. מדבריה נודע לי שהנני בפלך פולטבה. גם בארה לי באיזה דרך עלי ללכת לבורישפול, ששם יש חילי המועצות. גם הזהירה אותי שלא אלך רגלי בדרך, כי הדרכים משובשים בסיקריקים. נתנה לי פת־לחם ואני עברתי את הכפר, עד שהגעתי אל הדרך שהתוותה האברית.

כאשר עברתי כברת ארץ מהכפר באו לנגדי שני קרונות, שישבו בהם אכרים. כאשר ראו אותי התעכבו. אכר בריא סקר אותי מכף רגל ועד ראש ונהם:

– הנכם רואים, הנה קומוניסט מטריפוליה. שב אתנו. אנו נוסעים אל השטב.

הוא היה איש בריא וחסון כאלון ואני – קטן וחלש. באין ברירה ישבתי בקרון.

כאשר הקרון זז ממקומו והתחיל נוסע קפצתי על הארץ והתחלתי זוחל במהירות על ידי ורגלי.

האכר הבריא עצר את הסוס והתחיל דולק אחרי, אך לא השיגני. אני רצתי בכל כחותי, עד כי עיפתי ונפלתי על הארץ.

אחרי רגעים אחדים נראו שני אכרים צעירים, לאחד היתה אֵלה בידו. הם הרימוני מן הקרקע ויובילוני עמהם.

על שאלתי: „לאן?" הרים בעל־האלה את מקלו והכה אותי בראשי. כשהגענו אל המקום שגדל שם סוף וצריכים לנטות הצדה מצאנו שם עגלה והאכר שעמד אצלה העמיד פנים כאלו סוקר הוא את האופן אם לא נשבר. בני־לויתי דרשו בשלומו והתחילו משוחחים אתו ברמזים בתוך שיחתם עלי. ברגע אחד נהפכו פני האכר השלוים לפני רוצח. הוא הוציא אקדח מחיקו והתחיל כונן אותו אלי ופניו נהרו מתענוג.

– חבל – אמר האכר – שנשארו לי רק שני כדורים. לו היה בידי יותר הייתי הורג אותך תיכף.

הבנתי, כי האקדח היה ריק. אף כדור אחד לא נמצא בו. הצעירים המשיכו את שיחתם עם האכר בעל־העגלה. מדבריהם הבנתי, שהשטב עבר למקום אחר.

האכרים הרבו להתיעץ איך להתנהג עמי. סוף־סוף נגמר ביניהם. האכר עם העגלה נשאר על מקומו ושני הצעירים לקחו אותי עמם.

אנחנו פנינו הצדה אל הפלג השוטף. על חוף הפלג עמד צריף של דיג. אחד הצעירים נכנס אל הצריף. כעבור רגעים אחדים יצא ובידו האחת קרדום ובשניה – סיף ישן וחלוד. אינני זוכר אם הבנתי למה להם הקרדום והסיף. אני פשוט אבדתי כל כשרון לקלוט במוחי ולפלס בשכלי את הנעשה. התאבנתי וצעדתי לפני רוצחי כאוטומט. אחרי צעדו אלה השנים. אחד אחז את הקרדום בידו והשני – את הסיף.

עברנו דרך גבעה לא גבוהה. לרגליה ילפת פלג. פתאם הרגשתי מכה בראש מהקרדום ופצע בפנים על ידי הסיף. נפלתי. אך הרגשתי בחושי שהרוצחים מרימים עוד הפעם את נשקם. אספתי את שארית כחותי והתגלגלתי אל הפלג.

מים הם הרפואה היותר ברוקה לפצעים. על־ידי המים נעצר הדם הנוזל מן הפצעים. הפלג לא היה רחב. אני צלחתי אותו ועברתי אל החוף השני. שם התחבאתי בין השיחים. כשיצאתי מן המים התחיל הדם עוד פעם קולח כמו מבריזה. שני האכרים עזבו את הפלג והלכו להם. הם בודאי חשבו כי אמות על־ידי אפיסת הדם. אני שבתי אל המים. הדחתי את פצעי יפה יפה. קרעתי משלית מכתנתי, סתמתי את הנקב שבראשי והלכתי הלאה.

את הדרך שאני הולך בה לא ידעתי. מנמתי היתה להגיע אל הדנעפר ואז בנקל יהיה לי להגיע לקיוב. תעיתי בדרך כשני ימים. כאשר ראיתי מרחוק כפר לא נכנסתי לתוכו, אך עברתי סחור־סחור. מרחוק כבר נראה הדנעפר, והלאה — תמרות עשן, המתמר ועולה מארובות אניה.

שנסתי את שארית כחותי ורצתי אל החוף. ראיתי את האניה. עליה התנוסס דגל־אדום. ואת היתה אנית־שריון מספר ששה. אני טפסתי על שן־סלע גבוה והתחלתי לצעוק בכל כחי ולנענע בידי, כדי לעורר את תשומת לבם של החילים הנמצאים בספינה.

החילים הרגישו בי. האניה קרבה אל החוף. הורידו קרש ארוך. הגני מטפס על הקרש, זוחל אני בידי וברגלי, אוחז אני בקרש בכל מאמצי כחי שלא אפול. הגעתי אל האניה. כחי עזבני והתעלפתי.

יותר מיממה נמצאתי במעמד כזה. באותו זמן נקו את פצעי מהדם והניחו עליהם תחבושות.

ביום השני הגענו אל הנמל הקיובי. אנחנו באנו שמה בלילה, אך אני הייתי עוד שקוע בתרדמתי. התעוררתי בבוקר, בשעה שהחילים הנמצאים באניה עוד ישנו את שנתם. יצאתי אל החוף בלבנים שעלי, המטובלים בדם ועם התחבושת שעל ראשי. במצב כזה לא חפצתי לשוב לביתי. לא רחוק מהנמל, רחוב ספאסקי מספר 12, היה בית־יועד שלנו. משם יצאנו לטריפוליה ושמה שבתי חזרה.

היתה שעה מוקדמת. בהועד לא מצאתי שום איש. נכנסתי החדרה, ישבתי אצל החלון והשנחתי החוצה. פתאם רעד לבי משמחה: חברי קובאלענקה עבר. קראתיו בשמו. הוא השתומם:

— הלא כלנו במתים חשבנוך!

— רוץ מהר והביא לי איזו תלבושת.

כעבור רגעים אחדים שב ובידו צרור בגדים.

(ו. פאסטובסקי).

טשיגירין (פלך קיוב).

בטשיגירין נמצאו כאלף וארבע מאות משפחות יהודים.

הפרעות הראשונות נערכו בטשיגירין על־ידי הכנופיה של קוטצורי, שהתפרצה העירה בסוף שנת 1918. הרינות לא היו. הם רק שדדו וכזזו את הבתים והחנויות.

הגריגוריוביים פרצו לטשיגירין לפני חג השבועות 1919 ועשו בעיר שמונה ימים. הם חמסו את הבתים, אנסו הרבה נשים גם הרגו שלשה יהודים וששה נפצעו על ידיהם.

לפני עזבם את העיר, הוציאו הגריגוריוביים פקודה, שאסור לשדוד את רכוש היהודים, וכל השולח בביזה את ידיו – דמו בראשו. נתפס אז אבר שנשא חפצים גזולים, האבר הועלה לנרדום.

ביום ההוא התנפל חיל אחד על עגלון יהודי ודרש ממנו כסף. כאשר אשתו של העגלון באה בטרוניה על החיל על חפצו לגזול את היהודי למרות הפקודה, נמלט החיל. אך אחר זמן־מה הלשין החיל על היהודי העגלון לפני ראשי החיל והעיד שיודע שהוא קומוניסט. העגלון נהרג בירייה.

אחרי הגריגוריוביים פרצו כפעם בפעם העירה קוטצורי עם הכנופיה שלו, ששמו את חנֻתם ביער „חולודני־יאר" הקרוב לטשיגירין. הם רעצו את היהודים, שלחו בביזה את ידיהם וגם רצחו נפשות. כשלשה־עשר קרבנות אדם נגזרו מידיהם.

לפני ראש השנה נכנסו הדיניקים; הם התנקמו ביהודים, שדדו את הבתים ואת החנויות, אנסו הרבה נשים, הכו ופצעו את היהודים שנפלו בידיהם, אפילו זקנים וזקנות, והרגו בעשר נפשות.

הפוויזיה של הדיניקים והקוטצוריים שהתחברו אליהם, היתה בכפר הנמצא במרחק שלש פרסאות מהעיר. הדיניקים התבצרו על ההר והקוטצוריים – אחורי הכפר. בכל לילה נשמעו רעם יריות, שהחרידו את התושבים.

בסוף שנת 1919, כאשר חילי המועצות התגברו והתחילו לדחוק את רגלי הדיניקים מאוקראינה, התנפלה פלוגה של צבא המועצות על הדיניקים החונים קרוב לטשיגירין והתפרצה מלחמה ביניהם. נהרגו אז בעיר חמש נפשות: שלשה אנשים ושתי נשים.

(יחזקאל חיליק פיינשרייבער).

טשעטשעלניק (פלך פודוליה).

ביום 15 במאי 1919 התפרצה לטשעטשעלניק כנופיה של סיקריקים עם האַטמן סקלאדני בראשה. את כל הגברים, חוץ מהילדים הקטנים, כנסו לתוך רחבה של עיר ואת הנשים – להאכסניה של חיים ובארסקי.

במעמדם של כל הבריונים קם האטמן סקלאדני ונאם נאום מלא שטנה נגד היהודים, אחריו קמו אחרים ומלאו את דבריו. לא חסר גם „מבשר" שבא והודיע, כי בכפר הסמוך הרגו היהודים כמה עשרות נוצרים. הכל בנהוג ובנוסח הידוע.

בינתים שלחו הפורעים את ידם בביזה. לא פסחו אף על בית־יהודי אחד.

אך בעוד שהנואמים מדברים בנוחם של היהודים ועל הצורך להפרע מהם, והנה באו שלשה אכרים פשוטים והתחילו קוראים תגר:

— אמנם היהודים חוטאים ופושעים הם, ואפשר שכלם חייבים הם מיתה, אבל מי נתן רשות לאנשים זרים, שבאו מרחוק, לדון את דינם של יהודי־טשעטשעלניק? רק אנחנו, שיודעים ומכירים את היהודים שלנו, צריכים להיות שופטיהם ולדון את דינם!

כאשר גם בין הסיקריקים נמצאו אנשים ישרים (בהרבה כפרים הבריחו הסיקריקים את כל האכרים להשתתף ב„מלחמת מצוה" זו, ומי שנמה לסרב נענש קשה), רבו המצדדים בזכותם של היהודים. האטמן עם סיעתו מוכרחים היו ללכת אל בית־הוולוסט, כדי להתיעץ עם האכרים המקומיים כדת מה לעשות ביהודים.

ובעוד שנכנסו אלה לישיבה התחילו הפורעים להתעולל ביהודים הנמצאים ברחבה של עיר, בשעה שמטר סוחף נתך ארצה. הפורעים חלצו מעל היהודים את נעליהם והפשיטו את בגדיהם מעליהם ביחד עם חלוקיהם באמתלא: „הרי בעוד שעה או שעתים תלכו למיתה ולמה לנו ללכלך את ידינו ולטפל בפגרים מתים?"

ערומים ויחפים ישבו היהודים על הקרקע הרטוב, טובעים ברפש וטיט־חוצות, עד ששב האטמן וצוה להוביל את כל היהודים הנמצאים לבית־הכנסת.

שם צוה את הרב הישיש, ר׳ יוסף נאלאנט, להשביע את היהודים, שלא יתערבו בעניני פוליטיקה. אחר־כך נתבשרו שגזר־דינם נקרע.

אז שבו היהודים לבתיהם שנתרוקנו ושדדו. אבל לא כלם זכו למצוא את כל בני ביתם: עד להשבון נהרגו שבעה עשר איש, בתוכם שתי עלמות.

(ל. לעוויטע מחולגופוב).

טשערנובל (פלך קיוב).

I

ביום 7 באפריל 1919, בערב, נתפשטה בעיר שמועה, כי האטמן סטרוק עם גיסותיו הולכים וקרבים לטשערנובל. כעבור שעה סר העירה פרש אחד מבני־סיעתו של סטרוק. התחילה הבריחה מן העיר: אלה בעגלות ואלה בסירות־דונה של הדנעפר. אלה שלא היתה להם היכולת לברוח, באו בחורים, במנהרות, או התחבאו בעליות ובמרתפים. בעיר שררה דממה. כלתה רגל מן השוק.

בשעה התשיעית בערב התחיל רעם יריות. עד חצי הלילה רעשו הרובים ורעמו הבליסטראות.

רעדנו מפחד. אך שביב תקוה עוד עומם בלבותינו: אפשר ינצחו חיילי־המועצות. אך הנה נשמעה תרועת החצוצרה:

— פרשים בראש, חיל־רגלי אל העבודה!

סטרוק וגיסותיו פרצו העירה.

רעם של יריות ממלא את הרחוב. צלצול וגוניות מנופצות. שאון, יבבות וצעקות. סיקריקים מזויינים פורצים אל תוך הבתים, מכים, מעינים, בוזזים והורגים.

הנה קרבים אל ביתנו. נשמע רעש של ירידה אצל הפתח. את הילדים הסתרתי במרתף ואני בעצמי פתחתי את הדלת. פרצו אל הבית בנדיטים אחדים, פניהם כפני פריצי־חיות, עיניהם מלאות דם. הם כוננו את אקדחיהם מול פני וצעקו:

– איה הקומוניסטים הצעירים?

אחדים נהמו:

– מדוע טמאתם את בתי־כניסותינו?

אני התחננתי, בכיתי לפניהם. הם קבלו כופר־נפשי שלשת אלפים רובל, גם את שעוני גזלו ממני ועזבו את הבית בהבטחה:

– מחר נטביע את כלכם בדנעפר!

כעבור שעה עוד פעם דפיקה בדלת:

– הוציא החוצה, זיד, את הנשק, תן כסף!

גם אותם פטרתי בסך של שלשת אלפים רובל. מלבד זה בזזו להם בורית, צלוחיות של פליטון, פנסי חשמל ובגדים.

גם אלה בעזבם את הבית הודיעו בצחוק:

– מחר נשלח אתכם ישר ליעקטרינוסלב דרך הדנעפר!

בשעה החמישית – חבורה חדשה.

על ידיה נצלנו ממות.

ביחד עם החבורה בא גם חַריטון סערנעיענקה, שדר בביתי בימי הפרעות של לאוניוק, אני בביתי, התחננתי לפניו שיצילני ממות.

– מדוע הרגתם את נורדעיענקה והזידים הקומוניסטים יוצאים במערכה ונלחמים עמנו? – ענה סערנעיענקה.

בארתי, כי התושבים היהודים, מלבד אחדים יוצאים מן הכלל, אינם אשמים ואין להם שום עסק בפוליטיקה. הוא הבטיח להגן על בני־ביתי מפני הבנדיטים וצוה עלי להוציא את הילדים מן המרתף.

ביום השני בבקר נודע לי, שהסיקריקים לא פסחו אפילו על בית אחד. ציפה הייתי מבעד החלון... הסיקריקים בחרבות שלופות נושאים חבילות בגדים, תכשיטים וכלי כסף. השוק מלא עגלות של אברים. סטרוק נתן צו, שהחילים ילוו את מחנהו ביחד עם עגלותיהם, כדי להיות נכונים לבוז ולשדוד את רכוש היהודים.

החילים ביחד עם האברים עוקרים את החלונות והדלתות מן הבתים והחנויות ומריקים אותם: מוציאים סחורות, כרים וכסתות, שמלות, רהיטים וכלי־בית. ברחוב הלולא וחנגא – סובאים יין ועסים.

הנה קרבות ענלות גם אל ביתנו. אך סערנעיענקה יצא אליהם ואמר:

– אחרתם, אחי, כבר היו אחרים שקדמוכם.

בצהרים נאם סטרוק נאום לפני החילים והאברים הנאספים ומנה את עונותיהם של היהודים: הזידים טמאו את בית־תפלתם, השליכו מן הגמנסיה את האיקונות, הרגו את נורדעיענקה... לכן – הכו את היהודים, הצילו את רוסיה!

ההמון התלהב. התאוה לבוז ולהרוג התלקחה ביתר עז. אל ביתנו פרצה חבורה של בנדיטים ואברים. פניהם – פני להבים, שאנו כחיות טורפות. דרשו שימסרו בידיהם את הקומוניסטים המתחבאים. הכו אותי במדוך של הרובים ואמרו:

– בחר לך אחת משתי אלה: או אל השטב, או ליעקטרינוסלב.

סערגיעענקה בקש מאתם לעזבני לנפשי. הם בדקו בחדרים ובמרתף והלכו להם. אחר־כך נודע לי, שהסיקריקים לקחו את סאפיאן ואת נורעוויטש לאסוף את ההרוגים ולהשליכם אל הנעפר. אחר־כך השליכו את שניהם גם־כן אל הנעפר. בביתו של יאמפולסקי פצעו את הזקן והרגו אחד מבניו. את שני בניו הנותרים לקחו אתם, הבריחום לאסוף את ההרוגים ולהשליכם אל הנהר. אחר־כך טבעו אותם בנעפר. גם מבית־הכנסת הוציאו עשרה יהודים, ענו אותם באכזריות נוראה, אלצו אותם לומר ברחוב, אחר־כך הרגום ביריה והשליכו את גופותיהם המימה.

II

הפרעות נמשכו גם ביום התשיעי והעשירי לחדש אפריל. כל יהודי צעיר, שנפל בידי הסיקריקים, נאשם בקומוניזם וגמר דינו למות. הסיקריקים טילו בעיר, שדדו וסחבו את הצעירים, שנפלו בידיהם, אל הנהר. הרבה פרו את נפשותיהם בכסף. הנוצרים המקומיים מטיילים ברחובות בקרת רוח, רואים את הנעשה להיהודים ושמחים לאידם. את הבתים העובים ממושביהם מהרסים ומחריבים הסיקריקים עד היסוד.

נתפשטה בעיר שמועה, שהבולשביקים באים מקוב באניה. העיר נתרוקנה. ניסותיו של סטרוק תקעו את אהליהם על חוף אַלְיֶשָׁע. אחר־כך נודע שהשמועה היתה בדויה. הסטרוקוביים שבו העירה; הם אמרו ליהודים:

— הצלחתכם כי הבולשביקים לא שבו. לו שבו כי או לא נשאר בטשערנובל אף יהודי אחד.

ביום 11 באפריל פסקו הפרעות. אמנם קרו מקרי־רצח, אך אלה היו מקרים בודדים.

האטמן סטרוק צוה את ראש־העיר להזמין את היהודים לאספה בבית־הכנסת. באתי לבית־הכנסת. מצאתי שם הרבה אנשים מתמונים בדמעות. היו גם זקנים אחדים. הצעתי לפני הנאספים לעזוב את הדמעות והבכיות ולטכס עצה מה לעשות. פתאם נכנס אלעשה השכור, בידו האחת — חרב שלופה ובשניה אקדח, ופנה אלינו:

— זיידים ארורים! את כלכם צריכים להשמיד, בעריכם, זקניכם וטפיכם! התחננו לפניו לחום עלינו. הוא אים עלינו באקדחו.

— אני אינני מתחשב עם סטרוק; הוא לחוד ואני לחוד. אם תתנו כופר־נפשותיכם מאה אלף רובל אשאירכם בחיים, ואם לאו, אשמיד את כלכם!

הבטחנו לו. הוא עזב את בית־הכנסת.

אנחנו כלנו, כאיש אחד, גמרנו לתת את כל רכושנו עד הפרוטה האחרונה כופר נפשנו. תיכף בחרנו מתוכנו קומיסיה והתחלנו לאסוף כסף.

כעבור חצי שעה נכנס האטמן סטרוק. פניתי אליו בנאום. הבטחתיו בשם הנאספים, שנכונים אנחנו למלאות את כל דרישותיו ולשמוע בקולו לכל אשר יצונו. בארתי לו שאנחנו מנונעים בלי פשע והננו השעיר לעזאזל בעד חטאים שחטאו אחרים. סטרוק הבטיח לשים קץ להפרעות והטבח.

ביום השני, 12 באפריל, התאספה הקומיסיה בביתי. סטרוק דרש כסף לכלכלת הצבא. נתנו לו שלשים אלף רובל ולעזריו קראבטשענקה, פעשטשענקה ולהנשארים — חמשה אלפים רובל. סך־הכל חלקנו ששים אלף רובל.

אמם הפרעות לא פסקו כלה. הסיקריקים הוסיפו להתפרץ אל הבתים, בזוז וחמסו. היו גם מקרי רצח והשלכה אל הנהר. נתקבלו ידיעות על אדות הרינות בכפרים הסמוכים.

בכפר נאצונובישי הרגו האכרים יהודי זקן עם אשתו ובתו. בכפר קאשובקה הרגו האכרים אב ובנו. בכפר נאגורקי שלחו האכרים באש את ביתו של יהודי וגרשו משם את כל היהודים, שרדו בכפר.

ביום 14 באפריל נתקבלה פתקה מקראכטשינקה, בה כתב: „להמציא לי בלי עכוב עשרים וחמשה אלפים רובל. אם לאו נחשוב אתכם לאויבינו ותענשו על פי חוקי־הצבא".

אנחנו אספנו את הסך הדרוש ושלחנו אליו דיפוטציה לבקש מאתו, שישימו קץ להפרעות והטבחה. הוא ענה, כי הרשו להחילים ל„צחק" עשרים וארבע שעות, ועתה א־אפשר לעצור בהם. בכל זאת הבטיח להוציא פקודה להפסיק את הפרעות.

III

ביום 15 באפריל, ערב פסח, התחילו היהודים לצאת מחוריהם וכבר נראה איזו תנועה בשוק. והנה בו ביום יצא כרוז אל הצבא, כי נשלחה דיפוטציה מזעלעני ממיונדיה להתחבר אתו ולעלות ביחד על קיוב. המנגנים היהודים נצטוו, לקבל את פני הדילגציה במרש צרמוניאלי. היהודים שבו אל חוריהם ומחבואיהם וערכו את הסדר בעליות, במרתפים ובמנהרות. לבם הגיד להם, כי צרה חדשה מתרגשת לבוא עליהם.

וכל יום צרתו מרובה משל חברו. החילים פורצים אל הבתים, את הצעירים שמוצאים הם אוסרים, שמא הם קומוניסטים. גם נמצאה בידם רשימה ארוכה של קומוניסטים, ואוי לו לאיש ששם־משפחתו דומה לאחד השמות שנמצאים ברשימה.

והעוסקים בחפוש נשק, בחפצם להוציא מהיהודים את הפרוטה האחרונה, טמנו בעצמם בבתי היהודים נשק, והנה הם באים אחר־כך בעלילה, מוצצים את דמם וגוזלים את כסותם מעורם של היהודים. והפרובוקציה מתפשטת. גם נערים וילדים מתקנאים בגדולים ובודים ברותות שונות על היהודים, כיון שיש קופצים על סחורה זו.

הנה סוחבים אשה אחת לטבע אותה בנהר, מפני שאיזה נער רוסי העיד ששמע בפירוש מפיה „כי אין בין פסחם של הרוסים ופסחם של היהודים ולא כלום". הנה סוחבים משפחה שלמה אל הנעפר מפני שבדו עליה, כי היתה לה איזה מגע ומשא עם פלוני הקומוניסט.

והנה הולך וקרב חג פסחם. החרדה גדלה משני הצדדים; היהודים ידעו כי הימים האלה בכלל הם מוכנים לפרעניות. ומצד אחר נפוצה שמועה בין הנוצרים, כי היהודים מתעתדים להשליך, בימי חגם, פצצה אל בית־תפלתם. וגדול האף ורבה המשטמה. מכפר אחר הביאו את היהודים החללים לטשערנובול, להביאם לקבר ישראל. ובשעה שהעגלה עם הרונים עברה דרך כפר אחר בדרך, התנפלו אכרי הכפר על העגלה, גררו את הרונים והשליכום אל הנהר.

והדרישות לכסף, צרכי־אכל, בגדים, טבק וכו', צמחו בכל יום כמהין ופטריות. הנה דרישה חדשה: „להמציא להשטב בלי עכוב מאה זוג לבנים וחמש חליפות

בגדים". והעסקנים מכתתים את רגליהם ברחובות, הרבה יהודים פושטים את חלוקם מעליהם ומוסרים אותו להמאספים. כל מה שהיה מן המוכן כבר נשרד. במשך יום שלם נאסף בקושי ששים וון לבנים, שהביאו אותם אל השטב.

IV

נדבקו מודעות, שאסור לבוז את היהודים. פטלוריים סובבים בעיר. כשפונשים את החמסנים, הנושאים חבילות על שכמם, אומרים:

— יש פקודה, שאסור לבוז, לכו לדרכיכם!

וכל זאת הסיקריקים עושים את שלהם. באים אלי הגוזקים. זה בוכה על פרתו שנזלו ממנו, השני על סוסו, והשלישי מתאונן, כי את הבר האחרון גזלו ממנו. אך הנה צרה חדשה:

התחילו מרגנים בעיר, כי בבית־דפוסו של רכלין מדפיסים כרוזים שקוראים בהם את ההמון להשמיד ולהרוג את היהודים. אחדים הלכו להודע אם אמת בפי השמועה. אשתו של רכלין יצאה לקראתם בהתרגשות גדולה:

— יהודים, הצילו את נפשותיכם! את המסדר סגרו הפטלוריים בבית־הדפוס ואכפו עליו לסדר ולהדפיס את הכרוז.

הכרוז נדפס במספר עשרת אלפים אכסמפלרים ונתפשט בכפרים של הסביבה... בעיר נתפשט כרוז כזה:

„היהודים בעלי־ההון, הקומוניסטים טמאו את בית־תפלתנו; הם גם מדפיסים מעצמם שטרי־כסף וחפצים להקים להם מלך מקרבם".

נשלחה דילגציה אל סטרוק: אחדים מראשי הקהל ביחד עם הכמרים והשופט: סטרוק הבטיחנו, כי החמס והשוד יפסיק, יאסרו רק קומוניסטים. בשאר אנשים לא יגעו לרעה.

אך החפוש והבדיקה בבתים לא פסקו. מתקבלות כל פעם דרישות חדשות: מוציאים מן העיר את מעט הקמח, שנמצא בתוכה, ואת הפונט האחרון של סוכר. החילים עודדים בכידוניהם את קרקע החצרות והמרתפים, בודקים בעליות ובאורוות ומחפשים את המטמונים שהטמינו היהודים.

בעיר בלהות צלמות. היהודים מתחבאים בחורים ובסדקים ובכל פנה נסתרה. הנוצרים המקומיים אינם מקבלים יהודים לבתיהם.

על דלתי בתיהם של הנוצרים חרותים אות הצלב.

ילדים נוצרים רצים ברחובות וצועקים להחילים:

— בואו ונראה לכם את המקומות, שמסתתרים שם היהודים!

הלכתי עם חברי הקומיסיה אל קראבטשענקה לקבל ממנו רשיון להוציא את החללים מן הנהר ולהביאם לקבר ישראל. הוא ענה לנו, כי סטרוק לא יסכים לזה בשום אופן. הדבר הזה יעורר התרגשות בין הנוצרים.

ביום 25 באפריל נתקבלה דרישה חדשה על סך ארבעים אלף רובל קונטריבוציה. באין ברירה הריקונו את כיסנו ומסרנו את הסך הדרוש.

והנה אורחים חדשים:

ממעוזיגוריה באים כל פעם חבורות של סיקריקים, מסיעתו של זעלעני, מכים, מענים ושוסים את היהודים ודורשים „אלף רובל או ריבה".

הנערות מתחבאות בחורים, בסדקים ובכל המבואות האפלים; הן אומרות, שנוח להן לאבד את עצמן לדעת, מלפול בידי פריצי־חיות אלה, האורבים להן.

נבנס אל ביתי קומנדיר של פרשים, אולַנוב. חכליל עינים מין; הוא ברך אותנו בברכת החג. דרש הלואה שני אלפים רובל וספר, שבהשטב נשאלה השאלה: „מה לעשות ביהודים?“ אני — ספר אולנוב — יעצתי לבלי להרוג את כלם. נשלחם לפלשתינה.

והפרובוקציה מתגברת. מנרנר חול צומח, במשך שעות אחדות, הר גדול. מצאו צבע ארום שיהודי אחד הכין לצבוע את גגו. תיכף נמצאו מומחים שאמרו שזה דם של נוצרים הרוגים. את אנשי הבית הכו מכות רצח. חילים אחדים חדרו אל הבית, ירו החוצה בעד החלון וצעקו:

— הזידים ירו בנו!

את היהודים שנמצאו בבית גררו אל השטב והכו אותם באכזריות נוראה.

ביום 28 באפריל נסע סטרוק לנורנוסטייפול. קראוטשענקה שלח גדוד חילים לקאמארין וצוה להם: „אל תחיו כל נשמה! את כלם, בנעריהם ובזקניהם, בנשיהם ובטפיהם, אל המים תשליכו אותם“. ובשעה שהגדוד עוב את העיר לוו אותו המנגנים היהודים במרש, כי כן נצטוו.

גם אל הכפרים של הסביבה נשלחו חילים להרוג ולאבד את היהודים.

בערב שבו החילים מקאמארין עם זודות מלאות הפצים וכלי־חפץ וישתבחו בעיר כי טבעו בנהר שמונים וחמשה נשים וילדים. באותו עת שסטרוק לא נמצא בעיר הצליח בידי לקנות בכסף מידי קראוטשענקה את הרשיון להוציא את החללים מן המים.

בידי קראוטשענקה נפלה פתקה מאשה אחת ששלחה לבעלה בקאמארין. בה כתבה: „שתי מאות סיקריקים נשלחו מפה לקאמארין. המלטו!“ קראוטשענקה הודיע על אדות הפתקה הזו לסטרוק וקבל ממנו תשובה טלגרפית: „הרוג את כל היהודים בעון רגל!“

כעבור שעה נתקבלה טלגרמה שניה:

„אם ישלמו חמשים אלף רובל, יכופר להם העון הזה“.

הרבה הוכרחו למכור את סוסיהם ואת בהמתם, נתנו במשכון את החפצים היותר נחוצים. הבורסקים מכרו את העורות הטריים, קודם שנעבדו, לנוצרים, עד כי עלה בידינו לאסוף את הסך חמשים אלף רובל ולמסרו לקראוטשענקה.

ביום 2 במאי נתקבלה ידיעה, שהבולשביקים הולכים וקרבים לטשערנובול. הסטרוקיים ברחו.

נביות־עדות.

V

ביתי עומד על יד החוף, בשכונה הנוצרית. בזמן שהנהר מלא על כל גדותיו, אז ביתי מוקף מים מכל רוחותיו כאי, ומצד העיר יכולים לבוא אליו רק בעקיפין, דרך גנים ושדות. ביום 8 אפריל ראיתי שני יהודים שטים בסירה וחותרים עם

המשוטים כאנשים שאינם בקיאים במלאכה זו. כשהגיעו מיל ביתי התעכבו זמן־מה, הביטו לאחור והשליכו שני הרוגים אל המים. אחר־כך נודע לי שהיהודים הללי הובילו את ההרוגים על פי פקודתם של הסיקריקים שעמדו על החוף. כאשר היהודים עשו את משלחתם, התנפלו עליהם הסיקריקים והכו אותם מכות רצח.

אחר־כך עברה באמצע הנהר סירה גדולה. בה ישבו שלשה סיקריקים ועשרה יהודים, ראשיהם היו מגולים, שערותיהם מסובכות, וקניהם מלוכלכים בדם קרוש. כלם היו מלאים פצעים וחבורות, חזות פניהם היתה נוראה מאד. אחדים מהם היו מלובשים רק בחלוקיהם הקרועים והפרומים. כשהגיעו לאמצע הנהר התחילו הסיקריקים להשליכם המימה. שבעה מהם צללו וטבעו תיכף, ושלשה מהם נשא הזרם אל החוף; הם הלכו ברגליהם הלוך וקרוב אל ביתי. או התחילו הסיקריקים לירות עליהם והרגום.

VI

הנני ילידת טשערנובל, בת י"ט שנה. חיה אני בבית הורי.

7 באפריל בלילה, כאשר נודע לנו, כי החילים מתעתדים לערוך פרעות בעירנו, התחבאנו בעליתנו. גם שכן אחד בא אלינו להסתתר בביתנו. הדלתות נשארו פתוחות. בלילה שמענו כי חדרו חילים אל ביתנו, צעקו בבעם וירו שלש פעמים. זמן־מה שהו בבית, אחר־כך יצאו. כעבור זמן־מה עוד הפעם שאון והמולה — שוב התפרצה הביתה חבורה של חילים... דממה... ועוד הפעם „אורחים לא קרואים". כך נמשך כל הלילה. ברור היה לנו, כי בביתנו קרה איזה דבר נורא. אך יראנו לסכן את נפשותינו ולרדת מן העליה.

בבוקר עזבתי את העליה. כל רכושנו היה לבז ולמשיסה. השכן שהתחבא בביתנו היה מלא פצעים כבכרה, כל עוד נפשו בו.

בצהרים סר אל ביתנו איש־צבא, שהתאכסן לפנים בביתנו, בלוית שני חילים. הכרתיו.

— סאשא! — פניתי אליו.

הוא שמח לקראתי. שאל לשלום הורי. כאשר הגדתי לו שהם מתחבאים מפני הפרעות ומפחדים להראות בחוץ, הרגיעני והבטיח לתת בידינו תעודה שתגן עלינו ועל יתר הפלטה מרכושנו.

בתעודה היה כתוב: „אבקש שלא יגעו באיש המוכ"ז ובבני־ביתו".

על פי בקשתי התאכסן גם הפעם בביתנו, וכל העת ישב אתנו, אכל ושתה עמנו יחד ויצא לחוץ רק ל„צרכי עסקיו הצבאיים". אני ידעתיו עוד מהעת שליאוניוק היה בעירנו. הוא התאכסן גם או בביתנו ביחד עם עוד שני חילים. אך או היה חיל פשוט, לבוש קרעים. שבוי היה באוסטריה וזה לא כבר שב מהשביה. הוא היה בן אברים, שנותיו כבן שלשים, גבה־קומה וחסון כאלון. רננו, כי בעירנו בלבד הרג עשרה אנשים.

עוד בעת הראשונה שהתאכסן בביתנו הראה לי חבה יתרה ולעתים קרובות עלב אותי באהבתו; הוא עזב את עירנו ביחד עם גדודיו של לאוניוק ומן הדרך שלח לי מכתבי־אהבה. עתה הוא בא מלובש הדר בתור קומנדיר של הבטליון האחד־עשר.

בחפצנו להפיק ממנו רצון, הבינונו למענו מטעמים שונים, גם המזג לא חסר ובקבוק י״ש לא פסק מעל שלחנו. את המאכלים אני הבאתי לו, גם הייתי צריכה לטעום מהם תחלה, גם יין ושכר הייתי מוכרחת לשתות עמו. לבסוף הציע לפני שאנשא לו. באמרי לו, שאמונתי מעכבת, ענה:

— אמונה! מה זו אמונה? הבל ורעות רוח!

נסיתי לערוך לפניו נמוקים אחרים המעכבים, אך חמתו התלקחה כל־כך בקרבו עד כי היה כפשע ביני ובין המות. נאלצתי להבטיחו באהבתי.

הבטחתיו שאנשא לו, כאשר אבא יתעודד אחרי המאורעות והרפתקאות שעברו עלינו ויבסם את פרנסתו.

מהעת ההיא לא סרו סיקריקים וחמסנים אל ביתנו, גם לא נראו ברחובותינו. גם בביתו של שכנינו התאכסן קומנדיר של הפרטיזנים והתאהב בבתו של בעל־הבית, עלמה צעירה, אשר השפעתה היתה גדולה עליו. היא התאמצה למשוך את הקומנדיר אליה בחבלי אהבה ולהראות כאילו שקועה היא כלה באהבתו.

בכל לילה התאספו כמעט כל העלמות של הרחוב, או אל ביתנו, או אל בית־שכנינו, ובלינו את העת בחברתם של שני הקומנדירים.

אכלנו, שתינו, רקדנו וזמרנו.

כל העלמות הראו חבה יתרה ל„הגבורים״; כל אחת כאלו התאמצה למשוך אליה את לבותיהם ולקנות את אהבתם. כלן העמידו פנים כמו אבולות הן מאש האהבה ומקנאות בירך חברותיהן. הקומנדירים נהנו מזה מאד.

כאשר פרצו סיקריקים אל בתי היהודים ברחובותינו נרשו אותם בעזרת ה„חתנים״ שלנו. כאשר הם נמו שנתם, שכורים מיין, עמדנו אנחנו על המשמר כל הלילה, כדי לעורר את הקומנדירים משנתם, אם תהיינה התנפלויות. ומקרים כאלה קרו כמה פעמים. דרי הרחוב היו כלם אנשים אמידים. ועל ידינו נצולו כלם מפרעות. כל העת, מלבד הלילה הראשון אור ליום 7 אפריל, עברה בשלום.

הקומנדירים התנאו בנו וקראו אותנו: „שטב של נשים״. פאשא דרש שהרחוב יקרא על שמו.

בשעה מאוחרת בלילה, כאשר נשמעו, אחרי דומיה ממושכה, יריות בודדות ואנחנו הרגשנו בכל ישותנו, כי ברגע הזה, אחרי לעג, קלם ועוויים קשים — נפסק חוט החיים של איזה יהודי. — אז ברחובותנו נשמע קול רנה וזמרה, שחוק עשוי וקול עוגב: אנחנו השתדלנו לשעשע את ה„חתנים״.

כדי להלהיב את אהבתם רקמנו בשבילם אבנטים וכתנות. בדינו מלבותינו ימי־הולדת, כדי להקריב להם טריתות מצוירות באותיות של סוכר עם ברכת מזל־טוב. קראנו אותם בשמות־התקטנה.

אך הואב איננו מחליף את טבעו. כאשר פעם אחת לא היה החתן שלי שבע־רצון מהמטעמים, שהכינותי בשבילו, קרא את אבא, אים עליו באקדחו ודרש ממנו חמשת אלפים רובל.

כאשר נתמנה לאטמן, אמר לי:

— בריינקא, חלצי את מנפי — הנני עתה אטמן!

VII

בערב, 7 באפריל 1919, פרצה המלחמה בין הסטרוקובים ובין חילי־המועצות. נשמע דרדרי הכדורים של התותחים ורעם היריות של הרובים. בחצי הלילה פסקו היריות. הסטרוקובים פרצו אל העיר. לא עברה כחצי שעה ולביתי פרצו סיקריקים. הם התנפלו עלי בגדופים וזלזולים. אימו עלי ביריה ודרשו ממני למסור בידם את הקומוניסטים. אך הסתפקו בזה שנתצו את הארונות, שברו את הארגזים ובזזו להם את החפצים היקרים ואת החפצים קלי־הערך שברו ונפצו. ביום השני נדמה מעוני לאיזה עלית־קיר שמצברים שם גרוטאות, שברי־כלים וסמרטוטים.

נכנס אלי צעיר, כבן שבע־עשרה. לבוש חליפה צבאית עם רובה ומגלב בידו, וצוה עלי ללכת אתו. הבטתי דרך החלון וראיתי שני חיילים עומדים ומחכים לנו. על שאלתי: לאן מובילים אותי? הצליף הצעיר במגלבו על ראשי עד שפוך דם.

היה קר בחוץ. בקשתי רשיון ללבוש את אדרתי ועוד הפעם קבלתי מענה במגלב על ראשי.

הביאוני אל השטב. דחפוני אל חדר ששני שומרים נוטרים שם. בחדר מצאתי עשרה יהודים מתושבי טשערנובל. הרוב מהם — אנשים באים בימים. אחדים היו רצוצים ופצועים עם פנים צבות.

שאלתי את הנוטרים:

— למה הובאתי הנה?

— לטבע בנהר — קבלתי תשובה לַקונית.

השני אמר:

— עתה אסור לטבע בלי חקירה ודרישה. יחקרו אתכם תחלה.

העת וחלה במתינות. איש לא בא לחקור אותנו. החיילים שעברו התקלסו בנו. אך הנה בא הצעיר שהביא אותנו הנה: הוא נכנס אל החדר והראה באצבעו עלי ועל עוד יהודי זקן ואמר: לכו אחרי!

בחצר עמדה ענלה. שני חיילים אספו אותנו אליה, כמו שרותמים סוסים, הצליפו עלינו במגלביהם ודפקו בנו; הם טרדו אותנו ברחוב ושרקו אלינו בשפתותיהם, כמו שנוהגים בסוסים. הדבר הזה הסב לבני־לויתי עונג רב. — הם לא פסקו מצחוק כל הדרך. גם החיילים העוברים התענגו על המחזה הזה ומלאו פיהם צחוק, אנחנו התעכבנו לפני בית אחד ששם היה מונח חלל, פניו היו נשחתים ונפסדים, עד שאי אפשר היה להכירם. אצבעות הידים כרותות. בצוארו היה פצע על־ידי יריה.

פתחו את מוסרותינו, צוו עלינו להניח את החלל בענלה, ועוד הפעם רתמו אותנו ודפקו בנו לרוץ אל הנהר.

המחזה של הדפיקה והצליבה על גבותינו נמשך בכל הדרך. אלצו אותנו לרוץ, לדהר. החיילים התמוגגו מצחוק. כך „עברנו" דרך מרכז העיר.

בדרך פגשו אותנו נוצרים מקומיים שעברו ברחוב. היו כאלה שנענעו בראשיהם עלינו מתוך השתתפות בצער. אחרים הפנו את פניהם לצד אחר, כדי שלא יראו בכלימתנו.

כשבאנו אל החוף אכפו עלינו להשליך את החלל אל הנהר. הזריקה היתה באופן כזה: אחד היה צריך להחזיק את החלל בראשו, השני — ברגלו ולנענע אותו, קודם הזריקה, יפה יפה, כדי שיפול רחוק מן החוף.

כאשר נמרנו את עבודתנו אמר אחד מהמלוים:
– עתה נשליך גם אותם אל הנהר.
אחד המלוים כבר תפס את חברי הזקן, אך הצעיר אמר:
– הלא צריכים להשיב את הענלה למקומה.
עוד הפעם רתמו אותנו בענלה, ועוד הפעם דפיקות במגלבים, דהירות, קפיצות וריצה, כדי לשמח את העוברים ושבים. כך באנו אל השטב מוכים, רצוצים ופצועים. הדם שתת מן הפצועים מעורב עם אבק וזעה. גם היהודים שנשארו בחדר היו פצועים ומחוצים עם פנים צבות ומלאים חבורות. אחר זמן־מה הודקף פתאם הנוטר, שעמד בחדר השני של הפתח.

נכנס הארון בכבודו ובעצמו, בידו אחז תמונה פוטוגרפית; הוא הביט אל התמונה ואל יהודי זקן פצוע ומלובלך בדם. מבלי הוציא מפיו אף מלה עזב את החדר.

על שאלתנו „מה יעשו בנו?“ ענו החיילים היוצאים והנכנסים: אל הנהר. אך הנה נכנס פקיד השומרים עם אקדח בידו. עיניו היו חכלילות מיין והוא יחוז ויגוע, מפיו נוזל ריר ולשונו מפיו תנוע בכבדות. הוא פנה אל החיילים וינמנם:
– צריכים לחוס גם על חיי אדם!
שלחו אותנו לחפשי.

VIII

אל ביתנו נכנסו חיילים. אבא הישיש מסר להם את כל כספו. אך כשראו את אשתו, החולה בדלקת הריאה, שוכבת על ערש דוי, דרשו שגם היא תתן להם כסף. ענו להם שהיא חולה. אך הסיקריקים השליכוה ממטתה, הפכו את המטה וחפשו כסף ותכשיטים, גם חפשו אצל החולה בעצמה.

אמי נשקה את ידיהם של החמסנים והתחננה לפניהם שיחוסו על אשה חולה. הסיקריקים הכו את אמי בקתה של הרובים עד שהתעלפה. את אבא הרגו, את אחותי פצעו קשה. את כל החפצים הנמצאים בביתנו בזזו להם הסיקריקים, העמיסו אותם על ענלות ונסעו לדרכם.

אחרי עבור זמן־מה באה חבורה אחרת. אך כבר לא מצאו מה לקחת. נשארו רק כותלים ריקים.

– נעזוב את הבית הזה – אמר סיקר אחד – כבר נתרוקן עד היסוד.
אך השני פנה אלי:
– האם בכדי טרחתי את עצמי לבוא אליכם? תן על כל פנים בַּקשיש על תה!

טשערקאסי (פלך קיוב).

נדודי נריגוריוב עשו בטשערקאסי מט"ז במאי עד כ"א בו, שנת 1919. בראש האוכלוסים הנריגוריובים עמד הגרף אובארוב. חברי האגודות הפרופסיונליות התיצבו בפני הנריגוריובים. על המגרש של בית־החרשת לסוכר התפרצה מלחמה ביניהם

ובין הגרינוריובים. אך עד מהרה בגדו הנוצרים בחבריהם היהודים והרגו רבים מהם. או נהרגו גם מוטיל רובינסקי ובעדיל זוועניגורודסקי.

הגרינוריובים הרגו רק גברים. בנשים וילדים לא נגעו לרעה. אבל הנשים שאמרו להגן על בעליהן, נהרגו גם הן. הנה כן נהרגה חיה טשודנובסקה, שהרימה קול צעקה בשעה שהרגו לעיניה את בעלה הלל טשודנובסקי ואת אביה – יחיאל לעמפערט.

בפונדוקליובקה הרגו הגרינוריובים גם נשים וילדים. אבל ביתר הערים, וגם בטשערקאסי, השמידו כמעט רק גברים. בקרב התושבים הנוצרים פשטה שמועה, כי באה פקודה מצרפת – להרוג רק את הגברים, הן וקנים והן נערים, ולבלתי לגעת בנשים וילדים. איזה בעל כנפים הביא את השמועה הזו – אין יודע.

יהודים אחדים הצליחו לפדות את עצמם בממון; לרוב הלקוחים למות לא הועיל כל כופר. כשנפלו בידי הגרינוריובים אורטענבערג ובנו וכלתו הציעה האשה הצעירה לרוצחים את כל כספם כופר נפש. הרוצחים לקחו את הכסף ואחר־כך סחבו את האב והבן אל התחנה ושם הרגו גם אותם בתוך שלש מאות יהודים אחרים, שהובאו אל התחנה. באשה הצעירה, כלתו של אורטענבערג, לא נגעו לרעה.

לשלש מאות האיש. שאספו הרוצחים מכל קצוי העיר והביאום אל התחנה, צוו להשתטח על הקרקע ואז ירו בהם מרובים וגם מתותחים. מכל הקהל הזה נצולו רק ארבעה אנשים. שנים נמלטו בלילה ושנים נמלטו בארח פלא.

בגן־הילדים של חרומטשענקה התחבאו כעשרים וחמשה איש. הרוצחים גלו את מחבואם והרגו את כלם. בתוך ההרוגים היה גם רב העדה מ. זילבערמאן. את גופו מצאו מקורטט ומרוסק כל־כך עד שכמעט אי אפשר היה להכירו. בין ההרוגים האלה היו גם תשעה „חלוצים" צעירים מבוהוסלב. הם הלכו מעירם ברגל לאודיסה על מנת לנסוע משם לארץ־ישראל, ובטשערקאסו מצאו את קברם.

האינטליגנציה הרוסית השתתפה גם בשוד וגם בהרג. רוסים אחדים החביאו בבתיהם מכרים יהודים, ובעצמם בזזו גם הרגו יהודים אחרים. הסטודנט קריוואנוסקי, בנו של ראש העיר, החביא בביתו שבעה־עשר יהודים, והוא בעצמו, לפי עדותם של רבים, נוסף אל הרוצחים, שסחבו את האורטענבערגים אל התחנה.

בקינומטוגרף של בונדארוב התחבאו יותר משבעים יהודים. ובונדארוב עצמו התחבר, לפי המסופר, אל הגרינוריובים כאשר התנפלו על היהודים.

בשוד השתתפו מורי הגמנסיה, תלמידי הגמנסיה וגם סטודנטים. אחדים מהם התחפשו בבגדי־זרים לבל יכירום. אך היו גם כאלה ששדדו ובזזו לעין כל, כשהם לבושים בגדי השרד עם כפתוריהם הנוצצים.

מספר ההרוגים על ידי הגרינוריובים היה יותר משבע מאות איש.

הדיניקים נכנסו לטשערקאסי ביום 6 באוגוסט 1926. במשך ארבעה ימים חמסו את בתי היהודים, אנסו הרבה נשים וענו והרגו את היהודים שנפלו בידיהם. מספר ההרוגים הגיע עד שתי מאות נפשות. כעבור ארבעה ימים פסקו הפרעות וההרינות בהמון. אך מקרי חמס ורצח קרו כל הזמן שהדיניקים נשארו בטשערקאסי.

(מפי עליעי טעערקאסי).

מאורעות והרפתקאות

I

מאורעותיו של נעציל בן־ישראל ראטמיסטרובסקי

ביום ו', 16 במאי 1919, נכנסו לטשערקאסי אוכלסי הגרינוריוביים. פרעות בהמון עוד לא התחילו. רק אחדים מהנוצרים הדרים בהפרורים כבר נשאו חפצים גזולים. נשמע גם על מקרי רצח. הרוחות היו נרגזות. היהודים התחילו לבקש להם מקומות להתחבא.

אני ובני ביתי עם עוד שכנים אחדים התחבאנו במרתפי. ביום א', 18 במאי, חדרו גרינוריובים אחדים אל המרתף, התנפלו עלינו, גזלו מאתנו את כספינו, מהנשים חלצו את הטבעות שעל אצבעותיהן והגזמים מעל אזניהן. מאחדים חלצו גם את הנעלים מרגליהם. הסיקריקים הלכו להם בהזהירם את המתחבאים שלא ירימו קול שאון. אחר חצי שעה שבו הגרינוריובים וצוו על הגברים שילכו אתם אל התחנה. את הנשים המיללות הרגיעו החיילים בהבטיחם אותן, כי אלה שאין להם כל נגיעה בקומוניזם לא תאונה אליהם כל רע. היינו גברים במספר תשעה אנשים. בקרן הרחוב פגשנו עוד אחד עשר יהודים נהוגים על ידי סיעה של סיקריקים. וכך הגיע מספרנו לעשרים איש, מבן תשעה עשר עד ששים שנה. בדרך ענו אותנו בכל מיני ענויים, התקלסו בנו, הבונו בקתי הרובים, הפשיטו מעלינו את בגדינו, עד החלוק שעל בשרנו, אלצונו לזמר ולנגן, תלשו בשערותינו ועוד מעשים כאלה.

כשעברנו דרך בית־הנתיבות, קפץ משם איש; קרב אלי וצעק אל החיילים:

– מה זה עולה על דעתכם, שראטמיסטרובקי הוא קומוניסט? למה זה הבאתם אותו הנה?

האיש אחז בידי וברוב עמל עלה לו להוציאני מידי בני לויתי שלא חפצו להרפות ממני. בקשתי ממצילי שיתאמץ גם להציל את שני בני. אך האיש ענה לי, שעתה אינה שעת־הכושר לשתדלנות. גם חיי נמצאים עוד בסכנה. האיש הדובר בי דחפני אל קרון ריק, סגר את הדלתות והבטיחני לעשות כל מה שבכחו להשיבני לביתי.

כאשר נשארתי לבדי בקרון, הבנתי את הסכנה הנתונים בה חמשה עשר האיש הנותרים ביחד עם שני בני. השקפתי החוצה דרך האשנב העליון, עשיתי את אזני כאפרכסת לשמוע את הנעשה בחוץ. אך הצעקות והצריחות של הכנופיה השכורה החרישו הכל.

כעבור שתי שעות ראיתי לאור הפנס את מכרי טקאטשענקה, מהכפר רוסקיה פולאניה. בקשתי ממנו שיעזור לי להמלט. טקאטשענקה גם הוא הכירני ואים עלי להרגני ביריה.

המסע זז ממקומו והתחיל נוסע בדרך העולה לסמילה. על התחנות התעכב, פרקו וטענו פצועים. בבילו־אווירה ראיתי אכר בא בימים ומזוין ברובה. פניתי אליו לעזור לי; הוא לא פנה לבקשתי. עם אור הבוקר בא המסע לסמילה. התחלתי לחפש מכרים בין ההמון שהתאסף על התחנה, אך לא מצאתי ביניהם אף מכר אחד. פתאום התעכב אצל הקרון שישבתי בה חיל אחד. החיל, כפי הנראה, השתומם מאד בראותו אותי במצב כזה; הוא הביא לי בגדים לכסות את מערומי, גם הבטיח להשיבני לביתי. החיל הזה עבד לפנים בנמל וידע אותי היטב. עתה התעלה לקומיסר. גם סנדלר רוסי מתושבי סמילה קרב אלי ואמר לי, שעוד מקודם חפץ להיות לעזר לי, אך לא נתנו לו לקרב אלי „כי אסור לרחם על היהודים".

בתחנה בוברינסקיה הביאו לי מעיל, מכנסים וערדלים גם נתנו תעודת־רשיון לשוב לטשערקאסי. אך יעצוני להשאר עוד כשני ימים בסמילה, כי בטשערקאסי החיים עודם בחזקת סכנה.

מהסך תשעה עשר איש, שהביאו אל התחנה, ניצל רק אחד, פצוע. הוא בלילה וחל חרש מבין החללים ושב לביתו. הנשארים, ביחד עם שני בני, ישראל בן ל"ג ושניאור בן י"ט שנה, נהרגו בתחנה.

II

מאורעותיו של מיכל דיקלער

הדבר קרה ביום א', 18 במאי 1919, היתה השעה החמשית בערב. דרך הרחוב עברה סיעה של חילים, ביחד עם חוליגנים פשוטים, וכל מי שפגשוהו עכבוהו והתחילו חוקרים ודורשים, מי הם הקומוניסטים פה בעיר ואיפה מתחבאים. אני הסתתרתי אז במרתף. עלמה אחת נכנסה אלי בחפזון; היא היתה נדהמה מפחד ויכלה רק לבטא: „הנה חילים באים!"

תיכף חדרו שני חילים אל המרתף. הם צוו עלי לצאת מן המרתף, כי הפרעות כבר פסקו ופקודת הקומנדנט חזקה, שכל הגברים יבואו אל בית־הנתיבות לרשום שם את שמותיהם ואחר הרשימה ישחררו אותם. יצאתי מן המרתף. אצל השער כבר עמדו ששה עשר יהודים בני גיל שונים, ביניהם זקן נכבד כבן ששים. את כלנו הובילו אל בית־הנתיבות. בדרך הבינונו את תעודותינו, אך איש לא דרש אותן מידינו.

סיעה של חילים הובילו אותנו אחורי המסלה, פשטו מעלינו את בגדינו, נשארנו רק בלבנים שעל בשרנו והתחילו הורגים אותנו ביריה. הראשון נהרג קאנעבסקי, אחריו ראטמיסטרובסקי הבבור. מה שקרה אחר כך – אינני יודע. התעוררתי רק בשעה העשירית בערב. חשתי כאב עצום בבטן ובכל גופי. הכאב היה כל כך חד ודוקר, עד כי אבדתי את חושי מגודל הכאב. אך מהרה התעודדתי. סביבי התגוללו הרוגים. קמתי. הלבנים שעלי היו רטובים מדם. לא רחוק ממקומי נשמעו אנחות של גוסס. התאמצתי בכל כחי לקרוב אל הגוסס. דמיה איומה שררה מסביב. האנחות נשמעו כל פעם יותר ברורות. אך לשוא היתה כל התאמצותי. כחותי אפסו והתעלפתי. כמה נמצאתי במצב כזה – אינני יודע; כשהקיצותי מצאתי אצלי את קאנעבסקי.

– קאנעבסקי – פניתי אליו – אולי יש ביכלתך לקום, ננסה ביחד לזחול אל ביתנו.

– הנני מת – ענה קאנעבסקי – עשה אתי החסד האחרון: חפש נא את בני והשכיבני אצלו למען אחבקהו לפני מותי.

עלה בידי למצוא את בנו של קאנעבסקי. הוא כבר מת. הקרבתי האב אל בנו. הוא חבקהו בזרועותיו, נעה בבכיה, התאנח האנחה האחרונה ונפח את נפשו.

אימה גדולה בעתתני. חגרתי את שארית כחי. רצתי מבלי דעת אנה. כך רצתי זמן רב כמשוגע. בדרך נם הגעתי לביתי. בבוקר הובילוני אל בית־החולים. לאשרי, עף הכדור ממני והלאה ובדרכו עשה רק שריטה בבשרי.

III

ההרינה בביתו של בונדנובסקי (מפי טערפיאנסקי)

בשעת הפרעות והטבח בטשערקאסי על ידי הגריגורוביים התחבאתי בביתו של בונדנובסקי. בשבת, בשעה התשיעית בבוקר, התחילו דופקים בדלת. בתחלה לא רצו לפתחה. אך כאשר הסיקריקים נגשו לשבור את הדלת, פתח אותה בונדנובסקי בעצמו. ששה סיקריקים חדרו הביתה ודרשו כסף. הנשים התחבאו תחת המטות. החילים גלו את מחבואן והתחילו סוחבים אותן ברגליהן החוצה. את האנשים והנשים נרשו אל החצר. על הנשים צוו לשכב על הארץ ומהגברים דרשו שימסרו להם את כספם. כאשר בונדנובסקי מסר להם כל כספו שהיה לו, העמידוהו אל הקיר וירו בו פעמים. כדור אחר נקב את ידו והשני פצע את ראשו. אז הרימו הנשים קול צוחה ויללה. הסיקריקים עזבו את בונדנובסקי והתחילו יורים בנשים. בונדנובסקי אבד את חושיו ונשאר שוכב על הארץ. הסיקריקים חשבו שהוא כבר מת ועזבוהו.

כאשר כלו בנשים חטפו את מאנדל וחזונוב וגררו אותם אל הרחוב. חיל אחד השליך את מאנדל על הארץ, ירה בו והמיתהו. חזונוב נפל בעצמו על הקרקע. כנראה, התעלף. גם בו ירו הסיקריקים והרגוהו. נשאר בחיים בנו של חזונוב; הוא התחבא תחת המטה והחילים לא שמו אליו את לבם. הנער אבד את בינתו.

IV

מאורעותיו של ניוני קראסנופולסקי (בן תשע שנים)

הדבר היה ביום השבת 17 במאי. כל משפחתנו, אני, אמי, אחותי ואחי היינו בביתנו. גם השכן שלנו, משה לאהים, נמצא אז אתנו. פתאם נכנסה בחפזון שכנה אחת, שהרגו את בעלה, והתחילה לבקש שנסתיר אותה בביתנו. אני ושכננו משה לאהים הלכנו אתה להראות לה מקום להתחבאות. עוד לא הספקנו לפתוח את הדלת והנה פרצו הביתה חבורה של סיקריקים. אחד מהם פנה אלינו בשאלה: „אנה אתם הולכים?" ותיכף ירה בהשכן והרגהו.

אני נמלטתי אל חדר אחד, השכנה — אל החדר השני. שמה הרגו אותה. התחבאתי תחת מטה, משם ראיתי שסיקר אחר, לבוש בגדי מלח, הרג את כל בני משפחתי. שאר הסיקריקים עמדו בדומיה, לא צעקו, גם לא דרשו כסף. הם התמהמהו בבית זמן מועט. כאשר עזבו את הבית יצאתי ממחבואי וראיתי שכל בני משפחתי שוכבים מתים. אז קפצתי החוצה דרך החלון ורצתי אל התחנה. שם ראיתי כאשר ירו ביהודים והרגום, שמעתי את צריחותיהם האיומות, אך לא בביתי...

שם על התחנה לקטתי את חתולי־הבדודים, כמו לא קרה שום דבר נורא... שכחתי את כל המאורעות. רצתי ברחובות, טיילתי על החוף, אחר־כך רצתי אל קרובינו, אך לא מצאתי אותם בביתם. הבתים נשדדו.

V

מאורעותיו של יעקב וודוביץ

א.

ימים אחדים לפני הטבח של הגריגוריובים נתפסו לרשות עשרה בעלי־בתים נוצרים מנכבדי העיר, שנחשדו בעון קונטר־ריבולוציה והועלו לגרדום על־ידי הטש"ק

המקומית. בטשיק עבר או גם יהודי אחד, טעפליצקי, שהיה לפנים נגר. כפי שנודע ממקור נאמן היה טעפליצקי האחד, בין חבריו הטשקיסטים, שהתנגד להרינתם של הנתפסים. בכל זאת התלקחה חמתם של הנוצרים המקומיים דוקא על היהודים וחכו רק לשעת הכושר להתנקם בהם נקמת הדם השפוך. שעת הכושר הזו לא אחרה לבוא:

ביום 16 במאי 1919 התפרצה לטשערקאסי פלונה של צבא הגריגוריובים. אנחנו ידענו את נורלנו המחכה לנו וכל אחד מהר לבקש לו איזו פנה נדחה, איזה נקיק להתחבאות עד יעבור זעם.

גם אני, כאשר התחילו מרננים, שהגריגוריובים נכנסים, עזבתי את ביתי, לקחתי אתי את בני־משפחתי והלכנו אל רחוב גונול, להתחבא שם במעונו של מכרי הטוב פלוטניק. פלוטניק זה גר בביתו של נוצרי ובעל־הבית הבטיח לשמור עלינו, כמובן, בשכר. נשארנו שם עד יום השבת בבוקר.

כאשר ראינו, כי גם החסות תחת כנפיו של בעל־הבית הנוצרי איננה בטוחה: הסיקריקים חדרו אל הבתים, הוציאו את היהודים וגררו אותם אל התחנה. אז עזבנו את הבית והתחבאנו בגן בין הדשאים. שם שכבנו כל יום השבת ויום א'. שני בני התחבאו בחצר השניה. תחת המעלות של אחד הבנינים. אני עקרתי נסרים אחדים, כדי שיוכלו לזחול תחת המדרגות ואחר־כך חברתים שוב במסמרים.

בעיר שררה דומיה, שנפסקה כל פעם על ידי רעם ירויות ואחריהן — אנקת חללים ונוספים.

ביום א', בשעה הרביעית אחר הצהרים, נשמע פתאום שאון בחצר השניה, ששם היו חבויים שני בני. נבהלתי מאד וקפצתי דרך הגדר אל החצר. שם עמדו שלשה סיקריקים ושוחחו עם השפחה. כשראו אותי פנו אלי בצעקה: „לאן אתה רץ, קומוניסט?" התחילו בודקים בכיסי וגולו את כספי.

בשעת השיחה עם הסיקריקים התחלתי להתרחק מעט מעט מהמקום, ששם שכבו חבויים בני, כדי שבשעה שיהרגוני לא ישמעו בני את צעקותי ולא יעובו מתוך בהלה את מחבואם. על שאלתם: „איפה אני גר?" הראיתי להם על בין קטן בחצר, שהיה סגור. שני בנדיטים קרבו על הדלת, שברו את המסגר והתחילו שודדים ובוזזים את הנמצא שם. הסיקר השלישי נשאר לשמור עלי. אך הוא היה טרוד כל פעם להשגיח אל הבית פנימה, דרך החלון, מיראתו שחבריו לא יעלימו ממנו את החפצים השדודים. באותה שעה ששומרי השניח דרך החלון נסוגותי אל הגדר. השומר התחיל צועק: „זיד, לאן אתה הולך?" וכנן את הרובה עלי. אך אני הספקתי לקפוץ דרך הגדר אל הגן ונצלתי ממות. ביום השני מצאתי את כיסי הריק ועירותי, שנמצאו מפוזרים בחצר, ששם נזלו ממני הסיקריקים את כספי.

ביום ב' עזבתי את מחבואי בגן והלכתי להתחבא על עליה הנמצאה על רפת מול בית־החולים העירוני. שם דרך הסדקים שבין הרעפים ראיתי חולה אחד עטוף בחַלַט לבן יצא מבית־החולים, קרב אל השער והביט דרך חור הפשפש החוצה. פרש אחד גריגוריובי שעבר קרב אל הפשפש, כנן את אקדחו, ירה דרך החור אל החולה והמיתהו.

לא כל הנוצרים המקומיים רחצו את פעמיהם בדם היהודים. נמצאו גם נוצרים ישרים שהחביאו יהודים בבתיהם והגינו עליהם בכל נפשם. בין אלה אנשים הטובים

הצטיין ביותר המורה לשפה האוקראינית, הישר באדם ניקולי מיחילוביטש וואבריסעביטש. האיש הזה הציל יהודים רבים ממש בחרף נפש: הוא דר בשני חדרים קטנים, וכל הזמן שנמשכו הפרעות והטבח היו החדרים מלאים פלטים יהודים מפה לפה, גם נהל אותם כל העת בלחם ומלא את כל מחסורם. וואבריסעוויטש לא הסתפק בזה שהכניס בעצמו פלטים לתוך ביתו. את אלה שלא יכול לקבלם עוד לביתו מאסף מקום, הוביל אל מכריו ומיודעיו ולא נח ולא שקט עד שמצא למענם מקלט. הוא גם הדפיס בעצמו כרוזים, שקרא בהם תגר על הסיקריקים ההורגים אנשים נקיים, ובעצמו הפיץ אותם. ביום ב', 19 במאי, קרא לאספה את הדומה העירונית והשפיע שהדומה שלחה דילגציה אל ראשי הצבא שיפסיקו את הפרעות והטבח.

כדאי היא לרשום עובדה זו: בטשערקאסי נמצא על־כל־פנים צעיר אחד שלא הושיט את צוארו לשחיטה. כאשר פרץ לביתו בנדיט וחפץ להרגו, חטף הצעיר את הרובה מידי הרוצח, ירה בו והרגהו. אחר־כך, כאשר שבה הרשות אל המועצות, נאסר הצעיר בעון שפיכות דמים, אך יצא נקי בהשפטו ושלחוהו לחפשי.

גם בין הגרינוריובים נמצאו כאלה שהסתפקו רק בשוד ולא היו צמאים לדם. הצעיר אהרן שמוקלער סח לי: ברחוב אלקסנדרובסקי פגע בו חיל גרינוריובי ודרש ממנו כסף. מזומנים לא היו בידו, התיר את השעון מעל ידו ומסרו להחיל. החיל קבל בתודה את שעונו ולא רק שלא נגע בשמוקלער, אלא מסר לו גם את הסמא (פארול) של היום ההוא. הוא טייל כל היום ברחובות וכל החילים שפגשוהו בשמעם מפיו את הסמא עזבוהו לנפשו ולא נגעו בו.

ב.

בחדש אוגוסט 1919 קפץ עלינו רוגזם של הדיניקיים.

ביום 6 באוגוסט התחילו צבא המתנדבים לירות על טשערקאסי.

רשות־המועצה כבר עזבה את העיר. את כל חפצי ומטלטלי העברתי אל בית־החרשת לבורית, שעבדתי שם. גם בשביל בני־ביתי יחדו שם מקום בטוח להתחבא, בביתו של סנן־הבוכהלטער. הוא קבל אותנו בסבר פנים יפות וקבע לנו חדר במעונו. ביום השני סר אלינו סנן־הבוכהלטער לבוש בגדי־צבא. הוא אמר לנו, כי הדיניקיים גיסו אותו, גם הודיע, כי אי־אפשר לנו להשאר בביתו, כי מרבים לבוא אליו חבריו האופיצירים, וצוה עלינו להתחבא במרתף. בקשנוהו שיסגור את המרתף בעדנו. אך הוא לא נאות לזה באמרו, שירא הוא מפני שכניו הנוצרים, שלא ילשינו עליו, שמחביא הוא יהודים בתוך מרתפו. ובהיות המרתף פתוח אין אחריותו עליו.

בלילה התחילה קנונדה. או גם הנוצרים השכנים מהרו אל המרתף להתחבא מפני הזריות. סנן־הבוכהלטער צוה עלינו שנאמר, שזה עתה באנו להסתתר מפני הזריות. ביום השני הוביל אותנו אל איזה צריף שעמד בחצר על יתדות. שם, תחת הרצפה, היה מקום נבוב נבוה ערך חצי אמה. לשבת שם אי־אפשר היה ושכבנו כל העת למעצבה על הקרקע המרופש ומלא אבק וטיט.

או נמר בעל־הבית שלנו להובילנו אל מכרו פיוקטיסטוב, הגר בחצרו של קריוואובסקי. אך באותו יום פשטו הדיניקיים ברחוב הזה, חטפו את היהודים והרגו אותם ביריה. נהרג או המורה שמואל אהרן נעפומניאשצי ובנו, צעיר בן י"ח שנה.

אנחנו היינו מוכרחים להשאר במקומנו, אך עזבנו את מחבואנו תחת הצריף והתחבאנו בגן תחת השיחים.

ביום הרביעי פסקו באמת ההריגות. אך חמם ושוד, מכות וענויים לא פסקו. בדרכנו לביתנו התנפלו עלינו חילים אחדים, גזלו מכיסי כל מה שנמצא שם, גם מבני גזלו את המשקפים.

כשבאנו לביתנו התאספנו, הדרים של שני בתים, אל מעון אחד. והנה באו שלשה קוזקים שהביאו אתם שתי עלמות; הם גרשו את האנשים הנמצאים במעון ואנסו שם את הנערות.

VI

מאורותיה של נחמה רובינשטיין, רופאת שנים

עוד ביום ה׳, 16 במאי 1919, התחילו מרגנים בעיר, כי ניסות גריגוריוב הולכים וקרבים לשטערקאבי. ביום ו׳ 17 במאי התפרצו העירה. בעלי לא היה או בעיר. אני עזבתי את מעוני והלכתי להתחבא בבית חמי, יעקב רובינשטיין.

ביום השבת לפנות בקר חדרו בנדיטים אחדים דרך הפרדס, נכנסו אל הבית, שדדו כל מה שמצאו. אחר־כך התחילו דורשים כסף, גם תפסו את חמי וחפצו להרגו. אך אני העתרתי עליהם את בקשותי, נשקתי את ידיהם והרטבתי אותן בדמעותי. בקשותי הרכו את לבם של הסיקריקים; הם הרפו מחמי ועזבו את הבית. חמי וילדיו חשו מפלט להם דרך הפרדס. אני נשארתי עוד זמן־מה בבית. אחר־כך חפצתי גם אני לצאת דרך הפרדס. אך לא הייתי בקיאה בתוצאותיו ומבואיו והתהלתי תועה בין האילנות. שבתי הביתה ונכנסתי אל החצר השניה למעונו של השכן פרילוצקי, מי שהיה ראש בית־המשפט הגלילי. אני הייתי בטוחה שהוא יאסוף אותי אל ביתו ויזכור בעת צרה את הטובות והחסדים שגמלתי לו אני בעצמי ובית־חמי, בזמן שהיה רעב ללחם. אך פרילוצקי פשוט גרשני בחרפה מביתו. אמנם, לא רק אתי התנהג כך. ככה עשה גם למכריו היהודים זיידה פינקעלשטיין (מגזע הסבא משפולי) ובנו יעקב, שהרבו גם הם להיטיב אתו, ועתה, כאשר באו בצל קורתו להסתתר, גרשהו הטוב שבגוים הזה בבזו. פינקעלשטיין, בנו, אשתו וכלתו התחבאו בבית־החרשת לעשית נרות הנמצא בחצר. אך גם שומר החצר, טערעשקה, „לא יכול לראות און״; הוא הלך והודיע להגרינוריובים שיהודים מסתתרים בחצר. עד מהרה באה חבורה של סיקריקים, נדרו החוצה את פינקעלשטיין ובנו והרגו אותם ביריה. גם שבנו בוגוסלאבסקי, בן ל״ה שנה, נהרג או.

חפצתי ללכת ולבקש לי איזה מקום להתחבא, והנה חבורת סיקריקים תפסו את חמי בפרדס, השיבוהו הביתה וצוו עליו לפשוט את בגדיו. גם אני נכנסתי אל הבית, עמדתי אצל חמי ומסרתי להם את הבגדים שפשט מעליו. בשעה שהסיקריקים היו טרודים ללבוש את הבגדים, שחמי פשט מעליו, רמזתי לחמי והוא נמלט החוצה. גם אני עזבתי את הבית ויצאתי לבקש את ניסתי הקטנה, שעובה את הבית ולא ידענו אנה הלכה. אך כאשר יצאתי מן הבית ראיתי, מול בית חמי, הביאו הסיקריקים שבעה עשר יהודים, פשטו את בגדיהם ואחר־כך הרגו את כלם ביריה.

פחדתי ללכת דרך הרחוב ונכנסתי אל פרדס אחד. שם תעיתי זמן רב, ושאון היריות, שהגיע מן העיר, החריש את אוני. כך תעיתי עד שהגעתי לצריף

קטן. מן הצריף יצאה אשה רוסית שהבירתני: בתה היתה תופרת ותפרה בשבילי כמה פעמים, וכאשר נפלה למשכב סעדתיה בחליה. על בקשתי שתסתיר אותי בצריפה, ענתה, שנכונה היא לעשות למעני כל מה שבכחה, אלא שיראה משכנתה, הגרה אתה, שלא תגלה את סודי. רק תרופה אחת יש: שאפשוט שמלותי ותחתיהן אלבש שמלותיה. אני עשיתי כאשר הורתני וישבתי אתה עד יום א׳ בבקר. ביום א׳ הגיעו שמועות שחיל־המועצה עולה על העיר ואז בהכרח תפרוץ מלחמה בינם ובין הגריגוריובים. פחדנו להשאר בפרדס מפני הירות והלכנו להתחבא בבית־החרשת לסוכר.

אל בית־החרשת באה גם בתו של כומר אחד, אחות רחמניה, שבאה לעשות תעמולה בין הנאספים הנוצרים להתנקם ביהודים. אחות רחמניה זו ידעה והבירה אותי היטב. כאשר ראיתיה מרחוק, נמוג לבי בקרבי מפחד, שהיא בודאי תגלה סודי שאני יהודיה. אני תיכף הורדתי את ראשי על השלחן, כסיתיו בידי ועשיתי את עצמי כנרדמה. היא בין כך התחילה לעסוק ב„עבודתה״ והתחמקה מאתנו ולא הספיקה להרגיש בי.

והקטנים עושים להם „צחוק״. כשמרגישים באיזה יהודי התועה בין האילנות, הם ערוכים עליו ציד, דולקים אחריו ומקימים קול שאון: „הנה זיד קומוניסט! תפשוהו, חטפוהו!״ ואוי לו ליהודי, שנופל בידיהם – אחת דתו להמית.

בלילה אור ליום ב׳ לנתי ביחד עם בעלת־הבית שלי בבית מכירתה. בלילה התפוצצה פצצה לא רחוק ממשכבנו. הקיצותי מקול הנפץ, נבהלתי מאד וצעקתי מתוך בהלה: „שמע ישראל!״. כשהתעוררתי פחדתי מאד, שמא שמע אחד מאנשי הבית את קריאתי. אך כלם היו נבהלים ונפעמים ואיש לא שם לבו אלי.

בבקר יום ב׳ שבתי למעוני מלובשה בבגדים של האשה הרוסית. בדרך פגשתי סניטרים עוברים מבית לבית, שואלים ודורשים את מספר ההרוגים הנמצאים בבית, אחר־כך באים בעגלות, טוענים עליהן את החללים, מובילים אותם לבית־הקברות וקוברים אותם שם בקבר כללי. אחר־כך נודע לי שהקבורה החטופה הזו נעשתה בכונה, כדי שלא יֵדע מספר ההרוגים שהיה גדול מאד.

כשבאתי למעוני מצאתי את הבית הרום, הרהיטים שבורים, הנירות והתעודות קרועים ומפוזרים על הרצפה. בעל־הבית הכין תה, ישבנו לאכול ולשתות והנה אחד מהנמצאים בחדר, שהעמדנוהו לצופה, הודיע לנו שרואה מרחוק חבורה של סיקריקים הולכים. אני מהרתי לחבוש את יתר הפליטה מחפצי בצרורות, כדי להצניעם. אך כאשר רק הספקתי לגמור את מלאכתי התפרצו הבנדיטים הביתה, גזלו את החפצים החבושים ולפני עזבם את הבית השליכו פצצה, כדי להבעיתנו.

עזבתי את מעוני והלכתי לבית חמי. שם אמרו לי, שחמי מתחבא בעליה, ובכל לילה מביאים לו אוכל, כדי שלא יודע מקום מחבואו להשבן פרילוצקי, שחקר ודרש כל העת איפה מתחבא יעקב רובינשטיין.

ביום ד׳ בבוקר 22 במאי נכנסו העירה חילי המועצות. ביום ה׳ נתקבל הרשיון לקבור את ההרוגים, גם להוציא מקבר הכללי את החללים, שנקברו שם בחשאי ולקברם בקברים מיוחדים. הקבורה ארכה שלשה ימים: יום ה׳, ו׳ וא׳.

VII

מאורעותיו של הרב יואל קאפענגוט, אב"ד טשערקאסי

א.

בשנת תרע"ט, בהושענא־רבה, נתקבלתי לרב ואב"ד בק"ק טשערקאסי, פלך קיוב. אחר חג הסוכות שבתי אל עיר מושבי בוברויסק. את כל חפצי ומטלטלי, גם את הספריה שלי, המכילה יותר מאלף כרכים מהספרות הישנה והחדשה, ביניהם ספרים יקרי־המציאות, העמסתי על חמש עגלות ושלחתיה אל אנית־הקיטור שעל הדנעפר, העוברת לטשערקאסי דרך קיוב. אני בעצמי נשארתי עוד לשבועות אחדים בבוברויסק, כדי לנמור שם את עניני הפרטיים והצבוריים. גם היה עלי לנסוע לימים אחדים למינסק, לקבל שם סמיכה מהרב הגאון ר' רפאל שפירא ז"ל והרב הגאון ר' אליעזר ראבינוביץ ז"ל, שבשנת תרע"ט היו עודם בחיים.

אחרי חג החשמונאים שמתי לדרך פעמי ומנמת פני לטשערקאסי. כשהגענו אל התחנה המרכזית באכמאטש נודע לנו שהדרך לטשערקאסי משובש בניסות ובנופיות של סיקריקים אורבות בדרך על הנוסעים היהודים. הבטתי על הנוסעים והנה כל פנים קבצו פארור. גם אני צמצמתי את עצמי בפנתי, רעיונות נוראים בעותוני וישבתי בדד ומשמים. בכל זאת חזקתי את לבי ונסעתי הלאה. אחרי רוב עמל ועכובים בדרך הגענו לפריליקי. שם התעכבה הרכבת כיממה. רק ביום השני נודמנה רכבת, שנסעה רק עד התחנה נריבוינקה. אחרי הרבה תלאה הגענו ביום הרביעי לטשערקאסי.

בטשערקאסי נודע לי, כי הספינה, שנשאה את חפצי, מטלטלי וספרי, נשארה בקיוב ולא יכלה להפליג לטשערקאסי, מפני הכנופיות של הסיקריקים האורבות בדרך על חופי הדנעפר ומתנפלות על הספינות העוברות: הם הורגים את הנוסעים היהודים ושוסים את רכושם וחפציהם. הבנתי כי כל הוני ורכושי, שרכשתי לי במשך עשרים וחמש שנים, ירדו לטמיון ואני נשארתי ערום ועריה. בכל זאת לא באתי בטרוניה עם אלהי ואמרתי: „ה' נתן, ה' לקח, יהי שמו הגדול מבורך".

כאשר נודע לנכבדי העדה, כי גם אדרת־השער שלי נשארה, ביחד עם שאר חפצי, בקיוב, נכמרו נחומיהם עלי, ובו ביום קנו למעני אדרת טובה ויפה, באמרם שלא לכבוד להם, שרבם יתהלך בחוצות קריה בלי בגד חורף, בשעת קרה גדולה שוררת. ביום השבת חנכתי את הבגד, בלכתי להתפלל אל בית־הכנסת הגדול. גם נאמתי שם נאום לפני המון אנשים ונשים, שמלאו את הבית מפה לפה. ותהלה לאל, דברי מצאו חן בעיני כל המפלגות.

אחרי תפלת ערבית סרתי עם חבורת אנשים מנכבדי העיר אל בית ניסי, שם השתעשענו בשיחה עד השעה העשירית בלילה, על אדות מצבה של העיר, מוסדות הצדקה והתקונים הנחוצים. כאשר האורחים הלכו שכבתי על הדרגש לנוח מעט.

אך סנרתי את שמורות עיני והנה הדלת נפתחה בחזקה וחבר שודדים עם מסכות על פניהם ורובים בידיהם התפרצו הביתה בקול צעקה:

— הרימו את הידים!

אנכי נבהלתי מאד. הרימותי קול צעקה. קפצתי מהדרגש ובמעוף אחד הגעתי אל הפתח הפונה אל החצר, פתחתי את הדלת ונשארתי עומד אחרי הדלת והמזוזה.

עברו רגעים אחדים והנה יד נעלמה נגעה בי ובקתה של הרובה הכו אותי כמה פעמים בראשי, הכה ופצוע עד כי הדם שתת מן הפצעים. נפלתי לארץ באין אונים וכמעט שפרחה נשמתי מפחד. אז חטפוני שני סיקריקים תחת זרועותי, הביאוני הביתה, הניחוני במטה, בחדר הקיצוני. אחד מהם עמד על המשמר אצל מטתי והנשארים חמסו וגזלו כל הנמצא בבית. מתוך שיחתם של השודדים הבנתי שגם יהודים נמצאו בחברתם, ויהי הדבר הזה או לפלא בעיני.

גם את ניסי הבו הסיקריקים במשך שתי שעות רצופות וענו אותו בענויים קשים, עד שהיה מוברח להובילם אל המרתף ששם היה טמון רכושו במקומות שונים, ולמסור להם את כל כספו, זהבו ותכשיטיו. גם את הארונות והמלתחות הריקו והוציאו מהם את הבגדים והלבנים, לא השאירו דבר. גם ממלתחתי הוציאו את שעוני וחמשת אלפים רובל, שהיו טמונים בנב סדורי הקטן. גם את האדרת החדשה שקבלתי מתנה מנכבדי הקהלה נזלו ממני. לשוא התחננתי לפניהם שישאירו לי על־כל־פנים את הבגד הזה, כסותי האחת להגן עלי מקור – שומע לא היה לי. בשעה השתים עשרה בלילה עזבו את הבית ואנחנו נשארנו נדהמים, דוויים, סחופים ופצועים. עם אור הבוקר שלחנו לקרוא רופא לחבוש את פצעינו. אני שמרתי את ערשי במשך חודש ימים.

אחר־כך נודע לי, כי ההתנפלויות שקרו בבית ניסי לא היה מקרה יוצא מן הכלל. בעיר שררה אנרכיה. חבר שודדים וחמסנים מזויינים ומאורגנים הפילו את חתתם על העיר. תחת מכסה הלילה חדרו אל הבתים, חמסו דים וגם הרגו את אלה שהעיזו להתקומם להם. עם הערב־שמש סגרו בעיר הרלתות, הונפו התריסים והיהודים ישבו טמונים בבתיהם, רועדים ומחכים לבקורם של הסיקריקים. כך עבר היורף.

ב.

ערב שבת ט״ז אייר תרע״ט. נשקפתי בעד החלון הפונה אל הרחוב והנה מהומה בעיר. אנשים, נשים וטף אצים, רצים, נבהלים ונחפזים לבקש להם מחבואים. הגדולים נושאים צרורות בידיהם, או על שכמם, והפעוטים פוזזים בידיהם אחרי הגדולים. בשעה השביעית בערב כבר נשמע רעם של יריות מכלי תותח, אשר לקולם נזדעזעה הארץ. אוכלסי נרינוריוב קרבו אל העיר. אשתי הרבנית האיצה בי שגם אנחנו נמהר להסתתר באיזה מקום. אך אני גמרתי להשאר בביתי ושעמי ונמוקי אתי: אם אתחבא בבית יהודי, מה לי הבא, מה לי התם; ואם אחיש מפלט לי לבית נכרי, מי יערב לי שהוא בעצמו לא ימסרני בידי הרוצחים. בדברי אלה הרגעתי מעט גם את רוחה הסוער של זוגתי. הגפנו את התריסים, סגרנו את הדלתות וישבנו דומם בחדרינו. לאט־לאט התאספו אל מעוננו גם שכנים אחדים. התפללנו במנין תפלת ערבית, אחר כך הקדשתי על הפת. בשהגעתי אל המלים: „כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים״ זלגו עיני דמעות. גם כל האנשים, שנמצאו באותו מעמד, התמוגגו בדמעות. אחרי אשר סערת לבותינו קמה מעט לדממה סערנו את לבנו במאכלי שבת וגמרנו להיות נעורים כל הלילה.

כאשר האיר השחר פתחתי את התריסים של החלונות הפונים אל הרחוב ועיני חשכו מראות: לרוחב הדרך התגוללו שני הרוגים, אחד שכב פרקדן ופניו

למעלה והשני – פניו למטה, ובין שניהם שלולית של דם. ראיתי, כי כבר יצא הקצף, החל הנגף. ורעם התותחים הלך הלוך ונבור, הלוך וחזק מאד. פחדנו להשאר בבית וירדנו אל המרתף הנמצא בחצר. נתאספו שמה כחמשים נפש, אנשים, נשים וטף, ביניהם גם צעירים אחדים שעבדו בצבא. שנים הביאו אתם גם את רוביהם עם אשפות מלאות כדורים. במרתף נשארנו עד יום א' בצהרים. וכאשר צד לנו המקום ישבנו כפופים, צפופים ודחוקים. ביום א' בצהרים נפתחה פתאם הדלת של המרתף ונכנס איש גבה־קומה, שנשא בידיו איזה כדור מעוטף בבלויי סחבות.

– ז'ידים ארורים! – הרעים בקולו האיש הנכנס – הוציאו תיכף אלי את כספכם, זהבכם ותכשיטיכם, ואם לאו אוביל את כלכם אל הקומנדנט, או בפצצה זו שבידי אעשה אתכם כלה!

חזותו של האיש הדובר בנו היתה חשודה בעיני. כמעט היה ברור לי שאינו מחיל גרינוריוב, כי אם חמסן פשוט, שהרבה כמוהו נמצאים בעיר. גם הכדור שבידו איננה פצצה כלל, רק בודאי בול עץ או אבן פשוטה, ורק כדי להפחידנו ולהוציא מאתנו את כספנו הוא מאיים עלינו.

גליתי את דעתי ביהודית להנמצאים אתי במרתף, גם הצעתי לפניהם להתנפל עליו כחתף, לאסרהו ולעזבו במרתף עקוד ידים ורגלים ואנחנו נבקש לנו מחבוא אחר. גם הפצתי להיות מהראשונים שיתנפלו עליו. אך חרדת אלהים נפלה על הנאספים. כל אחד מהר להריק את כיסו ולהמציא לשודד את כספו, או איזה חפצים יקרי ערך. גם זונתי, שזה רק ימים שלשה באה לטשערקאסי וצרור כספה היה עוד מוצנע ותפור בשמלתה, מהרה וקרעה את התפירות ונתנה להחמסן שמונה אלפים רובל פדיון נפשותינו. גם העגילים מעל אוניה התפרקה ותתן אותם לשודד כופר נפשה של איזה אשה זקנה, עניה, שלא היה בידה כלום והרוצח אַם עליה להרגה.

כאשר החמסן אסף את כל רכושנו ועזב את המרתף, מצאנו גם אנחנו לטוב לפנינו להתפזר במקומות שונים עד יעבור זעם, מי בעלית גג, מי בחנוי הסלעים, בסתר המדרגות ותחת הרצפות של המסדרונות. גם אני ובני ביתי מצאנו לנו מחבוא באיזו פנה נדחה. שם שכבנו למעצבה כל שלשת ימי האפלה. את אור השמש לא ראינו, כמעט כל אכל לא בא אל פינו. רק ביום הרביעי, כאשר באו צבא־המועצות וגרשו את הגרינוריוביים, יצאנו גם אנחנו לאויר־העולם ונודע לנו על הטבח הנורא שערכו הגרינוריוביים בעירנו. את כל היהודים שנפלו בידיהם סחבו אל התחנה. שם העמידו אותם בשורה, הרגו אותם בירייה ואחר כך קברו אותם בבורות אשר הכינו למענם לא רחוק מהתחנה. ויהיה מספר ההרוגים בשלושת ימי האפלה חמש מאות ושלשים וחמש נפש.

כאשר הצבא האדום כבש את העיר נתקבל רשיון להוציא את ההרוגים מן הבורות ולהביאם לקבר ישראל. תיכף פתחנו את הבורות, העמסנו את הגרצחים על עגלות, עשרים־עשרים בעגלה והובלנו אותם אל בית־העלמין של היהודים. אז נוכחנו כי גדול מספר ההרוגים וצר בית־הקברות הישן להכיל את כלם, וצריכים לספח חלקת שדה אל בית־העלמין הישן. גם על זה קבלנו בו ביום רשיון. הקצו לנו חלקת שדה, ואחר סדר ההקפות, אמירת פסוקים ידועים ומזמורי תהלים כנהוג, התחלנו לעסוק בקבורת ההרוגים. שלשה ימים ושלשה לילות היינו טרודים בקבורתם.

וכה היה סדר הקבורה:

את אלה שהבאנו וידענו מי הם קבורים בקברים מיוחדים. ואלה שלא ידענו מי הם, כגון אנשים מערים אחרות שבאו הנה לרגלי מסחרם, או אלה שברסמו אותם כלבים והזירים, וכבר נשחת ונפסד תואר פניהם עם החטם ואי אפשר היה להבירם – בשבילם חפרנו שלשה קברים גדולים, „קברי־אחים", וקברנו בהם שמונים וחמשה הרוגים. בקבורת הנרצחים עסקנו כל יום ה' ויום ו' עד הערב ולא הספקנו לקבור את כלם. נשאר עוד מספר מסוים גם עד יום א'. כאשר גמרנו את עבודתנו ברכנו „הטוב והמטיב", „הטוב" שלא הסריחו, אף כי מההרינה עד הקבורה עבר שבוע שלם, ו„המטיב" שזכו לבוא לקבר ישראל. לדאבון לבנו, לא כל ההרוגים וכו לזה. הרבה אבדו ועד היום עקבותיהם לא נודעו.

ביום הראשון, בשעת גמר הקבורה של הקדושים, נתאספו כל אנשי העיר אל בית־העלמין החדש, איש לא נעדר ואני נשאתי מספד מר על הקרבנות שנגזרו מידי רשעים על לא חמס עשו, וכל העם נעה בבכיה ונסכו את נסך דמעותיהם על קברי הקדושים.

הרוב הגדול של ההרוגים היה מסלתה ומשמנה של העיר.

ג.

עוד לא יבשו מעינינו הדמעות על החללים שנגזרו מידי הגרינוריובים, והנה באו עלינו צרות חדשות על ידי הדיניקים. היה יום עשירי לחודש אב תרע"ח, לפנות בקר. כל העיר היתה שקועה בשינה והנה פתאם קול אדיר וחזק, רעש שעטות פרסות סוסים ושקשוק אופנים העיר את כל אנשי העיר משנתם. מחנה גדולה של פרשים וחיל־רגלי עם תותחים ובליסטראות עמוסים על עגלות נוסעות לפני המחנה. החילים הם קווקים מקובן, מנבעות שעירות ארוכות חבושות לראשיהם ופניהם פני להבים. בראותנו את המחנה הגדולה ההיא פלצות בעתתנו. ואשר ינורנו בא לנו.

עוד לא הספיקו החילים לנער את אבק הדרך מעל רגליהם ותיכף עטו אל השלל, פשטו על העיר כילק וחמסו את הבתים.

בו ביום בקרו הקווקים גם בביתי. אני הייתי טרוד לאסוף איזו חפצים לתוך צרור כדי לקחת אתי בעובי את הבית, והנה דלת המסדרון נפתחה בחזקה. שלשה קווקים פרצו הביתה ודרשו כסף.

תיכף התחילו למשמש בכיסי בגדי, אחד מימיני ואחד משמאלי, והוציאו את כיס־כספי שנמצאו בתוכו אלפים רובל, שהשלישו אתמול בידי. הסך הקטן הזה לא הרוה את צמאונם לכסף והתחילו צועקים: „ז'יד, תן עוד כסף, ואם לאו נתיז את ראשך בסיף!" ואחד מהם כבר הוציא את חרבו מתערה והתחיל לנופפה על עיפי וצווארי. בראותי את להט החרב המתהפכת נבהלתי מאד ונפלתי באין אונים על הרצפה. או התחילה זונתי מר צורחת ומתחננת אל הקווקים שירפו ממני. „מה בצע בדמו – אמרה אל הקווקים – כל מה שהיה לנו כבר לקחתם ויותר אין בידינו אף פרוטה. ואם רק דורשי דמים אתם, עשו אתי על־כל־פנים את החסד הזה: הרגוני נא תחלה ואל אראה במות בעלי". הקווקים נשארו עומדים על מעמדם מעט קט ומתבוננים איש אל פני רעהו כמתישבים בדבר, ואחר־כך עזבו את הבית. כפי הנראה, תחנוניה ובכיתה של זונתי הרכו מעט את לבם.

כאשר החלפתי מעט כח וקמתי על רגלי אמרתי אל זונתי, שעלינו לבקש

לנו איזה מקום מקלט בטוח, כי ביתנו עומד במרכז העיר, על פרשת דרכים, ובודאי יתביעו הקוזקים את בקוריהם הנה. נמרנו לסור אל האנף שנמצא בחצר ושם נתישב בדבר.

והנה אך עמדו רגלינו על מפתן האנף ושני קוזקים הדביקונו, פניהם מורות אימה ומפיהם יז קצף וצעקו:

— תן כסף, זיד ביילים, ואם לאו נחנקך בפרגל של ריסינה שבידנו!

ותיכף כרבו את צוארי בפרגל.

התחלתי לבקש ולהתחנן שלא ימיתונו, כי כבר מסרתי את כל כספי לשלשה קוזקים שקדמו לבוא. אך הם לא שעו אל תחינותי והתחילו מושכים את שתי קצוותיו של חבל הריסינה הכרוך על צוארי בחזקה. אנכי כבר חשתי את מר המות ההולך וקרב עלי. החילותי לרמז להם (הדבר כבר לא היה בפי) שאתן להם עוד כסף, אך הם לא שעו אל רמיזותי. והנה פתאם נשמע קול רעש ונפץ אדיר וחזק. בחדר השני, מתוך סבה לא ידועה, נפלו פתאם לארץ כלים שונים שעמדו במזנון: קערות, כוסות, צלוחיות, קיתוניות ופנכאות, והתפוצצו לרסיסים. לקול נפילתם נבהלו גם הקוזקים והרפו ממני. באותו רגע נסתי מן האנף ונמלטתי על נפשי. כפי שנודע לי אחר כך, היטב חרה להקוזקים שנמלטתי מידם וזמן רב חפשו אותי בכל הפנות.

אני התחבאתי בגן הסמוך למעוני. שם היו הרבה אילנות עבותים ומצילים. חשבתי כי בצלם אסתתר, אך כפעם בפעם עברו דרך שם קוזקים והחרידו את מנוחתי. עזבתי את הגן, דלנתי דרך גנים, גנות וקרפיפים עד כי הגעתי לחצר אחת, ששם עמדו צפופים הרבה בתים קטנים, נמוכים ורעועים, שנרו בהם דלת העם. סרתי אל אחד הצריפים, אך גם שם לא הונח לי. הקוזקים לא פסחו גם על הצריפים האלה שהעניות המנולת מבצבצת מתוכם. הכרחתי לצמצם את עצמי כנחש ולקפוץ החוצה דרך פשפש קטן אחרי שהקדמתי לפשוט מעלי את בגדי העליונים, והגעתי אל גן אחד שגדלים בו דשאים גבוהים כקומת איש. גם זוגתי באה אל הגן הזה. אנחנו התחבאנו בין הדשאים, ואם אמנם הקוזקים עברו דרך שם כמה פעמים, אך לא הרגישו בנו, אף כי אנחנו ראינו אותם. בגן הזה נשארנו כל היום עד הערב. אך בכל פעם שראיתי את הקוזקים העוברים קשקש בי לבי כזוג מרוב פחד.

בלילה עזבנו את הגן וזחלנו בלאט, עד כי הגענו לבית יהודי, ששם נר פקיד דניקאי עם בני־לויתו.

הפקיד הזה הבטיח ליהודים, המתחבאים בבית הזה, להיות עליהם לסתרה, אם ישלמו לו כופר נפשם, גם צרכי אוכל היו מוכרחים לקנות ממנו; וכמובן, במחיר גדול מאד. גם צוה על המתחבאים שלא יגלו מכל זה דבר לשום איש. אנחנו הסכמנו לזאת בנפש חפצה. כששים איש, אנשים, נשים וטף ישבנו באולם אחד צפופים ודוממים במשך שלשה ימים.

ביום השלישי לפנות ערב יצאה פקודה מטעם הקומנדנט של העיר, שאסור להרוג יהודים והרציחות בהמון פסקו. אך מקרים בודדים קרו גם אחרי שנתפרסמה הפקודה.

עזבנו את מחבואינו ויצאנו החוצה לראות את אשר עוללו לנו הדניקיים. גם הם הרבו את חללינו. נבלות ההרוגים התגוללו בחוצות. ביניהם גם זקנים וזקנות, עוללים ויונקים. הרבה נשים הרות נרצחו במיתות משונות. מספר הנשים המעונות

היה נדול מאד. נם בספרי התורה כלו הקוזקים את חמתם, נזרו אותם לנזרים ויתנו אותם למרמס בחוצות. החמס והשוד לא פסקו נם אחרי הפקודה. ההזיקות הניעו להרבה מיליונים.

כאשר שקטה מעט בעיר העירותי אחדים מנכבדי הקהלה, שיצרפו אליהם נם נוצרים אחדים מאזרחי העיר וביחד יבואו אל הקומנדנט, בתור דיפוטציה לבקש מלפניו, שיתן צו להפסיק את הפרעות, ההולכות ונמשכות עוד בסמטות הקיצוניות ומה־נם בלילות.

זכורני, כשבאנו אל המסדרון שדרך שם נכנסים אל מעונו של הקומנדנט, נם אל בית הפקידות, מצאנו את הקוזקים העומדים שם על המשמר טרודים מאד: אחד היה טרוד לחלץ מיהודי אחד, שנפל בידו, את מנפיו הטובים, והשני היה טרוד להסיר את הטבעת מאצבעו של איזה יהודי. הטבעת היתה מהודקת מאד אל האצבע ועקירתה נרמה ליהודי מכאובים נוראים וצעק מעצמת מכאוביו, הקוזקים התענגו על זה מאד וצחקו מטוב לב.

אנחנו עמדנו במסדרון כשעתים, עד כי זכינו לקבל את פניו של הקומנדנט. נכנסנו אל האולם, שישב שמה הקומנדנט ובני־לויתו. הקומנדנט הביט עלינו בבוז וקלסה. תיכף בהכנסנו בא אתנו בטרוניה וישאל בכעס: „מדוע לא קבלו אזרחי העיר את החילים העיפים והיגעים לבתיהם?" ואף כי הדברים נאמרו כלפי החברים הנוצרים, שהם סגרו את דלתי בתיהם ולא חפצו לקבל אל מעוניהם אפילו את הפקידים. אך ידוע „שבהדי הוצא לקי כרבי" וגם היהודים קבלו את נויפתם והדילנציה יצאה מלפני הקומנדנט בפחי־נפש.

ימים אחדים נמשכו עוד הפרעות. וכאשר נערכו בעיר איזו סדרים לפי שעה, מהרנו להביא לקבורה, בבית־הקברות החדש, את חללי הדיניקים. הטבה של הדיניקים הצטיין מהטבח של הנרינוריובים רק בזה, שמספר הנרצחים על ידי הדיניקים היה פחות ממספר הנרצחים על ידי הנרינוריובים.

ד.

הדיניקים נשארו אדוני הארץ עד חג החשמונאים תרע"ט. באותה עת חזקו צבאות המועצות, נם עשו חיל. החילים האדומים פשטו עוד הפעם על אוקראינה. התנרו מלחמה עם הדיניקים ויכום ויכתום עד חרמה.

או התלקחה חמת הדיניקים על היהודים עד להשחית. הפרעות, העניים והשחיטות התנברו ביתר אכזריות, והרבה ערים נכחדו או מידיהם. נם פלונת הצבא של חיל־המתנדבים שנמצאו בטשערקאסי חדשו את הפרעות וההריגות בעיר וירדפו את היהודים באף ובחמה. היהודים היו צריכים עוד הפעם לבקש להם פנות נדחות להתחבא. במשך עשרה ימים שכבו למעצבה במחבואיהם, צמאים, רעבים, רועדים מקור ולא חזו אור שמש. אלה שנסו לעזוב את מחבואם, לשוב לבתיהם כדי לבקש להם איזו צידה, נרצחו על־ידי הקוזקים.

אני וזונתי הרבנית התחבאנו בבית אחד שנר בו פקיד נכבד מצבא הדיניקים, הפקיד הבטיח להנן עלינו. נתאספנו שמה כשלשים איש, אנשים, נשים וטף. הפקיד ישב אתנו כל העת בבית, כדי להנן עלינו. אך בימים האחרונים נמאסה עליו הישיבה בבית, ויצא פעם בפעם לטייל ברחובות. באותה עת מצאו להם הקוזקים

שעת הכושר להתפרץ אלינו דרך הפתח הפתוח אל הרחוב. אז מהרנו אנחנו להמלט דרך הפתח הפונה אל החצר ולהחיש מפלט לנו אל איזה גן. היו מקרים שנשארנו לעמוד בחוץ ביום קרה, סער ושלג כמה שעות רצופות. מקרים כאלה נשנו גם בלילות והרבה פעמים סמר בשרנו מקור.

נקמתם של הדיניקיים ביהודי טשערקאסי התגברה מיום ליום. כאשר נוכחו שעליהם לעזוב את העיר, שלחו באש בתים אחדים וטור שלם של חנויות. כאשר ראינו בלילה, דרך חרכי התריסים, את נגוהות הלהבה ומשאות העשן, נמג לבנו בקרבנו, בחשבנו שנמרו להעלות את כל העיר על המוקד. במשך עשרת הימים, שישבנו חבואים, כמעט שלא ראינו שינה בעינינו ורעבנו ללחם.

ביום העשירי נכנס אלינו הפקיד שהגין עלינו והודיע לנו שמנויה ונמורה שהדיניקיים יעזבו את העיר, ובודאי ביום מחר יכנסו לטשערקאסי חילי־המועצות. חיל ורעדה אחזונו. פחדנו שהדיניקיים ביום האחרון יכחידו את כל היהודים נרי טשערקאסי. כל רגע ארך לנו כשנה. בו ביום התפרצה מלחמה בין חיל־המתנדבים וצבא המועצות. במשך שעות אחדות רעמו התותחים והבליסטראות. ביום השני בבקר כבר נראה בעיר החלוץ של חילי המועצות. אנחנו עזבנו את מעונינו ויצאנו החוצה להביא בחשבון את אשר עוללו לנו הדיניקיים. את ההרוגים אספו בעגלות והביאו אותם לקבורה בבית־העלמין החדש. הפעם לא רבו המלוים. רק קרובי הנרצחים לוו את החללים, גם לא נשמעו הבכיות והיללות כמו בקבורות הראשונות. היהודים כבר הסכינו בצרותיהם ומקור דמעותיהם יבש.

ה.

כעבור ששה שבועות אחרי שהדיניקיים עזבו את העיר, התפרץ לטשערקאסי טיטיוניק ואוכלסיו. אני עמדתי או והשקפתי דרך החלון על המחנה העוברת. החילים של טיטיוניק עברו בסדר ומשטר, לא הפריעו את המנוחה ולא התנפלו על היהודים. היה גם צבא־ינלי גם פלוגה של פרשים. סיעה של פרשים, כעשרים איש, עברה לפני מעוני. שני פרשים התפלגו מהחבורה, התעכבו לפני השער, ירדו מעל סוסיהם, ביד אחד מהם היתה פתקה קטנה. הם קשרו את סוסיהם אל האילן הסמוך. לבי הגיד לי שמבקשים הם אותי. לא חכיתי הרבה. דלגתי תיכף, דרך החלון הפונה אל החצר, החוצה ומשם נמלטתי לחצר אחרת והתחבאתי שם.

כפי שספרה לי אחר־כך זונתי הרבנית, התנהגו הפרשים כבעלי־נמוס, ברכות ב„צפרא־טבא" ולא ישבו עד שהציגה להם כסאות ובקשה מהם לשבת. על שאלתה על דבר מטרת בואם, השיבו כי הקומנדנט שלח לקרא אליו את הרב. וזונתי נבהלה מאד, אך נברה על פחדה וענתה להם, כי הרב איננו כעת בביתו ובעוד שעה ישוב. הפרשים עזבו את הבית ויאמרו לזונתי, כי בשוב הרב לביתו יבוא תיכף לבית־הפקידות, כי דבר הקומנדנט נחוץ.

תיכף התאספו המון יהודים לפני ביתי להודע על דבר בקורם של הפרשים בביתי. וכאשר נודע להם שהקומנדנט שלח לקרוא לי, התפשטו מיד אנשים אחדים לבקשני. אני הלכתי אתם אל ההמון שנאסף לפני מעוני. כלם סבבוני והתחילו לדבר על לבי, כי חובתי היא למלאות פקודת הקומנדנט וללכת אליו, כי אם אֵמרה את פיו או תבולע לכל העיר. אני עניתי לנאספים שנכון אני למלאות

את חוכתי וללכת, רק בתנאי שילכו אתי עוד אנשים אחדים מנכבדי העדה. לבדי לא אלך בשום אופן.

– הצדק עם הרב! – קראו כלם – אך מי ומי ההולכים?

פתאום נעשו כלם ענוים גדולים, כל מי שהציעו לפניו להתחבר אל הרילגציה ללכת אל הקומנדנט מהר לנער את כפיו באמתלא, שאינו ראוי כלל לאותה אצטלה בשעה שנמצאו בעיר הרבה אנשים נכבדים ממנו. כך לבש כל אחד ענוה במדו, פרט את חסרונות עצמו והגדיל את מעלותיו של חברו. לאט־לאט התאספו סביב ליבי כחצי העיר. כלם מתוכחים, הומים, וכבר עברה יותר משעה.

בראותי שאין לדבר סוף אמרתי אל הנאספים:

– הנני הולך. אבל לכל הפחות ילכו אתי גם אנשים אחדים, יהיו מי שיהיו. האם הקומנדנט בקי ביחוסם ויודע מי הם הנכבדים ומי הם הפחותים?

באותה שעה הופיע הדוקטור מר משה סלעפיאן. כאשר הצעתי לפניו ללכת אתי אל הקומנדנט ענה תיכף: הנני הולך!

וכאשר פניתי עוד הפעם אל הנאספים בשאלה: ומי עוד ילך אתנו?

ענו בהתלהבות: הנני הולכים כלנו!

באמת, כחמשים א״ש לוו אותנו. אך לאט־לאט התחילו נשמטים. כאשר הגענו ער הרחוב שבו נמצא בית־הפקידות נשארו אתנו רק עשרה. ובאשר הגענו אל שער הבית שגר שם הקומנדנט, בעת ששמתי את ידי על כף המנעול, הבטתי לאחורי. ראיתי, כי מכל בני־לויתנו לא נשאר אף אחד, זולתי והד״ר סלעפיאן.

באותה שעה בצבצה בת־צחוק על שפתי: נזכרתי שהדבר הזה ירושה להם לבני־ישראל מאבותיהם. גם הוקנים שלוו את משה ואהרן אל פרעה „היו מגנבין את עצמן ונשמטין אחד־אחד, שנים־שנים והלכו להן״ (רבה, שמות פ׳ ה׳).

הנני מודה ומתודה, כאשר פתחתי את הדלת פלצות בעתתני. ידעתי לפני מי אני עומד, לפני אחד מאלה שהרבה מאות יהודים נגזרו מידיהם והרבה אלמנות ויתומים בישראל. בכל זאת התחזקתי ונכנסתי אל האולם. שם ישב הקומנדנט עם שלישו ואחדים מבני־לויתו.

הוא שאל אותנו: מי אתם ומה חפצכם?

– אני רב העדה וחברי הוא הרופא העירוני.

– טוב, שבו. יש לי דבר אל שניכם – אמר אלינו – בבקשה אמרו להחנונים שיפתחו תיכף את חנויותיהם. הבטיחו להם בשמי, שאנחנו נקנה מהם הכל בכסף, אפילו צרכי אכל. אמרו להם כי לא באנו הנה לשדוד ולבזו. אך אם לא יאבו שמוע, או ארשה לאנשי לפתוח בעצמם את החנויות ואז, כמובן, אינני אחראי בעד התוצאות. חוץ מזה נחוץ לי ש״ש, עורות, בד לבן והעיקר – פנה אל הדוקטור – סמי־מרפא בשביל החולים והפצועים.

כאשר שמעתי את הדרישות הקטנות הללו, כמו אבן כבדה נגולה מעל לבי. התאוששתי ושאלתי על אדות הסכומים הנחוצים.

– חמשים פוד ש״ש, עשרים עורות, ארבעים ארשין בד־לבן.

– מבטיח אני – עניתי – כי החנונים יפתחו עוד היום את החנויות. אך את שאר הדרישות אבקש להרחיק ליום או ליומים, כי אפשר שלא תעלה בידי להשיגן היום.

– לו יהיה כדבריך – אמר הקומנדנט – אך העיקר הוא לי סמי־מרפא.

הקומנדנט צלצל בפעמון, תיכף נכנס דוקטור הצבאי, הוציא מחיקו רשימה ארוכה של סמי־מרפא והתחיל קורא לפני הדוקטור סלעפיאן.

הדוקטור סלעפיאן שמע בשום לב ועל רובא דרובא של הרשימה העיד, כי המינים הללו אינם נמצאים בעיר זה כשנה או כחצי שנה. רק מינים אחדים נשארו עוד.

הקומנדנט וההדוקטור הצבאי עמדו זמן־מה תמוהים. אחר־כך אמרו:

— טוב. המציאו לנו מה שיש, אך אל תפילו דבר מכל מה שהבטחתם.

חיש יצאנו מבית־הפקידות והנה המון רב מאחינו בני־ישראל עומדים ומחכים לנו, משתוקקים להודע מכל הנעשה. אך אנחנו חשנו תיכף אל השוק ומסרנו להחנונים את דרישתו של הקומנדנט לפתוח תיכף את החנויות, כי בנפשנו הוא אם נמרה את פיו. אחדים נתנו אזן קשבת לדברינו ופתחו תיכף את חנויותיהם. אך נמצאו גם כאלה שנשמטו ולא פתחו את החנויות. רק כאשר ראו שהיום עבר בשלום, או ביום השני כבר פתחו כלם את חנויותיהם.

ובאמת קיים הקומנדנט את מוצא שפתיו. החילים שלמו במזומנים בעד צרכי אכל ושאר הסחורות שקנו. כאשר שקטו סערות הרוחות התאספנו בחדר הקהל לשכם עצה באיזה אופן למלאות את יתר הדרישות. ברוב עמל עלה בידינו למצא את הש"ש ויתר הדברים הדרושים. גם הד"ר סלעפיאן מסר את סמי־המרפא שעלה בידו להשיג. במשך הימים האלה, אם היה לאיזה איש איזו קובלנא או בקשה להקומנדטורה הייתי אני השתדלן בדבר, וכמעט תמיד מלאו את בקשותי. ואם היתה איזו דרישה מהקומנדטורה לאנשי העיר, או באו שני פרשים עם פסת־ניר בידם לביתי ואנכי השתדלתי למלאות את כל דרישותיהם אם רק אפשר היה למלאותן.

רק ארבעה ימים עשו טיטוניק ואוכלסיו בעיר. במשך הימים הללו לא הופרעה המנוחה. לא נשמע על אדות עושק וגזל. לא העליבו איש ובעד המחורות שקנו שלמו בכסף מלא. ביום החמישי שבו צבא המועצות העירה והטיטוניקים עזבו את העיר בחשאי כמתגנבים.

עד היום לא נוכל להבין במה זכתה עירנו בעיני טיטוניק יותר מכל ערי הסביבה. מדוע נטה דוקא את חסדו ליהודי טשערקאסי בעת שבכל ערי הסביבה נלחם עם היהודים בדם ואש?

חידה היא הדבר בעינינו.

רשימת ההרוגים

טאגאנטשה

אוספרובסקי גרשון־זאב בן 55 שנים, סוחר עורות

בתו 35 ש׳

נכדתו 7 ש׳

אוספרובסקי יעקב 45 ש׳

בנו משה 20 ש׳

״ 10 ״

״ 8 ״

אשתו 43 ״

נאלאסינסקי ראצי (נעכעם) 48 ש׳, אלמנה

בתה

זועלוועלים שלמה 50 ש׳

אשתו 47 ש׳, עם ארבעה ילדים

זוואנסקי שמואל 48 ש׳, ספר

אשתו סרים 47 ש׳

אחיו אברהם־יוסף 55 ש׳, חנוני

זלמן פון דער יאפקע 50 ש׳, קצב

אשתו 47 ש׳, עם שלשה ילדים

פאכנובסקי סמיסיה־פינעס 22 ש׳, חובשת

סוגיליבסקי אברהם 43 ש׳, נפח

אשתו 40 ש׳

בתו 20 ש׳

בעל בתו 23 ש׳

שלשה ילדיו מן 1 עד 17 ש׳

אידל בנו של שמואל קאוועל 30 ש׳

צביה פינע דער באבעם 48 ש׳, אלמנה

אחותה של צביה־סינדל 30 ש׳

ילדתה של צביה 6 ש׳

סום ליב 50 ש׳, סוחר תפוחים

אשתו 46 ש׳, עם שבעה ילדים

קלעוואנסקי משה 47 ש׳, ראש העירה

קוואק סלכה 45 ש׳, אלמנה

ילד 6 ש׳, ילדה 8 ש׳.

זוואנסקי יעקב 38 ש׳, עושה נעות.

סה״כ 50 נפש.

טאלנה

אקסעלראד יצחק־אייזיק בן צבי 22 שנים

ארליך יעקב בן יוסף 16 ש׳

באדיאן אליהו בן דוד 55 ש׳, חנוני, בארינבוים משה בן ברוך־מרדכי 25 ש׳

באוערמאן אברהם 27 ש׳

בארד אריה ליב בן משה 17 ש׳

בארסקי פראני בת משה 12 ש׳

ברדיסשיבסקי יודיל בן יהושע העשיל 50 ש׳

נעריגשטיין רחל 60 ש׳

נראסמאן אברהם בן יעקב 65 ש׳

דיזיור דוד בן ליב 17 ש׳

הערליכמאן חיים 23 ש׳

היילפערין אפרים בן בנציון 22 ש׳

וואלינעץ משה בן יקותיאל 50 ש׳, מורה

וויינבערג דוד 16 ש׳

זאבראן דוד בן זאב 45 ש׳, סנדלר

זובוסה חיים 30 ש׳

חאבולה חיים בן יחזקאל 30 ש׳

פארניפולסקי דוד 50 ש׳

פעפליצקי דוד בר׳ ליב 35 ש׳

פאפילינסקי אליעזר בן לוי 22 ש׳

יארמולינסקי אליהו בן ישראל 20 ש׳

יודילמאן פעסיל בת אהרן 60 ש׳

לעבעדין מרדכי בן בנציון 20 ש׳

מארמאר צבי בן ליב 45 ש׳

מעדווזדיק ליב בן יצחק 25 ש׳

נעפטירובסקי משה בן חיים 26 ש׳

פובעראסוד אברהם בן אהרן 18 ש׳

אחיו יחזקאל 16 ש׳

פיינמאן יעקב 20 ש׳

פעלדשטיין אברהם 25 ש׳

פינקעל צבי בן דוד 12 ש׳

פיאסינורסקי יחזקאל 60 ש׳, סוחר צענמאן א. 22 ש׳

קאפליאד זוסיה בן יעקב־יוסף 22 ש׳

קאליזובסקי אפרים בן צבי 18 ש׳

קראפצניז ברוך בן יוסף 20 ש׳

קאמינסקי יצחק 45 ש׳, סנדלר

קוסוגלאד צבי בן יעקב 20 ש׳

ראזענפעלד ברוך 28 ש׳

שאפרעוואפע מאיר בן ישעיה 45 ש׳

שאבולסקי מיכל 45 ש׳, חנוני

סה״כ 42 איש.

טאראשצ׳ע

קירזענער בעריל 54 שנים

אחיו צעיר בן 18 ש׳

קופצוב רב העיר

רוירובנה פיינה

פאלבין העני

פעלדבארג סנדיל

רודובעצקי משה

בלינפשוק בנימין

סה״כ 8 אנשים.

טולטשין

בלומען קלמן בן 50 שנים, סוחר
ביילין ישראל 50 ש', דירקטור בבאנק
בוגומולני ישראל 70 ש',
משה 30 ש', סוחר
בארסיק 60 ש', הנות אריג
בורדמאן רפאל
בתו של יוסיל בורשטיין
בלינדער חיים
גרינבערג ליב 18 ש'
גריצעם מוטיל 23 ש'
אחיו
גרינפעלד רופא שנים
בנו
גופעם יעקב־יוסי
בנו ישראל
גינצבורג חיים נפע 75 ש', חנות אריג
גלאזמאן יוסף 22 ש'
גופעם בצלאל 20 ש'
יהושע 17 ש'
הורוויץ דוד 60 ש', משרת ביער האלפערין 35 ש', אינזיניר
ז'עלודקעם העניך 55 ש', משרק פשתים וצמר
זילבערג בניטין 40 ש', סוחר
זלאסקעם בערעל 19 ש'
זילבערש ישראל
ש ת י אחיותיו
ווינוקור בנו של לובארסקי, סנדלר
בנותיו של שמעון פולפשינסקי 28 ו־25 ש'
יורקובעצקי יהושע 37 ש', ספר
אשתו 35 ש' עם ש נ י ילדים
ירוחמואן האם עם ש ל ש ה בנים ובת א ח ת
יארושיבסקי משה 60 ש', שוחם
אייזנער יצחק 30 ש', חנוני
פעפער ליב 65 ש', חזן
כהן 50 ש', עורך דין
לייביל 24 ש'
אשתו של לייבקע דין
מילמאן שלום שכנא
מינצים משה חיים
מילבעם יעקב
בנו
מוריינים הירשל 65 ש', סוחר ר"ג
מולדוכאנער יעקב
אחיו אליעזר
נעביך אברהם 55 ש', חיים
ניסים דניאל 55 ש'
סמאליאר מאטיל 55 ש'
פאניפש ליב 92 ש'
פארמנו בעריל 33 ש', סוחר
פינבערג אברהם 60 ש', עוסק בצרכי הקהלה
אשתו
פיינעס, אלמנה
כתו של בעני פעלדשער 17 ש'
ציגלער יאָזעל עם ש נ י ילדים
קארינפעלד 43 ש', סוחר
קלעוואנער שלום 56 ש', קבלן
קאסבארד יוסף 35 ש', סוחר נפע
קולקמעער נמליאל
קוסינסקי יעקב 22 ש',
קערקעם חיים 75 ש'
קרופניק שמעון 40 ש', חנוני
קראכנער יצחק 29 ש', פקיד
רוסובסקי זלמן
ראבנם משה איציק 55 ש', סרסור
בנו של זקמן רודעם
ראזענפעלד זיידיל 30 ש', סוחר שמרים
לייביש 40 ש', מבשל שכר
רופא ישראל 57 ש'
שמש דוד 85 ש', שמש
שארגורודסקי יוסיל־ליב 30 ש', בורסקי
שפיגל 20 ש',
שור איציק 53 ש'
סה"כ 81 איש.

טעטיוב

אשכנזי שמחה בן 30 שנים
בנו של הרב
אמו הרבנות לאה 65 ש'
ארבעסמאן יוסי 62 ש', כובעני
אשתו פיינה 60 ש'
בתו העני 28 ש'
בעלה פיימי 38 ש'
אוסטרובסקי נדליה 50 ש', אופה
אָחָיו אברהם 45 ש', חנוני
יחיאל 28 ש'
אוסטרובסקי בניטין 40 ש'
בנו משה 15 ש'
אויסטייטשער נתן 43 ש'
בתו רחל 20 ש'
בתו פעריל 18 ש'
אידעלמאן בעריל 16 ש'
אחיו אפרים 15 ש'
אחותם פיינה 17 ש'
אורליאנד אברהם 56 ש'
אשתו איטה 54 ש'
בנו מוטיל 21 ש'
אורקע מאסי יענפעם 50 ש'
אשתו פיינה 47 ש'
בנו 18 ש', בתו רבקה 20 ש'
ביקוב נחום בנציון 45 ש', סוחר דגים
בניו אהרן 22 ש', שמואל־ליב 18 ש'
אמו שרה 75 ש'
אחיו יעקב 23 ש', אופה
ביקוב מרדכי 50 ש', חנוני
אשתו מאני 47 ש'
בנו יעקב 20 ש'
ביקוב עקיבא 45 ש'
אשתו לאה 40 ש'
בתם מאני 18 ש'
ביקוב נחום־מיכל 45 ש'
אשתו שרה 42 ש'
בתו רחל 20 ש'

בניו ליב 12 ש׳,
אברהם 9 ש׳,
ביקוב סרדכי 53 ש׳,
אשתו סוביע 50 ש׳,
בתם חנצי 30 ש׳,
חתנם משה 32 ש׳,
שני נכדיהם פעמים
ביקוב פעקי 48 ש׳,
בנה איצי 26 ש׳,
אשתו של איצי 24 ש׳,
ילדו של איצי 4 ש׳,
עוד בן אחד של פעקי 22 ש׳,
בלעקצער סלאווע,
בתו של משה־דוד 36 ש׳,
עם ש׳ ל ש׳ ה ילדים
בלעקצער יעקב 43 ש׳, בית משקה
אשתו 46 ש׳,
בערנשפיין נעצי 50 ש׳, חנות אריג
אשתו 46 ש׳,
בערנשפיין ישראל 48 ש׳, חנוני
אשתו חוה 46 ש׳, עם ש׳ ש׳ ה
ילדים
בנדרסקי ליב 50 ש׳, נפח
בופמאן נעצי 40 ש׳, חיט
שלמה 20 ש׳,
בערטה 20 ש׳,
אהרן 15 ש׳,
באלפאק זיידיל 50 ש׳, בעל פחנה
אשתו 48 ש׳,
באלפאק בעריל 40 ש׳, חנות אריג
באיובסקי נח 45 ש׳, חביתן
אשתו דובריא 42 ש׳,
כלתו סייביל 22 ש׳, עם ש׳ נ׳
ילדים
בורשפיין מיכל 55 ש׳, סנגן
אשתו סוביע 53 ש׳,
בערדישיבסקי בעריל 42 ש׳, נגר
אשתו לאה 40 ש׳,
בתו הירדי 18 ש׳,
ש׳ נ׳ ילדים קטנים 3־5 ש׳,

בורשפשובקער שמעון 62 ש׳,
משרת בפחנה
נכדו הינדה 8 ש׳,
נראנובסקי וועלוויל 48 ש׳, שואב מים
בתו חנה 20 ש׳,
נראנובסקי יעקב יהושע 36 ש׳,
שואב מים
אשתו מלכה 35 ש׳,
בנם בעני 8 ש׳,
בתם חיה 2 ש׳,
רך נולד, בן ימים אחדים
ייזער זיידעל 40 ש׳, חנות בפרים
אשתו 38 ש׳,
אחיו יוסיל 30 ש׳, סוחר
אשתו של יוסיל חנה 30 ש׳,
עם ש׳ ל ש׳ ה ילדים
גורעצקי זעליק 50 ש׳, מחיך
גורעצקי ליב 40 ש׳, חנוני
אביו מאָטי 70 ש׳,
בתו חנה 20 ש׳,
נאלדשפיין משה 35 ש׳, חנוני
אחיו יוסי 50 ש׳,
אחיו איצי 30 ש׳,
נאלדבערג חיים 60 ש׳, קצב
בניו יענקל 26 ש׳, ישראל 22 ש׳,
ביילע אשתו של ישראל 22 ש׳,
נאלדבערג יוסיל 35 ש׳, חנוני
אשתו סיסע 33 ש׳,
עם ילד בן 4 ש׳,
גולדבערג שפרה 32 ש׳,
גורעוויפש יוסיל דוד 80 ש׳,
סוחר־ביצים
בניו סרדכי 25 ש׳, ליב 20 ש׳,
אסתר 17 ש׳,
גרינבערג שלמה 60 ש׳, סוחר
בנו ירחמיאל 35 ש׳,
כלתו 32 ש׳,
גרינבערג בעריל 70 ש׳, קצב
בנו ליבע 23 ש׳,
נאליבראפקע זלאפע 18 ש׳,

נורורעצקי שלום 54 ש׳, סוחר
בנו 17 ש׳,
נלעזער בעני 55 ש׳, זנג
בתו רוסיה 22 ש׳,
נערשמאן אברהם 63 ש׳, סוחר מלח
אשתו הנה־בוני 60 ש׳,
בתו רבקה 22 ש׳,
בתו נחמה 20 ש׳,
בנו יהושע 40 ש׳, סוחר דגים
בנו סופיל 30 ש׳,
אשתו סנוחה 28 ש׳,
עם ש׳ ל ש׳ ה ילדים
נורלאנד ניפל 20 ש׳,
אחיותיה לאה 15 ש׳, ברכה 8 ש׳,
אחיה יוסיל 13 ש׳,
נרינקרוג רחל 55 ש׳,
נעליכסם בתיה 55 ש׳,
בתה 16 ש׳,
נרויסמאן נאלדה 56 ש׳,
גראבליק יחיאל 35 ש׳,
ניסטן רחל 20 ש׳,
נורודינסקי דושא 42 ש׳,
בתה מאני 18 ש׳,
עוד ילדה 8 ש׳,
בנה שמואל 3 ש׳,
דיוזן אברהם־בער 35 ש׳, בית דפוס
אשתו 33 ש׳, עם ש׳ נ׳ ילדים
דראקקר דוד 32 ש׳, סוחר
אשתו לאה 30 ש׳,
ילדיהם משה 10 ש׳,
בריינה 6 ש׳,
ילד בן 4 ש׳,
הייזריקער פייוויש 37 ש׳, רצען
האָלין בתיה 50 ש׳,
הויומאן ישראל 75 ש׳,
„בית משרפות י״ש״
ווערבובסקי לוי 60 ש׳, אופה
אשתו סוביע 58 ש׳,
בנו בעני 25 ש׳,
ווייסבאק ליב

אשתו ברכה
בתו אסתר
וויסבאק זוסיה
אשתו רבקה
בתו ראזע
בנו
וואלאך ביילה 42 ש׳
ילדיה שרה 18 ש׳,
נעסי 12 ש׳, יוסיל 8 ש׳
וויינמאן משה־אהרן 70 ש׳, חיש
בניו הירש 25 ש׳, חיה 15 ש׳
וואר־סמאן אפרים 70 ש׳,
סוחר מלח
וואר־סמאן חיים בן יעקב־משה
ילדיו זיידיל, סנדר, קיילה,
מחלי, פעריל, רחל, חנה
זילבערמאן פוביה 58 ש׳, סוחר
בנו ירחמיאל 35 ש׳
אשתו של ירחמיאל 33 ש׳
זילבערמאן פוביה 40 ש׳
אשתו בתיה 38 ש׳
בתם 12 ש׳
בנם 8 ש׳
זוואניצקי שלמה־אליהו 40 ש׳, חנוני
אשתו פרומה 38 ש׳
זאוואלוק פעליה 35 ש׳
בתה פעריל 7 ש׳
זוברינסקי ברוך 43 ש׳, חנוני
אשתו חנה 40 ש׳, עם ש ש ה ילדים
זוברינסקי מאיר 65 ש׳
אשתו איטה 61 ש׳
עם שלשה ילדים
זעלצער אברהם 56 ש׳
אשתו היה־בוני 53 ש׳
בתם ברכה 26 ש׳, רבקה 19 ש׳
בעלה של ברכה 30 ש׳
ש כ ש ה ילדיה 8, 4, 2 ש׳
זעלצער יהושע בן אברהם 36 ש׳
אשתו שרקה 34 ש׳
עם ש ג ש ה ילדים

זיידענבערג חייקה 36 ש׳
בתה אסתר 14 ש׳
בתה אנטפע 12 ש׳
זיידענבערג שמואל־ליב 40 ש׳
בתו אודיה 18 ש׳
חריספינובקה מנדיל 7 ש׳
פשיזיק שלום 15 ש׳
אחותו הדסה 13 ש׳
פענצער חיים 42 ש׳, נגר
אשתו שפרה 40 ש׳
בנותיהם פעריל 18 ש׳,
רחל 8 ש׳
סולפשינסקי יוסף־ליב 55 ש׳,
כובעני
אשתו נימל 50 ש׳
בנותיו 8-10 ש׳
פולפשינסקי חייקה 25 ש׳
אחותה רחל 23 ש׳
פרענצר מלכה 40 ש׳
בתה איטה 15 ש׳
מאנדעפניק ארעלי 36 ש׳
אשתו 34 ש׳
עם א ר ב ע ה ילדים
יאכנעם שמואל 50 ש׳, סוחר
אשתו שרה 45 ש׳
בנותיו: פריידה 18 ש׳,
מאני 5 ש׳, בתיה 3 ש׳,
אחותו פעריל 35 ש׳
יאלאוויצקה בלומה 40 ש׳
בנה ליב 19 ש׳
ליפשיץ ברוך 36 ש׳, סוחר קטה
אשתו שרה 34 ש׳
חיה אשתו של ניסל ליפשיץ 45 ש׳
פריידה 20 ש׳, איצי 16 ש׳,
ארקע 12 ש׳
לוינסקי קלמן 55 ש׳, קצב
בנותיו דנה 22 ש׳, ריכל 20 ש׳
לאווינסקי דוד 60 ש׳
אשתו פשארני 56 ש׳
בנו קלמן 25 ש׳
בתו רבקה 9 ש׳

לאווינסקי ברכה 60 ש׳
עפי ניפל 45 ש׳
רחל 30 ש׳, בוני 20 ש׳
לאווינסקי נחום־הירש 45 ש׳
בנותיו רחל 18 ש׳,
רייזל 9 ש׳, פעריל 4 ש׳
בנו איציק 6 ש׳
לובפשענקה זיסל 70 ש׳
בנותיה הדסה 35 ש׳,
יהודית 22 ש׳
לוקאפשיבסקי דוד 35 ש׳, סורה
אשתו 32 ש׳, עם ש נ י ילדים
לערמאן חוה 50 ש׳
בניה פיני 25 ש׳, בעני 12 ש׳
לאנדוי קלמן 45 ש׳, אופה
אשתו מלכה 43 ש׳
בנו שלום 23 ש׳
ליבערמאן וועלוויל 60 ש׳,
חנות רהיטים
ליבערמאן מנדיל 45 ש׳,
חנות מכשירי כתיבה
בתו רחל 18 ש׳
לעוו אליהו 60 ש׳, חנות אריג
אשתו גולדה 53 ש׳
בניו סוני 25 ש׳, סופיל 22 ש׳
בתו בוני 17 ש׳
עם עוד ש נ י ילדים
ליפוואק נדליה 35 ש׳
אשתו באבע 30 ש׳
בנותיו ליזע 12 ש׳, רחל 7 ש׳,
ועוד יבד קטן
סונילויאנסקי אברהם בן יוסף 45 ש׳
אשתו מרים 40 ש׳
בניהם אידיל 20 ש׳,
זלמן 14 ש׳, פעריל 16 ש׳
מאנידוביפש מלכה בת יעקב 36 ש׳
מאנידוביאש יענטע 35 ש׳
ילדיה באבע, מרים, ריזע, הירש
מאנידוביפש נדריה 36 ש׳, פחח
אשתו 34 ש׳
שתי בנותיו 16-4 ש׳
בנו בן 8 ש׳

מאניזוביטש חיים־שמואל 53 ש׳, חנוני
אשתו מרים 50 ש׳
בניו מנדיל 24 ש׳, דוד 20 ש׳
מלמד משה מזיבוטובה 50 ש׳
אשתו רחל־לאה 48 ש׳
עם ש ל ש ה בנים
מנוחתם שמואל־ליב 50 ש׳, סוחר קמח
מארון אברהם 17 ש׳
מינצים מלכה 55 ש׳
עם א ר ב ע ה ילדים
מוניליבסקי יוסף 80 ש׳
אשתו פיינה־פעסי 70 ש׳,
מונוליבסקי זלמן 72 ש׳, סוחר עורות
מוניליבסקי מאטי 55 ש׳, עושה נרתיסים
בנו איצי 35 ש׳, נגר
מוניליבסקי יעקב 50 ש׳, חנוני
מארגאן ליבה 60 ש׳
כלתה חייקה 35 ש׳
מוסקוביטי יעקב
אשתו פרוידה
בניו מישע, אברם, מולי
מודיסמקע חנה 26 ש׳
מאוזבסקי ליפע 17 ש׳
מאוזבסקי מלכה 36 ש׳
ילדיה דוד 10 ש׳, ביילה 8 ש׳, איציק 6 ש׳
מלמד משה 43 ש׳, מלמד, מסקווירה
מסושניק ישראל־דוד 50 ש׳
חוה די מילכיקערן 45 ש׳
בעלה ישראל 47 ש׳
בנותיהם זוכבר 15 ש׳,
מינדל 18 ש׳, צביה 12 ש׳
סענדילקעס אייזיק 50 ש׳
אשתו חיה 48 ש׳
בנו 26 ש׳
כלתו ציריל 24 ש׳,
עם ש ל ש ה ילדים 6, 4, 2 ש׳,
עור בן אחד 20 ש׳
בתם ברכה 13 ש׳
נובופאסובסקי משה 36 ש׳, חנוני
בתו מאני 9 ש׳
בנו בעריל 1½ שנה
נובופאסובסקי גנענדיל 35 ש׳
ילדיה בוזו 12 ש׳, זיידיל 3 ש׳, מאני 6 ש׳
נובופאסובסקי באבע 35 ש׳
בנה שמעון 15 ש׳
עם ש נ י ילדים קטנים
נובופאסובסקי זנביל 55 ש׳, שוחט
נובופאסובסקי דוב 22 ש׳, רצען
נחסקעס מרים 30 ש׳
עם א ר ב ע ה ילדים קטנים
סערע סנדיל 79 ש׳, בעל־עגלה
בנו משה 40 ש׳, כובעני
ספעקטאר משה 46 ש׳, סוחר
אשתו אימה 44 ש׳
ילדיהם שרה 19, שלמה 17, פעריל 10, מייבל 7, בעריל 4, יעקיל 2 ש׳
ספעקטאר נתנאל 60 ש׳, חיט
אשתו גנענדיל 53 ש׳
ספעקטאר דוד 43 ש׳, חנוני
אשתו רייזיל 40 ש׳
ספיוואק היה־רחל 55 ש׳
בנה זעליק 30 ש׳
אשתו של ועליק 30 ש׳
ילדם בן שנה ומחצה
ספיוואק אבינדור 65 ש׳
אשתו עפיל 68 ש׳
בנם יעקב 25 ש׳
ספאניסלאבסקי יוסי 43 ש׳, נפח
אשתו פיינה 40 ש׳
ילדיהם אסתר רייזע 20, זיידיל 14, משה 11
הירש 9, ליובה 5 ש׳
ספאניסלאבסקי רייזע 55 ש׳
בנה דוד 20 ש׳
סאראנסק העניך 32 ש׳
אשתו בעלצי 30 ש׳
בנותיהם איטע 3 ש׳, רייזע 1 ש׳
סאראנסק יוסיל 60 ש׳, חזן
אשתו שרה 60 ש׳
סוקולניק נעכי 65 ש׳
סאראקער אהרן־ליב 50 ש׳, רצען
בנו יעקב 20 ש׳
סלובודניק אהרן־ליב 40 ש׳
סערי נדליה
אָחָיו יעקב וועלוויל
סערער יוסיל 40 ש׳
אשתו ציריל 38 ש׳
ילדיהם בת־שבע 13, רחל 18, אלטע 12, ליבער 8 ש׳, ועוד שלשה ילדים 4, 3, 2 ש׳
ספאליאר משה 55 ש׳
אשתו חיה 52 ש׳
סמעקון שרה 30 ש׳
סוקול ליב 70 ש׳, נגר
פודוריק אליעזר 53 ש׳, מלמד
בתו אימה 25 ש׳
פורפנוי שלמה 26 ש׳
פורפנוי שרה 40 ש׳
פופאק זעליק 16 ש׳
פוציר אהרן 36 ש׳
אשתו ציריל 34 ש׳
בנותיו 8, 7 ש׳
פיקובסקי שלום 55 ש׳, שמש
אשתו רייזה 53 ש׳
עם ש נ י ילדים
פיקהויז חיים 45 ש׳, סנדלר
בניו יוסי 17 ש׳, ואיצי 19 ש׳
בתו חייקה 2 ש׳
פעקער משה 36 ש׳,
חבר בית־הפקידות העירוני
אשתו לאה 35 ש׳
בניו איצי 12, ליב 7 ש׳
חמותו נימל 65 ש׳

פלאטינסקי נח 70 ש׳,
אשתו ניטל 68 ש׳,
בנו ראובן 22 ש׳,
בתו חייקה 18 ש׳,
פיאטינורסקי משה 40 ש׳,
אשתו זיסל 38 ש׳,
בתם נחמה 18 ש׳,
פאסטיק ישראל 30 ש׳,
עובר בסתכת
פיקער ישראל 28 ש׳,
פודולסקי נחמן 55 ש׳,
עורך־דין פרטי
אשתו חיה 52 ש׳,
בתם בתיה 12 ש׳,
פערילשטיין שלום 30 ש׳, סוכן
אשתו חוה 28 ש׳,
עם ש ל ש ה ילדים
פעקערס בצלאל 40 ש׳, הנוני
פעקערס פיסי 60 ש׳,
נכאי בבית־הכנסת
אשתו פעסי־חנה 58 ש׳,
בנותיהם חוה 58, אודי 22,
בריינה 18 ש׳
פולישוק יענקל 60 ש׳, סוחר־עורות
אשתו מאטי 58 ש׳,
בתם יענטע 25 ש׳,
פאסטוך הירש 45 ש׳, חיט
אשתו נעסי 40 ש׳,
בתם חיענה 10 ש׳,
פיינעם מוני 70 ש׳, מלמד
פרידמאן ישראל 50 ש׳, סוחר עורות
פרידמאן איצי 48 ש׳, עושה ענלות
בניו סענדער 23, אידיל 15 ש׳,
פרידמאן אייזיק 55 ש׳,
אשתו חיה 50 ש׳,
בניהם סענדער 25, אפרים 18,
ציפה 26, העני 15, מנדיל 30 ש׳,
אשתו של מנדיל צירל 30 ש׳,
עם ש ג י ילדים
פרידמאן 60 ש׳, עושה חביות
עם ש ת י בנות 30, 20 ש׳,

פייוויושענקה חנה 60 ש׳,
בתה חיה 20 ש׳,
פייוויושענקה חנה 36 ש׳,
ילדיה משה 16, ריסל 8 ש׳,
פעדנער מלך 58 ש׳, נפח
בנו קלמן 30 ש׳,
בנותיו חנה־פיינה 25,
מלכה 20 ש׳,
פעלדמאן יווים 45 ש׳, חיט
אשתו דבורה 42 ש׳,
פעלדמאן שרה 18 ש׳,
פישמאן ליב 50 ש׳,
אשתו עפיל 47 ש׳,
בניהם ניסי 22, הירש 20,
בתם מרים 25 ש׳,
פיינעם אברהם־איצי 50 ש׳, סנדלר
בנו שמואל 15 ש׳,
פיינעם משה 48 ש׳, סנדלר
אשתו בתיה 46 ש׳,
בנם יענקיל 18 ש׳,
בנותיהם ניטל 16, פעסי 10 ש׳,
פייוויושענקה ברוך־מאיר 35 ש׳,
סוחר־תבואה
בנו יוסיל 2 ש׳,
צוקרוב שניאור 45 ש׳, סוכן
צארובסקי דיסי 70 ש׳, סוחר
ראנץ ליב 60 ש׳,
אשתו ביילה 60 ש׳,
בתם פעריל 20 ש׳,
בנם שמואל 18 ש׳,
קאפליאר ציפה 65 ש׳,
בנה סנדר 26 ש׳,
קאפליאר משה ניסילם 50 ש׳,
בית־מזון
אשתו 48 ש׳,
אחיו ישראל 60 ש׳,
קליינמאן יוסף 40 ש׳,
אשתו רחל 36 ש׳,
קליינמאן עזרא 35 ש׳, סנדלר
בנו הירש 15 ש׳,
בתו מלכה 8 ש׳,

קליינמאן יעקב 55 ש׳, שואב סיס
אשתו סנוחה 52 ש׳,
בתם רחל 18 ש׳,
קראוועץ אסתר 38 ש׳,
בנה ראובן 9 ש׳,
קראוועץ פיינה 25 ש׳,
בתה פרים־חייקה 5 ש׳,
קלאצמאן משה 68 ש׳, אופה
אשתו רייוץ־לאה 61 ש׳,
בנם אברהם־יצחק 28 ש׳,
בתם בתיה 19 ש׳,
בתם הכבורה אסתר 36 ש׳,
ילדי אסתר בילה 9, רחל 7 ש׳,
קלאצמאן יהושע 38 ש׳, סנדלר
אשתו בתיה 63 ש׳,
בתם אלטע 25 ש׳,
בנם בעני 12 ש׳,
קלאצמאן העני 45 ש׳,
בנה יצחק־ליב 18 ש׳,
בנה חיים 17 ש׳, ושתי ילדות
אחת 10, השניה 8 ש׳,
קלאצמאן אליעזר 60 ש׳, סוחר
אשתו עלקע 60 ש׳,
בניהם דוד 35, יוסי 30 ש׳,
אשתו של יוסי, מרים 28 ש׳,
הילדים של דוד חנה 15,
בעני 7 ש׳, רבקה בת שנה
קלאצמאן עסי בילה 55 ש׳,
בתה דאבע 25 ש׳,
בעלה של דאבע 30 ש׳,
קלאצמאן יהודית 70 ש׳,
קלאצמאן שפרה 40 ש׳,
קלאצמאן אפרים 23 ש׳,
אשתו ברכה 22 ש׳,
קלאצמאן יהושע 60 ש׳, הנוני
אשתו בלומה 58 ש׳,
בנו חיים 18 ש׳,
קאבריץ הירש 25 ש׳,
אחיו משה 23 ש׳,
קאבריץ אהרן בן פרץ 5 ש׳,

קופערשמיד בריינה 65 ש׳,
בנה יוסי 25 ש׳, חיים
קלעופער זוסיה 35 ש׳, סנגן
אשתו חנה 33 ש׳
בנם בעריל 10 ש׳ וילד בן
ש ת י ש׳
קאראל הירש 55 ש׳, סנדלר
בנו חיים־ליב 17 ש׳
בתו חנה 19, מאני 16 ש׳
אחותו בריינה 50 ש׳
קאראל יעקב 16 ש׳
אחותו שרה 19 ש׳
קאפאס חיים בער 50 ש׳, סוחר
בתו מרים 18 ש׳
קופצין יהושע 45 ש׳
אשתו נחמה 40 ש׳
בניו מיצי 13, אברהם 8 ש׳
בנותיו ננעמי 10, רחל 5 ש׳
אחותו של קופצין שפרה 43 ש׳
ילדיה רחל 14, בעני 12,
בעריל 10 ש׳
קאנאנובסקי ליב 35 ש׳, סנדלר
קאנאנובסקי יוסיל 38 ש׳, קצב
אשתו שרה 35 ש׳
ילדיהם שרה 16, אברהם 8 ש׳
קאנאן חנה־סויבע 50 ש׳
בתה חינענ 16 ש׳
קאנאן ישעיה 70 ש׳, רופא
בניו נדליה 22, חנא 18,
משה 15 ש׳
בתו ברכה 24 ש׳
קאנאן ישראל 63 ש׳, סוחר־ביצים
בניו חנא 26, חיים 17, נפתלי
14 ש׳
קופערמאן רחל 38 ש׳
ילדיה מרים 18, בילה 16,
ריווע 14, סופיל 12, חיים 4,
זעליק 2 ש׳
אחותו של יוסיל קאנאנובסקי
נחמה 28 ש׳
ילדיה הירש 5, משה 4 ש׳

קאוואק זלמן 45 ש׳, חיים
אשתו סנוהה 43 ש׳
בתם חיה 23 ש׳
בנם ישראל 16,
בנם שלום 7 ש׳
קראסני חיה־פיינה 60 ש׳,
כלתה ניטל 35 ש׳,
קראסני יעקב 50 ש׳
אשתו פריידה 48 ש׳
בנם איציק 19 ש׳
בתם יוכבד 18, בתם פייבל 10 ש׳
נערה משרתת חנה 20 ש׳
קראסנער שמחה 40 ש׳
אשתו חנצי 38 ש׳
בנותיהם ניטל 20, יוכבד 14,
שיינדיל 8 ש׳
קראסנער לאה 38 ש׳
בנה חייקיל 16 ש׳
בתה מיכל 14 ש׳
קאפיבעס יוסיל 60 ש׳
אשתו 56 ש׳, עם ש ל ש ה
ילדים
קרייסנער אברהם־יצחק 45 ש׳,
עושה נרימען
אשתו באבע 43 ש׳
אפרים 5 ש׳
קרייטער משה־אהרן 40 ש׳
אשתו חוה 32 ש׳
בנם נחום 10 ש׳
בתם חנה 8 ש׳ ועוד ש נ י
ילדים 5, 4 ש׳
קרייטער דוד־יוסי 56 ש׳, חנוני
אשתו דינצי 52 ש׳
בנו 24, בתו 18 ש׳ ו ש ל ש ה
ילדים קטנים 5, 4, 2 ש׳
קאפרוב יעקב־משה 60 ש׳
אשתו סיסע 57 ש׳
בנותיהם נחמה 25, פעריל 14 ש׳
קריס זלמן 35 ש׳, מתקן שעונים
עם א ר ב ע ה ילדים

קאץ חוה 46 ש׳,
בנותיה פעסי 18, אסתר 13,
חנה 10, היה 8 ש׳
קארלשטיין שרה 62 ש׳
קעסילמאן ישראל־דוד 50 ש׳,
מוהר קסה
קראקובסקי רחצע 30 ש׳
קונדיסור משה 40 ש׳, בית־מתקים
אשתו רחל 40 ש׳ עם
א ר ב ע ה ילדים
קושניר נחום 50 ש׳
בנו ליב 18 ש׳
קאוועל אהרן 44 ש׳, נפח
אשתו 40 ש׳
בנם ליב 8 ש׳
קויפמאן מלכה 52 ש׳
קריצמאן בנציון בן ראובן דוד 50 ש׳
קוקיבעס בתיה 40 ש׳
בעלה יהושע 45 ש׳
בתם אלטע 20 ש׳
ילדה בת שנה
ראבינוביטש שמעון 50 ש׳, רב
אשתו באבע 45 ש׳ עם
ח מ ש ה ילדים
שתי בנותיו של ראבינוביטש
משה
ראם פריידה 50 ש׳
ראם ביילה 30 ש׳
שווארץ אהרן
אשתו עם ש נ י ילדים
שויב שלמה 80 ש׳, שוחט
אשתו פויבע 75 ש׳
נכדו חיים 22 ש׳
שפיטאלניק זיידיל 50 ש׳, סנגן
שקבטמאן איצי־משה 36 ש׳, חיט
אשתו פויבע 34 ש׳
בתו 8 ש׳
שקאליאר יעקב 70 ש׳, בעל־הלוואה
אשתו פיינה 68 ש׳

שקורובסקי מוטיל 30 ש׳
אשתו רחל 30 ש׳
בתם דארע 8, יהודית 6 ש׳
סקירינסקי עזר 60 ש׳, סוחר
אשתו עפי 57 ש׳
בנם אברהם 20 ש׳
שעכטער חיים 18 ש׳
שווארץ שיינדים 38 ש׳, עם ילד
בן שנה ומחצה
שויפער דיני 50 ש׳, בקל־פחנה
שמארגון חיים 75 ש׳, סוחר עצים
אחיו ביניש 70 ש׳
כלתו מחלי 45 ש׳
ששון אהרונם 30 ש׳
אשתו משארני 28 ש׳
ילדיהם שרה 7, רבקה 7,
איצי 5, זיסל 3 ש׳
שווארץ שיינדיל 35 ש׳, עם ילד
בן שתי שנים
שמארגון יענקיל 60 ש׳, בעל־עגלה
בנו אברהם 17 ש׳
שפינדעלעם משה
אשתו איטה עם חמש בנות
ובן אחד
שניידער איצי משה 35 ש׳
אשתו 33 ש׳, עם שלשה
ילדים
ליב זיסעם 56 ש׳
אשתו רחל 54 ש׳
עם שתי בנות 30, 28 ש׳
שלמה אלי 36 ש׳, קסחן
אשתו סריידה 34 ש׳, עם
שתי בנות 8, 6 ש׳
עפי לאה סמלובודה 33 ש׳, עם
שני ילדים
משה נימילם 50 ש׳, בית־סוון
אשתו 33 ש׳, עם שמונה
ילדים
גנענדיל מאניעם 58 ש׳
בעלה תנחום 58 ש׳
חוה בתו של סנדיל שוסטער
עם ארומה
בעריל פינקעלשפיין 4 ש׳
ס״ה 812 נפש.

טעלעפינה

שני האחים בונדאריבסקי
שני הקרובים קוסטר
פורטשין
ס״ה 5 נפש.

טעפליק

אקס יוסף 75 שנים
" שמואל 76 ש׳
באלאקירסקי אברהם 60 ש׳
בול ישראל 62 ש׳
בורשטיין פנחס 32 ש׳
בראצלאווסקי הנא 47 ש׳
בעגון יוסף 30 ש׳
באלאקירסקי אהרן ילד בן ימים
אחדים
ברוין סנדיל 3 ש׳
בוז׳ליאנסקי אלטער זעליקס
65 ש׳, מלמד
אשתו של שלמה באדנער
עם ילד
נערמאן יעקב־שלמה 75 ש׳
נראנובסקי זאב 35 ש׳
" דוד 28 "
נרינשפיין נחמן 40 "
בנו תלמיד נסנויה 13 ש׳
אשתו של גונטמאכער מרדכי
עם שני ילדים
גונטמאכער בן־ציבי
נערשונוב זעליק
דאשעבסקי נפתלי 48 ש׳,
מלמד
הורוויץ דוד
הורוויץ אברהם
אשתו עם שני בנים
הורוויץ עם ארומה של בתו חיה
הענדילמאן משה 57 ש׳
וויטניאק סוביה
וויקניאנסקי דוד 57 ש׳
וואסערפרענער וועלוול 35 ש׳
אשתו 32 ש׳
חמותו 80 ש׳
וועקסלער יעקב
וויינער משה 20 ש׳, סטודנט
זיעבראק הירש ליב חיים
אשתו של צבי הזן
מאס זעליק ליב 80 ש׳
משערנוב חוה 75 ש׳, עם נכדה
פראכסענבערג זוסיה
מארטשיאק סנדיל
מראסובענקא וואלי
אשתו של שלמה פאראסיוק
יארוסלאבסקי בוני 55 ש׳
בנו 20 ש׳
כהן יוסף 23 ש׳
כהן נחמן 55 ש׳
עם שני ילדים
עם בן אחותו.
כהן רפאל 25 ש׳
כהנא ברוך
כהן שלמה 17 ש׳
לעווין יוסף 55 ש׳
ליובאשיבסקי סויבע 26 ש
ליאחובסקי צבי 20 ש׳, נפח
ליזטער ליב
חתנו של יוסף לעווין
לאפמאן
בתו של לאפמאן ובעלה
מאסבין עפי־לאה 65 ש׳
מחיאן זאב 65 ש׳
מאזם עפיל 70 ש׳
סימע 20 ש׳
סימניק זעליק 70 ש׳
סימניק סריידה 65 ש׳
סילער וואלקע

ניזניקוב חנה 55 ש׳,
סעמי 20 ש׳,
יצחק 22 ש׳,
נאסאנזאן זאב
בנו של משה סיקר
עליק 37 ש׳,
בנה של משארנה סארווערקע
ספיוואק פעריל
סניפקובסקי בערשוק דוד 40 ש׳,
בנה של משארנע־עפים
בנו של קלמן פוריץ
פוריץ אליעזר 50 ש׳, כורך ספרים
אשתו עם ש נ י ילדים
פאסווילוב נדליה
פעלצאכער חיים
פוליאק 12 ש׳, תלמיד נמנויה
פוריץ יוסף־ליב 87 ש׳,
אליעזר 25 ש׳,
הילד של ארקע פוריץ
קרעסער דוד
קאוועל אברהם
קאנאן א.
קרעסער ברוך
קאבעליפקער יצחק 40 ש׳,
קאפליאר ברייגה עם ארבעה ילדים
קריוואולסקי ניצי טלכה
בנה קריוואולסקי אבא
קושניר נחום 52 ש׳, צלם
קרעסער אברהם
קובליצקי ליפא 21 ש׳,
בנה של טלכה קורולופניק
קריבולו
קאפיק נחמן 68 ש׳,
קרעסער סחליק 22 ש׳,
קושניר אליהו 33 ש׳,
קושניר יצחק 20 ש׳,
קושניר יעקב 20 ש׳,
קושניר נחום 18 ש׳,
קושניר נתן 2 ש׳,
קילון פודרום 4 ש׳,
קרעסער ליב
קושניר שרה 36 ש׳,
ראפושוק יצחק 35 ש׳,
ראכעלעם משה
אחותו אימה
רויפמאן נדליה 62 ש׳, טלמד
שקולניק סחלי 48 ש׳,
שפיצקעס 68 ש׳,
כלתו מייבעל עם שלשה ילדים
שטורמאל אלטער
שמולקער הירש בער 68 ש׳,
שערמפיאנוי אידל 66 ש׳,
שכוניק שמואל 55 ש
ספרמפיאנוי חיה־שרה 66 ש׳,
שוסטער שמואל 40 ש׳,
אשתו חיה נולדה
וואסקיבוויניק שלמה
וואסקיבוויניק יוסיל
אשתו של יוסיל.

ס״ה 141 איש

טערליצע

קירן־נערמאן יעקב 72 שנים.

טרוסטינעץ

אוסערובסק אהרן בן מאיר 35 ש׳,
מוכיר הקהלה
אושארוביץ בערי׳ל בן סענדיל 33 ש׳,
נפח
אופיאנסקי משה בן אברהם 48 ש׳,
קמחן
בנו זאב 25 ש׳, עוזר בקונפורה
בנו ישראל 16 ש׳, תלמיד
נימנויה
איננמאן שמואל בן יצחק משה
62 ש׳, קמחן
אוליאניצקי נאפט צבי בן ישראל
55 ש׳, טובן
בנו מרדכי 22 ש׳,
אלקסנדרובסקי אברהם בן פישל
50 ש׳, סנדלר
בנו יוסף 20 שנים
באקסערמאן יצחק בן יעקב 30 ש׳,
נפח
בארד יוסף בן פנחם 25 ש׳, תגרן
בראצלבסקי ישראל בן צבי 32 ש׳,
הנוני
אחיו יוסף 25 ש׳, עוזר בבית
חרשת לסכר
בראצלבסקי פנחם בן ישראל
36 ש׳, תגרן
בנו משה 15 ש׳, עובר בבית
דפוס
בילירם אברהם בן משה 58 ש׳,
שוחר חבלים
בערסן שלום בן ליבא־אריה 30 ש׳,
שוחר חבלים
ברויפמאן יעקב בן אליעזר
40 ש׳, נפח
בילינסקי יוחנן בן שמואל 50 ש׳,
חיט
ברונשטיין בן־ציון בן ליב 55 ש׳,
שמש בהיכ
באקסירמאן זאב בן יעקב 28 ש׳,
נפח
פולאנובסקי פייוויש בן חיים 50 ש׳,
שמש
בנו דוד 22 ש׳, חיט
באדיאנסקי ישראל דוד 45 ש׳,
סוחן
בערקוביץ יצחק בן משה 55 ש׳,
שויב
בנו זאב 22 ש׳, סורה עבריית
בארד אליאסף בן פנחם 38 ש׳,
תגרן
בערמאן בנימין בן אברהם 25 ש׳,
פועל
באפיסמאן יוסף בן יעקב 35 ש׳,
קמחן
בוגומולני מאיר בן אליהו 55 ש׳,
סנדלר
בנו יצחק 22 ש׳, חיט

בערמאן בניסין בן אהרן־יצחק
38 ש', ראש הקהלה
בתו דבורה 17 ש'
בתו פרימה 15 ש'
באקסערמאן פרוידה בת יצחק 22 ש'
נאבראנסקי מרדכי בן פנחס 24 ש', תגרן
נאבראנסקי ישראל 57 ש', תגרן
נאמירמאן שמעריל בן מרדכי
30 ש', חנוני
נוריקבסקי מיכל בן צבי 35 ש', חנוני
נרינבערג מאיר בן יצחק 18 ש', עוזר
גלאזמאן יצחק בן בנציון 43 ש', צובע
נרינבערג לוי בן מרדכי 22 ש', קמחן
נרינבערג יסעיה בן מרדכי 30 ש', חיט
נארין ליב בן זלמן 53 ש', עוזר
בנו משה 24 ש', עוזר בבית משרפות יש
נילייווער יצחק בן פייוויש 58 ש', אופה
נארפינקל דוד 60 ש', מאובודובקה
נארבאסע שמואל בן אליעזר 70 ש', קמחן
נאסמאן שמואל 32 ש', קמחן
נאסעל מאכער ליפא בן מרדכי 35 ש', חיט
נאסעל מאכער חיים צבי בן מאיר 55 ש', חיט
בנו יצחק 24 ש', חיט
בנו משה 34 ש', חיט
נאנארובסקי בוזי בן קאבעל 22 ש', חנות עור
נראבאק מרדכי בן אברהם 30 ש', סנדלר
גלייזערמאן זאב בן צבי 50 ש', חוכר בי־דואר

גרויזין אהרן בן צבי־ליפא 32 ש', חיט
נערשקוביטש אברהם יצחק בן ליב 65 ש', סנדלר
נראבאק חיים בן יוסף 20 ש', ענלן
נראבאק יעקב־נחום 40 ש', סנדלר
נאנסמאכער אהרן בן נחמן 35 ש', בורסי
גלאז שפיין חיים בן מאיר 43 ש', סוחן
נאנורוצקי חיים בן לוי 48 ש', תגרן
בנו לוי 22 ש', עוזר בקנסורה
נאנורוצק חיים בן לוי 50 ש', חנוני
נעלער שמואל בן דוב 58 ש', חוכר סחנה
בנו מאני 35 ש'
נעלער צבי בן דוב 40 ש', מפרוסקורוב
נארפינקל שלמה בן דוד 30 ש', תגרן
דארפמאן דוב בן יצחק־ליב 43 ש', חיט
בנו בנציון 17 ש', עוזר
דאפשמאן נחמן בן רפאל 53 ש', חנות אריג
בניו דוב 32 ש', פנחס 30 ש',
יעקב 23 ש', אברהם 17 ש'
דאשיבסקי ישראל בן שבתי 65 ש', חנוני
דאשיבסקי ברוך בן ישעיה 45 ש', חנוני
דיניוויצער יצחק בן שלמה 55 ש', חיט
בנו העניך 26 ש', פועל
דריק יצחק בן אהרן 40 ש', חנוני
דאפסקי דוד בן ראובן 37 ש', סנדלר
בנו יצחק 18 ש'

הורוויץ משה בן שלמה 30 ש', שואב מים
אחיו שמואל 25 ש', שואב מים
הורודובסקי מרדכי בן דוד 25 ש', מחלמד
אחיו צבי 18 ש', תלמיד נמנויה
הערליך זאב בן יעקב 22 ש', תגרן
העדילמאן דוד בן ברוך 65 ש', סוחן
בנו אפרים 31 ש', סוחן
וויסמאן שלום בן אלחנן 30 ש', פרוני
וואנערמאן יוסף בן ליב 34 ש', נגר
וואלובניק יחזקאל בן ראובן 35 ש', סנדלר
וואסקוביניק יוסף בן פתחיה 25 ש', סוחן
בנו אברהם 35 ש', בסם
וויינערמאן משה 56 ש', תגרן
וויניצקי ברוך בן שלמה 35 ש', חבתן
וואסקוביניק יצחק בן יוסף 55 ש', בלן
וואסקוביניק משה 26 ש', חיט
וואסקוביניק אברהם 19 ש'
וואסקוביניק אהרן 17 ש'
וואסקוביניק שלמה בן ישעיה 38 ש', חיט
וואסקוביניק יחיאל בן זעליג 60 ש', חנוני
וואסניק אלימלך בן שמריל 75 ש', סטרפוסר
וואסניק נחמן בן ישראל 22 ש', נגר
וואסניק ליב בן חיים 30 ש', כובעני
וואסניק משה בן נדליה 50 ש', סוחן
וויסבארד דוד בן מרדכי 60 ש', תגר
וויניסאלובסקי ישראל בן פנחס 32 ש', פרוני
ווערניק שלמה בן אשר 52 ש', שוייב

זיצער יעקב בן נחמן 46 ש', שמש
בנו מרדכי 23 ש', חיט
בנו מאיר 20 ש', חיט
זיצער שמואל 35 ש', חיט
זעלצער יוסף בן זאב 70 ש'
זעלצער סנדיל בן אבינדור 60 ש', מורה
זילבערמאן משה בן חייקיל 42 ש', בעל בורסקי
בנו ישראל 19 ש', ספורנס
זובקוב דוד בן אברהם 50 ש', סנדלר
זיידענפס יאקל בן יצחק אייזיק 65 ש', תגרן
זיסליאנסקי נחמן בן צבי 50 ש', חנוני
זאסלבסקי שמחה 32 ש', קצב
האנפס דוד בן ברוך 32 ש', חנוני
האכטוביפס יחיאל בן יצחק 32 ש', עסקן צבורי
האנדוז רוסיה 50 ש'
חסיד דוד 22 ש', עובד בקונסטורה
אשתו רבקה בת שלמה 20 ש'
פאראקאן שמעון בן צבי ליב 25 ש', עובד בקואופרטיב
פאשליצקי זוסיה בן יצחק 18 ש', פועל
פרעקער מאיר בן זאב 48 ש', נגר
בנו זאב 26 ש'
אשתו של זאב נולדה בת מאיר 20 ש'
פעפלקר משה בן צבי 30 ש'
אחיו יצחק 26 ש', תגרן
פראפפיאנעצקי שלום 50 ש', תגרן
פראפפיאנעצקי דוד בן ישראל משה 24 ש'
אחיו אשר, אחיו שלמה 55 ש', סוחר תבואה
בנו של שלמה שמואל 13 ש'
פאליסמאן משה בן יוסף 50 ש', תגרן
פאלעסניק אלתר בן נפתלי 50 ש', מלמד תינוקות
פקאפש ישראל בן מרדכי 65 ש', פועל
פקאפש מרדכי בן אלתר 19 ש', פועל
כהן אייזיק בן אשר לעמעל 65 ש', סוחר
ליפשיץ דוב בן העשיל 30 ש', רופא שנים
ליידערמאן דוב בן מרדכי 20 ש', עוזר
ליבעם יעקב בן נחום 30 ש', פחח
אחיו חיים 24 ש'
ליבוב אברהם 40 ש', סנדלר
לודיז׳סנסקי זעליק בן יצחק ליב 70 ש', חיט
לאנדאן ליב בן זעליק 43 ש', כובען
לינעצקי נחום בן צבי 52 ש', חובר רחיים
ליפוואק 65 ש'
מישעלמאן שלמה בן משה 22 ש', עוזר בבית הרשת למוכר
מיידאניץ פרץ בן משה 20 ש'
מארוכובסקי אליעזר בן אברהם 55 ש', קצב
בנו זעליק 25 ש'
מארמאן יעקב משה בן ליב 62 ש', חביתן
מאהין ישראל אליעזר 25 ש', מורה עבריית
מילמאל אלחנן בן משה 35 ש', כובעני
מאקאנאן צבי בן יוסף 29 ש', תגרן
מאנאסעירסקי שלמה בן יוסף 16 ש', פחח
מארלאנג ליבוש בן נחום 28 ש', סוחר עורות
מילמאן יצחק בן יעקב 70 ש', בורסי
מילמאן צבי בן שמחה 58 ש', תגרן
מילמאן שמואל בן מרדכי 20 ש'
מילגראם משה ליב בן שמחה 40 ש', כובעני
מוגילעווער אלתר בן זנביל 54 ש', מנהל תיית בפומפפום
בתו משארנה 22 ש'
בתו אסתר 14 ש'
מילגראם שלמה בן שמואל 65 ש'
מילגראם יאקל בן ישראל 58 ש', תגרן
מילגראם ישעיה בן משה 36 ש', תגרן
מאנפשאר אייזיק בן שלמה 30 ש', תגרן
נייפאן אהרן בן זלמן סענדיל 53 ש', מלמד
נייפאן צבי בן נפתלי 38 ש', תגרן
אחיו אברהם 54 ש', מורה
נייפאן פנחס דוד בן אברהם 73 ש', חנוני
סביוואק יוסף בן משה 32 ש', סוחר
סופ׳נסקי חיים 40 ש', חיט מאורימה
סיבאק יוסף בן משה 35 ש', נגר פפיפפשענקה
סירופה שמשון בן מאיר 40 ש', תגרן
סנדלר יצחק בן ברוך 65 ש', שויב ושיץ
סובורינסקי שמאי יואל בן אלתר 44 ש', נגר
בנו דוד 22 ש'
סיבאק משה בן פסח 26 ש', חנוני
סוופפשניק דוב 60 ש', תגרן
סספקפאר נתן 43 ש'
סני נהור אברהם זאב 50 ש', קסחן
בנו דניאל 25 ש'
סוקול מנדיל בן ברוך 65 ש', שיץ
סעלצער סיכל בן צבי 22 ש', עוזר בקונסטורה

ספעקטאר צבי בן שמעריל 22 ש׳, ספר
אחיו שואל 16 ש׳, מתלמד
מאבוזניק ליב בן זלמן 32 ש׳, כובעני
סיבאק שלום יצחק בן ישראל 57 ש׳, שמש
סודר דוד בן יוסף 35 ש׳, סנדלר
סוקול אפרים בן מנדיל 37 ש׳, איקספרימור
בנו יהושע 15 ש׳, תלמיד נמנויה
פלאסניק מאיר בן אברהם 64 ש׳, קמחן
בנו בנימין 33 ש׳, חנוני
פעריל׳קס וינגבאל 24 ש׳, מלודיזיק
פלוסניק יצחק בן נחום 22 ש׳, עוזר
פורמנוי צבי 38 ש׳, פחח
פעריל יעקב בן זאב 39 ש׳, סוחן
פעקיר צבי בן יוסף 48 ש׳, קצב
בנו שמעון 15 ש׳
בנו אליעזר 10 ש׳
פוטושניר אברהם בן משה 40 ש׳, פחח
פישער בנציון בן צבי־ליב 55 ש׳, חנוני
בנו נרשון 20 ש׳, תלמיד נמנויה
פעלצאק אייזיק 58 ש׳, זנג
בנו צבי 26 ש׳, נגר
פרימאן ליבה בת משה 32 ש׳
פולונסקי שלום בן נטע 35 ש׳, חנוני
אשתו רוסיה בת יוסף 35 ש׳
פישמאן יוסף בן דוד 35 ש׳, עוזר בבאנק
פישמאן יואל בן אברהם 66 ש׳, חנוני
פישמאן שמעריל בן משה 40 ש׳, נגר
פיינהערץ צביה 32 ש׳
פורמנוי שמחה 42 ש׳, סוחר בהמות

פוסאשניר לוי 22 ש׳, חוכר פחנה
פוסוראנסקי דוד בן ליב 60 ש׳, תגרן
פליישמאן אברהם בן נחום 48 ש׳, פועל
פליישמאן נדליה 18 ש׳
פאלאסניק אליעזר בן ראובן 45 ש׳, קמחן
״ ליב בן אברהם 54 ש׳, מלמד דרדקי
פאלאסניק שמואל בן אליעזר 24 ש׳, תגרן
אחיו נחום בן אליעזר 22 ש׳, תגרן
פאביץ שלום בן מאיר 30 ש׳, סוחר יערות
צירולניק מאיר דוב צבי 30 ש׳, סנדלר
ציבולובסקי ברוך בן דוד 40 ש׳, קצב
״ שלמה בן מאיר 35 ש׳, סוחר בהמות
״ יצחק בן שמעריל 30 ש׳, סוחר בהמות
״ ברוך בן שמעריל 22 ש׳, קצב
״ זאב בן מאיר 52 ש׳, קצב
בנו לוי 22 ש׳, קצב
ציבולובסקי ברוך בן מאיר 32 ש׳, קצב
ציבולובסקי זיידה בן דוד 26 ש׳, עסקן צבורי
אחיו יעקב בן דוד 18 ש׳
ציבולובסקי נדליה בן מאיר 50 ש׳, סוחר בהמות
ציפיניאק חיים בן אברהם 60 ש׳, חיט
צאפענפעלד ישראל אברהם בן ליב 50 ש׳

צוויפקעס יוסף בן שמואל 46 ש׳, חנוני
קראסנער ישעיה בן שלמה 54 ש׳, חיט
״ מאיר בן יצחק ליב 38 ש׳, נגר
קאוולים שמואל ליב בן נחום 70 ש׳, חנוני
בנו נחום 45 ש׳, חנוני
בנו שלמה 32 ש׳
נכדו יצחק בן נחום 21 ש׳, תלמיד ניסנויה
קופערמאן מרדכי 25 ש׳, עוזר בקנסור
קלייער מרדכי בן ברוך 19 ש׳, פועל
קראוועץ אבא בן בנימין 43 ש׳, חיט
קינאשאוער נחום בן ישעיה 32 ש׳, חנוני
קאביליבסקי יוסף בן משה 44 ש׳, צובע
קאפלאן ישראל בן ליב 35 ש׳, תגרן
אחיו נח 30 ש׳, תגרן
אחיו אברהם 20 ש׳, תלמיד נמנויה
אחיו יוסף 18 ש׳, תלמיד ניסנויה
קאפלאן ישראל בן אליעזר 44 ש׳, חנוני
קויפמאן ירוחם בן אלתר 35 ש׳, חנוני
בנו יצחק 15 ש׳, תלמיד נמנויה
קאליקע יוסף בן אהרן זאב 44 ש׳, פחח
חתנו דוד 22 ש׳, פחח מלודינוון
קאפליאר אברהם בן דוד 24 ש׳, עוזר בקנסורה
קרייטשמער רפאל בן שלמה 18 ש׳, חיט

קושניר אליעזר בן זעליק 32 ש', פרוני

קינער ישעיה בן יוסף שלמה 50 ש', הנוני

אהיו אליקום 54 ש', תגרן

בנו של אליקום מרדכי 25 ש', תגרן

קרייסער רפאל בן שלמה 28 ש', מוכר עתונים

קיבער ישראל בן זוסיה 70 ש', שמש

קאניפשאנסקי צבי ליב בן דוד 82 ש', סוחר

קאראל חיים צבי בן יעקב 23 ש', תגרן

קיבילים חיים בן יעקב 28 ש'

קוויפש יעקב ליב בן מאיר־צבי 50 ש', סוחר עצים

ריינורודסקי בנימין בן שמעריה 45 ש', עושה חביתים

בנו אברהם 22 ש', חיט

בנו אהרן 20 ש', עוור

ראנורודסקי פנחס בן מנדיל 35 ש', סוחר יערות

" עליק 60 ש', עושה חביתים

רענצור שניאור בן דוד 35 ש', פרוק

" אהרן משה בן אנשול 55 ש', הנוני

ראבינוביפש יעקב בן שמעון 69 ש', הנוני

ראבינוביפש משה בן חיים זאב 50 ש', חלבן

בנו דוד 22 ש', עוור

ראבינוביפש מרדכי בן אהרן 58 ש', חבר הדומה

בנו שלמה 33 ש', עובד בקונסורה

ראבינוביפש יצחק בן יוסף 48 ש', סוחן

ראבינוביפש פנחם בן יצחק 22 ש'

" יהושע בן יוסף 43 ש', סוחן

בנו חיים 16 ש'

ראבינוביפש צבי בן אליעזר 22 ש', תגרן

ראבינוביפש פסח בן שמחה 50 ש', תגרן

רעזניק משה בן נפתלי 47 ש', קמחן

אחיו דוד 47 ש', מזכיר הדומה

רעזניק יוסף בן אהרן יצחק 60 ש', תגרן

רעזניק זאב בן יונה 59 ש', תגרן

רויסמאן חנניה בן משה 28 ש', תגרן

רויזמאן ניסן בן אהרן יצחק 25 ש'

רויזמאן ישראל בן שניאור 60 ש', חבתן

בנו שניאור 17 ש'

ראבערמאן פרץ בן זלמן 50 ש', חיט

בנו אברהם 22 ש'

ריטבוי אליעזר בן שלמה 35 ש', כבען

ראפענבערג קעני בת נרשון 64 ש'

שאפע נחום יצחק בן שמואל 27 ש'

אחיו אברהם 25 ש', תגרן

שור הלל אברהם בן דוד 50 ש', סוואפניארקע, סוחר

שניידערמאן ישראל־ליב בן חיים 38 ש', תגרן

שניידערמאן ברוך בן יעקב 36 ש', סואבוקריפש

שניידערמאן יוסף בן ליב 42 ש', סנדלר

שניידערמאן זאב בן יהודה 40 ש', תגרן

שניידערמאן בעניש בן חיים 54 ש', חבתן

בנו ליפא 18 ש', עוור

שוחט שלמה בן יהזקאל 60 ש', תגרן

שפיוועל צבי בן אהרן 50 ש', עוור ברחיים

שקולניק אבינדור בן פנחס 60 ש', הנוני

שוסטערמאן קלמן יוסף 45 ש', חבתן

שווארץ פסח בן אליהו 52 ש', תגרן

אחיו דוב 50 ש', תגרן

בנו חיים 25 ש', תגרן

בנו יוסף 15 ש', עוור

שאראפאן פנחס בן יונה 44 ש', בית־חרשת לאפריות

שיסטערמאן מרדכי יצחק בן שלמה 40 ש', חיט

שלאם שמעריל בן צבי 39 ש', נגר

שפיינמאן משה בן ליב 43 ש', נגר

שקולניק זאב בן ליב 60 ש', פועל

שווארץ ליב בן שלום 53 ש', עושה כוכריות

שאפיר אברהם בן יצחק 36 ש', אופה

שקולניק משה בן ברוך 72 ש', חבתן

שקולניק אליהו בן ישראל 20 ש', פועל

שניידערמאן שמעון בן יחזקאל 70 ש', חיט

שניידערמאן נתנאל בן יהודה 40 ש', תגרן

סיה 337 איש

מריפוליה

ארפענבערג 16 ש'

אורליקוב עלמה

אוסטילובסקי 25 ש'

איבאניצקי

ארונוב ל. עלמה 17 ש'

ארונסקי ס. 19 ש

אלפשול א. 17 ש׳
ביילים ש.
בארבארוק נ.
ברוך ש.
בורשפיין נ.
בורמענקה ב.
בראגינסקי ר.
בורישפולסקי א.
נאלדין מ. 17 ש׳
נעזילקה
נערשפיין
נערוויטש
נארליך
נערבמאן ב. 18 ש׳
נארצמאן ס. 17 ש׳
נונופולסקי פ.
נרעבן ז. 18 ש׳
נורופעצקי ס. 18 ש׳
נולובשטוק א. 18 ש׳
נראוער א. 18 ש׳
דאנשאקוב י.
דווארקין י. 18 ש׳
דימערץ ס.
דאבידוב
דובאסוב מ.
ווינוקור וו. 18 ש׳
וועקסלער א.
זאבירוחה
זאק
זילבערבערג
זאליאוניק
חאלפסקי
טעאוש ב.
טווערסקי א. 16 ש׳
טווערסקי מ. 18 ש׳
טולפשינסקי 18 ש׳
יעפימוב 18 ש׳
יאסטרובסקי 12 ש׳
לעפטשיבסק 17 ש׳
לעווין י. 16 ש׳
לעווינשפיין 18 ש׳
מאירוביטש מ.
מארוסיה
מרגלית מ. 18 ש׳
מרגלית
מירונסקי מ. 18 ש׳
מאנעוויטש 17 ש׳
נאואק י. 18 ש׳
ניקיפין וו.
סורוענקה נ. 18 ש׳
סידורפשיק ז.
ספיבאק ס.
סידורענקה 20 ש׳
פאלאנסקי נ. 21 ש׳
פיפקה
פאליי בעמי
פוליסקי א.
פאפיוסקי א.
פאלאנסקי מ.
פינסקער מ. 17 ש׳
פאפערני מ.
פאפטובסקי 18 ש׳
קופניק קאפליאר
קליטענקה א.
קושנירסקי וו.
קורול א. 17 ש׳
קופערשפיין ל.
קוסוי 18 ש׳
קופשוטוב
ראדינסקי מ. 16 ש׳
ראפמאנסקי 18 ש׳
ראביטשייב 20 ש׳
שיינין מ. 19 ש׳
שאפירא מ.
שיינקמאן א.

ס״ה 81 איש

טשערנאבעל

שלשה בניו של קאמפולסקי מאיאן נורעוויטש.

ס״ה 5 אנשים

טשערקאסי

הטבח של הנרינוריבים

אייזענבערג זלמן 30 שנים
אלפשולער נדליה 43 „
אוליבאנוב טרדכי
אפפעקמאן נחום 52 ש׳
ארהאנגורודסקי יוסף 18 ש׳
ארונוב ליב
אליספוצקי פאלאמאן
אוריצקי ברוך 66 ש׳
אונקעלעם יעקב
אונקעלעם דוד
אונקעלעם יוסף
אוקריינסקי יוסף מאיר
אומאנסקי פאלאמאן
אומאנסקי יוסף
ארפענבערג דוד 44 ש׳
בנו וואלף 25 ש׳
אסטרובסקי שמואל 42 ש׳
אסטרובסקי יעקב 55 ש׳
אסטרובסקי צילליה 36 ש׳
אסטרובסקי ליב 9 ש׳
אסטרובסקי ליזע
אסטרובסקי מאני
אסטרובסקי מאיר לוי
אסטרובסקי לוי
אסטרובסקי קאלי 7 ש׳
אסטרובסקי הדסה 40 ש׳
אסטרובסקי ליאוזע 15 ש׳
אסטרובסקי אליעזר
אסטרובסקי שלמה 72 ש׳
אסטרובסקי ליזא 12 ש׳
בוגוסלאבסקי ישראל
בוגוסלאבסקי סנדיל
בראנשפיין מאיר
בוגוסלאבסקי פאלאמאן
בוגוסלאבסקי קלמן 42 ש׳
בורפיאן יצחק
בראוערמאן יצחק 40 ש׳

בעלוסטוצקי הענוול
בראן אברהם 60 ש׳
בילוצירקובסקי שלמה
בעקער יעקב
בורסוב מאיר
בלולסיאנסקי בער 28 ש׳
בורשסטן משה חיים 75 ש׳
בעזראסוב יצחק 20 ש׳
בעקער מיכל
בוזין אליעזר
ברוסבערג פיני 48 ש׳
בעלאכוב
ברוסילובסק 19 ש׳
בעזראסני אהרן
בוהאלצוב מרדכי 40 ש׳
בורשסיין נחום
בונוסלאבסקי דוד
בארן סאלאמאן
בורשסיין יעקב 38 ש׳
בונוסלאבסקי אברהם
ברוסילובסקי שמואל
בערעזניאק ב.
בוגוסלאבסקי י.
בעלוסטוצקי סאלאמאן
ביקוב ליב
בילוצירקובסקי נפע 55 ש׳
בולוכובסקי משה 65 ש׳
ברוסילובסקי רחל 48 ש׳
בערעזניאקוב יאשי 18 ש׳
ברוסילובסקי פינה
בונונובסקי באסי
בונונובסקי בראליה
בונונובסקי דינה
ברוסילובסק דיינה
בורדא האב. בורדא הבן
באסובסק יצחק
בראק הירש 18 ש׳
בראסוב יצחק
באלסיאנסקי בעריל
בונונובסקי אהרן 35 ש׳

בעזרי
בראסבערג אברהם הירש
בראסלאבסקי
בוק יענמה 26 ש׳
ביילין שניאור־זלמן 38 ש׳
בארן חיים אהרן 70 ש׳
באואלינסקי יצחק 18 ש׳
באלאנסקי יוסף־דוד
בראסלאבסקי פיינה
באסובסקי ישעיה
בונונובסקי
ברוסילובסקי רחל
ברוסילובסקי ישראל
באבינסקי
נאלדשטיין שמעון
גינזבורג ב. א. 20 ש׳
נורלוביצקי סאלאמאן
נורעליק ליב
נארניצקי הירש 18 ש׳
נורעוויטש נפע 42 ש׳
בנו ישראל 22 ש׳
נורעוויטש סאלאמאן 20 ש׳
נאלפערין חיים
גינזבורג ליב 32 ש׳
נולדובסקי יעקב
נאנופולסקי אברהם ישראל 68 ש׳
נערלאנד ישכר
נאלדמאן יוסף
נאלדשטיין הירש
גלוכוב
נאסילובסקי סאלאמאן
נאסמאן
נולדובסקי חיים־ליב
נערלאנד זעליק
נאבינסקי
נוניורסקי יעקב ישראל 28 ש׳
נוריליקוב נים.
נורשינסקי סאלאמאן
נלוחוי הירש
ניסמאן 28 ש׳

נאלדשטיין ליב 38 ש׳
נריציבסקי יענקל 50 ש׳
נוניק באני 18 ש׳
נולוכוב האב 45 ש׳
אשתו 43 ש׳
בנו 23 ש׳
בתו 18 ש׳
נוסערמאן וועליא
נורלאנד זכריה 35 ש׳
דאצקובסקי יוסף
דאשעבסקי שמואל
דובניקוב יחיאל 55 ש׳
דובניקוב בנימין 23 ש׳
דוחין לייזער 18 ש׳
דובינסקי שמחה 24 ש׳
דראבובסקי יצחק 35 ש׳
ווישניבסקי יואי
וועגנרינוביטש יעקב
ווינדורפשיק מאיר 18 ש׳
ווישניבסקי דניאל 26 ש׳
וואלקובסקי ברוך
וווריניק אהרן
ווישניבסקי ליב
וויים יצחק
וולאדימירסקי יצחק־אברהם
ווינדורפשיק זעליק
ווינדורפשיק נחום
ווינוקור יצחק
וואלינסקי משה
ווישניביצקי 28 ש׳
ווינוקור מרדכי
וועגנרונוביטש הירש 28 ש׳
וואראנובסקי הירש 17 ש׳
וואלפמאן
ווינדורפשיק חיים
ווינוקור יעקב
ווינדורפשיק יעקב
ווערביצקי אהרן
ווילבערמאן י. א. 45 ש׳, רב צבורי
זארובינסקי אפרים 25 ש׳

זאראבינסקי יצחק 49 ש׳
זאסלבסקי
זוועניגורודסקי דוד
זון יוסף
זאסלבסקי וו. ו.
זלאטופולסקי שמואל
זנאסענסקי אייזיק
זנאסענסקי משה
זאסלאווסקי לוי
זאסייקין
זאליבסקי בצלאל 40 ש׳
בנו יצחק 18 ש׳
זאליבסקי 16 ש׳
זאסלאבסקי חיים־ליב 16 ש׳
זינגערענקה שרה 22 ש׳
זאמאנסקי מאטו
זוועניגורודסק מוריס 24 ש׳
זאסלאבסקי ישראל 14 ש׳
זאליבסקי קלמן 76 ש׳
נכדו 18 ש׳
חאזאנוב 37 ש׳, עורך־דין
טרויצקי בעני 50 ש׳
טרויצקי כתריאל 25 ש׳
טארטאקובסקי יעקב
טעליסק מאלאמאן
טעפליצקי אברהם
טארטאקובסקי מאיר
טארטאקובסקי יצחק 19 ש׳
טעלים שלום־ליב
טאראשטשאנסקי יעקב
טולטשינסקי אברהם 19 ש׳
טשערנובעלסקי חיים
טשערנובעלסקי עקיבא
טשירבינסקי חיים
טשודנובסקי הלל 39 ש׳
טשודנובסקי משה
טשודנובסקי טרויזה
טשערבינסקי עקיבא
יודקין וואלף 44 ש׳
יורובסקי משה 24 ש׳

יורובסקי דוד 40 ש׳
יארובסקי משה
יאנובסקי יעקב
יארוביצקי משה
יאסטולסקי י.
יאסטולסקי ש.
יאכנסם שמחה
יאהכידוביטש מאיר
יאסטולסקי ליב
יאסטוויצקי יעקב 12 ש׳
לוובסקי משה 65 ש׳
לעסטערם יחיאל 60 ש׳
לעוויט יודקא
ליפוביצקי מנדיל
לעוויט יעקב
לעווינסקי לוי 48 ש׳
לוואוויטש ראובן 26 ש׳
לעוו יוסף 53 ש׳
ליפשיץ שמואל
לעווינשטיין באלאמאן
לערנער
לאנצוזקי שיינדיל
לאנצוזקי רבקה
ליובא שרה
לאסבעצקי הירש
לוקאצקי הירש
לוואוו מרדכי
מאזים אברהם
משה דוד
מאסקאלסנסקי
מוזיקאנט נפט 38 ש׳
מאנדל יעקב 68 ש׳
מרגלית הירש
מאנוסוב שבתיל
מעוירעצקי אברהם־משה
מאלינוב ליב
מינדלין ולמן
מוניליבסקי ב.
מעלקין יוסף
מאדקין וואלף

מרגלית
מאמאנאליוזע מאסיע 70 ש׳
מוניליבסקי ה.
מאשענסקי ליבה ריבל
מוסיוב ליב 38 שנים
מוניליבסקי ליב
מושענסקי הענזיל
מנדילמאן הלל 74 ש׳
מוניליבסקי יעקב
מינדל יעקב 37 ש׳
מאנדל מאריאטי 32 ש׳
מאנדל ליוע 4 ש׳
מוזיקאנט יעקב 37 ש׳
מוניליבסקי כ.
מוניליבסקי ליודה
מארגליות מאיר
מענדילמאן יוסף
נארודניצקי יוסף
נארודניצקי משה
נאפפולין יוסף
נאפפולין יצחק
נאפפולין ליב
ניסטשאנאק ליב 55 ש׳
ניסטשאנאק יוסף 25 ש׳
נארודניצקי ליב
נאפפולין יודקא 52 ש׳
נוביצקי שמואל 17 ש׳
נעסטשאנאק משה
נאסמולי יוסף מאיר
סטעליאנסקי לאזער 46 ש׳
סידעלקובסקי נחום 58 ש׳
סארודינסקי בעבע 24 ש׳
סאסוזניקוב נחמיה 65 ש׳
סענדעראוב ליב
סענדעראוב ליבה 46 ש׳
סענדעראוב דוד 18 ש׳
סענדעראוב בוריס 14 ש׳
סענדעראוב מאני 14 ש׳
סענדעראוב נעציל 10 ש׳
סקווירסקי בער

רשימת ההרוגים

מאוראנסקי אזרים
מאוריצקי אלתר
מזיטין אשר
מירעלקובסקי חנה 19 ש׳
מעליאנסקי ליב
מאיזן משה
מאיזן פנחס
מאיזן חיים מרדכי 35 ש׳
מעקאר אזרים
מאזויניקוב מרדכי
מארודזינסקי יעקב
מעליאנסקי אברהם
מקווירסקי ליב 45 ש׳
מוקנובע פרוידה 35 ש׳
מלאבוצקי ציפה
מרולקוו משה־דוד 25 ש׳
מקווירסקי מאלקע
מעצ׳יאנסקי יודקא
מזיוואקובסקי אברהם 20 ש׳
מעליאנסקי 44 ש׳
מעצ׳יאנסקי נחליה מאיר
מעמבערוב דוד 28 ש׳
מלאוואוצקי
מלאוואוצקי אשה
מלקין יוסף
מינפראנק יוסף
מינפראנק וואלף
מינפראנק יוחנן
מרעלמאן שלמה
מעלנארד ישכר
מוליר אהרן
מאבולוצקי אברהם
מאבולוצקי ליאוש
מולונסקי מרדכי
מערשטיק מאלאמאן 45 ש׳
מולונסקי יוסף
מולונסקי ליב
מיסמרוב עלי 18 ש׳
מונרעבין עסקי יעקב 17 ש׳
מונרעבין עסקי שמעון 45 ש׳

מיסמרוב נתן
מאבולוצקי יודקא 56 ש׳
מערקוס ה. ס. 19 ש׳
מולונסקי אליהו
מולונסקי יעקב 18 ש׳
מריבורקין אברהם
מורמיאניב נחום 35 ש׳
מולונסקי יודקא 51 ש׳
מרולקמס וואלף 55 ש׳
מרידמאן יוסף 26 ש׳, מורה
מינקמלשטיין זיידיל 73 ש׳
מוקס משה
מלישמאן מאני 27 ש׳
מרידמאן מענדיל
מרידמאן אברהם בן מענדיל
מיגין מנדיל
מרידמאן ליב
מרידמאן יוסף
מרידמאן יצחק
מרידמאן אברהם
מרידמאן נתן
מינשטיין אבא
מרידנמאל וואלקמס
מינשטיין אהרן
מאקסורוביטש אברהם 36 ש׳
מעלדמאן ליב 60 ש׳
מעלדמאן לאה 57 ש׳
מעלדמאן מאני 24 ש׳
מעלדמאן איטה 22 ש׳
מעלדמאן בינה 20 ש׳
מעלדמאן יצחק 30 ש׳
מעלדמאן יוסף 31 ש׳
מעלדמאן מענדיל 35 ש׳
ציטיניוק אברהם 22 ש׳
ציביאן שלמה 26 ש׳
צאמי ברוך 53 ש׳
קאמינער
קאפוסטין
קאניבסקי ישראל
קוויסניצקי ניסן

קלימובסקי דוד
קלימובסקי בוריס
קופילקוויטש בנימין
קיסינגורודסקי פרץ 23 ש׳
קראיזרוב יצחק
קולישקער משה
קראסנוב אליהו 25 ש׳
קראסניצקי ישראל בן יוסף
קראסניאנסקי ליב בן ישראל
קראסניאנסקי אברהם
קוסובסקי יהושע
קאפלאן הירש 60 ש׳
קאגאן יעקב
קאפיסאנובסקי וואלף
קולערובסקי משה
קאסענעצקי ישראל
קאגאנובסקי אהרן
קאסענעצקי זוסיא 26 ש׳
קראטער פנחס 22 ש׳
קערמאן שמואל
קריששיבסקי יעקב בן דוב
קאגענבסקי משה
קאמינסקי אהרן
קאזאן ישראל
קאחלינסקי חיים מאיר
קראסעלינסקי דוד
קרינורסקי דוד
קאגאן יצחק 60 ש׳
אשתו 55 ש׳
בתו פיגה 19 ש׳
בנו יודקא 25 ש׳
בנו מאלאמאן 15 ש׳
קראסנוסולסקי דינה 40 ש׳
בתה שיינדיל 7 ש׳
בנה דוד 5 ש׳
קיסניגורודסקי מאלי
קאלישקער חיים
קאפילקוויטש מאיר, בנו משה
קאפילקוויטש דוד
אחותו של יצחק קאגאן 25 ש׳

קאלמן 33 ש׳
קוצין ישראל 30 ש׳
קוויפניצקי מנדיל 40 ש׳
קונאלובסקי מאיל 60 ש׳
קראבצוב שרה 35 ש׳
ראזוולסקי נדליה 28 ש׳
ראזמאן הירש 25 ש׳
ראזמאן שמואל 27 ש׳
רייזער נחום בן אברהם
ראבין יצחק
ריכטער נחום
רודיצקי ליב
ראוויטש משה־שמעון
רוזמיסרובסקי ישראל
בנו של נעציל רוזמיסרובסקי
רובינסקי אהרן הירש
רובינסקי מרדכי
ראזאראם יעקב
ריזסקין ישראל
רעזניקוב לאה
רעזניקוב פרוידה
רונוב דינה 22 ש׳
רונוב הירש 20 ש׳
רויזמן העני
רויזמאן פעני
ריינים משה וואלף
רודיאק אברהם 40 ש׳
בנו של נפש רובינשטיין 19 ש׳
רוקאביצקי ראובן 25 ש׳
שולץ מאיר 35 ש׳
שפירא אברהם
שפירא אליעזר
שקולניק משה
שפירא ישעיה
שמוקלער נחום־שלמה
שפוליאנסקי אשה
שקולניקוב נחמן
שולדקרויט מיכל
שולדקרויט אברהם
שאפירא מאשי

אשתו של שולקרויט 40 ש׳
בתו 5 ש׳
שעכטער רחל 17 ש׳
שם־קלער יואי 18 ש׳
שפעריק אפרים 38 ש׳
שמוקלער שמואל 19 ש׳
שפירא שרה 50 ש׳
שניידער דוד 18 ש׳
שילדקרויט
שמאסינסקי קריינה 68 ש׳
ס׳ה מספר ההרוגים 451
בקבר כללי נומער 1 נקברו
אנשים לא נודעים 32
בקבר כללי נומער 2 – 13
בקברים מיוחדים אנשים לא נודעים
בשמותיהם 40
ס׳ה 536
עי׳ הדיוקים
אבואניבוש שתי אחיות
אברוצקי דוד

אבענהענדן קריינה־סלכה
אומאנסקי יוסף חיים
ברוס־לובסקי מאיר
ברודסקי
בעלאהוב סימה
בארסקי מארק גרינזוריבוש
בערמאן יוחנן
בוברוצקי אריה־ליב
בונום־לאבסקי אסתר
בונשטאין
נאלדבערג
נאלדבערג אפרים
נומערמאן אפרים
נאלדשראף איטע
דאשעווסקי
דרובובסקי
ווינקור
וויינבורד שמשון
וואראוואז נחמן
זאלאבסקי אייזיק

זאלאבסקי יולד
סופוליאנסקי י. ס.
מארשוקובסקי בנציון
סולטשינסקי פעסי
סולטשינסקי יעקב
סולטשינסקי חנה
מאפארקובסקי רבקה
סיסולסקי סבל
לאבוביטש
ליאחוביצקי ליב
ליאחוביצקי ליבה
ליובוביטש פרוידה
לינקוב שטשון
מלמד חנה־ליובה
מאלי בורים ובנו
מאריאנובסקי אריה ליב
מאנוסוב וואלף
״ הירשל
מלמד שלום
מאלקובסקי

מאקיעווסקי ליב
סילער אברהם־ליב
מילאקום
נעפאטניאשצי שמואל אהרן ובנו
סורוקובסקי דוד
סוקיריאנסקי אברהם־בער
סטעליאנסקי יוסף
סענדערוב שמואל
סאראבסקי וואלף
סעסערוב
ספיוואק יצחק־יהודה
סולמאנוב דוד, אשתו ובנו
סילמאנוב
סוליפעוו קריינה
סענדערוב שיינדל
האשה סעקוראנסקי
עלפערין אלי
פולונסקי מנדיל
פופאשניקוב משה
פאבליבסקי

פארעצקי
פרייד‍ין נח
ציפיניוק אברהם
ציפין וואלפע
קאליסקור ובנו
קאנאן
„
„
קומאשעבסקי
קאפילעוויטש אהרן
קורעצקי נפתלי
קונסאנסינובסקי שמואל
קאנעבסקי אלתר
„ משה
קוטליאר שמואל בן אברהם
קופערמאן
רונוב לאה
ראחמאן יעקב
רונוב מאיר
ראחמאן דוד
שניידערשטיין דוד
שקנדערוב ירחמיאל
ס"ה 90

נהרגו אנשים לא נודעים 39
ס"ה 129

נהרגו ע"י הרינקים בעת עזבם את העיר

נאנישצינער שמואל־דוד
סילער שבתיל 65 ש'
„ ליב 29 ש'
סופאשניקוב סרוסקי פוליאני 50 ש'
„ חנה
סאוואלוצקי מרדכי דוד
צינשאה 30 ש'
קאלפונוב יעקב 19 ש'
קויפמאן מרדכי 62 ש'
אשתו אסתר 56 ש'
רויפמאן דוד 57 ש'
רובינסקי מאיר 52 ש'
„ חנה בוילה 50 ש'
שקולניקוב אברהם־משה 70 ש'
אשתו 65 ש'
ס"ה 15 הרוגים

נהרגו על ידי בַּנדות שונות

אפשטקער שמואל מרדכי 16 ש'
אנאפולסקי אליה בן מלך 48 ש'
בורונוביטש שמואל 48 ש'
אשתו שפרה 43 ש'
בתו מאניה 17 ש'
בנו בנימין 18 ש'
חמותו 65 ש'
אחות אשתו 35 ש'
בוגוסלאבסקי בנציון 42 ש'
בראנד אידעס 35 ש'
בוסלוביטש סלאווע 23 ש'
„ חיה 9 ש'
בעלאיוונסקי יעקב 21 ש'
ביקוב נימן 23 ש'
בורשטיין חיים־לייזער 44 ש'
בעהעלפער דוד 47 ש'
בערעזניאקוב יצחק 26 ש'
ברונשטיין משה 18 ש'
בוגוסלובסקי שמעון 5 ש'
גאניק יצחק בן יעקב 17 ש'
גאנזיולסקי מלך 47 ש'
דוקעלסקי ניסן 45 ש'
דוקעלסקי אוסה 28 ש'
דינקזוויטש ישראל 20 ש'
וויזניץ בנימין 47 ש'
זאסלאבסקי מאיר 30 ש'
זלאבינסקי 45 ש'
חערסונסקי ישעיה 50 ש'
בנו דוד 22 ש'
חון צירייל בת ליב 17 ש'
סופולינסקי מיכל 50 ש'
סיוויוניק ליב 33 ש'
סישובסקי סיערפסיוובקה
פשורנוסקי ניסן אשתו ובתו
יערוסאלימסקי חנא בן ליב 70 ש'
ליאחובסקי ליב 43 ש'
ליאחובסקי ליבה 40 ש'
לובפשינסקי יעקב
מאנוסוב יחזקאל 47 ש'

מאריאנובסקי חיקל 56 ש'
מילער שבתי 68 ש'
מילער אברהם־ליב 32 ש'
מענדעלסוויטש בערקא 32 ש'
מלאווסקי בעני 60 ש'
מרגליות אברהם 46 ש'
נעמירובסקי אשה 25 ש'
סוירסקי דוד 35 ש'
סזיוואקובסקי אברהם 20 ש'
סאסאנוב בריינה 56 ש'
סקאקובסקי מאיר 60 ש'
„ מאלי 55 ש'

סֵפֶר מעיר אחרת

פופאשניקוב ישראל 22 ש'
פוקונסקי יוסף־ליב 68 ש'
„ שלמה 18 ש'
צייפלין יעקב 52 ש'
קוויסניצקי חיה 46 ש'
קאליסקער גיפל 26 ש'
„ אהרן 32 ש'
„ יוכבד 20 ש'
קאנאלובסקי לייזער 30 ש'
קריבעצקי יונה 48 ש'
„ יעקב 14 ש'
בנו של קיסינגורוסקי
קיסינגורודסקי ס. סעריל 50 ש'
קוזובסקי סשה 50 ש'
קאסינסקי משה 45 ש'
רוזינסקי עמי 27 ש'
ראזסורס יעקב־אהרן 40 ש'
שוסטערמאן מנדיל 5 ש'

סך הכל 22

על ידי הגרינוריובים 536 הרוגים
„ „ הרינקיים 154
„ „ בנדות שונות 72

ס"ה 752 נפש

מספר ההרוגים במשפרקאסי

על פי הרשימות 752 נפש
אלמנות 568 „
יתומים 365 „
מהם יתומים בלי אב ואם 125 „

מספר ההרוגים על פי הרשימה

מאנאמשה	50 נפש	מישקובקה		פריפוליה	81 "
מאלנה	42 "	מעמיוב	825 "	משינירין	
מראאסמשה	8 "	מעלעפינה	5 "	משעמשעלניק	
מולמשין	81 "	מעמליך	141 "	משערנובצ	4 "
מומאשמול		מערליצי	1 "	משערקאסי	752 "
מימויעבקה		מרוסמיאניץ	337 "		
מירנובקה		מרודולובובקה			סה"כ 2327 נפש

מספר ההרוגים על פי המסורה

מאנאמשה	100 נפש	מישקובקה	15 "	פריפוליה	150 "
מאלנה	80 "	מעמיוב	2600 "	משינירין	35 "
מראאסמשה	8 "	מעלעפינה	42 "	משעמשעלניקו	17 "
מולמשין	250 "	מעמליך	600 "	משערנובצ	800 "
מומאשמול	40 "	מערליצה	2 "	משערקאסי	900 נפש
מימויעבקה		מרוסמיאניץ	500 "		
מירנובקה	8 "	מרודולאבודקה	150 "		סה"כ 5789 נפש